Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ټرون

خپلې قدرمنې، درنې او پښتنې مور ته!

چې د سر وېښته یې د سره اوښتون څپېړو او نادودو، زما د روزنې او سوکالۍ په هیله له وخته مخکې سپین کړه.

Download from: ketabton.com

ســــريزه

الحمد لله رب العٰلمين و الصلوآ و السلام علي خاتم الانبياء و المرسلين و علي آله و اصحابه اجمعين.

اما بعد :

په نورو ژبو کي په تېره په عربي ژبه کي زموږ د قبلې (کعبې شريفي)،

مکې مکرمې، مدينې منورې او د حج د نورو سپېڅلو ځايونو د تاريخ او د حج د مناسکو په هکله ډېرکتابونه تاليف سوي دي. عربي تاريخ پوهانو او د اسلامي نړی د نورو ګوټونو عالمانو په دې هکله ډېرڅه کړي دي .

خو افسوس چي د پښتو ژبي زېرمه د مکې مکرمې او کعبې شريفي د متبرك تاريخ او احوالو له شتون څخه تر اوسه بې برخي پا ته وه، چي په نتيجه کي موږ د خپلي قبلې او دغه ډېر ستر ديني، اسلامي منځي (مرکز) له سوابقو او پرهغې باندي د تېرو سوو حوادثو څخه نا خبره وو .

زموږ حاجيان چي به حج ته تله له ځينو کسانو پرته د حج د مناسکو او د حج د مقدسو اماکنو څخه به يې ډېرلږ معلومات درلودل، دا ځکه چي په پښتو ژبه د مکې،کعبې او د حج د تاريخ په هکله تر اوسه هيڅ کتاب نه وو ليکل سوی. او په نورو ژبو زموږ ډېروګړي پوهيږي نه.

له دې امله به زموږ حاجيانو د حج د سپېڅلو اماکنو په باب د مخکنيو معلوما تو پرته د حج د مناسکو د يوه وړوکي کتابګوټي له مخي حج کاوه. خو لکه چي پوهيږو يو عمل هغه هم د حج عبادت هله ډېر ښه خوندکوي چي سړی د هغه له سر، حکمت او سابقې څخه ښه خبروي. او د يوه ځای او اسلامي اثر زيارت هله ډېر په زړه پوري وي چي سړی د هغه له سوابقو څخه بشپړ معلومات ولري .

له بله پلوه موږ هره ورځ په پنځه وخته لمونځونو او نورو عباداتو او چاروکي مخ پر قبله دريږو، خو حال داوي چي له دې قبلې او د هغې د تاريخي ځرنګوالي څخه ډېر لږ معلو مات لرو چي داسي نه ښايي.

له فرهنګي لحاظه هم که موږ د هر اسلامي هيواد يوه کتابتون ياکتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به د کتابونو په فهرست کي ارو مرو د مکې مکرمې د تاريخ او فضايلو په هکله څو کتابونه ومومو، خوکه زموږ د هيواد کوم کتابتون يا کتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به په دې هکله هيڅ کتاب و نه مومو او که وي هم به په نورو ژبو وي چي داسي هم نه ښايي .

له دې خبرو پرته هر مسلمان ته په کار ده چي د مکې اوکعبې، دغه راز د رسول

Download from: ketabton.com

د ښار مدينې منورې او نورو اسلامي مقدسو عبادتځايونو او آثارو د تېراو اوس مهال څخه د يوه کامل مسلمان په توګه بشپړ معلومات او مطالعه ولري .

نو د دې خبرو په پام کې نيولو سره او زموږ د پښتو خوږې ژبې د دغې بې بضاعتۍ له امله په تېره کله چې دغه خبرې ماته په ځانګړې توګه په 1421 س. (سپوږميز)کال کې د حج په جريان کې جوتې سوې، نو ما وپتېيل چې د مکې مکرمې او په دغه مبارکه بقعه کې زموږ د سپېڅلې قبلې؛ کعبې شريفې تاريخ په پښتو روانه او آسانه ژبه وليکم .

خو بايد اعتراف وکړم چې ما ته ډېر ژرځرګنده سوه چې زه د دغسې ډېردرانه کار د سرته رسولو واك او صلاحيت نه لرم. ځکه دا چارې پراخه مطالعه او ژور ليد غواړي چې زه له دې څخه بې برخې يم.

له بلې خوا زه او مکه شريفه ډېر سره ليرې وو چې د دې کارد ترسره کېدو لپاره هلته تلل او راتلل هم څه آسانه کار نه وو. دغه راز د دې موضوع په هکله د کتابونو د برابرولو په اړه هم بايد وويل سي چې دا کار هم خورا ډېر ستونزمن دی. زموږ په هيواد کې په تېره په دغسې ناسمو شرايطو کې ترڅېړني د مخه د دې څېړنه ضروري ده چې د موضوع اړوند کتابونه چيري او څنګه په لاس راتلای سي.

خو په هر ډول څنګه چې مې په دې هکله هوډ کړی وو، خپل همت مې له لاسه ور نه کړ؛ بلکې په تلاش مې ګوتې پورې کړې. لومړی مې د مکې مکرمې،کعبې شريفې او نورو مقدسو اماکنو په هکله د مأخذونو په تر لاسه کولو پيل وکړ، او بيا د هغو په مطالعه او څېړنه بوخت سوم، څو بالاخره مې وپتېيل چې د مکې مکرمې تاريخ وليکم، چې پای د لوی څښتن په عميم فضل او احسان دا دی د دې درانه او با ارزښته کار ترعهده را ووتلم. دلته زه بايد ومنم او اعتراف وکړم چې دا کتاب نه زما په پوهه بلکې د لوی خدای ﷻ په اراده بشپړ سوی دی. د کتاب د څرنګوالي په هکله بايد ووايم چې ما په دې کتاب کې د افسانوي او ضعيفو روايتونو له راوړولو څخه تر وسه وسه ډډه کړې ده. او خرافي او مبالغه آميزه خبرې مې نه دي پکښې راوړې. د کتاب د مصادرو په هکله بايد ووايم چې ما د دې کتاب په ليکلو کې له څلور ډوله آثارو څخه ګټه اخستې ده :

لومړی د قرآن کريم آيتونه او د رسول ﷺ او اصحاب کرامو صحيح احاديث او ويناوې دي. دوهم هغه تاريخونه دي چې د لومړي لاس موادو په ډله کې راځي،کوم چې په مکه مکرمه کې د تاريخي پېښو په مهال او يا هغو ته په نژدې مهال کې په مکه مکرمه يا مکې ته په نژدې سيموکې ليکل سوي دي. درېيم هغه تاريخونه دي چې په اوس مهال کې د مکې مکرمې يا د هغې د شا وخوا سيمو عربي مؤرخينو او نورو پوهانو د لومړی لاس منابعو پر بنسټ ليکلي دي. څلورم هغه آثار دي چې د موضوع په اړه ورڅخه استفاده سوې ده. لکه د تفسير، حديث، مناسکو، ادب او نورو علومو او فنونو معتبرکتابونه. دلته يوه خبره د يادولو وړده او هغه دا چې ما ډېرکوښښ کړی چې کتاب هرڅه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

لنډ وليکل سي او حجم يې غټ نه سي. او څنګه چي دا يو معلوماتي کتاب دی که څه هم ما د خپلي پوهي سره سم تر بحث لاندي موضوعګاني د څېړني د ميتود او د تاريخ ليکني

د معاييرو سره سمي څېړلي دي خو د کتاب محتوا مې داسي راوړې چي د هرلېر لوستي د لوستني وړ سي. له دې امله تکرار په تکرار د کتاب په متن او يا د هغه په لمن ليك کي د مأخذونو تر ښوولو تېر سوم، ځکه که څه هم دا کار د تحقيق له اصولو او نورمونو سره سم کاردی، خو دلته يې يو د کتاب حجم زيا تاوه او بل د دغه ډول کتاب لوستونکو ته د مأخذ ذکرکول دوني ضروري نه برېښي. خو بيا هم په بېلو بېلو برخوکي د ضرورت له مخي ځيني مأخذونه ښوول سوي دي. البته بايد ياده کړو چي د دې کتاب په ليکلو کي دکتاب د وروستۍ برخي د ذکر سوو مأخذونو څخه د کتاب په ډېرو برخو کي ګټه اخيستل سوې. که څوك غواړي چي د مکې مکرمې په هکله نوره مطالعه وکړي کېدای سي له دغو کتابونو څخه هغه چي د مکې په تاريخ پوري اړه ولري په لاس راوړي او مطالعه يې کړي .

له دغو مأخذونو څخه د امام ازرقي (رح) " تاريخ يا اخبار مکه " ، " سيرآ ابن هشام " ،

د ابن جريرطبري، ابن خلدون او ابن کثير تاريخونه د مسعودي " مروج الذهب" ،

"سمط النجوم العوالي" او " شفاء الغرام " د لومړي لاس هغه آثار دي چي ما مستقيماً ګټه ځني اخستې. يو شمېر نور اصلي مأخذونه هم سته چي متاسفانه زما لاسته رانه غلل، لکه د علامه ابن ظهيرآ القرشي " الجامع اللطيف في فضل مکآ و اهلها و بناء البيت الشريف "، د علامه

قطب الدين حنفي کتاب " الاعلام باعلام بيت الله الحرام "، د مصرد ابراهيم رفعت پاشا " مراآ الحرمين " او د علامه بتنوني " الرحلآ الحجازيآ ". خو بايد ووايم چي د دغو کتابونو زيا تره برخي علامه محمد طاهر کردي په " تاريخ القويم " کي په بشپړه توګه را اخستي کوم چي د مکې مکرمې په هکله يوجامع کتاب دی او په درې ټوکه، شپږو برخو کي چاپ سوی او پر فهرستونو او تصويرونو سربېره څه د پاسه (3240) مخونه لري. زه د هغه او ځينو نوروکتابونو له متن څخه د دغوکتابونو له محتوياتو څخه مستفيد سوم. د مکې شريفي د تاريخ په اړه په اوس مهالوکتابونوکي همدغه " تاريخ القويم "،

"تاريخ المکآ المکرمآ " ، " قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ " ، " تاريخ الحضاراآ العربيآ " ،

"خلاصآ الکلام" ، " الدين و تاريخ الحرمين " ، " تاريخ ارض القرآن " او " الرحيق المختوم "

او نوردي، چي زما سره سته او ما مستقيماً استفاده ځني کړې ده. دغه او د کتاب په پاىکي نورکتابونه ټول معتبر او موثق منابع دي .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

په پاکي باید ووایم چي دا کتاب ما صرف د پښتو او پښتنو د خدمت او د لوی ښتن د رضا لپاره لیکلی، نو له خپلو پښتنو او نورو پښتو لوستو وروڼو څخه په ډېردرناوی هیله من یم چي دا کتاب ترلاسه کړي او ویې لولي او ماته د خدای په درباركي د بخښني او مغفرت دعا وكړي. البته زه پوهېږم چي زما په دې كار كي حتماً نیمګړتیاوي سته، انسان له سهوي اوخطا خالي نه دی كه كوم ځای كومه غلطي را څخه سوې وي د خپلو نېكو او ښو اخلاقو له مخي يې تصحیح كړي اوكه ماته د دې كتاب د بشپړتیا په هكله د لوستونكوګټوري نظریې راورسیږي زه به یې ډېر ممنون سم، اوكه خدای وكړه دكتاب په دوهم ځل چاپ كي به یې په پام كي ونیسو. خو د لوی ښتن له لویه درباره هیله من یم چي كتاب د حاسد او جاهل له بد ویلو وساتي، ما له اجر او ثواب څخه بې برخي نه كړي او په خپل عظیم فضل سره مي تر تېروتنو او ګناهونو را تېرسي .

سبحان ربك رب العزآ عما يصفون و سلام علي المرسلين و الحمد لله رب العلمين .

عبد المالك " همت"

د 1382 لمریزكال د غوا یي د میاشتي 23

د 1424 سپوږمیزكال د لومړۍ خور 12

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

لومړی برخه: لومړني معلومات

2ـ جزيرآ العرب

څنگه چي مکه معظمه د عربو د ټاپو وزمي يو ستر، لرغونی او سپېڅلی ښاردی او د دې ښار د تاريخ، مځکي او نورو په هکله معلومات د عربو او د هغو د ټاټوبي سره په ارتباط کي وړاندي کيږي. ځکه نو لازمه ده چي لومړی د عربو د ټاپو وزمګي او د هغو د اصل او نسب په هکله هم څه معلومات وړاندي سي.

د عربو ټاټوبی د طبيعي حدودو له مخې يوه لويه او پراخه ټاپو وزمه ده چي درو خواوو ته يې اوبه او يوې خوا ته يې وچه ده . خو عرب ورته جزيرآ العرب (د عربو ټاپو) وايي. دغه ټاپو وزمه د آسيا د لويي وچګګي په سهېل لوېديزکي پرته ده چي د لمرخاته حد يې د فارس خليج

(عربي خليج) څخه پيل سوی، د عمان د سمندرګي په ګېون د هند پر سمندر پای ته رسيږي. دغه هند سمندر د عربو د ټاټوبي پر ټولو سهيلي حدودو راګرځېدلی او د هغه پر لوېديزو او شمالي برخو باندي ترسره سمندرګي (بحر قلزم) پوري رسيږي. او شمال لوري ته يې د سويز آبنا راځي. بيا يې شمالي حدود له هغې کرښې پيليږي چي په سرکي يې غزه ده. دغه کرښه پرطبريه يا (مردار) سمندرګي تېريږي، د اردن د سيند ختيز ته رسيږي، بيا له دمشق څخه تېريږي،د فرات سيند ته غځېدلې او پرفارس خليج پای ته رسيږي. البته د ځينو حدودو په هکله اختلافات هم سته .

د عربو ټاپووزمي ته نژدې هيوادونه د ختيز لخوا ايران، د سهېل لخوا هند، د لوېديزلخوا حبشه، سوډان او مصراو د شمال لخوا سوريه، الجزاير او عراق دي .

عربي ټاپووزمه پراخه مستطيل شکله مځکه ده چي سور يې د (1200) کيلو مترو، اوږدوالي يې د (2000) کيلو مترو په شاو خوا کي اټکل سوی دی. (تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلامياَ) او په قصاَ و تاريخ الحضارات العربياَ کي يې د هغې ټول مساحت درې مليونه مربع کيلو متره ښوولی دی. د عربو د ټاپو وزمي لويه برخه وچه او بې کښته بېديا ده، سيندونه نه لري خو لوی لوی غرونه لري چي له هغو څخه د اوبو چينې راوتلي او په ځينو برخو کي تالابونه اوڅاګان د مځکو ناوې (وادی) خړوبوي او ښنې کوي. د دغي ټاپووزمي دننه د غرونو يوه لړی ده چي " سرات " ورته وايي . دغي لړی دغه ټاپووزمه پرلوېديزاوختيزوېشلې ده. لوېديزه برخه د سرات له لمني څخه د سره سمندر ګي ترلاندي برخي رسېدلې، ځکه نو د دغي برخي لاندي سيمي ته غور يعني ژوره يا کښته سيمه وايي. او څنګه چي دلته ډېره تودوښه وي. له دې امله يې تهامه بولي. يعني د تندي ځای. ختيزه برخه يې لوړه او سرحدونه يې د عراق سره نښلي. ځکه نو دغي برخي ته نجد يعني لوړه مګځکه وايي. او د دغو دوو برخو په منځ کي چي کومه مځکه ده هغې ته حجاز يعني بېلونکې پوله وايي .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د عربو د ټاپو وزمې د زياترو برخو آب و هوا ګرمه او وچه ده، خو ځيني برخې لكه طايف او نور پكښي سته چي د تودوښي په شپوكي يې هوا ډېره ښه او سړه وي. ان چي د يخنى په موسم كي يې ساړه دې كچې ته رسيږي چي د غرونو پر سرونو يې واوري ليدل كيږي. لنډه دا چي د عربو ټاپووزمه داسي يوه ارشوده چي بېلې بېلې هواوي، موسمونه او د ژوند بېل بېل ډولونه پكښي موندل كيږي او په دې ټاپو كي چي كوم وګړي اوسيږي د اروپا د وګړو څلورمه جوړوي .

3ـ عـــــرب

عربو ته ولي " عرب " وايي ؟ دې پوښتني ته ډول ډول جوابونه وركړه سوي دي. " عرب " له اعراب څخه مشتق (اخيستل سوى) دى،چي معنايې ژبورې او د زړه د خبري څرګندونه ده. څنګه چي د عربو قوم ډېر ژبور او غړاندى وو، ځكه يې نو خپل نوم عرب كښېښووى او نورو ته يې (عجم) يعني ګونګي وويل:

د انسابو پوهان وايي: د دې ملك لومړى اوسېدونكى يعرب بن قحطان وو چي د يمن د عربو لومړى پلار دى، ځكه يې نو د دې ملك اوسېدونكو او دې ملك ته عرب وويل. خو دا بېخي د قياس او تاريخي معلوماتو مخالفه خبره بريښي .

د مځكپوهني (جغرافيې) پوهان وايي: د عربو د ملك لومړى نوم " عرباَ " وو چي وروسته " عرب " سو. بيا د دغه ملك اوسېدونكي هم عرب وبلل سول، چي دا درسته خبره

بريښي او تر اسلام وروسته هم دغه نوم پا ته سوى دى .

بل سوال دا دى چي دې ملك ته ولي عرباَ ويل سوى دى ؟ اصل دا دى چي په ټولو سامي ژبو كي " عرباَ " د بېديا مفهوم رسوي. په عبراني كي "عربا " بيابان او ډګر ته وايي او په خپله عربي ژبه كي د دې لرغوني مفهوم پاتي شوني سته، لكه چي د عراباَ معنا بدويت دى او د باديې او صحرا عربو ته تر اوسه هم دغه نوم كارول كيږي .

څنګه چي د عربو ملك زياتره يو بې اوبو او وچ بيابان دى، په تېره هغه برخه چي له حجاز څخه د عربو ترباديې،شام او سينا پوري غځېدلې ده، ځكه نو د دې ملك نوم " عربا " اېښوول سوى او بيا د مهالونو په تېرېدو سره د دغه ملك اوسېدونكو ته عرب ويل سوي دي. په قرآن كريم كي د عربو ملك ته د عرب نوم نه دى كارول سوى. د حضرت اسماعيل د

اوسېدني په يادونه كي دغه ملك ته " وادي غير ذي زرع " يعني بې كښته ناوه ويل سوې چي دا كټ مټ د عرب ژباړه ده. په تورات كي يې هم د اسماعيل د اوسېدو ځاى " مدبار " بللى دى چي معنا يې ناودانه بېديا ده. اوكټ مټ د عرب ژباړه او د " وادي غير ذي زرع " مترادف لفظ دى .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د عرب لفظ ترټولو د مخه د عیسیٰ تر زېږېدو (میلاد) زرکاله پخوا د حضرت سلیمان په وختو کي اورېدل سوېدی او بیا په عامه توګه په عبراني، یوناني او رومي تاریخونوکي یاد سوي دي .

4ـ د عربو اصل او نسب

د اقوامو د تاریخ لیکونکو په اند عرب د سامي ټبر یوه څانګه ده او دا ټبر د حضرت نوح د یوه زوی " سام " اولاده ده. موْرخینو عرب د نسلي پلوه دري ډلي ښوولي دي :

_1عرب بائده: یعني هغه لرغوني عرب تېرې چي ګردسره له منځه تللي او د هغو په هکله ضروري تفصیلات هم په لاس نه سي راتلای ، لکه عاد، ثمود، طسم، جدیس، عُمالقه او نور .

_2عرب عاربه یا قحطاني عرب : دا د یمن اوسېدونکي دي چي د یعګرب بن قحطان له اولادې څخه دي،کوم چي په تورات کي یې د یارح بن قحطان اولاد بولي .

_3عرب مستعربه یا عدناني عرب: دا د حجاز، نجد او د هغو د شاو خوا سیمو عرب دي چي د عدنان نومي له نسله څخه دي او عدنان د حضرت اسماعیل له نسله څخه وو. دغه وګړي په (19) قبل المسیح پیړۍ کي په حجاز کي مېشت سوي دي. دوی ته " مستعربه " ځکه وایي چي د اسماعیل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي له جرهمو څخه زده کړه،کوم چي یمني قبیله وه. " مستعربه " یعني عرب سوی قوم.

د جنوبي جزیرآ العرب یعني د یمن اوسېدونکي د قحطان اولاد او د شمالي جزیرآ العرب یعني د حجاز،نجد، تهامې او نورو اوسګېدونکي د عدنان اولاد په خپلو سیمو کي دونه ډېر سول چي بېلي بېلي قبیلې ځني جوړي سوې .

قحطاني عرب تر اسماعیلي عربو ډېرد مخه په تمدن کي وړاندي تللي وه او په تېرومهالونوکي یې ستري ستري واکمنۍ درلودې چي زیا تي مشهوري یې حِمْیَرٌ ،کهلان

اوسبا وې. اسماعیلي عربو هم ترحضرت مسیح د مخه او وروسته ځیني نوم وتي واکمنۍ درلودې چي تر ټولو نامتو یې نبطي حکومت وو .

5ـ جـده

څنګه چي جده اوس مهال زیا تره په سعودي عربستان کي د نړۍ د حج کوونکو لومړنی تم ځای بلل کیږي او په تاریخ کي ډېرځلي د مکې اوجدې په هکله په ګډه څرګندوني سوي دي چي له دې امله هغې ته دحرمینو دروازه وایي. ځکه لازمه ده چي ددې ښار

په هکله څه وویل سي .

Download from: ketabton.com

په 26 سپوږمیز. کال کي چي حضرت عثمان له مديني منورې څخه د عمرې لپاره مكې معظمې ته تشريف وړی وو، د مكې اوسېدونكو ورته وويل چي د شعيبيې د بېړيو تمځای (بندرگاه) چي د جاهليت له زمانې څخه كار ورځني اخيستل كيږي له مكې څخه ډېرليري دی،نو ته د جدې پرساحل نوی تمځای ودان كړه. له دې امله حضرت عثمان جدې ته ولاړ او د بندرجوړولوځای يې وكتی، او هلته يې د بېړيو د تمځي جوړولو حكم وركړ .

د مسلمانانوخليفه هلته په سمندركي غسل وكړاو ويې فرمايل چي:" دا مباركي اوبه دي."

او حاضرين يې هم غسل كولو ته وروبلل. په دې ډول د شعيبيې پرځای جده د بگېړيو تمځی وټاكل سو چي اوس يې د بېړيو او الوتكو د يوه سترنړۍ وال تمځي (بندر) بڼه غوره كړې ده.

جده د سعودي عربستان يو ستر ښاردی چي پر " باب حرمين شريفين " سر بېره " عروس البحر الاحمر" (د سره سمندرگي ناوې) هم ورته وايي. مساحت يې تر(1250)كيلو مترو زياتيږي او تريوميليون زيات وگړي پكښي اوسي. تر1980 ع.كال د مخه جده يو معمولي غوندي ښار وو، خو اوس دې ښار دونه پرمختگ كړی دی چي د امريكې او اروپا د ښارونو سره سيالي كوي. د دې ښارد سمندرپرغاړو باندې پاچهانو او لويو چاروا كو لوې لوې محلونه جوړكړې دي چي هغوې ته ماډرني تفريح گانې برابروي .

په جده كي نه يوازې ستري ودانۍ، پراخ سړكونه، ستر ستر پلونه،غټ اوستر بازارونه اولوی لوی خرڅلاوځايونه سته، بلكي فابريكې، تصفيه خانې،كالجونه، پوهنتونونه او دمدنيت نوري ډېري نخښي نښانې هم سته. د جدې په شاو خوا كي هرځای د تمدن او پرمختگ آثار ترسترگوكيږي. او د غير الكولي مشروباتو لكه كوكاكولا، پيپسې كولا، د مېوو د اوبو اونورو

خوراكي شيانو،كارخانې په كارلوېدلي دي. البته هلته نړۍ وال هوايي ډگر او حج ترمينل هم سته. خو هلته د داسي صنعتونو داسي نخښه نسته چي د هيوادونو د پرمختگ لپاره په كار وي .

د جدې د سوابقو په هكله بايد ووايو چي په شفاء الغرام كي وايي چي ابن جبيرپه خپله سفرنامه كي ويلي دي چي :" په جده كي يو ځای وو چي په هغه كي يوه كلكه، پخه او لرغونې گمبته وه او ويل كېدل چي دا د بي بي حوا انا مځكي ته د راكوزېدو ځای دی."

او فاكهي په خپل" اخبار مكه" كې د حضرت ابن عباس په روايت وايي چي:" د حوا انا قبر په جده كي دی". شفاء الغرام زيا توي چي:" په جده كي د حوا انا قبر يو مشهور ځای دی."

د ايران د مظفرالدين شاه قاجار د وختو يو چارواكي مهدي قلي خان هدايت (مخبرالسلطنه) دخپل 1321س.كال په يونليك " سفرنامهٔ مكه " كي وايي:" په جده كي د ليدلو وړ ځای زموږ د انا قبردی. دحوا انا قبرنه وو يو قيامت وو؛ پنځوس گامه اوږد دی د دغه قبر د سر او نو پربرابر يوه نيمه ورانه كوټه غوندي وه ". علامه محمد طاهركردي په

Download from: ketabton.com

تاريخ القويم كي د الرحلاَ الحجازياَ د ليکوال علامه بتنوني له خولې د يوه اوږده بحث په ترڅ کي وايي چي د جدې په ختيزلوري کي د يوه کيلو متر په واټن د هغې د ختيزي دروازې په خوله کي ،کومه چي " باب مکه " يې بولي، يو اوږد قبردی چي (150) متره اوږد، يو مترلوړ او درې متره پلن دی او دغه د حوا انا قبر بولي. خو علامه کردي او علامه بتنوني دواړه دا خبره نه مني اوپه دلايلو وايي چي دغه د حوا انا اصلي قبر نه دی او ځينو ټګمارانو د خرافات خوښو ناپوهانو څخه د صدقو ټولولو لپاره له ځانه جوړ کړی دی. و الله اعلم .

دوهمه برخه: د مکې مکرمې په هکله معلومات

6ـ مکه مکرمه

د عربو په ټاپو وزمه کي د اسلام د مقدس دين د راڅرګندېدو په مهال يو شمېر خپلواك ښارونه وه چې د ځانګړو سيمه ييزوچارواکو لخوا اداره کېدل. په دې ښارونوکي تر ټولو نوموتی د مکې ښار وو .

مکه د عربو او اسلام په پېښليك کي ستر ځای او ارزښت لري، ځکه چې دا په ټوله ټاپو وزمه کي له سترو ديني مراکزو څخه باله سي او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مسلمانان دحج او زيارت لپاره ورته را درومي او درناوی يې کوي .

د اسلامي هيوادونو دا محور او ملجاء ستر سوداګريز مرکز هم دی. خلکو يې هم د تاريخ په اوږدوکي په سوداګري کي ستره ونډه درلوده او اوس يې هم لري. له دې امله يې استوګن د نورو هيوادو له حال احواله ډګ ير خبر او د پراخ نظر خاوندان دي .

په مکه مکرمه کي حضرت محمد زېږېدلی، پکښي اوسېدلی، قرآن پر نازل سوی، د نبوت اعلان يې پکښي کړی او ديارلس کاله يې خپل رسالت پکښي تبليغ کړی دی .

که څه هم د مکې ټولو خلکو لومړی اسلامي بلنه و نه منل او د حضرت رسول سره يې ښه نه کول، خو د مکې ترفتحې وروسته يې د اسلام په خپرولو او د اسلامي پوځ او دولت په قيادت او اداره کي ستره برخه واخيسته .

دا ښارداسي سپېڅلي ښار دی چې تراوسه په ټولو سياسي تحولاتو اوکورنيو او بهرنيو جنګ جګړوکي الهي قدرت، هغه او په هغه کي مقدس مکان (کعبآ الله) د اغيارو له نيوني او بلوسې ساتلی دی .

خدای دې د قيامت تر ورځي همدغسي، خوندي، ودان او ستر ولري آمين.

7ـ د مکې د نامه په هکله

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

مکې ته ځکه مکه وايي چې ګناهونه له منځه وړي. او يا له دې امله مکه ورته وايي چې د لړو اوبو مځکه ده او اوبه جذبوي. قيل : سميت مکآ لانها تمك الذنوب،اى تذهب بها، وقيل: لقلآ مائها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې له هره لوري وګړي ورجذبوي او وربولي. وقيل: لانها يوْمها الناس من كل مكان فكانها تجذبهم اليها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې وګړي ازدحام پرکوي او يو له بله سره پوري وهي. يا له دې امله مکه ورته وايي چې هر څوك چې هلته ظلم وکړي له منځه يې وړي. و قيل: لانها تمُكُّ من ظلم فيها،اى تُهلِكه. ياله دې امله مکه ورته وايي چې د جابرو واکمنو غرور اولويي له منځه وړي. وقيل : لانهاتمك الجبارين: انتُذهب نخوتهم .

8ـ د مکې شريفې نور نومونه

هداياآلسالك وايي چې مکه شريفه خدای په " بکه " بللې او د مکې هماغه د وګړو د ازدحام او يو له بله دسره پورې وهلو معنايې ورته ليکلې ده. و سما ها الله تعالي " بكآ "، قيل: لازدحام الناس فيها تبك بعضهم بعضاً اى يدفع في زحماً الطواف. په تفسيرکبيرکې هم

د " بکې " معنا په پورته ډول کوي او وايي:" ځينو ويلي دي چې ما محمد بن علي الباقر وليد چې په مسجد الحرام کې يې لمونځ کاوه او ښځه يې د لمانځه تر مخه تېره سوه، نو وايي چې زه ورغلم چې منع يې کړم، مګر هغه وويل چې پرې يې ږده،ځکه مکه له دې امله " بکه " بلل سوې چې وګړي يو له بله ازدحام پکښې کوي؛ ښځه د نارينه د لمانځه ترمخه تېرېږي او نارينه د ښځې د لمانځه تر مخه تېرېږي، په دې ځای کې دا چاري پروا نه کوي."

په تفسير مظهري کې وايي: " بکه " او " مکه " دواړه په يوه معنا دي، عرب " ميم " په

"ب " بدلوي، لکه " نميط " او " نبيط " او " لازم " او " لازب " او " راتب" او " راتم ". خو ځيني عالمان بيا وايي:" بکه " کعبې او يا د هغې سره د طواف ځای ته وايي او " مکه " د مکې د

ښار نوم دی .

په تفسيرکشف الاسرارکې وايي: " بکه د مسجد نبوي نوم او مکه د حرم نوم دی". او امام فخرالدين رازي په تفسيرکبيرکې فرمايي:" شك نسته چې مراد له بکه څخه همدغه مکه ده. او د بکې د نامه يوه وجه دا بولي چې مکه د جابرانو مغزي ورماتوي او ظالم لا بده اراده نه وي پکښې کړې چې بيا يې غاړه ور پرې کړې وي او له لويی يې اچولې وي ."

همداراز په تفسيرکبيرکې د مکې بله معنا داسې کوي:" ځيني وايي چې مکه د مځکې په منځ کې پرته ده او د مځکې د چينو اوبه د مکې د لاندې څخه سرچينه اخلي. چې په دې توګه ټوله مځکه د مکې څخه اوبه اخلي ."

په تاريخ المکآ المکرمه کې محمد عبدالمعبود د علامه محمد طاهرکردي د تاريخ القويم په حواله ليکي چې:" د ابې قبيس او قعيقعان د غرونو ترمنځ برخه بکه ده اوکعبه د دغو دوو غرو په منځ کې واقع ده او مکه د همدغې مکې د

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ښار نوم دی". د مکې معظمې نور ډېر نومونه هم دي چې له هغو څخه ډېر مشهور یې : " ام القرٰی " او " بلد الامین " دي کوم چې په قرآن کریم کې یې هم ذکر راغلی دی.

علامه طاهرکردي په تاریخ القویم کې د مکې شریفې د ډېرشو نومونو په هکله د قاضي

ابوالبقاء بن ضیاء الحنفي (رح) یو شعرنقل کړی او محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کې وایي چې علامه جمال الدین محمد جارالله، په جامع اللطیف کې تردې زیات یعني

(56)نومونه راوړي دي .

9ـ د مکې شریفې جغرافیایي موقعیت

د اسلامي تاریخي روایاتو له مخې رب العزت مکه مکرمه د ځمکې د نورو برخو تر پیداکولو دوه زره کاله د مخه پیدا کړېده. (دکعبې شریفې د پیداکېدو په اړه د دې کتاب په

[93]مخ کې تر[58] سرلیك لاندې مفصلې خبرې سوې دي). په تاریخ المکاآلمکرمه کې وایي چې مکه مکرمه د ځمکې د مخ په منځ کې واقع ده، کومه چې د ځمکې نو باله سي. ځکه نو مکې ته " ام القرٰی " وایي او دا ځکه د بیت المعمور سایه ده. علامه طاهرکردي لیکي چې مکه مکرمه د نړۍ زړه او د ځمکې منځ دی. او کعبه شریفه په مکه شریفه کې داسې نقطې ته ورته ده کومه چې د یوې دایرې په منځ کې وي .

دغه مقدس ښار د طول البلد په 39 درجو،39 دقیقو او30 ثانیو او د عرض البلد په 21 درجو،25 دقیقو کې پروت دی او د سمندر له سطحې څخه (330) متره لوړ دی. د مکې ښار په یوه تنګه ناوه کې واقع سوی چې چارچاپېر یې غرونو طبیعي دېوال پر راګرځولی دی .

10ـ د مکې څلور خوا وې

په تاریخ مفصل اسلام کې لیکي چې: " مکه د عربستان د رېګستاني ټاپو وزمې په لوېدیز پلوکې پرته ده چې شمال ته یې مدینه منوره، ختیز ته یې نجد او ریاض، جنوب ته یې یمن او لوېدیز ته یې جده او سور سمندر موقعیت لري ".

د مکې د ښارپه هکله محمد بن هوقل په کال331 س.کې لیکلي:" د مکې ښارد شمال څخه ترجنوب پورې په اوږدو د معلا (د جنت المعلٰی د مقبرې) څخه تر مسفلې پورې، درې میله او د جیاد له لاندنۍ برخې څخه د قعیقعان غره ترشا پورې په بره، دوه میله دی .

دغه راز علامه محمد لبیب البتنوني (رح) په 1329 س.کال کې د مکې د ښار حدود

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو دري کیلو متره او له ختیزڅخه ترلوېدیز پوري په بره د ابي قبیس له غره څخه د قعیقعان ترغره پوري یو نیم کیلو مترلیکلي دي .

تاریخ المکآ المکرمه لیکلي چې د انسایکلو پیډیا اف برټانیکا د 1977 ع. کال په ایډېشن کي یې د مکې مکرمې ټوله رقبه (ارشو) لس مربع میله ښودلې ده .

خو دې متبرك ښار د سعودي واکمنۍ په مهال ډېره پراختیا موندلې او اوس لا نور هم مخ پرترقي او لا زیاته ودانې روان دی .

11ـ د مکې اوبه

په مکه کي د سیندونو او ولو رواني اوبه نسته او ټولي اوبه د مځکي له دننه څخه راباسي. د دې ځای خلکو له ډېره پخوا څخه تراسلام د مخه او وروسته د مکې په اړتیا وړځایونوکي څاګان کیندلي وه او د چېښنګ اوبه به یې ځني رااېستلې. د اسلامي خلافت له لومړیو څخه ځینو خلفاوو او نورو په مسجد الحرام او عرفات کي د چېښنګ د اوبو د برابرولو لپاره کوښښونه کړي دي. په دې لړکي یو وخت خالد بن عبدالله القَسري د سلیمان بن عبدالملك په امر هغوخوږو اوبو ته چې د ثبیر د غره له لمنې د " ثقبه " نومي ځای څخه راوتلې، حوض جوړکړاو د هغه اوبه یې د رصاص د نلونو په ذریعه مسجد الحرام ته و رسولې، چې د مقام ابراهیم،حجراسود او زمزم څا په منځ کي جوړ سوي حوض ته د فوارې په بڼه تو یېدلې.

کله چې داکارسرته ورسېدی خالد القَسري لوی خیرات وکړ، اوښان یې حلال کړه، غوښې یې پرخلکو ووېشلې او عامه مېلمستیا یې هم خلکو ته ورکړه. بیا یې خلك د جماعت لمانځه ته راوبلل،کعبې ته نژدې پر منبر وختی، د خدای ترحمد او ثنا وروسته یې وویل : " ای خلکو ! خدای ته حمد ووایاست او هغه امیر المؤمنین ته چې تاسي یې د تروو اوبو پرځای په خوږو اوبو اوبه کړاست د عا وکړئ ". تاریخ لیکونکي وایي چې مراد یې له تروو اوبو څخه د زمزم اوبه وې. خو د دغو اوبو چښلو ته چا زړه نه ښه کاوه او د زمزم د اوبو پرچښلو به لا زیاته ګڼه ګوڼه وه.کله چې خالد دا حال ولیدی د یوې خطبې په ترڅ کي یې د مکې خلك له دې امله ملامت کړه. بیاخالد له حوض څخه اوبه د یوه نل په واسطه د صفا د دروازې سره د اودس تازه کولو ځای ته هم ورسولې. د بني امیه وو په پېرکي دغه حوض پرخپل حال پاته وو اوکله چې خلافت بني عباسو ته ورسېدی، د مکې حاکم داود بن علي بن عبدالله بن عباس هغه وران کړاو دغه اوبه یې د مسجد الحرام د دروازې سره یوه حوض ته واړولې. چې په دې کار

خلك ډېرخوشحاله سول. وایي چې بیا د دغه حوض د اوبو پرنل باندي په کال 256 س. کي د هغه وخت د عباسي خلیفه یوه چارواکي بشرالخادم څه کار وکړ او په هغه کي د سمون په راوستلو سره یې بیرته د ګټې اخیستني وړ وګرځاوه .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

په دې ډول ويلای سو چې د اوبو د نلونو لومړي رامنځته کوونکي د مکې مکرمې

اوسيدونکي عرب دي او د اوبو د نل غځوني کار په دوی کي ديارلس سوه کاله پخوا تر سره سوی دی .

12ـ د زبيدې چينه

زبيده چې نوم يې اماَ العزيز وو او نيکه يې له نازه زبيده بلل، د ابي الفضل جعفرلور، د خليفه منصورعباسي لمسۍ او د هارون الرشيد د اکا لور اومېرمن وه.کله چې دا حج ته ولاړه ويې ليدل چې د مکې اوسېدونکي اوحاجيان د اوبو د لږوالي په سختو ستونزو اخته دي. نو په کال 194 س. کي يې په خپل ځاني لګښت د اوبو رسولو يوه ستره پروژه طرح کړه. هغې

د دې چارې د تر سره کولو لپاره ماهر انجنيران را غونډکړه او د " طاد " د غره او د " کراء "

د غره د لمنو د چينو څخه يې کار پيل کړ. چې پای د دې پروژې په پلي کېګدو سره د ولو او

تر مځکي لاندي سوبو له لارې د " طاد " اوبه مکې مکرمې او د " کراء " اوبه عرفات، د عرفات جبل الرحمت، مزدلفې او بالاخره په منا کي يوه لوی تالاب ته ورسېدلې .

"طاد " غرد مکې مکرمې څخه (35)کيلو متره ليري شمال ختيز لوري ته د

مکې ـ طايف لويې لارې ته نژدې د "حنين" په ناوه کي پروت دی. د دغه غره د چينې اوبو د حنين د اوسېدونکو د کرکيلې مځکي او د خرما وني اوبولې. زبيدې د مخه مځکي له خلکو رانيولې، اوبه يې پردغو مځکو بندي کړې او د خپلي جوړي سوي ولې له لارې يې مکې ته ورسولې .

د " کراء " د غره چينه له عرفات څخه (12) کيلو متره ليري واقع ده. زبيدې د دغي چينې اوبه د " نعمان " د ناوې " اوجر " نومي ځای ته ورسولې او بيا يې له هغه ځايه تر عرفات لوړ د دوو غرونو په منځ کي تېري کړې. د عرفات مځکي، جبل الرحمت، مزدلفې او پاي يې په منا کي هغه تالاب ته ورسولې چې وروسته په " بئر زبيده " مشهور سو .

تاريخونه وايي چې پردې ستركار باندي د زبيدې يو زر اووه سوه زره مثقاله سره زرمصرف سول چې معادل يې يو مليون اووه سوه زره د سرو زرو ديناره کيږي. کله چې دا کارونه پای ته ورسېدل انجنيرانو زبيدې ته د دې کار د لګښت ليکلی حساب وړاندي کړ، هغې چې دغه مهال د بغداد د دجلې د سيند پرغاړه په يوه ستره ماڼۍ کي ناسته وه، امر وکړ چې د حساب دغه ټول کاغذونه دي دجلې ته واچول سي. او ويې ويل چې ما دغه حساب د ورځي ته پرېښود. که پرچا څه پاته وي، هغه د هغو دي او که د چا پر موږ څه پاته وي وربه يې کړو. بيا يې دغو کارکوونکو ته ښه انعامونه او سوغاتونه هم ورکړه. تردې وروسته

د " طاد " چينه په عين زبيده او د " کراء " چينه په عين عرفات مشهوره سوه .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وروسته بيا د نورو خلفاوو او امراوو لخوا د اړتيا پر مهال په دې ولو کي ډېر سمونونه راغلل. خو د اوومي هجري پېړۍ په وروستيو کي دغه اوبه د سيل د راتللو له امله بندي سوې، چې د مکې د ښار خلك له دې امله بيا د سختو ستونزو سره مخامخ سول. په تېره د حج په مهال د اوبو لړوالی تر دې کچي ورسېدی چې يو مشك اوبه به په لس دراهمه پلورل کېدې. دغه مهال د تاتارو د يوه پاچا سلطان ابو سعيد خدابنده نائب السلطنه اميرچوپان عراقي خپل يوه اعتمادي سړي ته پنځوس زره ديناره ورکړه او په کال 726 س. کي يې بيا مکې مکرمې ته اوبه رواني کړې. خو دغه اوبه بيا له کال 930 س. څخه تر 970 س. پوري بندي سوې او خلك بيا له داسي سختو ستونزو سره مخامخ سول چې تقريباًدرې ليتره اوبه به په يوه سره پونډ خرڅېدلې. حاجيانو به له ډېرو ليرو ځايوڅخه عرفات ته اوبه وړلې. په عرفات کي به بې وزلو حاجيانو بېله اوبو د بل شي سوال نه کاوه او يا به يې شتمنو ته له ډېرو ليرو ځايو څخه اوبه راوړلې .

علامه قطب الدين (رح) وايي چې په 930 س.کال کي په ليري ځاگانوکي هم اوبه وچي سوې. دی وايي : زه دغه مهال غټوکی هلك وم او د خپل پلار سره د عرفات پرډګرولاړوم. کله چې زموږ اوبه خلاصي سوې ما ډېري لږي اوبه د سرو زرو په يوه دينار رانيولې او فقيرانو به له تندي چيغې وهلې او ويل به يې : " دغونه اوبه راکړئ چې حلق مې په لوند سي ". نو هغه وو چې د خدای فضل وسو، نا ببره باران و اورېدی، سيلونه راغلل او خلکو د سيل اوبه وڅښلې او خدای ته يې په ژړا وو وژړل .

بيا د دغو دوو ولو او چينو د سمون لپاره د سلطان سليمان عثماني لخوا د مکې له مجاورينو څخه يو ناظر د مصلح الدين مصطفٰی په نامه وټاکل سو چې په 931 س.کال کي په هغوکي اوبه رواني سوې. بيا دغه ناظر د دغو چينو د څارني لپاره د حکومت په پيسو تورمريان رانيول، د هغو د ژوندانه د لګښت مدرکونه يې ورته برابرکړل او د تل لپاره يې دې چاري ته وګومارل .

هغه يو وخت د دې کارد رپوټ ورکولو لپاره د سلطان سليمان پلازميني ته ورغی،خو له بده مرغه مکې ته د ستنېدو پرلار په کال 939 س.کي په سره سمندرګی کي ډوب او شهيد سو. کله چې په کال 970 س. کي دغه ولې بيا وچي سوې، سلطان سليمان د هغو د اساسي چارې

د موندلو لارښوونه وکړه. نو هغه وو چې د څو تنو پوهانو لخوا رايه ورکړل سوه چې د

عرفات واله دي سمه سي،کوم چې لګښت يې دېرش زره د سرو زرو ديناره اټکل کـړي وو .

دغه مهال فاطمه خانم سلطان يا مهر ماه د سلطان سليمان مېرمني د دغه کار سر ته رسول پر خپله غاړه واخيستل .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

هغې خپل يوه اعتمادي نفر ته چې ابراهيم بن طغري بردي دفتردار نومېدی تراټکل سوي لګښت زيات پنځوس زره د سرو زرو ديناره ورکړه او مکې ته يې ولېږی. هغه مکې مکرمې ته په رسېدو سره د پوهانو او مخورو په سلا مشوره لومړی د څښلو د اوبو څو څا ګان پاك کړه او بيا يې د عرفات د ولې په سمون لاس پوري کړ .

هغه پردې سر بيره چې د دې کار لپاره څلور سوه مريان درلوده، څه د پاسه زرتنه نورکارګران، مهندسان، ځاکيندونکي، پښـان، ترکاڼان او بنايان له مصر، بلاد الصعيد، شام، حلب او استنبول څخه ډلي ډلې د ډول ډول اسبابو، اوسپنو، پولادو،قلعيو او نورو سره راوغوښتل. او هري ډلي ته يې د ولې په کار کي د هغو ټك ور وټاکی.

هغو داسي ګڼل چې دا کار به تر يوه کال په لږ مود ه کي بشپړ سي، چې بيا به دوی د سلطان دربارته ورسي او ستر ستر منصبونه به وګټي. خوکله چې د دې ولې کار د زبيدې ترڅا پوري، يعني ترهغه ځايه پوري ورسېدی چې زبيدې نورکار پر پرې ايښي وو نو پوه سول چې پخوا تردې وړاندې کار نه دی سوی او زبيدې نورکارله دې مجبوريته پرې ايښی وو، چې د زبيدې له ځا څخه تر هغې سوبې پوري چې ترمځکه لاندي په ډبره کي کيندل سوې وه او د حنين د چينې سوبې ته وزي، يو سخت غرګی واقع وو، چې د بنايانو په ګزه دوه زره ګزه اوږد وو، او په ژور والي هم بايد پنځوس ګزه وهل سوی وای. چې دا کارناشونی برېښېدی، خو څنګه چې په دې کار پېل سوی وو، د عثماني ټولواکمنۍ د حيثيت د ساتلو له امله يې بيرته نه سوای پرېښوولای. نو هغه وو چې د غرګی شاوخوا يې لڅه کړه، بيا يې سل باره وچ بوټې د غرګی پر اووه ګزه ساحه د پنځوسو ګزو په لوړوالي واوډل او درسته شپه يې ولګول. خوڅنګه چې داور لمبې لوړي تلې پر ډبره يې ډبره لږ اغېزه کول. کارګرو به پستې سوي، ډبري په اوسپنو جلا کړې او بيا به د اورلګېدل تکرارېدل، څو ببخي په نژدې شاوخوا غرونوکي لرګي خلاص سول او له ليري ليري ځايونوبه يې ورته راوړل .

په دې کارکي ډېرشته ولګېدل، خلك په تنګ سول، د امير ابراهيم ټول هست و نيست،

مريان او خادمان پکښې ولاړل، خو ده پرله پسې دغسي له ستونزو ډك کار په خورا ببړه پرمخ بېوی او بې همتۍ ته بې لار نه ورکول، چې پای يې يو زوی په مصرکې د ده په نشتون کي وفات سو. بيا يې دوه غټوکي زامن د ډېرو مريانو سره مړه سول او پای خپله دی په دې کارکي د 974 س. کال د خدای تعالی د مياشتي پردوهمه وفات سو. بيا دې کار ته د جدې سنجق (پوځي مشر) اميرقاسم بيګ وټاکل سو او په همدغه 974 س. کال کي سلطان سليمان هم وفات سو، زوي يې سلطان سليم پاچا سو، او دې کار ته يې د مصر دفتر دار محمد بيګ نومی وټاکی. هغه هم په دې کارکي د ډېرو شتو ترشندلو وروسته په 976 س. کال کي وفات سو .

بياهماغه اميرقاسم بيګ دې کارته بېرته وټاکل سو. دی هم په دې کارکي په 979س. کال کي مرسو. بيا شيخ الاسلام قاضي حسين، د دې کاربشپړېده پرغاړه واخيستل. خو دی په پنځو مياشتوکي د دې کار په پايته رسېدوکي بريالی سو اوترلسوکالو شاقه کارونو وروسته د عرفات د چينې اوبه د حنين په واله کي وبهېدلې اود 979 س. کال

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د میانۍ پر شلمه مکې ته ورسېدلې. چې دغه ورځ خلکو ته د یوه سترجشن او اختر ورځ وه، چې په سترو او پرتمینو مراسمو ولمانځل سوه او د ترکیې دربار ته په تېره خانم سلطان ته په دې هکله زېرۍ ورکړه سو.

تاریخونه وایي چې پردغه لس کلن کار څه د پاسه پنځه لکه اووه زره د سرو زرو دیناره ولګېدل. تردې وروسته بیا هم په بېلو بېلوکلونوکي عثماني پاچهانو او نورو په دې واله کي بدلونونه او سمونونه راوستل. ان چې د تیري پېړۍ په وروستیوکي د دې ولې د سمون لپاره د بسپني ټولولو څوکمیټې وټاکل سوې. خو ملك عبدالعزیز په کال 1344 س. کي په خپل ځاني لګښت د دې ولې د سمون اساسي چاره وکړه او د هغې اوبه یې په نلونوکي مکې ته ولېږدولې .

د سعودي عربستان حکومت د چېنلو اوبو په هکله نور هم ډېرکارونه کړي دي.

د مسجد الحرام دننه او دباندي او د مکې مکرمې په هرلوري د زمزم او نورو اوبو نلونه او ذخیرې جوړې سوي او ملك فهد په خپل ځاني لګښت د حاجیانو لپاره د چېنلو د اوبو یوه خیراتي پروژه هم په کال 1404 س.کي ایجاد کړې چې د پلاستیك په بوتلونوکي یخي اوبه برابروي او پرحاجیانو وړیا وېشل کیږي.

13ـ د مکې هوا

د مکې هوا ډېره سوځنده او توده ده او لږ باران پکښي اوري، خو سره د دې کله کله د مکې معظمې له غرو څخه د باران د اوبو ډېر ستر سیلونه راځي او ورانۍ پېښوي. د مکې شریفې په هوا کي ګرۍ په ګرۍ مختلف بدلونونه راځي، له دې امله مکیان وایي: " خدانګګ اویا هوا وي پیدا کړي چې نه شپېته یې په مکه او یوه یې په ټوله نړۍ کي ده ."

ډاکټرایچ. بي. خان لیکي: " دا ښارپه داسي وچو غرونوکي راګیردی چې لوړوالی یې له (200) فټوڅخه تر(600) فټو پوري رسیږي". ځیني وختونه د مکې هوا په سړوکي (35) ډګري سانتي ګراډ او په تودوښه کي (50) ډګري سانتي ګراډ ته رسیږي. یعني په یخني کي معمولي ساړه وي او په تودوښه کي سخته تودوښه وي. دلته شپه او ورځ زیاتره یو شانته وي او ډېرفرق چې کوي نیم ساعت وي.

14ـ د مکې وګړشمېرنه

محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کي وایي چې: علامه قطب الدین (رح) په کال 923 س. کي د دې سپېڅلي ښار د نارینه وو، ښځینه وو او ماشومانو شمېر دوولس زره تنه ښوولي دي. او علامه لبیب بتنوني د څوارلسمي لېږدیزي (هجري) پیړۍ په پیل کي دغه شمېره یو لك او پنځوس زره ښوولې ده، چې په هغوکي یې لس زره تنه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

سليمانيه او افغانان بللي دي. علامه رفعت پاشا په 1309 س.کال کي د مکې مکرمې د اميريه مطبعي لخوا د يوې چاپ سوي جنترۍ په حواله دغه شمېره تر (120000) تنو زيا ته بولي.

دغه راز علامه طاهرکردي چې په 1400 س.کي وفات سوی دی، په خپل عصرکي د مکې د وګړو شمېر نيم مليون ښيي،خو وايي چې دا شمېره زما د ګومان اواټکل له مخي ده. بله وروستۍ شمېره د مکې د اوسېدونکو تعداد شپږ لکه تنه ښيي .

15ـ مکه د امن، خوښيو او نعمتونو ټاټوبی

مکه په رشتيا چې د دنيا د عجايبو مځکه ده. خدای تعالي د خپل صنعت او قدرت ټول مظاهر په دې پاکه مځکه کي ښکاره کړي دي. په نړۍ کي ځونه بدلونونه راغلل، خوکعبه هماغسي په خپل ورځ ترورځي ډېرېدونکي قدرت او عظمت د مسلمانانو په لاس کي پاته ده او چې حضرت ابراهيم ويلي :" لويه ځښتنه ! ماپه يوه وچه، بې اوبو او بې کښته ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه ستا د درانه کور ترڅنګ مېشته کړېده، پروردګاره دا ما د دې لپاره کړېده چې دوی دلته ستا عبادت وکړي، نو ته د خلکو زړونه د دوی په تلوسه کړې او ته دوی ته د خوراك مېوې ورکړې، ښايي چې دوی شکروباسي ". [قرآن کريم، ابراهيم: 127]

بې شکه چې پاك خدای د هغه دعا قبوله کړې او دا سپېڅلې أرشو يې د نړۍ د ټولو مسلمانانو قبله ګرځولې، د نړۍ د ګوټ ګوټ څخه د ډول ډول آدابو، رسمونو، مذهبونو، لباسونو، رنګونو او ژبو درلودونکي په پاك نيت او پوره اخلاص او مذهبي اواسلامي ولولو ورته ور درومي او د کعبې چارچاپېر طواف کوي. او د خدای پاك حضور ته د خپل عبوديت او په خلوص او عبادت سره، د خدای د خلافت تمثيل کوي، د خدای د اطاعت ډېره ستره مظاهره کوي، د خدای د شعايرو سترتوب او تقدس پرځای کوي، يو د بل له احوالو ځانونه خبروي اود اسلامي ورورولۍ مزي ټينګوي. او چې حضرت ابراهيم ويلي:" ای زما ربه ! دا ښارد امن ښاروګرځوه او له اوسېدونکو څخه يې چې څوك الله او آخرت مني هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه ". [قرآن کريم، البقره: 126] بېشکه چې خدای د هغه دا ټولي دعاوي قبولي کړي، دا ځای يې د امن او امان داسي يوه ستره نمونه ګرځولې چې نه د نړۍ کفارو څه په کړي نه د مسلمانانو بې اتفاقيو د هغه امنيت خراب کړی او نه داسي غلاوي او فسق او فساد پکښي سته، لکه د نړۍ په نورو سيمو کي چې ليدل کيږي .

اوسره د دې چې د مکې مځکه وچ دښتونه او غرونه دي، هلته يې د زمزم داسي اوبه پيداکړي چې د دې دونه ډېروکارولو سره سره هيڅ لږېده نه لري. هلته چې ډېري دي، پاکي او خوندوري اوبه ډېري دي. نه د چښتلو د اوبو کمی سته، نه دغسل او اوداسه د اوبو. هره خوا د چښلو د اوبو ډول ډول وسايل برابراوچمتو سوي او هره خوا ډول ډول عصري تشنابونه او د اوداسه تازه کولو ځايونه سته .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

سبحان الله ! د هرشي عجبه پرېماني ده، د هر فصل ډول ډول، ښې ښې مېوې، د وګړو د هوسايي اوراحت ډېر عصري اوښه وسایل، پاکي او نظافت، پراخه او بشپړه علم او پوهه، ښه ښه پوهنتونونه او مدارس، د هر فن په ښکلي او ښه طباعت کتابونه،کتابتونونه او نور علمي او فرهنګي مراکز ګرده خدای تعالي ﷻ هلته په پراخه پیمانه برابرکړي دي.

فلله الحمد .

16ـ نیوکه

پر دغسي ډاډمن امنیت او پرېمانو نعمتونو باید شکر وکاړو. خوکه د دولت لخوا د شیانو پربیو، په تېره د حج په موسم کي،کنټرول وای او لږ څه ارزاني هم وای ډېر به ښه وای. بل د مکې مکرمې او مدینې منورې ټول مارکیټونه د حج په موسم کي د غیر اسلامي هیوادونو، په مصنوعاتو ډك وي او د دې مصنوعاتو د خورا ډېرخرڅلاو له درکه هغو ته ستري ګټې په لاس ورځي،کاشکي د دولت لخوا پردغو اموالو بندیز لګېدلی وای او پرځای یې د اسلامي هیوادونو مصنوعات ننداري اوخرڅون ته وړاندي سوي وای .

بله خبره چي ډېره د تاثر او خواشینۍ وړ ده، هغه د مسلمانانو د بې اتفاقیو خبره ده. په ظاهره خو ټول مسلمانان په ګډه د کعبې طواف کوي، اما زړونه یې مذهبي بدګومانیو او ډول ډول تعصباتو ډېرسره لیري کړي او په نفاق اوکرکو یې اخته کړي دي. سنیان نه وهابي مني، نه شیعه. وهابیان نه سني مني نه شیعه او شیعیان هم نه سني مني اونه وهابي ؟ کاشکي زموږ دیني عالمانو او سیاسي لارښوونکو د دې کرکو د لیري کولو او د (و اعتصموا بحبل الله جمیعا و لا تفرقوا) په مقتضا د اسلامي واقعي یووالي لپاره څه رغنده او اغېزمن ګامونه پورته کړي وای .

17ـ په مکه شریفه کي د اوسېدلو په هکله

د مکې شریفي د زیات او منلي فضیلت او درنښت له امله، هلته د خیر او ثواب کارونه لکه طا عات اوعبادات، روژې اوصدقات او داسي نور ستر فضیلت او برکت لري. او کومي ښېګڼي او ثوابونه چي د عبادت په نتیجه کي له همدې مقدسي بقعې څخه د چا په برخه کیږی په بل ځای کي نسي کېدای. خو همدا شان په همدې مبارکه خاوره کي ګناه او خطا کول هم دغونه ډېره جزا لري او د خدای ﷻ د لوی قهر سبب کیږي .

ابن مسعود ﷺ وویل: بېله مکې شریفي په بل هیڅ ځای کي بنده په یوازي نیت سره د مخه تر عمل نه مواخذه کیږي او د خدای ﷻ دا قول یې تلاوت کړ ﴿:و من یرد فیه بالحاد بظلم نذقه من عذاب الیم] ﴿ الحج: 25[

ژباړه : او هرچا چي په دغه (مسجد الحرام) کي په ظلم سره د بېلاری اوکج روی اراده وکړه، نو موږ به په هغه دردناك عذاب وڅکو، یعني څوك چي په مسجد الحرام کي د بې لاری او کج روی کوم تمایل ښکاره کوي دهغه چا په نسبت چي دغه کار بل ځای کوي، سخته سزا به ورکړه سي.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

يادونه:

كه څه هم ځيني علمای كرام مسجد الحرام صرف دكعبې شريفي مسجد بولي، خو نور ډېر عالمان چې په هغو كي امام ابوحنيفه (رح) هم دی، په دې باور دي چې له مسجد الحرام څخه مراد د مكې ټول حرم دی. او دا خبره په خپله د قرآن كريم له څو آيتونو څخه هم ثابته سوې ده. دلته د جز له يادولو څخه كل مراد دی .

په تفاسيروكي وايي : په حرم كي الحاد په يوه قول د حرامو حلال بلل دي. او نورو ويلي دي چې د هرمنهي عنه تر سره كول ان د حرم خادم ته ښكنځل هم الحاد دی. او ډېرعالمان پردې متفق دي چې په حرم كي د ګناه اراده د عذاب د استحقاق موجب كيږي. هرڅوك چې پرته له حرمه بل ځای د ګنا ه قصدوكړي كه يې تر سره كړي سيئه يې پر ليكي، او كه يې تر سره نه كړي جزايې نه ورته ليكي. مګركه په حرم كي د ګناه نيت وكړي كه يې تر سره هم نه كړي جزايې ورته ليكي .

حضرت ابن مسعود فرمايلي دي:" كه څوك په عدن كي نيت وكړي چې پلانی به په مكه كي وژنم، عذاب اليم به وڅكي". ان چې مفسرين له اړتيا پرته قسم خوړل هم په حرم كي الحاد شمېري. د حضرت عبدالله بن عمر په هكله روايت دی چې هغه دوې خېمې يوه په " حل " يعني د حرم له حدودو د باندي، او بله په " حرم " يعني د مكې په دننه كي درولي وې،كه به يې خپلوكوروالاوو او خادمانو ته څه سخته خبره كول، نو د مكې د حرم بهرخېمې ته به تی او هلته به يې ورته ويل. دا له دې امله چې دې داسي چاري الحاد بللې. حضرت ابن عباس به ويل :" احتكار او درواغ ويل په حرم كي د الحاد په منزله دي". همدا راز ابن عباس وايي :" كه په بركيه نومي ځای كي اويا ګناوي وكړم، ښه دي نه دا چې يوه ګناه په مكه كي راڅخه و سي ."

له همدې بيري به اصحابو ترحج او عمرې وروسته مكه پرېښوول. په تېره حضرت عمر به له همدې بيري حاجيانو ته ترحج وروسته ويل:" ووځئ او خپلوخپلو وطنو ته ولاړ سئ ."

نو ته فكر وكړه چې په دې د فسق او فجور، حرام خورى، د منهياتو د ترويج او د لهو او لعب او فساد د وسايلو د نشراو خپرېدو په وخت كي به څوك، څنګه له ګناه پاك په مكه كي واوسي ؟ دا چې په دې چارو كي د اخته كېدو او ككړېدو بېره وي، او دا چې په مكه كي اوسې اوخپل وطن دي و يادېږي او په مكه كي دي زړه تنګ سي او په خپل وطن پسي كښنده وي، ترديّ دا ښه نه ده چې په دې مباركه أرڅو كي و نه اوسو؟ له دې امله ځينو سا لكانو ويلي دي : ښه دا ده چې اوسې په وطن كي او زړه دي په كعبه كي وي .

حضرت امام ابوحنيفه، امام مالك او نورو (رح) ښه ويلي دي چې په مكه كي اوسېدل مكروه دي. ملا علي قاري (رح) په المسلك المتقسط كي وايي : " دا خو امام ابوحنيفه (رح) د خپل مهال په نسبت داسي ويلي دي او كه يې د دغي زمانې (د امام ملا علي قاري د زمانې ـ كوم چې د هرات وو او په كال 1014 س.كي په مكه كي وفات سو ـ)، د مكې د مجاورينو حال ليدلی وای، چې حرام خوري او د مكې تعظيم لكه څنګه چې ښايي نه كوي، حتماً به يې بېله

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

كومه شك او شبهې ويلي واى چې په مکه کې اوسېدل گردسره حرام دي. نو ته فکر وکړه چې که امام صاحب زموږ په زمانه کې واى، څه به يې ويلي واى ؟

زما په نظرخو هرحاجي ته ښايي چې دا د حج يو څو شپې ورځې چې په مکه کې تېروي لا ډېرمحتاط اوسي او په هرقدم او هره شېبه کې پرځان ډېر ډېرفکروکړي او پام يې وي چې خداى مکړه څه خطا څني و نه سي. خداى مو دي له خطا وساتي (آمين) همدا سبب دى چې ډېرو عالمانو او د خداى د لاري سالکانو له ډېري بېري اوله ډېره احتياطه په مکه شريفه کې اوسېدلو ته زړه نه دى ښه کړى. دا چې د مکې شريفي اوسېدل د امام ابو يوسف او امام محمد اونورو (رح) په نزد مستحب بلل سوي، په دې کې خو هيڅ ترديد نسته،)رسول ، ابوبکر صديق، بلال اونورو هلته د اوسېدو اود بګېرته د ورګرځېدو هيله کړې(، خو دا هغو کسانو ته دى چې په ځان ټينګ باور لري چې په مکه مکرمه کې خطا نه څني صادرېږي او د مکې حق ور ادا کولاى سي او صرف حسنات پکښې تر سره کوي. په دې صورت کې د دغسي نېکمرغو انسانانو هلته اوسېدل افضل د عباداتو دى او په دې ډول هلته اوسېدل په اجماع سره او بېله ترديده فوز عظيم باله سي.

18ـ د مکې مکرمې مواصلات

د سعودي عربستان مخابراتي شبکې خورا عصري دي. دغه هيواد د 1993 ع.کال د معلوماتو له مخي 1،46 ميليونه ټيليفونونه لري. په دغه هيواد کې کورنى ارتباط د مايکرو ويف راډيو ريلې،کاکسل کېبل (Coaxial) او فايبرـ اوپټيك کېبل (Fiber-Optic Cable) له لاري نيول کيږي. سعودي عربستان د بحرين، اردن،کويټ، قطر، امارتو، يمن او سوډان سره د مايکرو ويف راډيو ريلي، دکويټ او اردن سره دکاکسل کېبل او د جيبوتي، مصر او بحرين سره د اوبو لاندي کېبل (Submarine) له لارې اړيکي لري .

دغه هيواد په آرام اود هند په سمندرونوکې د انتلسات (5) د عربسات (يو) او د هند په سمندرکې د انمرسات (يو) د سټلايټ مځکني سټېشنونه لري .

د راديويي خپرونو مرکزونه يې : AM 13 – FM, 43-دي او د راډيوګانو شمېره يې په کال 1993 ع.کې پنځه ميليونه وه. د ټلويزيوني خپرونو مرکزونه يې په کال 1997 ع.کې

(117)او د ټلويزيونو شمېره يې په کال 1993 ع. کې څلور نيم ميليونه وه. ترديې عمومي

معلوما تو وروسته به په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د مواصلا تو او دغسي نورو تاګ سيسا تو په هکله په راتلونکو پا ڼوکي رڼا واچول سي.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

19ـ د مکې مکرمې د پوسټ سیستم

د اسلام په تاریخ کې تر ټولو لومړی حضرت محمد ﷺ د نړۍ واکمنانو ته لیکونه ولیږل. بیا حضرت معاویه د پوسټ نظام جوړ کړ. په دغه پېر کې له یوه ځایه بل ځای ته د لیکونو د رسولو لپاره له غاترو، اسانو او خرو او کله ناکله له اوښانو څخه کار اخیستل کېدی چې پر تقریباً هر(23) کیلو متره واټن به ځانګړی ځای جوړ سوې وو، چې تردغه ځایه به د یوه څاروي په ذریعه او بیا به تر بله ځایه د بل څاروي په واسطه لیکونه لېږل کېدل. مثلاً د مکې پوسته چې به یې جدې ته وړل د یوه څاروي په واسطه به یې تر (23)کیلو مترو مسافې پورې الشمیس (حدیبیې) ته رسول. بیا به د بل څاروي په واسطه (23)کیلو متره نور وړل کېدل او بیا به بل وړل، ترڅو چې پر درو څارویو به یې تر جدې ورسول.

په ځینو ځانګړو مواردوکې به د لیکونو او پیغامونو د ژر رسولو لپاره د یو ډول ځانګړو روزل سووکَوُتَروڅخه کار اخیستل کېدی. دغسې کوترې به ډېرې چټکې الوتې، لکه چې په یوه ورځ به یې تقریباً (5040)کیلو متره واټن واهه. د مکې او مدینې تر منځ (500)کیلو متره واټن دی. دغو ښارونو ته به دغوکوترو په یوه ورځ لس واره لیکونه وړلای سوای. د دې کوترو بیه به ډېره جګه وه چې یوه به د سرو زرو د اوو سوو اشرفیو څخه نیولې تر زرو اشرفیو پلورل کېده او د هغو د دوو هګیو بیه به شل اشرفۍ وې. دغه کوترې به د خاصو وګړو لخوا روزل کېدې او په ډېرو ښو او هوا دارو ځایو کې به ساتل کېدې .

اوس که څه هم نوو ساینسي ایجاداتو د دغوکوترو ارزښت له منځه وړی دی، خو بیا هم په ځینو لوېدیزو هیوادوکې د لرغونو توکو په څېر ساتل کیږي .

په مکه مکرمه کې د پوسټ رسولو نظام په عثماني پېر کې ډېر پرمختګ کړ ی وو. جدې ، طایف، مدینې منورې او ځینو نورو ښارو ته به هره ورځ پوسته لېږل کېده. چې دا دود تر 1347 س.کال پورې روان وو. وروسته بیا د پوستې لېږلو چارې د موټرانو او بیا د هیواد دننه او د باندې ته د الوتکو په ذریعه تر سره کېدې .

په نوي پېر کې د پوستې او نورو مواصلاتي چارو نوی نظام " الاسعاف الخیري" رامنځته کړی دی. د مکې مکرمې د پخواني واکمن شریف حسین په دورکې پرلفافو د پوستي ټکټونو نښلول هم پیل سول. بیا په سعودي پېر کې د مکې شریفې لویه پوسته خانه په " القشاشیه" محله کې جوړه سوه. په 1379س.کې یې هغه د جیاد د سیمې عماراَ الاشراف ته ولېږدول ، بیا یې له دې ځایه په " سوق المعلا " کې یوې ستري مانۍ ته و لېږدول .

په کال 1385س.کې په مکه مکرمه کې پنځلس پوسته خانې په بېلو بېلو سیموکې رامنځته سوي وې چې ډېرې مهمې یې په قشاشیه، جیاد، مسفله، شبیکه او جرول کې وې. د حج په ورځوکې په مناکې هم پوسته خانه پرانیستل کیږي. اوس اوس د دغو پوسته خا نو شمېرنور هم زیات سوی دی .

Download from: ketabton.com

20ـ په مکه مکرمه کي ټيليګرام او ټيليفون

په مکه مکرمه کي د ټيليګرام او ټيليفون آسانتيا د عثماني ترکيې د واکمنۍ په پېرکي رامنځته سوه. د شريف حسين په وختوکي په مکه مکرمه کي تقريباً (20) ټيليفونه د غټو دولتي چاروا‌کو لپاره په کار لوېدلي وه . خو کله چې په 1343س.کي په حجاز کي سعودي حکومت ټينګ سو، د هيواد په هره برخه کي پرمختګ رامنځته سو، چې په دې لړکي په هره دولتي اداره کي ټيليفونونه هم په کار ولوېدل او ترکال 1358س. پورې تقريباً (5000) پايې ټيليفونونه نصب سوي وه. اوس اوس د مکې په هرکور او دکان کي ټيليفون سته. ډېرځلګ ګرځنده ټيليفونونه هم د ځانو سره ګرځوی، او په ډېرو ځايوکي وګړني ټيليفون ځايونه هم په ډېرو عصري وسايلو سمبال په دې برخه کي خلکو ته آسانتياوي برابروي. د حج د متبرکو اماکنو په شاوخواکي هم د سکه اندازو ټيليفونونو پر مختللي شبکې په کار اچول سوي دي.

21ـ د مکې مکرمې راډيو او ټلويزيون

علامه محمد طاهرکردي وايي: بايد اعتراف وسي او د تاريخ په پاڼوکي درج سي چې د

سعودي راډيويي خپرونو رامنځته کوونکی، ملك سعود دی. کله چې دی لا وليعهد وو په همدې نوي پېرکي په دې خبره باندې په پوهېدو سره چې راډيو د حکومت ژبه او د خلکو د شعور د ويښولو او د هغو د ژوندانه د پرمختيا او د هغو د يوله بله اوبهرنۍ نړۍ سره د اړيکو د ټينګتيا ډېره ښه وسيله ده، نو د هغې د رامنځته کولو په فکرکي سو.

د 1368س.کال په وروستيوکي چې د 1949ع.کال سره سمون خوري د عرفې د ورځې د سهارد رڼا په خپرېدو سره د لومړي ځل لپاره د مکې راډيويي خپروني پيل سوې او تر ټولو لومړي دا غږ ځني خپو رسو :

"هنا مكآ المكرمآ ... ايها المسلمون في مشارق الارض و مغاربها... سلام الله عليكم من الارض الطاهرآ ". يعني: " دا مكآ مکرمه ده ... ای د نړۍ د لراو بر مسلمانانو... له دې سپېڅلي ځمکي څخه تاسوته سلامونه ليږو ."

دغې راډيو لومړي د يوې (3) کيلوواټه لېږدونکي (مرسلې) په وسيله خپرونې کولې.

د 1374س.کال دکوچني اخترد مياشتي پر26 نېټه په مکه کي د " المديرياآ العاماآ للاذاعآ و الصحافآ و النشر" په نامه اداره رامنځته سوه . په 1375س. (1955ع.)کال کي د مکې له راډيوڅخه دنوي لس کيلو واټه مرسلې په واسطه خپروني پيل سوې او د دې ترڅنګ يې په سټېډيوګانو کي هم سمون او پراختيا رامنځته سوه، چې په دې لړکي دجدې د پخوانۍ سټېډيو پرځای دوې نوي سټېډيوګاني نصب سوې .

په کال 1377س. (1957ع.)کي د مکې راډيو ته يوه نوې پنځوس کيلو واټه مرسله په کار واچول سو ه او د دې سره سم د يوې بلې قوي (450)کيلوواټه مرسلې د نصبولو لپاره کار پيل سو. چې همدا اوس د مکې مکرمې راډيو د ډېرو قوي او پرمختللو مرسلو له لارې نړۍ والي خپروني کوي .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وايي: کله چې په نړۍ کې راډيويي خپروني پيل سوې او خلکو په سعودي کې راډيو ګاني واخيستلې په هغود سندرو نيول په ډېره سختي سره منع وه. اوکه به چا له راډيو څخه سندري اورېدلې حکومت به تعقيباوه او راډيو به يې ور ماتول. خو بيا په دې هکله کرارکرار نرمښت راغی، څو چې خبره اوسني حال ته راورسېده .

اما د ټلويزيون له لاري د لومړی ځل لپاره په کال 1378س. (1959ع.)کي په مصرکي خپروني پيل سوې او په سعودي کي د 1385س.کال په لومړی خورکي په مکه مکرمه کي ټلويزيون لومړنۍ امتحاني خپروني وکړې، چې بيا په ټوله سعودي عربستان کي دغه خپروني عامي سوې.

په دې وروستيوکلونوکي د سعودي عربستان د ټلويزيون دوه چينله او د راډيو)23(

ستېشنه، د حج پرمهال د حج په اړه اسلامي معلوماتي خپروني کوي،ځيني يې د حج د مناسکو بهير په ټوله نړۍ کي خپروي او (12) راډيو ستېشنه په بېلو بېلو بهرنيو ژبو،له هغو څخه په پښتو او دری هم نړۍ والي خپروني کوي. دغه راز د سعودي ټلويزيون او راډيو د حج په مهال د اسلامي او عربي هيوادو ټلويزيونونو او راډيو ګانو ته هم خپل پروګرامونه لېږدوي .

22ـ په مکه مکرمه کي له موټرانوکاراخيستل

په کال 1340س.کي د لومړی ځل لپاره مکې مکرمې ته موټر ورغی. دغه موټر د هندوستان يوه مشر سوداګر د حجاز پخواني واکمن د مکې شريف حسين ته په سوغات کي ورکړ. خو شريف حسين له هغه څخه ډېر لږ کار اخيستی، ځکه يو هغه د آس د سپرلۍ ډېر شوقي وو او بل دمکې شريفي تنګي او لوړي ژوري کوڅې د موټرچلولو ته نه وې جوړې .

په کال 1343س. کي چې ملك عبدالعزيز پرحجاز واکمن سو تر ټولو لومړی د حرمينو شريفينو سړکونه پراخه او پاخه جوړ سول .

په 1346س. کي مکې مکرمې، مدينې منورې او جدې ته له لوېديزو هيوادونو څخه د موټرانو د واردولو لپاره يوه کمپنۍ پرانيستل سوه چې دا چاري وروسته ډېري پراخي سوې .

تر 1348س.کال وروسته په مکه مکرمه کي د موټرانو استعمال ډېر زيات سو چې ورسره سم کال په کال د حاجيانو شمېره هم مخ پر زياتېدو سوه .

په 1373 س. کي چې ملك عبدالعزيز وفات سو په مکه کي د اوښ او آس نوم لا نه وو او د ښار پرسړکونو په هرلوري کي ګرځندي ګاډي تر سترګوکېدل. اوس هلته داسي کور په مشکل پيدا کيږي چې موټر دي نه لري او د ډېرو شتمنوکورنيو هر غړی ځانته موټرلري .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

په پاکي دا هم باید ووایو چې اېرکنډيشنډ بسونه په کال 1398 س. کي په مکه مکرمه کي په کار ولوېدل.

23ـ د مکې مکرمې چاپ خونې

زموږ سپېڅلي کتاب قرآن کریم د لومړځل لپاره په عربي تورو په کال 1113س.کي د آلمان په هامبورگ ښارکي چاپ سو، چې د دغه چاپ یو ټوك او س هم د مصرد قاهرې په

"دارالکتب العربیاّ المصریه " کي خوندي دی. بیا په کال 1516ع.کي قرآن کریم د ایټالیې په بندقیه ښارکي چاپ سو. تردې مهاله په اسلامي هیوادونوکي مطبعې نه وې، ځکه نو قرآن کریم هلته چاپېدی.کله چې په عثماني ترکیه کي د دریم سلطان احمد په وختوکي مطبعه په کار ولوېده. د ترکیې شیخ الاسلام په هغې کي د نورو کتابونو د چاپولو د جواز فتوا ورکړه خو د قرآن چاپول یې په هغې کي جایز و نه بلل. بیا عثماني دولت مطبعه بنده کړه. بیا چې لومړی سلطان عبدالحمید پاچا سو بیرته یې د مطبعې په کار اچولو ته اجازه ورکړه. بیا د لومړی سلطان محمود په وختو کي هغې ته ډېره پاملرنه وسوه او لومړی کتاب چې د ترکیې په آستانه کي چاپ سو " صحاح جوهري " وو، چې په کال 1295س. کي یې د چاپ چاري بشپړې سوې .

په کال 1271س.کي د تونس امیر محمد پاشا بای هلته مطبعه په کار واچول. په کال 1698ع. کي په حلب کي مطبعه په کار ولوېده. د لبنان یوه ډېره پخوانۍ مطبعه " قزحیا " ده چې په 1733ع. کال کي تاسیس سوه او لومړی یې په سریاني او بیا یې په عربي تورو هم د چاپ کار ترسره کاوه. دغه رازد بیروت ډېره پخوانۍ مطبعه " الشویر" ده چې په 1733ع. کي یې د لومړځل لپاره د داود ﷺ مزامیر په چاپ کړه. د بیروت بله ډېره پخوانی مطبعه " القدیس جاورجیوس " ده چې په کال 1753ع.کي په کار ولوېده. بیا په کال 1822ع.کي په مالټا کي د امریکې یوه مطبعه په کار ولوېده چې بیا په کال 1834ع.کي بیروت ته ولیږدول سوه. په کال 1848ع.کي المطبعاّ الکاثولیکیاّ په بیروت کي تاسیس سوه چې لومړی یې په ډبرینو او بیایې په حروفي تورو مواد چاپول. چې دا ترټولو لویه مطبعه ده، کومه چې په عربي، انګریزي، یوناني، سریاني، عبراني او ارمنستاني ژبوکتابونه چاپوي. په مصرکي د لومړی ځل لپاره په کال1798ع.کي ناپلیون بوناپارت مطبعه نصب کړه. ناپلیون کوم چې پرمصر یې یرغل کړي وو په دغه مطبعه کي خپل فرمانونه او اوامر په عربي ژبه چاپول. دغه مطبعه چې " المطبعاّ الاهلیه " (ملي مطبعه) نومېدل په قاهره کي ترکال 1801ع. پوري له مصرڅخه د فرانسویا نو د وتلوتر مهاله وه. بیا تر(20) شلوکالو په مصرکي مطبوعاتي کار بندوو. څو چې محمد علي پاشا هلته واك ته ورسېدی، دغه مطبعه یې بیرته په کال 1821ع.کي فعاله کړه او په مطبعاّ بولاق ونومول سوه. ځکه چې وروسته هغه په بولاق نومي ځای کي نصب سوه او ترهرڅه لومړی یې په کال1822 ع.کي ایټالویی ـ عربي قاموس چاپ کړ. دغه مطبعه تر نوي کالو زیاته فعاله وه. په عربي نړۍ کي دا ترټولو لویه مطبعه وه چې بیا په مطبعاّ الامیریاّ ونومول سوه. او تر اوسه ډېرکتابونه په ډېر ښکلي قطع او صحافت چا پوي. پس له دې په مصر اونوره عربي نړۍ کي یو په بل پسې ډېري مطبعې راووتلې. د افغانستان لوی مفکرحضرت علامه سید

Download from: ketabton.com

جمال الدين افغاني (رح) له هيواده وتلو ته ترمجبوربېدو وروسته اميرشيرعلي خان ته د اصلاحاتو يو پروګرام پرېښود. چې هغه د دغه پروګرام د پلي کولو پربنسټ په کال 1287س. (1870ع.) کي د مصطفوي مطبعې په نامه يوه مطبعه د لومړی ځل لپاره افغانستان ته راوړل. چې بيا زموږ په هيواد کي د مطبوعاتوچاري ډېري ښې پرمخ ولاړې. مګرله بده مرغه اوس زموږ د هيواد طباعتي چاري په ډېرو ابتدائي

وسايلو ترسره کيږي او زياتره کتابونه مو په بهرکي چاپيږي، خو مکې مکرمې ته ترموږ ډېر وروسته په کال 1303 س.کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري د لومړی ځل لپاره يوه وړه مطبعه راوړه اوحرم شريف ته نژدې په جياد محله کي يې په کار واچول. د عثمان نوري پاشا دغه مطبعه د مصر په مطبعآ الاميرياَ پوري اړه درلوده او مطبعآ ام القرٰ ی يې ورته ويل، چې بيا په سعودي پېرکي په نوو وسايلو سمبال سوه او په (مطبعآ الحکوما) ونومول سوه. بيا په کال 1327س. کي شيخ محمد ماجد کردي په خپله ځاني پانګه يوه مطبعه په الفلق محله کي په خپل کورکي د (المطبعآ الماجدي) په نامه ودرول چې زښت زيات کتابونه يې په طبع کړه. بيا په کال 1345س. کي شيخ محمد صالح نصيف په مکه مکرمه کي المطبعآ السلفيه په کار واچول چې بيايې خرڅه کړه . دغه رازد طبع و نشر لپاره عربي شرکت په مکه مکرمه کي د المطبعآ العربيآ په نامه يوه مطبعه په کار واچول چې د (صوت الحجاز) جريده يې په چاپول،کومه چې بيا په (جريدآ البلاد السعوديآ) ونومول سوه. بيا په کال 1373س.کي ځينو کسانو د مطابع الندوه په نامه مطبعه په کار واچول. بيا استاد صالح محمد جمال يوه مجهزه مطبعه، بيا استاد احمد السباعي د (مطبعآ قريش) په نامه او بيا يې په کال 1368 س.کي د مکې مکرمې د قرآن مطبعه تاسيس کړه او بيا نوري ډېري مطبعې يو په بل پسې راووتلې، چې دادی اوس مکې مکرمې اوسعودي عربستان په ښکلو قرآنونو او ښوکتابونو چاپولو اوجلد جوړولوکي نړی وال نوم ګټلی دی .

24ـ د مکې مکرمې اخبارونه او جرائد په عربي نړۍ کي لومړی عربي اخبار په کال 1799 ع.کي د مصر په قاهره کي د (الحوادث اليوميه) يعني ورځنۍ پېښي په نامه د ناپليون بوناپارت لخوا راووتی، بيا لومړنی اخبارچي په کال 1858 ع.کي په لبنان کي راووتی (حديقآ الاخبار) نومېدی. بيا په کال 1865 ع. کي په دمشق کي د (سوريا) په نامه اخبار راووتی. په کال 1869ع.کي په عراق کي د (الزوراء) په نامه جريده راووتل. په کال 1879ع.کي په يمن کي د (صنعاء) په نامه جريده راووتل او په 1904 ع.کي په فلسطين کي د (النفير العثماني) په نامه جريده راووتل. په مکه مکرمه کي لومړۍ جريده د (الحجاز) په نامه په کال 1301 س. کي راووتل. دغه جريده چې په عربي او ترکي ژبو يې علمي او ادبي ليکني خپرولې په اوونۍ کي يو ځل د عثماني دولت لخوا تر1334س.کال پوري خپرېدل اوکله چې په دغه کال د عثماني ترکيې واك پر مکه پای ته ورسېدی، د دغي جريدې خپرول هم پای ته ورسېدل. دغه جريده په څلورو مخونوکي په اميريه مطبعه کي چاپېدل. په کال 1327س.کي په جده کي د (الصفا) په نامه جريده په عربي ژبه را ووتل او تر يوې ګڼې خپرولو وروسته بنده سوه. دغه راز په همدغه کال په جده کي د (الاصلاح) په نامه جريده د راغب مصطفی توکل لخوا راووتل چې د ليکني چاري يې د يوه لبناني ورځپاڼه ليکونکي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

اديب هراوي په غاړه وې. دغه جريده هم څو مياشتې وروسته بنده سوه. دغه شان په کال 1327س.کې په مکه مکرمه کې د (شمس الحقيقاَ) په نامه ورځپاڼه په عربي او ترکي ژبو د محمد توفيق مکي په مسؤول مديريت راووتل، چې مرستيال يې ابراهيم ادهم وو. دغه اخبارچې په مکه کې د يووالي او پرمختگ د ټولني خپرنيز ارگان وو هم څو مياشتي وروسته بند سو. بله جريده په کال 1334س.کې د (القبلاَ) په نامه په مکه کې راووتل چې دا هم د لاري په لومړي سرکي ودرېده. په کال 1338س. کې د (الفلاح) په نامه جريده راووتل . دا جريده د مخه په سوريه کې خپرېده، خو کله چې فرانسويان سوريې ته ننوتل، د دغي جريدې خپروونکي عمرشاکر هغه په حجاز کې خپره کړه .

دغه راز په همدغه 1338س.کال کې د مکې د کرني د ښوونځي د زده کونکو لخوا د کرني يوه مياشتنۍ مجله راووتل چې د هغې خپروني هم پايښتي نه سوې. په کال 1343س. کې په جده کې د (بريد الحجاز) په نامه اوونيزه جريده راووتل چې تر 52 گڼو خپرېدو وروسته په همدغه کال بنده سوه. دا د شريف حسين د وختو وروستۍ جريده وه. بيا د دغه 1343س.کال د لومړۍ خور پر 15 د ملك عبدالعزيز د پېر په لومړيوکي

د (ام القرٰی) د جريدې لومړۍ گڼه راووتل. بيا په کال 1347س. کې د (اصلاح) په نامه ديني او اخلاقي مياشتنۍ مجله راووتل، خو په کال 1349س. کې بيرته بنده سوه. په کال 1350س. کې د (صوت الحجاز) په نامه جريده د شيخ محمد صالح نصيف لخوا راووتل چې بيا د دغي جريدې امتياز شرکاَ الطبع و النشر العربياَ ته ولېږدول سو او په اوونۍ کې يوځل، بيا دوه ځله راوتل. بيا د جگړې په کلونوکي دکاغذ د نشتوالي له امله بنده سوه. بيا په کال 1365س.کې د (البلاد السعودياَ) په نامه راووتل چې دا ځل په اوونۍ کې دوه ځلي او بيا دري ځلي خپرېده. بيا په کال 1373س.کې ورځپاڼه سوه. دغه اخبارد عربي صحافت او ثقافت حق ډېر ښه اداکړ،چې د هري تپۍ خلك يې لولي. په کال1355س.کې د (المنهل) په نامه مياشتنۍ ادبي مجله په مدينه منوره کې د استاد عبدالقدوس الانصاري لخوا خپره سوه. دغه مجله چې د علم او ادب په ارشوکي ښه وځلېده د 1365س.کال څخه په مکه مکرمه کې هم خپريږي. بيا د 1366 س.کال د خدای تعالی په مياشت کې د (مجلاَ الحج) مياشتيزه راووتل چې لومړی مسؤول يې استاد هاشم زواوي وو او په کال 1370س.کې يې د تاريخ القويم مؤلف علامه محمد طاهرکردي مسؤول مدير سو. دغه مجله په عامه توگه اسلامي مسايل او په حج پورې اړوند مسايل څېړي. په دې ډول په عامه توگه د سعودي او په ځانگړې توگه د مکې مکرمې د ډله ييزو اړيکو وسايلوکه دولتي دي،که شخصي ډېره پرمختللې بڼه غوره کړې اود ژورناليستيکو اصولو سره سم پر عربي ژبه سربيره په نورو ژبوهم په زړه پوري خپروني کوي چې کميت او کيفيت يې لا هم ورځ تربلي مخ پر زياتېدو او ښه کېدو دی .

25ـ د مکې مکرمې عامه کتابتونونه

Download from: ketabton.com

په مکه مکرمه او مدینه منوره کي له شپږمي لېږدیزي (هجري) پېړۍ څخه کتابتونونه وه کوم چې د اسلام خلفا وو او امراوو به دحرمینو شریفینو د مدرسو د زده کوونکو لپاره کتابونه ورکول. پیرغلام دستګیرنامي په خپل (تاریخ مکه معظمه) کي د مکې مکرمې دوه عامه کتابتونونه راښیي. چې یو یې د " سلیمانیه " په نامه یادېدی کوم چې د باب السلام سره په در یبه نومي ځای کي وو او عثماني پاچا سلطان عبدالمجید خان تاسیس کړی وو. په دې کتابتون کي د بېلا بېلو موضوعاتو په هکله کتابونه راغونډ سوي اوله قسطنطنیې څخه هم ډېر ډول ډول کتابونه ورلېږل سوي وه. بل د حجاز د پخواني والي شرواني زاره محمد رشدي پاشا کتابتون ووکوم چې د مسجد الحرام په باب ام هانئ کي وو. په دې کتابتونونوکي ډېرکتابونه په عربي او ځیني په فارسي، اردو، ترکي او جاوي ژبو وه. پیر غلام دستګیرنامي وایي : " له دغوکتابونو څخه ځیني غلا سول او ځیني سیلاب ضایع کړه". خو نه وایي چې کله او د چا لخوا غلا سول. اما دونه وایي چې دغه کتابتونونه د نجدیانو ترپېرد مخه وه. او د سیلاب کال هم 417 یادوي چې دا هم تېروتنه ده . علامه محمد طاهرکردي هم د تاریخ القویم په دوهم ټوك کي وایي چې په مکه مکرمه کي د وه کتابتونونه سته چې یو یې د (مکي حرم) کتابتون دی کوم چې څو پېړۍ پخوا د عثماني ترکانو یوه واکمن تاسیس کړی وو. او لومړی ځای یې د زمزم د څا د پاسه وو. کله چې ترکي دولت د مسجد الحرام ودانۍ له سره جوړه کړه دغه کتابتون یې د مسجد الحرام دننه، په باب الدریبه کي په یوه خاص ځای کي ځای پرځای کړ. بیا کله چې سعودي حکومت په کال 1375س.کي د مسجد الحرام په پراختیا ګوتي پوري کړې او باب الدریبه یې ونړول دغه کتابتون یې د باب السلام په خوا کي ځای پرځاکړ او دغه ځای له پخواني ځایه ترسلو مترو زیات لیري نه دی. له پورته خبرو څخه ځرګندیږي چې دغه کتابتون هماغه سلیمانیه کتابتون دی. بل کتابتون علامه کردي د مکې مکرمې د کتابتون په نامه راښیي کوم چې اوس د غزې په بازارکي د رسول ﷺ د زېږېدني په ځای کي ځای پرځای سوی دی. د رسول ﷺ د زېږېدو ځای په کال 1370س.کي د مکې د پخواني ښاروال شیخ عباس قطان او د هغه د زوی لخوا له سره جوړ سو. دغه ښاروال وصیت کړی وو چې په دغه ځای کي دي یو سترکتابتون پرانیستل سي. علامه کردي وایي چې دغه کتابتون د څوکالو راپه دې خوا تاسیس سوی دی. ښایي د دې کتابتون یو څه کتابونه د هماغه شرواني زاده د کتابتون وي او له هماغه پخواني ځایه لېږدول سوی او درسول ﷺد زېږېدو په محل کي اوډل سوی وي او ځیني نورکتابونه هم پر زیات سوي وي. دغه رازعلامه کردي د تاریخ القویم په څلورم ټوك کي لیکي :" د حرم د ځانګړي کتابتون د جوړولو په اړه د واکمنو لخوا امر سوی دی. (نېټه یې نه ده ښوولې) . د دغه کتابتون لپاره چې د مکې مکرمې کتابتون به نومیږي د مسجد الحرام د باب الملك عبدالعزیز د مخامخ میدانۍ په سرکي، مناسب ځای ټاکل سوی دی. پردغه ځای باندي چې کوم زاړه کورونه وه د هغو له څښتنانوڅخه په نه میلیونه ریاله رانیول سول او د کتابتون د ودانۍ کار به د شپږو میلیونو ریالو په لګښت بشپړ سي". په 1423س.کال کي په ریاض کي د تاریخ مکآ المکرماَ په نامه د عالمانو د یوې ډلي لخوا په یوه نوي خپاره سوي کتاب کي د

Download from: ketabton.com

"مکتباَ مکاَ " په نامه یوکوچنی کتابتون ښوول سوی چې حرم ته نژدې واقع دی اونادري خطي نسخې او ډېر ښه کتابونه پکښې سته. دغه راز د مکې مکرمې په " حي الزاهر" کې د پوهنې د ادارې اړوند عامه کتابتون، په " حي العوالي " کې د " مکتباَ جامع الفرقان " په نامه اود " ام القری " د پوهنتون اړوند کتابتون هم سته.

26ـ ښوونه او روزنه او د مکې

د زده کړو منځې په نړۍ کې هر ولس که هرڅونه بې ځواکه او جاهل هم وي بیا هم د پوهنې د ښوونې لپاره بېل اوځانګړي ځایونه لري. خو دغه ځایونه د یوه ولس د ښوونې د قابلیت د فطري استعداد له مخې په ځینو کې لږ وي او په ځینو کې ډېر. په مکه مکرمه کې تر اسلام د مخه لا د هغه مهال د شرایطو سره سم ښوونځې وه. وایي چې د رسول الله ﷺد مېرمنې بي بي خدیجې د اکا زوی ورقه بن نوفل په عبراني ژبه لیکل کول. او د انجیل آیتونه یې هم لیکل چې له دې ځرګندېږي چې هلته د هغه په وړوکوالي کې د لیك لوست منځې (مرکزونه) وه. د مکې مکرمې په اسلامي پېر کې رسول ﷺ لومړنی ښوونکی وو. هغه به خلکو ته د قرآن کریم تلاوت او تفسیرکاوه او د اسلام مبارك دین به یې ورته روښانه کاوه. رسول ﷺ به دغه چارې په جومات او له جومات څخه بهر ترسره کولې؛ لکه چې خلکو به پوښتنې ځنې کولې او ده به جوابونه ورته ویل. وروسته دغه چارې راشده خلفاوو، اصحابو، تابعینو او علماوو او فقهاوو ترسره کولې. ښوونکی به د جومات په یوه خوا کې ناست وو، خلك به پرراګرځېدلې وه. او د پوښتنو له لارې به یې پوهه ځنې ترلاسه کول. عالم به اړنه وو چې د یوې ټاکلې موضوع په هکله ښوونه وکړي؛ بلکې هغه به خلکو ته نصیحت کاوه او د علم او پوهې په بېلو بېلو برخو کې لکه د شعر، نحوې، لغت، تفسیر، حدیث او فقهې او نورو په هکله به یې د هغو پوښتنو ته جوابونه ویل چې په دې ډول پوهنې او د هغې ښوونې په سیخه توګه د اسلامي ټولنې سره اړیکې لرلې. د هغو د اړتیاوو سره د مستقیم تماس په لرلو سره به یې هغو ته خدمت کاوه او د هغو غوښتنو ته به یې جواب وایه. چې هم ښوونه او هم ښوونکې او هم زده کوونکې آزاد وه. او د آزادۍ په فضا کې به یې علم او پوهه ترلاسه کول او دولت به هیڅ مداخله نه پکښې کول. ځکه چې نه ښوونکې د دولت لخوا دې چارې ته ګومارل سوې وه او نه یې کوم معاش ورکاوه. چې دا د اسلام تر راڅرګندېدو وروسته په لومړیو وختونو کې د علم او پوهې د غوړېدو، خپرېدو او تنوع ډېر با ارزښته عوامل جوت سول. بیا څنګه چې د دغسې تعلیم او تعلم چارو پراختیا موندل، نو بېل ځایونه ورته وټاکل سول . دغه ځایونه به یې مدرسې بللې، چې ځینې به د جومات ترڅنګ او ځینې به بیلې وې. د دې ترڅنګ د ماشومانو د ښوونې او روزنې لپاره هم بېل ځایونه جوړ سول چې (کتاتیب) به یې ورته ویل. په تاریخ القویم کې وایي چې د مکې مکرمې خلکو د مکې مکرمې او نورو عربو د لومړنیو زده کړو منځو (مرکزونو) ته لومړی کتاب یا مکتب (ښوونځی) ویل. بیا یې د مهالونو په تېرېدو سره، چې مدنیت څه ډېرخپور سو دغو منځو ته مدرسه وویل، چې د درس او تدریس د ځای معنا ورکوي. او کټ مټ هماغه مکتب او ښوونځی باله سې. اوس عرب د لومړنیو زده کړو منځو ته د کُتاب، مکتب او مدرسې درې سره نومونه کاروي او هسې نه ده لکه موږ چې مدرسه یوازې د دیني علومو د ښوونې ځای ته وایو. دغسې عرب د لوړو زده کړو منځو ته " کلیاَ " (پوهنځی

Download from: ketabton.com

) او " معهد " (انستیټیوت) وايي او پوهنتون ته " جامعاً " وايي. د علم او پوهې د خپرېدو ډېرلرغوني منځي مکه او مدینه بلل سوي دي؛ لکه چې دغه دوه ښارونه د تفسیر، حدیث، فقهې او تاریخ پرعلومو سربېره د شعر، ادب او نورو هنرونو په برخه کي هم ډېر مشهور وه. وايي کله چې حضرت محمد ﷺ مدینې مورې ته ورغی هلته د ماسکه نومي ځای یوه یهودي کوچنیانو ته لیکل ورښوول. پردې سربېره هلته څه باندي لس تنه داسي کسان وه چې په لیك لوست پوهېدل چې له هغو څخه یو زید بن ثابت ووکوم چې په عربي او عبراني ژبو يې لیکني کولې او بیا د رسول ﷺ د لیکونکو د ډلې غړي سو. دغه راز د مدینې منورې د اوس، خزرج او ثقیف قبایل هم په لیك لوست پېژندوی (مشهور) وه.

تاریخونه راوړي چې رسول ﷺعبدالله بن سعید بن العاص ته امر وکړچي خلکو ته په مدینه منوره کي لیك لوست زده کړي او وايي چې دغه صحابي ډېر ښه لیکونکی وو .

له دې څرګندېږي چې ترمکې مکرمې په مدینه منوره کي لیك لوست ډېر خپور سوی وو. په اسلامي پېر کي مسلمانانو په مدینه منوره کي د لیك لوست چارو ته زیات پام اړاوه. وايي کله چې د بدر په غزا کي مسلمانانو یوه ډله قریش اسیرکړل. د هغو نالوستي يې په فدیه ورکولو خوشي کړه،خو د لوستو فدیه يې دا وټاکل چې هرلوستی دي د مدینې لسو تنو کوچنیانو ته لیك لوست وښيي. ابن ثعلبه وايي چې د رسول ﷺڅخه مې وغوښتل چې یوڅا ته سپارښتنه وکړه چې لیك لوست را زده کړي. نو هغه مبارك په دې هکله ابي عبیده بن الجراح ته سپارښتنه وکړه او ما ته يې وویل چې داسي سړي ته مې وسپارلې چې تعلیم او ادب ښه در زده کړي .

په تاریخ القویم کي وايي لومړی سړی چې کوچنیان يې په ښوونځیوکي د زده کړي لپاره راغونډ کړه حضرت عمر ﷺ وو. هغه د هغو ښوونکی، عامر بن عبدالله الخزاغي وټاکي او لګښت يې له بیت المال څخه ورته مقرر کړ .

داسي ښکاري چې د اسلام د مشرانو سره هماغه وخت لا د نا پوهو او نالوستو خلکو په پوهنه اود لیك لوست په ګېنه د سمبالولو غم وو. خو د هغو له دې څخه ښه نه راتله. وايي چې حضرت عمر ﷺد یوه اعرابي سره مخامخ سو او ورته ويې ویل چې څه لوستلای سې؟

هغه ورته وویل : هو. نو حضرت عمر ﷺورته وویل چې ام القرآن ووایه. (د ام القرآن معنا ده د قرآن مور خو په اصطلاح کي د فاتحې [الحمد لله] سورې ته وايي). اعرابي ورته وویل: قسم دی که مې له لوېو څخه لا څه زده دي ته يې د مور خبره را ته کوې. نوحضرت عمر په دره وواهه او مکتب ته يې واچاوه چې څه لیك لوست زده کړي. هغه ترڅه مهاله هلته واوسېدی او بیا ځني وتښتېدی. کله چې خپل کلي کور ته ورسېدی دا شعر يې ووایه:

اتیـت مهــاجرین فعلموني ثلاثآ اســـطرمـتتابعـات

کـتاب الله فـي رق صـحیح و آیات الـقرآن مفصـــلات

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وخطوا لي اباجاد و قـــالوا تعلـــم سعفصاً و قريشـــا ت

و مـــا انا والـــكتاباَ والتهجي و ما خط البنين مع البنات

يعني له مکې راغلو مهاجرو ته ورغلم، هغو درې پرله پسې کرښې راوښوولې، يو د خدای کتاب په ښه او درسته باريکي سره، بل د قرآن مفصل آيتونه او بل يې ماته د ابجد توري وکښل او راته ويې ويل چې" سعفص" او " قرشت " زده کړه. او زه وګوره او ليك اولوست اوحروف تهجي ؟ او زه وګوره او دکوچنيو هلکانو او نجونو غونډي ليك زده کول؟!

په هر صورت وروسته اسلام په دې برخه کې ستر او له وياړه ډك برياليتوبونه تر لاسه کړه او د اسلام په رڼا کې علوم او فنون هره خوا خپاره سول. هره خوا لويي او وړې مدرسې ډېري سوې او ستر عالمان او شخصيتونه يې وروزل.

په دې لړکي مسجد الحرام د دې ترڅنګ چې د مسلمانانو سترعبادت ځی وو. د هغو د اولادونو ډېر ښه ښوونځی او د اسلامي علومو د زده کړي معتبر پوهنتون هم وو. په دې ستر عبادتځي او پوهنتون کي به ديني او عربي علوم لکه تفسير، حديث او د څلورو مذهبونو فقه، بديع او بيان، صرف او نحو او نور، د سترو اوجامعو پوهانو او عالمانو لخوا تدريسېدل او د تاريخ په اوږدوکي يې اسلامي ټولني ته ډېر ستر او نومیالي عالمان وړاندي کړي دي .

پرمسجد الحرام سربېره په مکه مکرمه کي نوري مدرسې هم وې لکه د يمن د واکمن الملك الافضل عباس بن الملك المجاهد مدرسه چې په کال 770 س. کي يې په مکه مکرمه کي د امام شافعي د مذهب د فقهاوو لپاره جوړه کړه. يا لکه د (دارالعجله) مدرسه چې د دغه کال په شاو خوا کي د حنفي مذهب د فقهاوو لپاره جوړه سوه. يا د بنګال د واکمن

غياث الدين اعظم شاه مدرسه چې په کال 813س. کي د اسلام د څلورو مذهبونو د فقهاوو د تدريس لپاره تاسيس سوه او داسي نوري ډېري مدرسې چې د ټولو يادول دلته امکان نه لري .

خو داسي ښکاري چې د عثماني ترکانو د واك په وروستيوکي د 1300س.کال په د مخه وختونوکي په مکه او نورو ځايونوکي د تعليم او تعلم چاري ډېري بابيزي سوي وې. اما د دې سره سره هم دغه مهال لاندي مدرسې په مکه مکرمه کي موجودي وې :

_1رشديه مدرسه چې لومړی مسجد الحرام ته نژدې په اجيادو کي وه او بيا يې د المعلا خواته ولېږدول. دغه مدرسه بيا په " المدرساَ السعودياَ " ونومول سوه. بيا په کال 1375س.کي د هغې پرځای " رحمانيه ثانوي مدرسه" رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

_2مدرسآ برهان اتحاد .

_3مدرسآ الفخریآ العثمانیه .

_4مدرسآ الخیریآ کومه چې د 1315س. په شاو خوا کې د مکې یوه اوسېدونکي شیخ محمد بن حسین الخیاط تاسیس کړې وه. د دغې مدرسې نوم د شریف حسین په وختو کې په

"مدرسآ الراقیه " واوښتی .

_5مدرسآ الزراعیآ کومه چې شریف حسین تاسیس کړه او استادان یې له بیروت څخه ورته راوغوښتل . (دغه څلور مدرسې اوس نسته) .

تر 1300 س. کال په وروسته موده کې په مکه مکرمه کې د قرآن کریم د زده کړې او حفظ، د لیك لوست د زده کړې او د املاء او حساب د مبادیو د زده کړې لپاره ځیني نور لومړني ښوونځي هم پرانیستل سول. خود دې سره سره ډېرو خلکو د جهل او نا پوهی په تور تم کې د بې وزلۍ شپې سبا کولې او لږخلك د علم او پوهي له نعمت څخه برخمن وه. چې په عربي او ترکي ژبو یې لیك لوست کاوه او زیاتره دولتي چارواکي ، سوداګر او د مکې اشراف وه. اما په سعودي پیر کې کله چې په نوره نړۍ کې د علم او پوهې رڼا هره خوا خپره سوه او نوې علمي او مدني پرمختګونه رامنځته سول د 1355س. کال را په دې خوا په سعودي عربستان کې علم هره خوا خپور سو. ښوونځي او پوهنتونونه ډېرسول. په عصري وسایلو سمبال سول. په ښوونیز او تحصیلي نظام کې سمون رامنځته سو. د تعلیم او تدریس په چارو کې ډېر په زړه پوري پرمختګونه وسول. له سعودي عربستان څخه بهرته د لوړو زده کړو لپاره د زده کونکو لېږل عملي سول او په ټولو دولتي او ولسي تعلیمي منځوکې د انګریزي، فرانسوي او نورو ژبو ښوول عام سول. د دې سره جوخت د سعودي هیواد په نورو ټولنیزو او فرهنګي برخوکې په زړه پوري بدلونونه رامنځته سول، چې د دې پرمختیا وو په رڼا کې د تاریخ القویم او نورو په مطالعه په دې وختوکې یوازې په مکه مکرمه کې پر ولسي مدرسو سربېره (51) لومړني ښوونځي، اووه منځني، دوه ثانوي ښوونځي، درې انستیټوټه او د جامعآ ام القری په نامه سترپوهنتون سته چې دا شمېره اوس نوره هم زیاته سوې ده او په بېلو بېلو علمي ساحوکې شاګردان روزي.

27ـ ام القری پوهنتون

ام القری پوهنتون د سعودي له سترو پوهنتونونو څخه دی،کوم چې په مکه مکرمه کې واقع دی. د دې پوهنتون لومړنی زېږی د شریعت پوهنځی وو چې په 1369س. کال کې پرانیستل سو او په کال 1391س. کې د څو نورو پوهنځیو سره په جده کې د ملك عبدالعزیزپه پوهنتون پوري وتړل سو. خو په 1400س. کال کې په مکه مکرمه کې د جامعآ ام القری په نامه پوهنتون رسماً پرانیستل سو. دغه پوهنتون اووه پوهنځي اود بهرنیانو لپاره د عربي ژبې د زده کړې

Download from: ketabton.com

انستیتوت لري اود طایف د روزني پوهنځی هم پوري تړلی دی. په دغه پوهنتون کي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه زده کوونکي شامل دي اود ماسګترۍ او دکتورا په سویه ډېر شمېراسلامي پوهان ځني وتلي دي

☒☒☒

28ـ ډېري ستري تاریخي مدرسې

صولتیه مدرسه:

صولتیه مدرسه چې د مکې مکرمې په " الخندریسه " کوڅه کي واقع ده په کال 1292س. کي د شیخ محمد رحمت الله ابن خلیل الله هندي لخوا پرانیستل سوه. شیخ رحمت الله د ډیلي په (کیرانه) نومي ځای کي زېږېدلی دی. چې ډېرنامتو عالم وو او د " اظهار الحق " د ډېر نامتو کتاب لیکوال دی. هغه له هند څخه مکې ته ولاړی او ډېره موده په مسجد الحرام کي په لوست ورکولو بوخت سو. کله چې په کال 1292 س.کي د " صولت النساء بیګم " په نامه د کلکتې یوه شتمنه ښځه د حج لپاره مکې ته ولاړه شیخ رحمت الله ورسره وکتل او هغه یې په مکه کي د یوې مدرسې جوړلوته وهڅول. هغې د هغه دغه خبره خوښه کړه ،کافي مقدار پیسې یې ورکړې او دغه مدرسه د هغې په نامه جوړه سوه چې په کال 1293س. کي د شاګردانو روزل پکښې پیل سول. په دغه مدرسه کي ډېرو سترو علما وو لکه د " غنیاَ الناسك " د ډېر معتبر کتاب مولف علامه محمد حسن شاه سواتي او نورو درس ورکړی دی او ډېر ستر علما یې هم روزلي دي چې په مکه مکرمه کي یې ستري ستري دندي په لاس راوړي دي.

الفلاح مدرسې: الحاج محمد علي زینل چې د سعودي یو نامتو سوداګر وو او په بمبئ کي یې د جواهرو او مرغلروکارو بارکاوه په کال 1320س.کي په جده کي یوه مدرسه د (الفلاح) په نامه را وایستل. بیا یې بله مدرسه په مکه مکرمه کي په کال 1329س.کي پرانیستل. دوې نوري مدرسې یې په دبی او بمبئ کي هم په دغه نامه پرانیستي دي. د جدي دغه سوداګرد عثماني ترکیې، شریف حسین او سعودي په دروسرو مهالونو کي

د ډېر ښه نوم ښتن وو چې د ډېرو سترو بهرنیو شرکتونو سره یې اړیکي لرلې او په حجاز، پاکستان، هند، بحرین او عمان او نورو ځایونوکي یې د علومو د خپرولو لپاره د یادوني وړ خدمتونه کړي دي. دغه علم خوښوونکی سوداګر د 1389س. کال د برات د میاشتي په لومړۍ ورځ وفات سو. د الفلاح په دغو مدرسوکي ټوله دیني او عصري علوم وړیا ښوول کېږي او سترستر عالمان یې اسلامي ټولني ته وړاندي کړي دي چې ډېرو سترو دندو ته رسېدلي دي. علامه محمد طاهر کردي د تاریخ القویم او نورو ډېرو کتابونو مؤلف د مکې مکرمې د الفلاح له مدرسې څخه تر فراغت وروسته ازهر پوهنتون ته شامل سوی او له هغه څخه تر فراغت وروسته پنځلس کاله د دغي مدرسې مدرس وو.

29ـ له مکې مکرمې څخه بهرته د شاګردانو لېږل

Download from: ketabton.com

تر 1346س. يعني پرحجاز باندي د سعودي د واکمنۍ تردرې کلنۍ پورې څوك له مکې مکرمې څخه د دولت لخوا بهرته د لوړو زده کړو لپاره نه دي ليږل سوي. هغو د ګوتو په شمېر څو تنو چې د مصر په الازهر پوهنتون کې تحصيل کړی، هغه هم د دوی يا د هغو د اولياوو په تشبث وو. خو په سعودي پېرکي په کال 1346س. کې لومړۍ ډله شاګردان چې شمېر يې تر دېرشو اوړي له مکې مکرمې څخه مصر ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل سول. چې تر دې وروسته بېلو بېلو عربي، اروپايي او نورو هيوادونو ته د مکې څخه د شاګردانو لېږل تر اوسه تر سره کيږي. دغه راز په کال 1348س. کې د مکې د الفلاح له مدرسې څخه هم ځيني کسان د لوړو زده کړو لپاره د دغي مدرسې د مؤسس لخوا بمبئ ته ولېږل سول چې وروسته هم دې کار ته ادامه ورکړه سوه .

30ـ په مکه مکرمه کې د نجونو ښوونځي

په مکه مکرمه کې به ډېرو لږو نجونو ته په کورونو کې د هغو د کالخواپانو لخوا ښوونه کېده. خو په کال 1355س. کې د جدې يوه فاضل شتمن په خپل کورکې په يوه کوټه کې خپلې او د خپلو ګاونډيانو لونې راټولې کړې او يو سپين ږيری او متدين سړی يې د ښوونکي په توګه ورته وټاکی چې له سهارڅخه ترغرمې به يې ليك لوست ور زده کاوه. کله چې دا خبره نورو واورېده، هغو هم خپلې لونې ور ولېږلې. په مکه مکرمه کې هم دغسې وسوه. بيا په کال 1379س. کې په ټول سعودي عربستان کې د نجونو د ښوونځيو د پرانيستلو رسمي امر صادر سو. او له دغه مهاله په مکه مکرمه کې د نجونو ښوونځي يو په بل پسې پرانيستل سول. علامه کردي وايي چې: د دغو ښوونځيو ښځينه ښوونکي له بهره را وغوښتل سوې.

31ـ عربي ژبه او ادب

څنګه چې د مکې مکرمې او د هغې د شاو خوا سيمو او هيوادونو وګړي ټول عرب دي، نو زموږ دا تاريخ به هله بشپړ وبلل سي او د مکې په باب به د لوستونکي معلومات هله بشپړ سوي وي چې د عربي ژبې او ادب په هکله هم لږ څه وليکو .

32ـ عـربي ژبه

عربي ژبه د نړۍ يوه داسي پر مختللې، خوږه، روانه، سپېڅلې او ښکلې ژبه ده چې ساری يې په مشکل موندل کيږي. د دې ژبې د الفاظو مخرجونه پرغوړو ډېرښه پرېوزي. ويندود يې ډېرفصيح او بليغ، تراکيب يې ډېر زړه راکښونکي اوصوتي اهتزازات يې ډېراغېزمن دي. د دې او داسي نورو ښېګڼو اوځانګېړنو له امله وو چې لوی څښتن د خپل سپېڅلي کلام لپاره دغه ژبه وټاکل او قرآن کريم غوندي معجز کتاب يې په دغه ژبه نازل کړ. چې بېله اختلافه د عربي ژبې او ادب داسي يواځنی کتاب دی چې د هغه د يوه سورت ساری هيڅ اديب او شاعر ترننه نه دی راوړی. ترقرآن وروسته په دغه ژبه د لوی څښتن د استازي حضرت محمد حديثونه راغلي چې په عربي ادب کې بيله اختلافه د فصاحت او بلاغت او معنوي جامعيت له پلوه د زرينو ټوټو حيثيت لري. د ژبپوهانو په اند عربي ژپه د

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

سامي ژبو یوه څانګه ده چې د نوح ؑ د زوی سام اولادې ويل. دغه ژبه د ترلاسه سوو ډبر ليکونو، نقشونو او داسي نورو له مخي ژبپوهانو پر درو (ګړدودي) لهجوي ښاخونو وېشلې ده :

_1جنوبي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د يمن په قتبان ، معين، سباء او نورو سيمو کي په لاس راغلي دي .

_2شمالي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د حجاز په شمال کي د ثمود قوم د اوسېدو په سيموکي ترلاسه سوي دي .

_3آرامي نبطي لهجه : دغه لهجه د پورته دوو يادو سوو لهجو په نسبت نوې ده .

د دغو درو لهجو د ترلاسه سوو لرغونو آثارو څخه جوتيږي چې د هغو په ليکلو کي لومړی يو له بله ډېر توپير وو، خو وروسته د حالاتو په غوښتنه د لهجو اختلاف له منځه تللی، او د هغو د يوځای کېدو د اړتيا، په تېره د ديني تقاضا وو اواغېزوله امله، يوه سپېڅلې اوخوږه ژبه ځني جوړه سوه. په حجازکي چې کومه ژبه ويل کيږي هغه د عدنانيانو ژبه ده او دا د يمني يا قحطاني ژبي په نسبت نوې ژبه باله سي. ځکه چې عدنان د حضرت اسماعيل ؑ له اولادې څخه دی او د اسماعيل ؑ مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي ژبه له جرهمو څخه زده کړه کوم چې د يمني يا قحطاني عربو يوه قبيله وه. د جرهمو په نيکه ګانوکي قحطان او د اسماعيل ؑ په نيکه ګانوکي فلج سره وروڼه وه او موږ ته چې د جاهليت د دورې د شاعرۍ کومه پانګه راپاته ده هغه په دغه عدناني ژبه ده . څنګه چې قرآن شريف د عدناني عربو د يوې ستري قبيلې قريشو په لهجه نازل سوی دی نو دغي لهجې پرنورو لوړوالی وګاټه او پای يمني او نوري ټولي لهجې د تل لپاره ختمي سوې او يوازې د قريشو لهجه پاته سوه .

33ـ عربي ادب

د ادب معنا :

لکه چې پوهيږو ډېرو عالمانو په خپلوکتابونوکي د لغاتو د مفردا توپه ټولولو، څېړلو او تنظيمولو لاس پوري کړی، د عربي صرف او نحوي د قواعدو په هکله يې کتابونه ليکلي، ادبي کره کتني او بلاغت ته يې پاملرنه کړې او د مهالونو په اوږدوکي يې د شعر، خطبو، رسالو،کيسو، امثالو، مناظراتو اوداسي نورو ودي، پرورښت او پرمختيا ته خدمتونه کړي دي اود ادب يوې برخي ته يې پر پاملرنه بسنه نه ده کړې؛ بلکي دا ټوله يې څېړلي او راغونډ کړي دي. البته چاچي به د ادب په يوه ځانګړې ارشوکي څېړنه کوله، نو د هغې ارشو ځانګړی څېړونکی به سو او په هغې کي به يې نوم وايست. چې په دې ډول د ثقافت اوکلتور په هکله د دوی پوهه او درك عام او پراخه وو او د دې ټولو خوا وو په هکله به يې د دوی پوهه او معرفت تمثيلاوه چې له دې امله د خلکو او په خپله د فرهنګيانو لخوا د اديب او فرهنګي تعريف داسي کېدی : (هغه څوك چې د هري پوهي په يوه پلو پوه وي). چې دا صفت په عامه توګه په

Download from: ketabton.com

ټولو ادبي تاليفونوکي هم څرګنديږي لکه چې هيڅ يوه کتاب د ادب پر يوه ډول بسنه نه ده کړې. نودې ټکو ته په پاملرنه سره هر ويې يوه (لغوي)، پېښليك يوه، مځکپوه او د نورو پوهنو د اړخونو څېړونکی اديب باله سي. خود دوو اوسمهالومصري پوهانو، استاد احمد اسکندري او استاد مصطفٰی عِناني له نظره ادب عبارت دی له هرغوره فعاليت او تمرين څخه چې انسان د هغه په مټ د يوې ښېګڼې د ترلاسه کولو په لاره کي وړتيا او مهارت ومومي. دغه فعاليت او رياضت لکه چې په کار اوپه چاروکي په دقت او پاملرنه او د نورو له تجربو څخه، په ګټه اخيستنه، ترسره کيږي، د

حکيمانه ويناووپه پلي کولو ـ کومي چې د هرولس ژبه يې لري ـ هم تحقق مومي. ادب پوهان وايي چې په قرآن کريم کي کوم چې د ټولو سترو اخلاقي تعاليمو او انساني ښېګڼو جامع کتاب دی د ادب کلمه او د هغې مشتقات نه دي راغلي. خو لکه چې ښکاري د ادب لفظ رسول ﷺکارولی دی. روايت دی چې حضرت علي کرم الله وجهه رسول ﷺته وويل: " ای د خدای رسوله ! موږ اوتاسي ټول له يوې مور او پلارڅخه يو، خو زه وينم چې ته د عربو له پلاوو سره په داسي ژبه خبري کوې چې موږ يې په ډېرو نه پوهيږو". نو هغه مبارك وفرمايل : " ادبني ربي فاحسن تاءديبي وربيت في بني سعد ". يعني ماته زما څښتن ادب ښوولی او ډېر ښه ادب يې راښوولې. او بل زه د بني سعدو په قبيله کي روزل سوی يم . (يعني: د بي بي حليمې سعديې په کورنۍ کي روزل سوي يم کومه چې هغه مهال د عربو په قبايلو کي په فصاحت او بلاغت نومانده وه). ډاکټر عبدالحليم ندوي په تاريخ عربي ادب کي وايي : " ترکومه ځايه چې ماته معلومه ده د [ادب] لفظ د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کي د حضرت محمد ﷺ د مبارکي ژبي څخه راوتلی دی او غالب ګومان دادی چې ترهغه د مخه په عربي ژبه کي دغه لفظ نه ووکارول سوی". بله خبره دا ده چې د " ادب " جمع " آداب " ده نه " ادبيات ". لکه چې په هيڅ يوه معتبرکتاب کي د ادب جمع ادبيات نه ده بلل سوې. خو اکادميسين ډاکټرجاويد د دغه ټکي د څرګندولو په ترڅ کي وايي :" که څه هم د ادبيات کلمه د ژبي د قواعدو له مخي درست محمل نه لري خو له هغه ځايه چې ډېره ښکلې برېښېدلې، ځکه نو منلې سوې او معموله سوې ده". دغه راز استاد جاويد د ادبياتو د تعريف په هکله وايي: " د ادبيه علومو مباحثو ته په پاملرنه کېدای سي چې وويل سي چې ادبيات عبارت دي د عقايدو، اندونو، دودونو او منثورو او منظومو ليکلو او ناليکلو آثارو له مجموعې څخه. په بل عبارت د وګړو ټولي ذهني او فکري ښکارندي او لاسته راوړني او د هغو د ذوق او اندونو يېبري او په عامه معنا د يوه ولس فرهنګ په هره لهجه او ژبه، او په هره موضوع او مطلب کي چې وي، ادبيات باله سي". د ادب په هکله خبري ډېري دي خو موږ پرهمدغونه خبرو چې ومو کړې بسنه کوو.

34ـ د عربي ادب دورې

عربي ادب د تاريخ د بېلو بېلو پړاوونو، او د مهالونو ډول ډول لوړو ژورو څخه تېر سوی او اوسنۍ بڼې ته رسېدلی دی. چې د هغه په پرمختګ او تلپاته کېدوکي يې ستر رول لوبولی دی. ځکه نو غوره ښکاري چې د هغه بشپړ تاريخ پرهغو دورو او پړاوونو ووېشو چې له هغو تېر سوی دی .

Download from: ketabton.com

استادجاوید وایي: " شیخ احمد الاسکندري او شیخ مصطفي العناني په[الوسیط] کي او استاد احمد حسن زیات په[تاریخ الادب العربي] کي چې د عبدالرحمان طاهر سورتي لخوا په اردو ژباړل سوی اود ډاکتر سید طفیل احمد مدني لخوا تلخیص سوی، د عربي ادب تاریخ پر پنځو دورو وېشلی دی". ددې دورو تفصیل په" الوسیط في الادب العربي وتاریخه" کي په لاندي ډول ذکر سوی دی:

_1د جاهلیت پېر: چې د اسلام په راڅرګندېدوپای ته رسیږي او موده یې (150)کاله ده.

_2د صدراسلام پېر: دغه پېرچي دبني امیه وو عصر هم پکښې راځي د اسلام له را

څرګندېدو څخه پیل کیږي اوپه کال132س.کي د بني عباسو په واکمن کېدوسره پای ته رسیږي .

_3عباسي پېر: چې د بني عباسو په واك ته رسېدو سره پیل کیږي او د تاتاریانو په لاس د بغداد په سقوط سره پای ته رسیږي .

_4د ترك توکمو د یو په بل پسې حکومتونو پېر: دا پېرد بغداد په ړنګېدوسره پیلیږي اود نوي نهضت په پیلېدو سره په 1220س.کال کي پای ته رسیږي .

_5د نوي نهضت پېر: چې په مصرکي د محمد علي پاشاالباني دکورنۍ له واکمن کېدو

څخه پیلیږي او تر اوسمهاله یې لړۍ روانه ده.

خو ډاکترعبدالحلیم ندوي او نوردغه دورې شپږ ګڼي او داسي یې توضیح کوي :

_1د جاهلیت زمانه:

دغه مهال په دوو دورو وېشل کیږي:

لومړۍ دوره : د پنځمي عیسوي پیړۍ څخه د مخه مهال یعني الجاهلیاً الاولی .

)د جاهلیت لومړي مهالونه .(

دوهمه دوره : د پنځمي عیسوي پېړۍ څخه تر23 _ 622 ع.کلو پوري چې د اسلام تر راتلو نژدې (I50) کاله د مخه پېل کیږي او د رسول ﷺد هجرت په کال یعني 23_ 622 ع. پای ته رسیږي .

_2اسلامي زمانه :

دا زمانه هم پردوو دورو وېشل سوې ده:

Download from: ketabton.com

لومړۍ دوره : د اسلام لومړي کلونه کوم چې د رسول له هجرت څخه پېل کيږي او د حضرت علي تردورې رسيږي يعني د لومړي لېږديز(هجري) کال څخه تر 40 ل. س. کال پوري. (له 23 _ 622 ع. څخه تر 62_ 661 ع. پوري).

دوهمه دوره : د بني اميه وو پېردی، کوم چې د حضرت معاويه له خلافت څخه پيل کيږي. اود عباسي خلافت تر رامنځته کېدو يعني له 41 س. څخه تر132س. پوري رسيږي .

)له 62_ 661 ع. څخه تر750ع. پوري .(

_3عباسي زمانه :

دا زمانه هم پردوو پړاوونو وېشل کيږي :

لومړۍ دوره: (د ترقۍ او عروج مهال) له کال 132 س. څخه تر332س. پوري .

)له 750 ع. څخه تر 946 ع. پوري .(

دوهمه دوره: (د ملوك الطوايفی زمانه) له کال332س. څخه تر656س. پورې رسېږي.(له 946ع. څخه تر 1258 ع. پوري).کوم چې پر بغداد باندې د مغولو د تاړاك مهال دی .

_4عثماني زمانه يا د ځوړتيا او انحطاط مهال :

دغه زمانه له کال656س. څخه ترکال1220س. پوري رسيږي. (له 1258ع. څخه تر 1797ع. پوري) .

_5عبوري يا لنډ مهالي دوره : دغه زمانه په کال 1798ع. کې د ناپليون لخوا د مصرد نيولو څخه يا په کال 1801ع. کې په مصرکي د محمد علي پاشا له واکمن کېدوڅخه پيل کيږي. پرکال 1919ع. پای ته رسيږي .

_6اوسنۍ دوره : له کال 1920ع. څخه پيل سوې او تر اوسه روانه ده .

35ـ عربي نثر

عربي نثر تراسلام د مخه ډېر محدود وو. په دې پېرکي نثر چې مُسجع به وو، زياتره په افسانو،کيسو او دکاهنانو په ويناووکي کارېدی.

قرآن کريم:

قرآن کريم د لوی ښتن هغه سپېڅلي کتاب دی،چې پرخپل وروستي پيغمبرحضرت محمد يې د حضرت جبرئيل په ذريعه، د عربي ژبي په قريشي لهجه نازل کړی دی. دغه سپېڅلی کتاب په مکه مکرمه او مدينه منوره کي او د رسول د ځينو سفرونو پرمهال نازل سوی دی. د قرآن کريم لومړني آيتونه، د سورت العلق لومړي پنځه آيتونه

Download from: ketabton.com

دي چې په کال 611 ع. کې په مکه مکرمه کې نازل سول، او د هغه وروستۍ سوره " النصر " ده چې د حجاَ الوداع په مهال د ايام تشريق (د لوی اختر د ورځو) په منځ کې په منا کې نازله سوې ده. البته له مختلفو روايتونو څخه څرګنديږي چې له دې وروسته ځيني نور آيتونه هم نازل سوي دي. چې ښايي د رواياتو د اختلاف پربنا د نساء د سورې وروستی آيت ﴿ يستفتونك قل الله يفتيكم فی الكلالاَ ﴾ يا د البقره د سورې﴿ واتقوا يوماً ترجعون فيه ﴾ وي. د قرآن د مذهبي سپېڅلتيا او ارزښت څخه قطع نظرکه يوازې د ژبې او ادب له نقطهْ نظره ورته وکتل سي نو جوتيږي چې دا لومړی صحيفه ده چې په عربي ژبه او ادب کې په کتا بي بڼه او په ډېر ښه اوډون ترتيب سوې ده. يمنيانو اوحِمْيَريانو به بېله شکه خپلې ځيني کار نامې او مهم واقعات مرتب کړي وي. خو په کتابي بڼه د هغو د ترتيبولو ذکرنه دی موندل سوی. ټوله سترسترعالمان، مفکرين اوکره کتونکي پردې په يوه خوله دي چې قرآن کريم د خپل فصاحت او بلاغت، اعجاز او ژبې او بيان له مخې په عربي ادب کې ستر بدلون راووست. قرآن د عربي نثريو داسي منفرد او يواځنی ډول دی چې د يو ډول پېودلوجملو د اوډون د ډېرلوړ معيارد فني نثرله ګڼون څخه يې د بيان يو بې ساری اسلوب غوره کړی دی. ځکه نو چا تر اوسه د قرآن غوندې د بيان اسلوب نه دی رامنځته کړی او هرد سليم عقل څښتن ښوارلس سوه کاله د مخه د عربو غوندې له هره پلوه په ډېر وروسته پاته چاپيريال کې د دغسې بې ساری نثر چې څو ټوټې هم نه، بلکې(6666) آيته او ضخيم کتاب دی، نازلېدل په يقيني توګه د لوی څښتن له لوري بولي او بس. قرآن اود هغه د بيان اسلوب پر عربي ژبه او لغاتو ځانګړې اغېزه وکړه چې له دې امله هغې ته يوځانګړې سپېڅلتيا او درنښت او ارزښت ور په برخه سو. د قرآن کريم په برکت په عربي ژبه کې نوي علوم را منځته سول. لکه چې د هغه د تشريح او توضيح لپاره تفسير پوهنه او د تفسير اصول تدوين سول. د هغه د معناوو او مطالبو د څرګندتيا لپاره د صرف او نحوي علوم او د بيان، بلاغت او بديع علوم ايجاد سول. له هغه څخه د مسايلو د استنباط په غرض،د فقهي، فرائضو يا وراثت پوهي، دفقهي اصول او علم کلام او داسي نورڅرګند سول .

دغه راز د قرآن د ښه ليکلو په غرض ليك پوهنه رامنځته سوه او د عربي ليکونو دونه نمونې راووتلې چې په هيڅ يوه بله ژبه کې نه موندل کيږي .

احاديث :

د رسول الله ﷺ خبرو،کړنو او تقرير ته حديث وايي. (تقرير يو اصطلاحي لفظ دی چې مطلب يې دی، چې هغه مبارك څوك له کوم عمل يافعل څخه چې د ده په حضورکې يې ترسره کړی وي، نه وي منع کړی).

احاديث د عربي نثر يو بل داسي ښکلی ډول دی چې ساری يې د قرآن را وروسته د دې ژبې د نثرپه نورو ډولونوکې نه موندل کيږي. ټوله کره کتونکي او د ادب او لغت پوهان پردې متفق دي چې په عربي ژبه کې ترقرآن وروسته چې د رسول ﷺپه احاديثو کې د فصاحت، بلاغت ، ايجاز، اغېزمنتيا او د بيان د اسلوب له مخې کوم ښايست او زړه راکښون سته هغه د بل هيچا په خبرو کې نسته. د هغه مبارك احاديث له مهملو، لغوو او چټي خبرو څخه بېخي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

پاك دي. له احاديثوڅخه په عربي ژبه کي نوي علوم او فنون را ووتل؛ لکه چې علم حديث، اسماء الرجال، اسلامي تاريخ، د رسول ﷺسيرت او نور ډېر علوم د رسول ﷺد احاديثو په برکت

رامنځه سوي دي. پر عربي ژبه باندي د اسلام اغېزې: تراسلام وروسته د عربي ژبي په هکله يو ستر بدلون راغی، ځکه د قريشو په لهجه د قرآګن د نازلېدو له امله نوري ټولي عربي لهجې په هغې کي ضم او مدغمي سوې او يوه عربي ژبه را منځته سوه چې د عربو او نورو ټولو مسلمانانو په يووالي او پيوستون کي يې ستر رول ولوباوه. د بې شمېرو اسلامي سترو عالمانو او ډول ډول علومو او فنونو په رامنځته کېدو سره، د اسلامي سترو فتوحاتو په پايله کي، د ستر او ځواکمن اسلامي دولت په ټينګېدو او د اسلام د معتقدينو او پلويانو په ډېرېدو سره دا ژبه يوه ستره، پياوړې، غني ديني او دولتي اسلامي ژبه وګرځېده .

ﷺعام فني نثر: د دې ټولو بدلونونو او ارزښتونو په رامنځته کېدو سره په عربوکي ډېرفني او ښکلی نثر دود سو، چې هم به اغېزمن وو او هم به يې د پوهې سره مرسته کول. په پېل کي دغه نثرډېرساده وو، چې له موضوع سره به يې مستقيم تماس نيوی. عبارت به يې لنډ او موجز وو او الفاظ به يې واضح وه. د دغه نثر(عام فني نثر) مهم اشکال رسالې، خطبې، روايتونه او تاريخي اخبار وه. بيا د ټولنيزي او پوهنيزي پرمختيا سره جوخت په دې نثرکي هم پرمختيا راغله. په موضوعاتو او فنونوکي يې تنوع او تعدد رامنځته سو. معنا وي يې دقيقي سوې او په اسلوب او عبارت کي يې بدلون راغی. د دغه ډول عربي نثر لومړنی ستر ليکوال عبدالحميد الکاتب او عبدالله بن المقفع بلل سوي دي. بيا چې جاحظ راغی هغه ته يې نوره دونه پراختيا او شتمني ور وبخښله چې بېخي په دې هکله امام وګرځېد، او نورو يې پيروي وکړه. خو وروسته پردې نثر د لفظي ښايست، د معنا ګانو د دقت او د موضوعاتو د ژوروالي په حساب د بديعي محسنا تو د ډېرښت او اسراف ښکو طغيان وکړ. لکه چې دا نخښي د عربي ژبي د وروستيو ليکوالو په ليکنو اوکتابونوکي په څرګنده ليدل کيږي. حقيقت دا دی چې د دغه فني نثر ښکلا ان د ډېرو تاريخ پوهانو، مځکپوهانو، فقهاوو او فلاسفه وو په کتابونوکي هم په څرګنده ليدل کيږي .

36ـ عربي ليك

ډاکټر عبدالحليم ندوي وايي:" زرګونه کلونه وړاندي کله چې مصريان د تهذيب او تمدن، صنعت، حرفت او حکومت لوړو پوړيو ته ورسګېدل نو د زړه د خبروکولو او په ليکلې توګه د هغو د ادا کولو لپاره يې د نخښو يا ځانګړو نقشونو د جوړولو يوه ځانګړې طريقه ايجاد کړه چې په عام عرف کي (هيرو غليفي) ليك نخښي يا لرغونی رسم الخط ورته وايي. له دغه پخواني مصري ليك دوډ څخه عربي ليك نخښي راوتلي دي، په دې ډول چې له دغه مصري رسم الخط څخه فنيقي ليك راووتی. له هغه څخه آرامي او مسند ليك راووتی. مسند ليك چې د پيدا کېدوځای يې يمن دی بيا پرصفوي، ثمودي، لحيا ني اوحيري يا انباري ليکونو وويشل سو، چې د عربو د ټاپو وزمي په شمالي برخه کي صفوي، ثمودي او لحيا ني ليك دود سو او په جنوبي خوا کي يې حِمْيَري ليك دود سو. د تاريخ القويم مؤ لف

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

علامه محمد طاهركردي او ډاكټرندوي وايي چې عربي ليك له يمن څخه د كنده او نبط د خلكو په واسطه د عراق حيره او انبارته رسېدلی، او بيا له دغو ځايونو څخه حجاز ته لېږدول سوی دی چې د اسلام تر راتلو پوري هلته دود وو او په حجازي ليك ونومول سوكوم چې د نسخ ليك بنسټ بلل كيږي. اما مكې مكرمې ته د دغه ليك د رسېدو په اړه ټول مؤرخين پردې متفق دي چې لومړی سړی چې دغه ليك يې په مكه كي رواج كړ، حرب بن اميه بن عبدشمس وو. حرب دغه ليك په ځينو سفرونوكي له بشر بن عبدالملك او عبدالله بن جدعان څخه زده كړی وو او دغو دوو تنو بيا ليك د حيره او انبار له خلكو زده كړې وو. د اسلام د مبارك دين په ظهور سره په دې ليك كي ستر سمون او بدلون راغی، او د هغه په خپرېدو او ښكلا كي يې ستر رول ولوباوه. اسلامي عالمانو د دې ليك تورو ته سترخدمت وكړ. د تجويد صرف او نحوي او ليك پوهني او ښكلو هنرونو پوهانو او هنر مندانو ټولو په پېړيو پېړيو د دې ليك د سمون، معياري توب، پراختيا، تنوع او ښكلا لپاره كار وكړ، چې په پايله كي يې همدغه اوسنی عربي داسي ښكلی ليك رامنځته سو چې نور نو د ښايست نه و رته جوړېږي .

37ـ عربي شعر

شعر په عربي ټاپو وزمه، په تېره په حجازكي ډېره اوږده سابقه لري. د نړۍ په ولسونوكي ښايي عرب هغه ولس وي چې د شعر او شاعرۍ ذوق د دوی په خټه كي اخښل سوی وي .

د اسلام ترلمرختو ډېرد مخه دې ولس بدوي ژوند درلود او هرډول آزادي وريه برخه وه. نه څوك پرحاكم وو او نه د حكومت د قيد و بند څه پروا وه. هره خوا چې ليدل كېدل پراخه صحرا وه. د ورځي ځلاند لمر د شپې سپينه سپوږمۍ او د ستورو ستركګونه، د سهار نسيم وو او د ماښام غروب او د هسك سرې كنګرې، او عربي شاعر په دې چاپيريال كي خپلي ننګېرني(احساسات)څرګندول، ځكه نو د دغه مهال شعركه څه هم په جاهلي پېركي وو ستايل كيږي او ښه شعر بلل سوی دی. د جاهلي شاعر په خپل قوم كي ډېر عزت كېدی، ځكه هغه د خپل قوم ژبه وه، د هغو له ننګونو او وياړونو څخه يې ننګه كول او د هغو د دښمنانو نيمګړتياوي به يې څرګندولې او غندلې. د دې درناوي بل لامل دا هم وو چې د دغه مهال شاعر د واكمن او شتمن دروازې ته نه دربدی او غوړه مالي يې نه ورته كول. د عربو سوداګر، ممتاز شاعران، ويناوال، د قبايلو مشران او مخور به هركال كله چې حج ته تلل دكوچني اختر، او په بل روايت د ميانۍ (ذىالقعدې) په مياشت كي شل ورځي د عكاظ په مېله ځانكي راغونډېدل. (عكاظد نخله او طايف په منځ كي له مكې څخه درې منزله ليري يوكلی دی). په دغه ځانكي به له 540ع.كال څخه مېلې او د مالونو د پېراو پلور بازارونه جوړېدل. تراسلام وروسته هم په دغه ځای كي دا لړۍ روانه وه، څو په كال 129س. كي د ابوحمزه خارجي د لوټمار له بيري د تل لپاره پای ته ورسېدل. په دغه مېله كي به د شاعرۍ محفلونه جوړېدل او شاعرانو به خپل شعرونه پكښي ويل. د مشاعرې په پانكی به دكال د ډېري ښې قصيدې په هكله پرېكړه كېده او هغه به يې د قباطي په نامه د كتان پر يو ډول ټوكره د سروزرو په اوبو ليكل او د كعبې شريفي پر دېوال يا دروازه به يې ځړول چې دا به د هغې د ويونكي لپاره ډېر ستر وياړ وو. دغسي قصيدې يې " معلقات " (دكعبې پردېوال

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ځړول سوي قصيدې) بللې او د اسلام تر راتګ پورې يې شمېر اووه ورسېدی. چې بيا د اسلام په پېرکې هغه د کعبې له دېوال څخه راکښته کړی سوې او وروسته د کتاب په بڼه د " سبع معلقات " په نامه خپرې سوې. عربي شعر د جاهليت له زمانې څخه د عباسي خلفاوو د دورې تر لومړيو پورې په خوله يو بل ته لېږدېدی. له دې امله دی چې د جاهلي دورې ډېر اشعار له منځه تللي او موږ ته يې ډېره لږ برخه رسېدلې ده، کومه چې د هغګې لرغونتوب تر اسلام د مخه تر 150 کلونو نه اوړي. دا هم د اسلام برکت وو چې د عربي ټولني دغه ارزښتونه يې سوچه او په ځانګړو ټولګو کي يې تدوين او غونډ کړه. د جاهلي دورې د شعر هغه مهمې ټولګي چې موږ ته رسېدلي دي په لاندي ډول دي :

ـ1المعلقات: دغه د ډېرو لرغونو عربي اشعارو ټولګه ده چې د جاهليت د مهال د اوو نامتو شاعرانو اووه اوږدې قصيدې حماد الراويه ـ چې په156 س. کال وفات سوی دی ـ پکښې راغونډې کړي دي .

ـ2المفضليات: دغه ټولګه د " کتاب الاختيارات " په نامه د مفضل الضبي لخوا ـ چې په کال 164س. کي وفات سوی دی ـ ترتيب سوې ده. خو وروسته وروسته د ده نامه ته په نسبت ورکولو سره په" المفضليات" مشهوره سوه. په دې ټولګه کي د 47 تنو جاهلي شاعرانو د 14 تنو المخضرمينو (هغو چې په جاهليت کي زېږېدلي او په اسلام کي يې ژوند کړی)او د شپږو تنو اسلامي شاعرانو ټولې (126) قصيدې اوډل سوي دي .

ـ3الاصمعيات: په دغه ټولګه کي نامتو اديب الاصمعي د 61 شاعرانو 72 قصيدې چې (1163) بيته کيږي راغونډې کړي دي .

38ـ اسلام او عربي شعر

لکه چې پوهيږو د اسلام مبارك دين د عربو او نورې نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چارو کي ژور او بنسټيز بدلونونه راوستل. په دې لړکي اسلام د جاهليت د زمانې شعر هم کره کړ، د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د مبارك دين د اصولو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. د مشرکينو د شاعرانو په هکله د قرآن کرريم نظر: و الشعرآء يتبعهم الغاون الم تر انهم في کل وادٍ يهيمون و انهم يقولون ما لا يفعلون

[الشعرآء: 224 ـ 262] ژباړه : د مشرکينو په شاعرانو پسي غولېدلي او ورك لاري خلك ځي. آيا ته نه وينې چې هغوی په هره ناوه (هرلوري) کي سرګردانه دي او داسي خبري کوي چې عملي کوي يې نه او محمد داسي نه دی او د هغه حال هيڅ د شاعرانو حال ته ورته نه دی. د اسلام د اصولو سره د ناسم شعر په وړاندي د رسول برخورد: په صحيح مسلم کي روايت دی چې ابو سعيد خدري وايي چې موږ د رسول سره د مکې پرلار د عرج په سيمه کي ګرځېدو چې نابېره يو شاعرڅرګند سو چې شعر يې وايه. نو رسول وويل چې:" دغه شيطان ونيسئ يا يې منع کړئ، ځکه تردې چې د يو چا نس له شعره ډك سي، دا ښه ده چې له نوونو ډك سي". وايي چې دغه شاعر داسي شعر وايه چې د رسول او د اسلام له نقطهٔ نظره د اعتراض وړ وو. دغه راز له نورو احاديثو څخه څرګنديږي چې

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

رسول ﷺ په شعرکي بې حیايي، فحش ویل، بد اخلاقي، په چټي خبرو سرکېدل، په تکلف مُسجع ویل، د درواغو ستاینې او بد ویل، مبالغې، بې عمله ویناوې، په ریا ښکلي ښکلي خبري کول او په هغو د خلکو غولول او له منځ لارې څخه تېرېدل او ډېري خبري کول، دا ټول په کلکه غندلي دي. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په هکله د قرآن نظر : لکه چې د مخه مو وویل اسلام عربي شعر له ناوړو اړخونوکره کړ او په اسلامي ارزښتونو یې وپسولی. په دې هکله قرآن کریم د جاهلي دورې د مشرکو شاعرانو ترغندلو وروسته داسي وفرمایلﷻ :الا الذین آمنوا و عملوا الصٰلحٰت و ذکروا الله کثیراً و انتصروا من بعد ما ظلموا و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون] ﴿ الشعرا: 227[

ژباړه: په استثنا د هغو شاعرانو چې ایمان یې راوړ، غوره عملونه یې وکړل او خدای ﷻیې ډېر یادکړاوکله چې ظلم پر وسو، نو یوازي یې غچ واخیست او ظالمانو ته به ډېر ژر معلومه سي چې دوی له څنګه برخلیك سره مخامخ کیږي. په دې آیت کي د شاعرانو له غندني څخه چې په مخکنیو آیتونوکي وسوه، هغه شاعران مستثنا کړای سوي دي چې څلور صفته ولري: لومړی دا چې مؤمنان وي. دوهم دا چې پخپل عملي ژوندانه کي صالحان وي، بد کاران، فاسقان او فاجران نه وي او له اخلاقي بندیزونو څخه آزادي غوره نه کړي. درېیم دا چې د خدای ﷻ ډېر یادوونکي وي. څلورم دا چې د شخصي اغراضو لپاره د هیچا سپکاوی و نه کړي، خو کله چې د ظالمانو په مقابل کي د حق د ملاتړ لپاره اړتیا پېښه سي نو بیا له ژبي څخه هغه کار واخلي چې یو مجاهد ې له وسلې څخه اخلي. په هر وخت کي مړ ژواندی اوسېدل او د ظلم په وړاندي د عاجزی عریضې وړاندي کول، د مومنانو خاصه نه ده. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په وړاندي د رسول ﷺ کړندود: د جاهلیت د زمانې د شاعرانو هغه شعرونه چې فحش او هجو او داسي نوري ناوړي خبري به نه وې پکښېکي رسول ﷺ هم اورېدل او هم یې خوښوول، لکه چې په صحیح مسلم کي وایي چې عمرو بن الشرید له خپل پلار څخه روایت کوي چې هغه وویل : یوه ورځ د رسولﷺ ترشا سپور وم چې هغه مبارك راته وویل: " آیا د امیه بن ابي الصلت کوم شعردي په یاد دی ؟ ". ما ورته وویل: هو. هغه راته وویل چې: ویې وایه. ما د هغه یو شعر ووایه. بیا یې وویل نور ووایه. مایوبل شعر ورته ووایه. بیا یې وویل چې نور ووایه. بیا مې هغه ته د امیه سل شعرونه وویل. امیه یوشاعر وو چې پرکفر تېر سوی دی. خو څنګه چې یې د حکمت او نصیحت شعرونه ویلي وه، رسول ﷺ د هغه په هکله ویل: " آمن شعره وکفر قلبه ". یعني د امیه شعر د مسلمان دی خو زړه یې د کافر دی. څرګنده ده چې رسول ﷺشاعر نه وو؛ لکه چې لوی ښښتن فرمایي : ﴿ و ما علمنٰه الشعرو ما ینبغي له ﴾ [یٰسن : 59] یعني نه مو حضرت محمد ﷺ ته شعر زده کړی دی او نه شاعري له ده سره ښاییږي .

خوکله کله یې د سلیمي طبعي په مقتضا بېله قصده موزون کلمات له خولې وتلي دي. لکه چې په بخاري او مسلم کي له جندب ؓ څخه روایت دی چې په یوه غزا کي د رسول ﷺ ګوته وینې سوه، نو یې ګوتي ته وویل:

یعني ته داسي ګوته یې چې دغه ویني کېده دي د خدای ﷻپه لاره کي ولیدل، چې البته دا نه ضا ئع کیږي او اجر لري. او لکه چې پوهیږوکوم موزون کلمات چې د مو زونیت له ارادې پرته له خولې ووزي شعرنه بلل کیږي. همدا شان رسول ﷺ د نورو شعرونه او موزون کلمات هم د تمثیل په ډول ویلي دي. لکه چې رسول ﷺ د جاهلیت د زمانې د

Download from: ketabton.com

نامتو شاعر طرفه بن العبد د معلقي دا بیت ویلي دي: ستبدي لك الایام ما كنت جاهلا ویاْ تیك بالاخبار من لم تزود یعني ای هغه څوکه چې د سفر توښه دي نه ده برابره کړې، ژر دی چې د مهال شپې او ورځې تا په هغو چې نه یې ورڅخه خبر، خبرکړي. دغه راز مشکوٰآ د بخاري او مسلم په حواله له براء څخه روایت کوي چې رسول د خندق د غزا په ورځ خاوري وړلې.کله چې یې نس مبارك په دوړو سپېره سو، نو د عبدالله بن رواحه دا رجز یې وایه: یعني په لوی ښتن لوړم چې که د خدای لطف نه وای موږ به سمه لار نه وای موندلې. نه به مو خیرات ورکولای او نه به مو لمونځ کولای، نو ای ښتنه موږ ته سوکالي را په برخه کړې. که د دښمن سره مخامخ سو پښې مو ورته ټینګې کړې، ځکه چې دوی پرموږ تېری کړی دی، څو موږ له دینه څخه د اوښتلو په فتنه اخته کړي، خو موږ یې ګردسره نه منو. او " ابینا ابینا " به یې بیاځلي (په تکرار) او په لوړآواز ویل. رجز هغو اشعارو ته وایي چې عربو به د جګړو په مهال ویل. دغه راز رجز د شعر له نولسو بحرونو څخه یو بحر هم دی. دغه شان رسول شعر ستایلی او د هغه په هکله یې فرمایلي دي:" ان من البیان لسحراً ". رواه البخاري. یعني ځیني داسي ښې او غوره خبري او څرګندوني دي چې د زړونو په لاس راوړلوکي د سحرغوندي دي. بل ځاي رسول فرمایي:" ان من الشعر حکمآ ". رواه البخاري. یعني ځیني شعرونه دپوهي اوحکمت متضمن دي او په شعر کي ځیني داسي ګټوري خبري سته چې سړی له جهل اوکم عقلی څخه را ګرځوي. بل ځای رسول د مسلمانو شاعرانو په ستاینه کي وویل: " ان المؤمن یجاهد بسیفه و لسانه ". مشکوٰآ . یعني مسلمان په خپله توره او ژبه دواړو جهاد کوي. بي بي عائشه (رض) وایي چې د رسول په مخکي د شعر یادونه وسوه. هغه وفرمایل: " هوکلام، فحسنه حسن و فبیحه قبیح ". مشکوٰآ. یعني شعر داسي خبري دي چې ښې یې ښې دي او بدي یې بدي. حسان بن ثابت د مدینې منورې د جاهلیت او اسلام د وختو ستر او نامتو شاعردی، چې شپېته کاله په جاهلیت او شپېته کاله په اسلام کي ژوندی وو، او د رسول ستایونکي وو. رسول د قریظه د پیښې په ورځ ورته وویل: " د مشرکانو هجو ووایه، جبرائیل په دې هکله ستا ملګری دی". او همدغه راز به یې ورته ویل: " کافران چې په ماپسې څه وایي د هغو جواب ووایه". او فرمایله به یې : " ای خدایه ! د حسان د جبرائیل په واسطه ملاتړ وکړې. (متفق علیه). په بخاري کي له عائشې بي بي څخه روایت دی چې رسول به په جومات کي حسان ته منبر ایښووی او هغه به پر منبر درېدی او د رسول په هکله به یې ویاړني ویلې. او رسول به ویل چې:" خدای تعالي د حسان په روح القدس (جبرائیل) ملاتړکوي". د عربي شعر په وړاندي د صحابه وو کړنلاره:

کوم نظر چې رسول د عربي شعر په باب درلود،کټ مټ نظر اصحاب کرامو هم درلود. هغو په خپل وار شعر او شاعرۍ ته زیاته پاملرنه وکړه. لکه چې مشهور روایت دی چې حضرت عمر حضرت ابو موسیٰ اشعري ته ولیکل چې خلکو ته د شعر زده کولو حکم ورکړه، ځکه چې د شعر په برکت سړی په ښو اخلاقو روزل کیږي؛ د سمي رایي په ګېنه سمبالیږي او د انسابو په هکله علم ترلاسه کولای سي .

Download from: ketabton.com

دغه راز حضرت علي كرم الله وجهه او د هغه د اكا زوی عبدالله بن عباس به پر شاعری، صرف او نحوي او تاريخ او رياضي باندي وينا وي او تقريرونه كول او ځينو نورو اصحابو به د قرائت د علم او د خطابت او ليكوالۍ د هنرونو په هكله درسونه وركول. د شعر په هكله د اسلامي عالمانو نظريې :

علامه ابن عابدين شامي په ردالمحتاركي له شهاب خفاجي څخه نقل كوي او وايي چې د عربو بلغاء په شعر او وينا كي پر شپږو ډلو وېشلي دي:

1د جاهليت شاعران كوم چې عاد، قحطان او مخضرمون دي. (مخضرمون هغو ته وايي چې په جاهليت او اسلام دواړوكي يې ژوند كړی وي). 2 د اسلام شاعران ،

3مولدين، 4 محدثين، 5_ متاخرين، 6_ هغه چې له متاخرينو وروسته په اوسنی عصر پوري اړه لري. چې د لومړيو درو ډلو تلاښ د شعرد بلاغت او جزالت لپاره وو، او د دوی د شعرونو په هكله پوهه ترلاسه كول، د فقهاوو په نزد فرض كفايي ده. ځكه چې په دې سره د عربي ژبې د قواعدو په هكله پوهه ترلاسه كيږي، كومه چې په هغې سره، سړی د قرآن او نبوي سنت په معنا وو پوهيږي .

دغه راز علامه ابن عابدين وايي:" شعرد ځان كسب او پيشه ګرځول او په داسي ډول تل ترتله ويل چې سړی د خدای له ذكره او د شرعي علومولە زده كړي راوګرځوي مكروه دی، خو لږ ويل يې چې مطلب يې ځني د ښكلو او خوږو نكتو، لطايفو او تشبيها تو ځرګندول وي باك نه كوي،كه څه هم د باڼخو او قد او قامت په هكله وي. ځكه چې د بديع عالمانو د دې مقصد لپاره د مولدينو او نورو دغسي اشعار د مثال او شاهد په توګه راوړي دي". او امام ابن الهمام په فتح القديركي وايي:" كه په شعركي د ټاكلي ژوندي هلك يا ښځي صفت، يا د شرابو داسي ستايل وي چې د سړي شوق پر راولي او يا پكښې د مسلمان او ذمي هجو وي، نو د داسي شعر ويل حرام دي ". خو په عالمګيري كي وايي:" په شعركي د ټاكلي ژوندي هلك يا ښځي صفت او د فسق او شرابو يادول مكروه دي ". او امام غزالي (رح) د اسلامي تصوفو او اخلاقي نظره لا يعني خبري كول، فضول كلامي، په باطلو وينا وو سركېدل، جدال او مِراء (چې د نورو د ويناوو د نواقصو په را سربېره كولو او پرهغو باندي په ايراد او اعتراض كولو سره طعن ويل او د ويونكي سپكول او تحقيرول او د خپل ځان د پوهي او لوړتيا ځرګندول دي)، په باطلو او بېله علمه خصومت، په تكلف او په سجع او تصنع خبري كول، فحش ويل، لعن و طعن ويل، حرام ساز اوحرام شعر ويل، ډېري ټوكي كول، مسخرې او پوسخند وهل، د خلكو پټ رازونه لڅول، په درواغو ژمني كول، د درواغوقول او لوړه، غيبت، چوغولي، دوه ژبي، مدح او د خطاوو له باريكيوڅخه غفلت، دا ټول د ژبي له آفاتو څخه بولي. چې د امام غزالي دې خبرو ته په پاملرنه كېدای سي وويل سي چې په شعركي له دغو آفاتو څخه ژبه نه ساتل د اخلاقو مخالف كار دی. ځكه نو اوسنی عالم او فقيه دكتور وهبه الزحيلي په " الفقه السلامي و ادلته " كي غوڅ حكم كوي چې شعر په اباحت او نه اباحت او كراهيت او استحباب كي د خبرو حكم لري چې ښه يې ښه او بد يې بد دي.

Download from: ketabton.com

39ـ په عربي شعر کي بدلونونه

په دي ډول د اسلام د مبارك دين په راتلو او خپرېدو سره عربي شعر د عربو له صحراوو څخه ښارونو ته راغی او د نوي اسلامي ژوند په غوښتنه نوي موضوعات پر ور زيات سول. کله چي د مهال په تېرېدو سره اسلامي امت پر بېلو بېلو ډلو اوګوندونو ووېشل سو، سياست هم په شعر ورګډ سو. دغه مهال عربي غزل هم بېل رنګ خپل کړ، چي په پايله کي دوه ډوله غزل رامنځته سوه: سپېڅلي غزل؛ چي ځانګېړني يې ساده والی، رښتينولي او پوختيا وه. او د ښاري او سوکاله ژوند غزل؛ چي ډېري ابتکاري معنا ګاني او ښکلي خيالونه يې ورزيات کړل او الفاظ يې ور سوچه کړل. بيا په عباسي پېرکي په شعرکي ډېر بدلون راغی چي په ځينو برخو کي ضعيف او په ځينوکي غښتلی سو، او داسي مطالب پکښي رامنځته سول چي پخوا نه وه، يا لږ ليدل کېدل او پردي سربېره يې په معنا، خيال او الفاظوکي هم بدلون راغی .

په دي پېرکي سياسي او حماسي شعر او سپېڅلي غزل بابېزسوه، او د مدحي او مرثيو اشعار قوي سول. دغه راز د دغه مهال په شعرکي د مدنيت او ودانوني ښکارندي توصيف سوي او د زهد، تصوف، فلسفي، ښووني اوکسيو اونورو نوو موضوعاتو شعرونه څرګند سول. د دغه مهال شاعرانو به کوښښ کاوه چي د قصيدي په اجزاووکي تناسب او په معناووکي ترتيب په پام کي ونيسي. دوی به خفيف اوزان غوره کول او واضح او لطيف الفاظ به يې کارول. او د شعر بياني او بديعي ښکلا ته به يې زيات پام اړاوه، چي په دي ډول عربي شعر په تدريج سره د ساده او روانو معناوو او خيالونو څخه معقدو، تکلفي اوله مبالغي ډکو معناوو، صنايعو، استعارو او تشبيهاتو ته ور واوښت.

40ـ عربي کره کتنه

عربي ادب او کره کتنه د جا هليت په پېر کي:

دکتورحميد رضاشايګان فر، په خپل کتاب " نقدادبی " کي وايي:" د عربو د جاهليت د پېرد شعر دکره کتني ډېر پخواني ځايونه د مدينې، مکې اوطايف د شاوخوا بازارونه وه ". ډاکټر نورالحسن نقوی په خپل کتاب ګ" فن تنقيد " کي وايي:" په عربوکي له ډېري پخوازماني څخه ادبي کره کتنه ډېر ستر ارزښت لري ". دوی دواړه اوډاکټرعبدالحليم ندوی په تاريخ " عربی ادب " کي او نور پوهان د دي خبري د ثبوت لپاره وايي چي د عکاظ په مېله ځای کي به يې (کوم چي مخکي د عربي شعر ترسرليك لاندي خبري پر وسوې) يو پوه، د اعتماد وړ او د پاخه عمر شاعر، چي ټولو ته به منلی وو، د دريم ګړي يا " د مشاعرې دمير " په توګه

ټاکی . شاعرانو او هنرمندانو چي به خپل کوم هنري آثارلوستل،دغه دريم ګړي به ترکره کتني لاندي نيول او د هغو په هکله به يې پرېکړه کول. چي دا پرېکړه به ټولو ته د منلو وړ وه. د دي کره کتني په پايله کي به چي د چا قصيده

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د ډېري ستايني او شاباسي وړ وګرځېده، هغه به يې ـ لکه چې مخکي موهم وويل ـ په زرينوکرښو ليکل او دکعبې شريفي پردېوال يا دروازه به يې ځړول .

د عُکاظ په مېله کي به په دوديزه توګه د جاهلي پېرنامتو شاعر" النابغاَ الذبياني" د مشاعرو مير يادريم ګړی ټا کل کېدی. ده ته به يې د څرمني ځانګړې، سره خېمه درول اوهغه به په هغې کي په ډېر سترتوب اوعزت ناست وو. ادبپوهان وايي چې د عربو د دغه مهال کره کتنه په ځانګړې توګه ډېره متوازنه وه. دې کره کتني نه موضوع له پامه غورځول نه اسلوب. يعني اړينه وه چې په شعرکي چې کومه خبره کيږي بايد هم ارزښتناکه وي او هم يې د ويلو ډول زړه راکښونکی وي. عربي ادب او کره کتنه په اسلامي پېر کي: د اسلام مبارك دين د خپلي رڼا په خپرېدو او د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چاروکي د بدلونونو د راوستلو په ترڅ کي د جاهليت د زماني شعرهم ترکره کتني لاندي ونيو. د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د سپېڅلي دين د ارزښتونو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. په دې لړکي هم قرآن کريم، هم رسول اوهم صحابه وو په خپل خپل وار عربي شعرتر اسلامي کره کتني لاندي نيولی او د هغه په هکله يې ارزښتناکي څرګندوني اولارښووني کړي دي. چې په پايله کي عربي شعر د اسلام په ښکلې ګېڼه سمبال او نور نوي موضوعات هم پرور زيات سول. دغه رازقرآن کريم د ختيزي، اسلامي ادبي کره کتني او د بلاغت او نورو ډېرو علومو د قواعدو په بنسټ ايښوولوکي هم پرېکړوني اغېزه درلودلې ده. عربي ادب او کره کتنه په اموي پېر کي: د اسلام په اموي پېرکي چې د شام خليفه ګانو اود هغو نورو چارواکو شعر و شاعرۍ ته پام لاره، نو شعر او ادب زيات دود سو. چې له دې امله کره کتني ته هم بشپړتيا ور په برخه سوه . په دې دوره کي هم د ادبي کره کتني خوري وري نخښې ترسترګوکيږي، لکه چې يزيد بن معاويه پردې سربېره چې د شعر ديوان يې درلود پخپله هم شعرترکره کتني لاندي نيوی. عبدالملك بن مروان هم ادبي اوکره کتنيزه قريحه درلوده. هشام بن عبدالملك او وليد بن يزيد بن عبدالملك هم شعرونه ترکره کتني لاندي نيول. دغه مهال په حجاز او عراق کي شاعرانو او نورو د يو بل ويناوي ترکره کتني لاندي نيولې،لکه چې عمر بن ابي ربيعه او کُثَيرِ، يو د بل پر شعرونوکره کتني کولې. د دې دورې له کره کتونکو څخه بل هم ابن ابي عتيق دی چې د حضرت ابوبکرصديق لمسی کيږي . دغه راز د دې دورې په ادبي کره کتونکوکي د حسين بن علي لور " سکينې" نوم هم يادوي او د ادب په کتابونوکي يې د هغې دکره کتنيزو رايو او ملاحظو يادونه هم کړې ده) .1(

عربي ادب او کره کتنه په عبا سي پېرکي:

د اسلام د عباسي پېر په رار سېدو سره د عربو په ژوندکي يو ډول اوښتون راغی. چې د هغه سره د شاعرۍ رنګ هم بدل سو. او علومو او هنرونو ته د قدر په سترګو د کتلو او د هغو د خپرېدو، په تېره عربو ته د ژباړي له لاري د يوناني پوهنو د رسېدو په پايله کي دکره کتني ذوق نور هم د عربو سره مونده سو. او له دې سره سم په عګربي ادب کي بنستيزه کره کتنه پيل سوه.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ابوعمرو بن العلاء، حمادالراويه ، مفضل ضبي، خليل بن احمد، خلف احمر، ابوعبيده او اصمعي د دغه پېرد شعرد پخوانيوکره کتونکو څخه شمېرل سوي دي. چې له هغو څخه مفضل ضبي، خليل بن احمد او اصمعي ليکلي آثار هم پرې ايښي دي. دغه رازکوموکره کتونکوچې دکرکتني اصول وضع کړل او عربي ادب يې دکره کتني پر محك وڅېړه اوځينو يې په دې هکله کتابونه ليکلي دي، په هغوکي د يادوني وړ نومونه دي د: محمد بن سلام الجُمَحي، ابن قتيبه دينوري، عبدالله بن المعتز، قدامه بن جعفر، ابن رشيق قيرواني، ابن خلدون، جاحظ، ابوهلال عسکري، عبدالقاهرجرجاني، محمد بن يزيد المبرد، احمد بن يحيٰی ثعلب، ابومنصور ثعالبي، محمد بن احمد العبيدي، حسن بن بشر آمدي، ضياءالدين بن الاثيراونور. د عربي کره کتني پر پېل او پر مختيا چې غور و کړو، نو دې پايلي ته رسيږو چې

(1)د يادوني وړ ده چې دغه خبرابوالفرج اصفهاني په" الاغاني" کي، دکتور عبدالحسين زرين کوب په " آشنايي با نقد ادبي" کي او نورو ډېرو، کړې ده، خو علي محمد علي دُ خَيل د" سکينه" رسالې ليکوونکى يې ردوي او نه يې مني .

د لرغوني عربي شاعرى آره پانګه د قصيدو په بڼه ده. د دغو قصيدو نرۍ ډېره پراخه ده اوپه هغوکي د عربو بشپړ ژوند انځورسوى دى. اولکه چې پوهيږو دغو قصيدو تلپاتي ژوند ګټلى دى. البته کوم شي چې دغه قصيدې تلپاتي کړې دي، هغه دعربو سپېڅلى کره کتنيزشعور دى. د عامو خلکو په مخکي د مقابلې له مخي د څېړني اوکره کتني هنر او عمل لکه څنګه چې په عربوکي وده او پرمختيا ورکړه سوې ده، د هغه سا رى په نړۍ وال ادب کي لږ ترسترګوکيږي.

د عربي ادب او کره کتني د ځوړتيا او انحطاط پېر:

ترابن اثير وروسته ترډېري مودې د عربي کره کتني او ادب په تاريخ کي کومه ځلانده څېره ځرګنده نه سوه. په تېره څنګه چې د مغولو د تاراك په پايله کي بغداد سقوط وکړ عربي واکمني ګردسره ړنګه سوه. او د دې سره علوم او ادبيات د ستر ناورين سره مخامخ سول. په دې پېرکي نه کوم سترشاعراو ليکوال پيدا سو نه کوم کره کتونکى. ځينو ليکوالو چې د ادب او اديبانو په هکله څه ليکلي د هغو په تاليفونوکي دکره کتني په باب زيات څه نه ترسترګوکيږي. صلاح الدين صفدي (په764س.کال مړ) کره کتني ته دونه پام نه دى اړولى، خو بياهم په دې هکله په خپلو هممهالوکي يوه نادره استثناګ وه. دغه راز ابوالعباس قلقشندي

(په823س. کال مړ) هم په خپل کتاب ګ" صبح الاعشىٰ في صناعآ الانشاګء " کي ځيني کره کتنيز ټکي ځاى کړي دي.

دغه ځوړتيا د عثماني واکمنانو په پېرکي خپلي وروستۍ کچې ته ورسېده. په دې پيرکي شهاب الدين خفاجي (په 1069س.کال مړ)، تاشکبري زاده (په968س.کال مړ)، د ادب اوکره کتني په برخه کي د يادوني وړ دي. دغه راز

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

يوسف بديعي (په1073س.کال مړ) دخپل مهال ستر اديب وو، چې د متنبي او ابوتمام په هکله يې دوه په زړه پوري کره کتنيزکتابونه ليکلي دي.

د عربو د بيا و ينښتيا پړاو: د ديارلسمي سپوږميزي پيړۍ په لومړيوکي د عربي هيوادونو او ولسونو په احوالوکي لړلړ بدلونونه رامنځته سول. مصرد ناپليون د يرغل په پايله کي اود محمدعلي الباني اود هغه د ځای ناستو په پيرکي د اروپايي فرهنگ او تمدن سره آشنا سو. په تونس او الجزايرکي د عربو او فرانسويانو ترمنځ د سولي او جگړې اړيکي رامنځته سوې. شام، لبنان اوعراق د عثماني واکمنۍ د بې واکۍ له امله د اروپاد تمدن او سياست سره مخامخ سول. دې حال احوال پر عربي ادب اغېزه وښندل، په تېره اروپايي فرهنگ او تمدن د عربو په وړاندي د فرهنگ او تمدن په هکله نوي ورونه پرانيستل. ځينو شاعرانو او ليکوالانو د نوو وطني او ټولنيزو مضامينو ليکلوته مخه کړه . دې چارو ورو ورو په عربي ادب کي نوي بدلونونه رامنځته کړل چې په کره کتنه کي يې هم انعکاس وموند. په لبنان کي بطرس البستاني او احمد فارس الشدياق په خپلو ليکنوکي د اروپايي کره کتني کړندود خپل کړ، د لبنان له اديبانو څخه شيخ ناصف يازجي لغوي کره کتني ته پام واړاوه . نامتو ليکوال، مؤرخ اوڅېړونکي جرجي زيدان هم مهم او په زړه پوري کتابونه وليکل او په " الهلا ل " مجله کي يې خپل کره کتنيز، علمي، دقيق او معتدل ذوق ځرگند کړ . په دې دوره کي د شام او مصر له اديبانو څخه ځوتنه نور هم چې کره کتنيز ذوق يې لاره کېدای سي چې ياد سي. خو دکره کتني وروستی، بشپړ او بنسټيز نهضت له لويه سره د مصر د ځو تنو وروستيو او اوسمهالو ليکوالو او اديبانو د هلوځلو يېبره ده. چې په دې هکله يې ځانگړې پاملرنه کړې او ارزښتناك آثاريې ليکلي دي. له دې ليکوالو اوکره کتونکوڅخه دي : ابراهيم مازني، عباس محمود العقاد، محمدحسين هيکل بگ، احمد امين او طه حسين اونور .

41ـ عربي شعر او ټولنه

عربي شاعرانو او اديبانو د جاهليت له دورې څخه تر نني نوي ادبي نهضت پوري ستر شعري او ادبي ايجادات په ميراث پرې اينبي دي. د دوی د شعرفکر ، لغت ، عبارت او لفظ روڼ ، د خيال او جمال تصويرونه، ښکلي او معنا وي يې دقيقي دي. چې د شاعرانو له عواطفو او افکارو او د خلکو د ژوندانه او چاپيريال څخه نماينده گي کوي. د دې ترځنگ د عربي شعر يوه برخه په تېره په عباسي پېرکي په ټولنه کي د حاکمو او شتمنو ډلگيو نماينده وه چې د دغو ډلگيو د لوستونکو او اورېدونکو ذوقونو ته به يې جواب وايه او د دوي هيلي او غوښتني به يې منعکسولې او د دوی د خيالي او رشتيانيو لويانو ستايني به يې کولې .

البته دا ښکارندي ټولنيز لاملونه لري، چې ډېر مهم يې د واکمنو او د دوی د مرستندويو سوداگرو او مځکوالو د لړکيو په لاسونو کي د واك او شتو تمرکز، د وگړو د سترو ډلو بې وزلي او د شتمنو او واکمنانو د ستايني په بيه د شاعرانو د ښه ژوند څخه د هغو نه خبرېدل دي. چې دا ښکارنده په ټولو پخوانيو ټولنوکي ځرگنده وه .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

خو د دي سره سره عربي شعر ان په عباسي دوره کي هم ټوله د دروغجنو ستاينو شعر نه وو. رشتيا دا ده چې ډېرو ولسي شاعرانو د خلکو د احوالو سره تماس نيولی، د دوی د ستونزو او دردونو شاعران وه. او د ولس فکر، ژوند او غوښتني به يې په خپلو اشعارو کي منعکسولې چې د دې حقيقت ډېر ښه ساری په اسلامي فتوحاتو او صليبي جګړو او نورو کي ښېخي ډېر مونډل کيږي .

42ـ د عربي ادب اغېزې د ختيز پرآدابو باندي

د عربي ادب شعر، نثر اوکيسو د موضوعاتو، معنا وو او اساليبو، شعري اوزانو، د لغاتو د مفردا تو او فصاحب او بلاغت له مخي د ختيزو ولسونو پرآدابو باندي اغېزه ښندلې ده. د پښتو، فارسي، ترکي او نورو هغو ختيزو ژبو پر وده او تطور باندي چې د عربي اسلامي ثقافت په چاپيريال کي، يا هغه ته نژدې رامنځته سوي دي. د عربي ادب اغېزې په ځرګنده ښکاري .

دغه راز د ختيزو ولسونو فرهنګيانو عربي ژبه زده کړه او خپل تاليفونه يې په وليکل چې له دوی څخه د عربي اسلامي ثقافت په بېلو بېلو برخو کي بې شمېره نابغه شخصيتونه راڅرګند سول. د اسلام د مبارك دين په رڼا کي پښتو او دري آداب د عربي ادب ترڅنګ د اسلامي آدابو په څېر راڅرګند سول او وغوړېده. پښتو او دري ژبو اديبانو اوپوهانو په پښتو او دري ژبو په عربي توروکتابونه وليکل او ډېر الفاظ يې له عربي ژبي څخه خپلو ژبو ته ولېږدول .

دغه راز ډېرو پښتنو او دري ژبو شاعرانو، د عربي شعرڅخه وزنونه، لغات او قافيې اقتباس کړې او په خپلو ژبو يې پرخپلو شعرونو او ليکنو تطبيق کړې. په تېره پر دري نثر باندي د عربي اغېزې ډېري ښکاري. خو په قرآني آيتونو، احاديثو، متلونو او عربي شعرونو استدلال او استشهاد په دواړو پښتو او دري ژبوکي ډېرکيږي. د پښتو او فارسي ژبو اديبانو په خپلو شعري او نثري تخليقا توکي د عربي بديع او بلاغت قواعد هم پلي کړي او عربي اصطلاحات يې ډېر اخيستي دي .

دغسي پر ترکي او کردي ادب هم کومي خبري چې د پښتو او دري په هکله وسوې، تر ډېره حده صدق کوي. د دغو ژبو آداب هم په مستقيمه توګه يا د فارسي ادب له لارې، په غير مستقيمه توګه د عربي ژبي څخه اغېزمن سوي دي. د هندوپاك ادب هم په ډېره ژوره توګه د اسلامي ادب تراغېزې لاندي راغلی دی. په هندي او پاکستاني مسلمانانوکي ډېر ستر ستر ليکوالان راڅرګند سول، چې په عربي ژبه يې ډېر کتابونه وليکل؛ چې زياتره يې پر ديني، لغوي او تاريخي مسايلو راګرځي. پردې سربېره د عربي او فارسي ثقافت تراغېزو لاندي نوې ژبه د اردو ژبي په نامه رامنځته سوه، چې ډېر موضوعات او معنا ګاني يې له عربي ادب څخه اخيستي دي .

43ـ د عربي ادب اغېزې پرلوېديزو آدابو باندي عربي ادب د هغو ولسي سندرو، بدلو اوکيسو له لارې کومي چې د خلکو په منځ کي مشهوري وې او په خوله يې يو بل ته لېږدولې پرلوېديزشعر باندي ستره اغېزه ښندلې ده .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د اسپانيې اوهغې ته د نژدې اروپايي ملکونو لکه فرانسې او ايټاليې د نصراني امراوو په مانيو کې د اندلس د سندر غاړو سندرو ته ډېره پاملرنه کېده. په يوولسمو او دوولسمو ميلادي پېړيوکې په اروپا کې يوه ډله بدل بول شاعرا ن راڅرګند سول، چې سندرې او نغمې به يې د باجې سره يوځاى غږولې. دغو شاعرانو ته په "طروبادور" وويل سول. طرو بادور د عربي له "طرب" څخه اخيستل سوې کلمه ده. دا ځکه چې عربي رنګ د دغو شاعرانو په شعرکې ډېر ښکاره وو. دغه ډول ډېرې عربي کيسې هم په اروپايي ژبو و ژباړل سوې؛ لکه چې لومړى " کليله و دمنه " په ديارلسمه ميلادي پېړۍ کې په اسپانوي او لاتيني اوبيا په نورو

ژبو و ژباړل سوه. له دې امله دى چې د عربي کيسو اغېزې د ايټالوي ليکوال پوکاچو د " ديکاميرون " په کيسو کې په څرګنده ترسترګو کيږي. دغه رازد ادب تاريخ ليکونکو دابي العلاء المعري د " رسالآ الغفران" اغېزې د ايټالوي شاعر دانته په " الهي کوميډي " کې هم جوتي کړي دي .

په اوولسمه عېسوي پېړۍ کې عربي ادب ته د لوېديزو اديبانو پاملرنه زښته زياته سوه چې د ادب تاريخ ليکونکو لخوا د دې ګ پاملرني اسباب د اروپا پراختيا، د رومانتيکي غورځنګ رامنځته کېدل اود ختيزو پوهانو د غورځنګ منظم کېدل ښوول سوي دي. دغه مهال د حي بن يقظان کيسه په لاتيني ژبه وژباړل سوه اود يو زر و يوې شپې (الف ليلآ وليلآ) کيسه په 1704ع. کال کې د لومړي ځل لپاره په فرانسوي و ژباړل سوه، چې ببخي ژر په اروپا کې خپره سوه او په ډېرو نورو اروپايي ژبو هم واړول سوه .

44ـ د مکې د اوسنيو ليکوالانو او شاعرانو په هکله

د مکې د يوه ليکوال څرګندوني

د مکې مکرمې د تاريخ (تاريخ القويم) ليکوال علامه محمد طاهرکردي (1321 ـ 1400س.) په خپل کتاب کې د مکې مکرمې د اوسنيو ليکوالو او شاعرانو په هکله څه څرګندوني لري چې موږ يې غټ غټ ټکي را اخلو :

علامه کردي په دې عقيده دى چې څنګه چې شاعران په هره لوړه، ژوره کې سرګردانه او اديبان په هره برخه کې ليکني کوي، نو دوى په خپل فصاحت او بلاغت اوحسن اسلوب کولاى سي چې د خلکو لارښوونه وکړي. ده په خپل تاريخ کې د (160) تنو په شا و خوا کې د اسلامي عالمانو، ليکوالانو، شاعرانو او اديبانو اود هغو د تاليفاتو په هکله څرګندوني کړي او عقيده څرګندوي چې:" که اديبان د شعر او ادب او ليکوالۍ خدمت ته وزګار سي، نو به په رشتيا چې ستر تخليقات رامنځته کړي. خو له بده مرغه چې هغو د ژوندانه پېټي پر اوږو اخيستي او په نورو دندو او کارونو بوخت دي". دى زياتوي :" زه باور لرم چې زموږ په مهال د شعر او ادب صنعت د بشپړتيا تر وروستي پړاوه رسېدلاى سي. ځکه چې زموږ سره اوس د پوهي سرچيني او اداني ډېري دي. خو موږ داسي ډېر اديبان او فاضلان لرو چې د حيا او ضعف له امله په ورځپاڼو او مجلوکي د خپلو ليکنو خپرولو ته زړه نه ښه کوي. ځکه دوى ګومان کوي چې که د دوى کومه ليکنه خپره سي د اعتراضونو اوکره کتنو هدف به وګرځي، چې د دوى دا نظر

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

درست او غوره نه دی. ځکه د آس په سپرلي کي هغه مهال مهارت تر لاسه کیږي. او سړي هغه وخت آس سپور باله سي، چي څو واره له آسه ولویږي. نو ځوانو لیکوالو او شاعرانو ته په کار ده چي علم او ادب او نورو ښو چارو ته په مېړانه او زړه ورتیا ور ودانګي؛ لکه چي پخوا لا یوه شاعر ویلي دي : یعني چي د خلکو د خبرو پر واکوي له غمه به مري. او زړه ور او مېړه سړی به په خوند خوند وژغورل سي. دی مشرو او فاضلو ادیبانو ته سپارښتنه کوي چي د ادب بڼ ته د نوو ورننوتلو ځوانانو

سره په مینه او نرمښت چلند وکړي. له ځینو خطا وو څخه یې سترګي پټي کړي او د تُندو او مرچکي کره کتنو په غشویې زړونه ور زخمي نه کړي، څو د هغو قلمونه د ادب او لیکوالۍ په هنرکي ښه غښتلي سي او د ویښتیا، پاڅېدني او شجاعت اروا وده پکښي وکړي. او که داسي وسي د شعر او ادب بازار به ښه تود سي". دغه راز علامه کردي د " تاریخ القویم " په یوه بله برخه کي ادیبانو او شاعرانو ته څه توصیې کړي او وایي:" علم بېله عمله او بېله عقله څرګند خسران دی او ادیب بېله ادبه او شاعر بېله شعوره وبال د ځان دی. عالم ښایي په علم پسوللی وي او د جاهل کارونه و نه کړي. ادیب ښایي په ادب ښایسته وي او بې ادبه نه وي. شاعر ښایي د شعور او احساس څښتن وي او د بې احساسوخلکو غوندي بې خبره نه وي. او د دوی له علم او پوهي څخه باید خلکو ته ګټه ورسیږي". (اروا دې ښاد وي).

45ـ روغتیایي خدمتونه

پیرغلام دستګیر نامي په تاریخ مکه معظمه کي چي په 1346س.کال یې لیکلی دی په مکه مکرمه کي د " خاصکیه " په نامه د یوه ستر روغتون یادونه کوي، چي لګښت یې عثماني سلطان سلیمان قانوني ورکاوه. دغه راز هغه وایي چي څلور ډسپنسرۍ (واړه روغتونونه) هم هلته د ناروغانو درملنه کوي چي دوه یې د مسعٰی سره، یو په جیاد محله کي، او یو بل ځای دی. چي دغه څلورم یې ډېخي د عطار د یوه معمولي دکان غوندي دی. د مصر په خانقا کي هم یو روغتون وو، چي کلنی لګښت یې اووه سوه مصري پونډه کېدی. علامه کردي په تاریخ القویم کي وایي چي په مکه مکرمه کي د عثماني ترکانو او شریف حسین په وختوکي یو روغتون په اجیاد کي او بل په " المدعاء " نومي ځای کي د " القبا ن " په نامه فعال وه چي په دواړوکي پنځه تنه ډاکټران د ناروغانو په درملنه او دارو درملو ورکولو بوخت وه. دغه مهال هلته یوازي یو درملتون د " حسنین " په نامه موجود وو. په دغه پیرکي یوناني طبابت ډېر دود وو، ځکه نو هلته د یوناني درملو دکانونه پرانیستي وه چي ځینو مسلمانو، هندي طبیبانو د طبیعي بوټو څخه جوړ سوي درمل پکښي پلورل. وروسته چي د مکې ودانۍ او وګړي ډېر سول سعودي حکومت ډېر ډاکټران له نورو ملکونو ور وغوښتل، ډېر روغتونونه او درملتونونه پرانیستل سول. او ډېر سعودي ډاکټران په بهرکي وروزل سول. اوس په سعودي عربستان کي، د یوې احصائیې له مخي هرو (297) تنو ته د روغتون یو کټ او (720) تنو ته یو ډاکټر رسیږي. (په افغانستان کي هرو[1730] کسانو ته د روغتون یو کټ او [585]کسانو ته یو ډاکټر رسیږي. او په پاکستان کي هرو [2064] کسانو ته د روغتون یو کټ او[4000]کسانو ته یو ډاکټر رسیږي). د سعودي د عامي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

روغتیا وزارت هرکال منظم پلانونه وضع او پلي کوي څو د حاجیانو د روغتیا ساتنې په هکله ورخدمتونه ترسره کړي. په 1412س. (1992ع.)کال کې حاجیا نو ته د روغتیایي خدمتونو د وړاندې کولو لپاره (22) روغتونونه د (5363) کټونو په درلودلو سره او(137) روغتیایي اساسي مرکزونه په مکه مکرمه ، عرفات، منا، مزدلفه، د مدینې پرلویه لار او په مدینه کې په کار بوخت وه. د حج په مهال لس زره تنه ډاکټران، تکنیشنان، روغتیاپالان (نرسان) او په روغتیایي ارشوکې نور بوخت کسان د حاجیانو روغتیا ساتنې ته ګومارل کیږي. دغه راز د تودوښې له امله د جولې وهلو حاجیانو د درملنې لپاره د سعودي د عامې روغتیا وزارت په اړوندو روغتونونوکې (105) روغتیایي ډلې هم په کار بوختې دي. پر دې سر بېره د لومړنیو روغتیایي مرستو (6) مرکزونه په مکه، عرفات، منا او مدینه منوره کې د جولې وهلو حاجیانو سره روغتیایي مرستې کوي، چې هر مرکز (140) کټه او اووه متخصص ډاکټران او نور پرسونل لري. څوکاله د مخه د سعودي د عامې روغتیا وزارت د لندن د ټراپیکل ډیزیزکالج په مرسته د کټ غوندې یوه داسې آله جوړه کړه چې د جولې وهلې ناروغ په علاج کولوکې کارول کیږي. وروسته یې دغه آله د نوې لوړې ټکنالوژۍ سره سمه نوره هم بشپړه کړه.

پردې سر بېره د سعودي د " ملي ګارډ " او"ګ دفاع او هوايي چلند وزارت " هم د حاجیانو لپاره ثابت او ګرځنده روغتونونه لري چې ناروغان وړیا ګوري، وړیا درمل ورکوي او وړیا یې عملیات کوي. او د نا وړو پېښو (ایمرجنسي) په مهال د پوځ هلیکوپټرونه چې د دغسې پېښو لپاره تیار ولاړ وي، ناروغ سمدستي د جدې پوځي روغتون یا د طایف د شهزاده منصور پوځي روغتون ته رسوي .

46ـ سعودي سره میاشت

څنګه چې حاجیان او نور خلك په پخوا وختوکې د علاج او روغتون ته د رسېدلو په لار کې د زیاتو ستونزو سره مخامخ کېدل، نو ځینو نېك چارو، د لومړنیو مرستو او روغتیایي خدمتونو د ملي ټولنې جوړلو ته لاس واچاوه. او په 1354س. کال کې د " جمعیآ الاسعاف الخیري " (د روغتیایي مرستو خیریه ټولنه)، جوړه سوه، چې حاجیانو او نورو ته یې روغتیایي او نور خدمتونه وړاندې کول. د 1383س.کال د امامانو د میاشتې پر (16) د دې لپاره چې دغه ټولنه وکولای سي ښه او هر اړخیز خدمتونه ترسره کړي هغې ته د "جمیعآ الهلال الاحمر" (د سرې میاشتې د ټولنې) نوم ورکړه سو، چې په 1963ع.کال کې یې د نړۍ وال سره صلیب د سازمان غړیتوب هم ترلاسه کړ. په دې ډول دې ټولنې ته دولت هم ډېره پاملرنه وکړه اوپه همهغه 1383س. کال کې یې یو میلیون ریاله تخصیص ورته ورکړ. دغه ټولنه د ریاض پر مرکزي دفتر سر بېره د سعودي په سترو ښارونوکې دفترونه او د روغتیایي مرستو مرکزونه لري. حاجیانو ته د خدمت په لړکې په 1412س.کال کې دغې ټولنې (250) روغتیایي مرکزونه درلوده چې له هغو څخه (141) یې ګرځنده وه او د (428) امبولانسونو او (15899) تنو کارکوونکو په درلودلو سره یې خدمت کاوه.

47ـ قرنطین ځایونه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

"Quarantine" "(کورنتینا یا قرنطینه یا قرنطین) هغه ټاکلې موده ده چې په هغې کې مسافر یا د وبا وهلي سیمي ناروغان یا په وبا ککړ سوي وګړي یا مالونه یا بېړۍ له نورو څخه بېل ساتل کیږي، څو ناروغي خپره نه سي. (د یوې انګرېزي ـ فارسي ډکشنرۍ په خوله دغه موده څلوېښت ورځې ده). وایي چې قرنطین له لویه سره فرانسوي لغت دی. کله چې د فنیسیا فرنګیانو ولیدل چې وباوي د ختیز او د افریقې په شمال کې د المغرب څخه اروپا ته ننوزي نو د لومړی ځل لپاره یې په1348ع. کال کي مامورین وټاکل، څو هغه بېړۍ چې له بهر څخه د دوی د هیواد پولو ته له دغه لوري رسېږي وپلټي او په دې پسي په 1403ع.کال کي

د ادریاتیك په یوه وړه ټاپوکي لومړی روغتیایي قرنطین ځای، د لازاریټ (Lazarette) په نامه پرانیستل سو چې بیا یې د مهالونو په تېرېدو پراختیا وموندله . څنګه چې مکې مکرمې ته هرکال د حج او عمرې د ادا کولو لپاره په لکونو وګړي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه ور درومي نو د وبا یې او نورو ساري ناروغیو د خپرېدو د مخنیوي او له دغسي ناروغیو څخه د سعودي د اوسېدونکو او حاجیانو د ژغورني لپاره دې چارې

ته هم پام واړاول سو. د ترکانو په وختوکي د قرنطین روغتیایي عملیات د اړتیا په مهال د جدې ساحل ته نژدې په دووکوچنیو ټاپوګانوکي ترسره کېدل. له دغو قرنطین ځایونو څخه تر 1911ع.کال د مخه کار اخیستل کیدی. خو وروسته د روغتیایي علومو د پرمختګ له برکته دغو ځایونو ته اړتیا نه لیدل کېدل. خوکله چې په 1947ع.کال کي په مصرکي کولرا څرګنده سوه، دغه قرنطین ځایونه بیا له مصرڅخه د راتلونکو مسافرو د تر قرنطین لاندي نیولو لپاره وکارول سول. سعودي حکومت وغوښتل چې په 1926ع.کال کي چې په پاریس کي د نړۍ د دولتونو لخوا په دې هکله کوم روغتیایي تړون لاسلیك سوی وو، د هغه ځیني مادې دې له منځه یووړل سي او ځیني دې هم تعدیل کړای سي. ځکه چې د فني شرایطو سره سمون نه خوري. له دې امله له بهرڅګخه پلاوی راغی او د جدې دغه قرنطین ځایونه یې له نژدې وکتل او نظریې ورکړچې که دغه ځایونه پراخه سي او سمون پکښې راسي د حاجیانو د راتلو په مهال د قرنطین خدمتونو ته په بشپړه توګه بسنه کوي. نو هغه وو چې سعودي حکومت د دغو قرنطین ځایونود پراختیا او بشپړتیا کارونه ترسره کړه. اما د یوه بل قرنطین ځای لخوابه چې په " کمران " ټاپوکي وو، د هغو حاجیانو بېړۍ د روغتیایي نظره پلټل کېدې، چې د جنوب له لوري به جدې ته رسېدلې. خو څنګه چې سعودي حکومت دغه کار ته د جدې په مینا نومي ځای کي خپل چارواکي وټاکل، نو په 1951ع. کي یې د کمران د ټاپو قرنطین ځای لغوکړ. د جدې د قرنطین ځای (150) ودانۍ په نژدې (229000) مربع متره مځکه کي په داسي ځای کي جوړ سوی چې د اوسېدو له سیمي څخه ډېر لیري دی. د دغه ځای ټولي ودانۍ په برېښنا رڼا سوي او اداري دفترونه، د ټیلیفون منځی (سنټرال)، د موټرانوګاراجونه، باغچه، د ترکاڼۍ کارځای (ورکشاپ)، حمامونه، د چښنګ اوبه، پخلنځي، تشنابونه او نور ټول لازم تجهیزات لري. پردې سر بېره په دغه قرنطین ځای کي د روغتیایي روزني (ټرینینګ) ښوونځی، د قرنطین ځي د اړتیاوړ یخي جوړولو فابریکه، عام روغتون، درملتون، د ډاکټرانو او نورو کورونه او داسي نور لوازمات ټول جوړ سوي دي .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

48ـ د سعودي پيسې

د اسلام له پيل څخه د پيسو تاريخ:

ځيني وايي چې د رسول ﷺ په زمانه کې د فارس، روم، يمن او المغرب درهمونه او دينارونه چلېدل چې د فارس او روم پر درهمو به د هغو ځايونود پاچهانو تصويرونه وه. خو څنگه چې په کتابونوکي د هغو د وزنونو په هکله ډول ډول خبري سوي دي، دقيق وزنونه يې نسي ويل کېدای .

اسلامي سکه (درهمونه او دينارونه) د لومړی ځل لپاره د عبدالملك بن مروان په پېړکي په 75س.کال کي ووهل (ضرب) سوه. خو جرجي زيدان د مصر په تاريخ کي وايي چې د راشده خلفاوو په وخت کي د مسو ساده سکه ضرب سوې وه او د سپينو زرو سکه د خليفه عبدالملك په وختو کي راووتل. ځيني وايي چې په اسلامي پېړکي د لومړي ځل لپاره د حضرت علي (ك) په وختو کي درهم ضرب سو، چې بيا حضرت معاويه ﷺ او حضرت عبدالله ابن الزبير ﷺ درهمونه او دينارونه را و ايستل .

په تاريخ القويم کي وايي چې په 1276س.کال کي جواد نومي يوه ايراني د سپينو زرو يوه عربي سکه چې په 40 س.کال کي په بصره کي ضرب سوې وه " دارالسعادت " ته وړې وه چې پر يوه مخ يې په کوفي ليك ليکلي وه: " الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً احد ". او چار چاپيره يې ليکلي وه : " محمد رسول الله ارسله بالهدٰی و دين الحق ليظهره على الدين كله ولوكره المشركون ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " لااله الا الله وحده لا شريك له ". او پر شاو خوا يې ليکلي وه : " ضرب هٰذا الدرهم بالبصرآ سناَ اربعين ".

په يوه بل کتاب کي وايي چې : " حضرت عمر ﷺد اړتيا له مخي پاڼي او څرمني د نقودو په توگه استعمالولې. په هرصورت په تاريخ القويم او تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلاميه کي د راشده خلفاوو، امويانو، عباسيانو، فاطميانو، سلجوقيانو او صلاح الدين ايوبي د وختو د درهمونو او دينارونو تصويرونه خپاره سوي دي .

د حجاز د پيسو تاريخ :

په 827س.کال کي چې شريف علي بن عنان په مصرکي وو، د مصر واکمن " برسباي " هغه د مکې والي وټاکی. نو هغه وو چې شريف علي د لومړي ځل لپاره له مصر څخه مکې ته د پيسو د ضرب مطبعه راوړه. په يوه بل روايت

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کي وايي چې په 1100س.کال کي د مکې شريف احمد بن غالب ته احوال ورغی چې ځيني خلك په کورونو کي دراهمونه جوړوي، نو هغه د دوی د کورونو د نړولو حکم وکړ؛ له مکې يې وايستل او د سکو جوړولو وسايل يې ځني ضبط کړه. پر مکه مکرمه باندي د عثمانيانو د واك په موده کي عثماني پيسې چلېدلې. بيا چې په 1334س.کال کي د عثمانيانو واك پر مکه پای ته ورسېدی. هلته په همدغه کال د شريف حسين سکه راووتل. بيا چې په 1343س.کال کي د ملك عبدالعزيز واك پرحجاز ټينگ سو، په همدغه کال د نيم قرش او د قرش د څلورمي برخي سکه راووتل. د نيم قرش پر يوه خوا ليکلي وه: " نصف قرش ضرب في ام القرٰی " (ام القرٰی يعني مکه مکرمه) او پر بله خوا يې ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل سنآ 1334 " بيا په 1344س.کال کي د يوه قرش نکلي سکه را ووتل چې پر يوه مخ يې ليکلي وه: " قرش واحد 1344 ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " عبدالعزيز السعود ملك الحجازو سلطان نجد ". نيم قرش او د قرش څلورمه هم په دغه ډول ورسره راووتل. په 1346س. کي د سپينو زرو ريال را و وتی چې د هغه د لومړي مخ په منځ کي ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود " او پر شا و خوايې ليکلي وه : " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها ". البته پردغه مخ د سعودي رسمي نښان هم ضرب سوی وو او پر بل مخ يې ليکلي وه:

"ضرب في مکآ المکرمآ سنآ 1346گ ". او پر شاو خوايې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه: "ريال عربی سعودی واحد " او ښي او کيڼي خوا ته يې د خرماو ني رسم سوي وې. په 1370س.کال کي د لومړي ځل لپاره د سرو زرو جنيه (پونډ يا دينار) راووتی چې د لومړي مخ پر منځ يې د سعودي د رسمي شعار سره ليکلي وه:" عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود ". اوچارچاپيره يې ليکلي وه:" ملك المملکآ العربيآ السعوديآ ". او د بل مخ پرمنځ يې ليکلي وه:" ضرب في مکآ المکرمآ سنه 1370 ". او شاو خوا يې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه : "جنيآ عربی سعودی". او ښي او کيڼي خوا ته يې د خرماوني رسم سوي وې. د جنيه په هکله د ديوبند د دارالعلوم د استاد مولانا وحيد الزمان کيرانوي په" القاموس الجديد" کي ليکلي دي: "جنيآ انکليزي: د سرو زرو انگريزي گني، اشرفي. جنيآ انکليزي، د پاڼي (کاغذي ورقي) پونډ". خو علامه طاهرکردي وايي:" د (جنيآ) کلمه عربي نه ده او معنايې ديناردی او زموږد مهال په اصطلاح د سرو زرو ياکاغذي پيسو ته جنيه وايي. د جنيه نوم د افريقا د څنډو د يوه هيواد گينيا د نامه څخه اخيستل سوی دی. په کال 1588 ع.کي يوه انگريزي تجارتي شرکت د دغه هيواد په محصولاتوکي د هغه دکانونو سره زرهم د انگريزانو ملك ته ولېږل. انگريز حکومت له هغو څخه سکه ضرب کړه او د گينيا په نامه يې ونومول . بيا چې په کال 1817 ع. کي انگريزي لېره را ووتل. گينيا ناچله سوه . د سعودي عربستان د لسو ريالو کاغذي نوټونه د لومړي ځل لپاره په کال 1372س.کي راووتل. پردې نوټ باندي د " نائب رئيس مجلس الادارآ الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله السليمان " او" المحافظ المسترجورج بلاور" او" نائب المحافظ راسم الخالدي" لاسليکونه سته او پرنورو عربي او انگريزي ليکونوعلاوه داکرښي هم پرچاپ سوي دي: دس ريال، عشرآ ريالات، ده ريال، سقولآ ريال.

Download from: ketabton.com

اوس مهال د سعودي عربستان کاغذي پیسې د 1_ 5_ 10 _ 50 او100 ریالو نوټونه دي. یو ریال سل هلا یا شل قرشه کیږي او فلزي پیسې (توري) یا ما تي هم لري .

49ـ د مکې مکرمې د خلکوکالي اوچلتار

مشهور سیاح ابن بطوطه په کال726 س.کي د مکې مکرمې د خلکو دکالو په هکله وایي: " د مکې خلك ډېر ښه کالي اغوندي. سپین لباس یې ډېر خوښ دی، رانجه، عطر او مسواك هم ډېر استعمالوي."

ابراهم رفعت پاشا په کال 1327 س. کي د مکې د اوسېدونکو دکالو اغوستلو دود داسي بیانوي: " د مکې خلك په کالو او خوړوکي له زیاتي مبالغې کاراخلي. دکالو زرغونه، سره، ګلابي او ژړ رنګونه ډېرخوښوي. په کورونوکي د ښکلا او سینګار ډېر بیې شیان ډېرساتي. ښځې چې بازارونو ته وزي نو د پنډ ټوکره داسي بوغره اغوندي چې د سترګو پر برابر دوه واړه سوري لري او د دې سره، زیاتره ژړ رنګه بوټونه په پښوکوي ."

نن مهال د مکې زیاتره نارینه داسي سپین اوږده کمیسونه اغوندي چې تربجلکو پوري یې رسیږي ګگ دغوکمیسونوته توپ وایي ـ تردې کمیسونو لاندي نیکرونه اغوندي اوبوټونه، هوایي یا نورچمپلونه په پښوکوي. ښځې هم اوږده کمیسونه (توپ) او کوتنې اغوندي او پوړني پرسرکوي. د دوبکالي زیاتره رنګه او ډېر بیې وي. او نارینه او ښځې جرابي هم په پښوکوي. بازار یا حرم ته چې ځي د پخوا په شان توري بوغرې اغوندي، چې یو ډول د نوي طرز نری نقاب پرمخ اچوي. البته بایدیاده کړو چې د مکې ښځې ډېري بازارونو ته نه وزي او د بازار سودا نارینه کوي .

څنګه چې په مکه مکرمه کي ساړه نسته د دغه ځای د خلکو د ژمي او دوبي جامې تقریباً یو شانته وي. مکیان ډېر پاك خوره دي،کالي، بستر، لوښګي،کورونه او هرڅه ډېر پاك ساتي. پخوا به د حجاز خلکو یو بېل ډول لنګوټې تړلې چې چا به په خپله نه سوای تړلای او بېل خلك به وه چې په ځانګړو بازارونوکي به یې دغه کارکاوه. دغه لنګوټې به شل ګزه، سپین نازك ټوکر وو. بل ډول عادي دوه ګزه لنګوټې وې چې هرچا به په خپله تړلې. بیا په 1350 س. کي یا یو کال ترهغه د مخه ملك عبدالعزیز بن عبدالرحمان آل سعود امر وکړچې د دولت ټول چارواکي دي یو ډول چوخه (المَشْلَح) اغوندي او پرسردي دستمال اچوي اوچلتار دي پرتړي. چې چلتار ته " عقال " وایي. له دغي نېټې څخه په ټول سعودي کي دغه لباس دود سو او د لنګوټو تړل له منځه ولاړل. لنګوټه تقریباً د ټولو اسلامي هیوادونو خلکو په تېره عالمانو او طالبانو تړل او اوس یې هم

په ډېرو ملکونوکي تړي، خو د دې ترڅنګ یې ځیني نوري خولۍ اوخولۍ یالنګوټې غوندي نورهم د عقال،کوفیه، طربوش، طاقیه، شُطفه او داسي نورو په نومونو له ډېر پخواڅخه پرسرکول او تړل او تراوسه یې لا هم په ډېرو ملکونوکي استعمالوي. اوس اوس په مکه او نور سعودي کي زیات شمېر لوستي ځوانان ـ لکه د نورو ډېرو اسلامي هیوادو غوندي ـ لځ سرهم ګرځي. خو خپل د سر وربښتان پر وخت او داسي جوړوي چې بد ونه ایسي. ښه پاك یې ساتي، د وربښتانو په ځانګړو غوړویا کریمونو یې غوړوي او بړمونځوي یې. داسي نه لکه زموږ ببرسري اوبې سواده

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

موږکیان چې الف په ځکرکي نه لري، نه د سر وربښتان سم اوپر وخت اصلاح کوي او نه يې غوړوي او ږمونځوي. چې په دې ډول يې له سره څخه د وحشیانوکوډل جوړه کړې وي .

50ـ د مکې مکرمې حج ښوونکي

هغه کسان چې په مکه مکرمه کي د حاجیانو سره د حج په چارو او د حج د مناسکو په ادا کولوکي مرسته کوي " مطوفين " يې بولي او په مدينه منوره کي چې کوم کسان د حاجیانو سره مرسته کوي هغو ته " الادلاء " وايي، چې موږ يې په عامه توګه د حج معلمان (حج ښوونکي) بولو. په ډېرو پخوا وختونوکي نه حج ښوونکي وه او نه د حج ښووني فيس. خو په کال 760س. کي چې د مصر پاچا قايتبای حج وکړ، هغه احساس کړه چې د حاجیانو د خدمت، هوسایی اولارښووني لپاره د ښو او نېك چارو وګړو ټاکلو ته د معلمينو په توګه اړتيا سته. نو هغه وو چې د دغه پاچا د دغي هيلي له مخي د مکې شريف ابونمي څو پوهان او د تقوا خاوندان دې چاري ته وټاکل او د خدای د کور د مېلمنو خدمت ته يې وګومارل. چې داکار په راوروسته مهالونوکي عام او دود سو او پای يې د مهالونو په تېرېدو سره دادی د يوې پېښې بڼه غوره کړې ده

د استاد احمد السباعي د ګگ" تاريخ مکه " کتاب څخه څرګندېږي چې په کال 1205س. کي د مکې امير شريف غالب (رح) او همداراز په کال 1318س.کي د مکې بل اميرشريف عون (رح) مکې ته د ورتلونکو حاجیانو د هيوادونو د معلمۍ چاري پر بېلو بېلو سيمو سره وېشلې او معلم ته يې پرحاجي باندي له دې درکه اجوره وټاکل او شريف عون به د دغو سيمو د معلمۍ حقوق پرمعلمانو پلورل، چې په دې ډول به د حاجي څخه د معلم د ټاکلو په هکله پوښتنه نه کېده اوهغه به اړوو چې د هغه معلم معلمي ومني چې د ده د هيواد د معلمۍ حقوق يې رانيولي وه. د ابراهيم رفعت پاشا د "مرآآ الحرمين " او د علامه محمد طاهر کردي د " تاريخ القويم " له مطالعې څخه ښکاري چې دغسي کړنه تر شريف عون وروسته د مکې نورو اميرانو هم کول.د 1385س.کال د لومړۍ خور پر دوولسمه د مکې مکرمې په " الندوه " جريده کي د سعودي عربستان د پاچا ملك فيصل د 1385س.کال د دريمي خور د نهمي نېټې د (12) لمبرفرمان متن، خپور سو، چې د هغه له مخي حاجي ته د معلم په ټاکلو کي مطلقه آزادي ورکړه سوې وه او پکښي څرګنده سوې وه چې له هر يوه حاجي څخه په مکه مکرمه کي د مطوف د خدماتو اجوره پنځوس رياله. په جده کي د وکيل د خدماتو اجوره اووه رياله.په مکه کي د زمزمي (د زمزم د اوبو رسوونکي) د خدماتو اجوره دري رياله او دېرش هلله. له الوتکي او اورګاډي څخه د حاجي او د هغه د سامانو د وړلو او راوړلو اجوره شپږ رياله او د الوتکي لګښت اووه رياله اوياهلله. په مدينه منوره کي د هغه حاجي د لارښووني اجوره چې زيارت کوي،لس رياله. جمله (84) رياله اخيستل کيږي. چې ښايي پرهمدې اساس به وو چې څوکلونه د مخه به له د غو معلمانو څخه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ځینوکسانو افغانستان ته د خپلو نومونوکارتونه او ان خپل ليکلي او چاپ کړي د حج د مناسکو کتابونه رالېږل، او حاجيانو به دلته يا په لاره کي د يو بل په مشوره خپل معلمان ټاکل. ځينو نورو ګاونډيو هيوادوته به هم خپله معلمان او يا د دوي وکيلان راتلل او د حاجيانو سره به يې د ډول ډول خدمتونو ژمني کولې، خو بيا به يې هلته نه ترسره کولې. له لويه سره معمول داسي وو چې په جده کي به يې د پاسپورټ دکتلو په مهال د معلم د نامه پوښتنه کول. نو حاجي چې به د هر معلم نوم ور ته واخيستی، هغه به يې معلم وبلل سو. بيا به معلمانو د مکې مکرمې دروازې ته نژدې د حاجيانو هرکلی کاوه، خو اوس دا دود نه دی پاته. د افغانستان د وخت د اوقافو د عالي ادارې اړوند د " اوقافو " مجلې د 1356ل. کال د تلي، لړم اولندی د مياشتو د ګڼې په 59 مخ کي "د حاجيانو په باب دسعودي عربستان مقررات" ترسرليك لاندي ليكل سوي دي:" په مكه معظمه كښي د معلمينو اوپه جده كښي د معلمينو د نمايندګانو او د حمالانو او دليل يعني په مدينه منوره كښي د معلمينو د پاره (294) ريااله حق الزحمه ده ". بل ځای ليكي :" له دې امله چې د حاجيانو معلم او دليل د سعودي عربستان د هيئت له خوا ټاكل كيږي، حاجي ته په كاردي چه د خپلي كورنۍ او عايلې شمېر چه له ده سره په دغه سفر كښي ملګري دي د حاجيانو د توزيع هيئت ته ور معرفي كړي. همدارنګه ښځې حاجياني بايد خپل محارم د توزيع هيئت ته ور وپېژني تر څو د هغو سره يوځای د يوه معلم ترلارښودني اوكنترول لاندي وي. له دې څخه څرګنديږي چې دغه مهال د سعودي هيواد لخوا د افغانستان حاجيان د معلمانو بېلو بېلو ډلو ته ور پېژندل كېدل، يعني لکه اوس غونډي د افغانستان حجاج د يوه مطوف په دفتر پوري نه وه تړلي او د معلم د ټاكلو واك هم د دوی په لاس نه وو .

اوسمهال سعودي حکومت د دې خدمت او څه نورو خدمتونو له درکه د هر حاجي څخه ډېري پيسې اخلي او زيات شمېر معلمانو ته د دولت لخوا د دې کار رسمي اجازه ورکول سوې. نړۍ يې پرڅو برخو وېشلې او هر معلم ته يې له هغو څخه د ځينو برخو د حاجيانو د خدمت چاري سپارلي دي. چې هغو بيا د دې کارو لپاره ستر ستر دفترونه پرانيستي او زيات شمېر وسايل اوکارکوونکي يې په کار اچولي دي .

زموږ ځيني خلك چې حج ته ځي داسي فکرکوي چې هلته حج ښوونکي (معلمان) موږ ته د حج د مناسکو د ادايني په هکله معلوما ت راکوي. خو نن سبا خبره داسي نه ده؛ بلکې حج ښوونکي زياتره د خپلو وکيلانو او نوروکسانو په واسطه په مکه او مدينه کي د حاجيانو د اوسېدو د ځايونو او خيمو د ټاکلو او برابرولو، د پاسپورټ د ساتلو، له جدې څخه مکې او له مکې څخه منا، عرفات ، مزدلفې، بيا بيرته مکې او بيا مدينې منورې ته د حاجيانو د رسولو د وسايطو د برابرولو او داسي نورو په هکله خدمات ترسره کوي چې په دې چاروکي ځيني حج ښوونکي څه بې پروا يې هم کوي. لکه چې په 1421س. کال کي يې زموږ د افغانستان په حاجيانو د ذي الحجې په اوومه ورځ احرامونه وتړل او د ذی الحجې د اتمي ورځې په مخکي شپه يې منا شريفي ته ورسولو. او بيا يې له منا شريفي څخه د سهار ترلمانځه د مخه د شپې زيات شمېرحاجيان عرفات ته بوتلل. په داسي حال کي چې سنت طريقه داسي ده چې حاجي د " يوم الترويې" يعني د ذي الحجې د اتمي د سهار لمونځ په مکه شريفه کي وکړي، بيا تر لمرختلو وروسته منا شريفي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ته ولاړ سي او د اتمي ورځي د ماپښين، مازديگر، ماښام او ماخستن لمونځونه او د نهمي ورځي د سهار لمونځ په منا کي وکړي. بيا ترلمرختلو وروسته، کله چي لمرد منا د ثبير پر غره وليدل سي، عرفات ته ولاړ سي.

51ـ په مکه مکرمه کې د جمعې لمونځ

د اسلام په لومړيوکي په مکه مکرمه کي د پنځو لمونځونو جماعت او د جمعې لمونځ

نه سول کېدلای. له دې امله هلته تريو ويشتوکالو پوري د جمعې لمونځ و نه سو. خو په مدينه منوره کي ډېر د مخه د جمعې د لمانځه ادا کېدل پيل سوي وه. کله چي د هجرت په اتم کال رسول ﷺ عتاب بن اسيد ؓ د مکې په امارت وټاکی چې هغه يا هبيره بن سهل يا معاذ بن جبل د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کي د جمعې لمونځ په جماعت ورکړ.که څه هم د مهالونو په تېرېدو سره د مکې اوسګېدونکي زياتېدل، خو بيا هم خلك د جمعې د لمانځه د ادا کولو لپاره مسجد الحرام ته حاضرېدل. دا چاره د اتم سپوږميزکال څخه تر 1375س. کال پوري همدغسي ترسره کېدل. بيا کله چي د ښار وګړي بېخي ډېر او ودانۍ يې تر ډېرو ليرو ځايونو پوري پراخه سوې، نو په مسجد الحرام کي د جمعې لمونځ د مکې د ليرو سيمو وګړو ته ستونزمن او ان بېخي نا ممکن سو. د دې ترڅنګ د مکې په شاو خواکي نوي جوماتونه هم يو په بل پسي ودان سول. لکه چي تر 1375س. (1955 ع.)کال پوري په مکه کي (150) جوماتونه رامنځته سول. د دې سره سره د مسجد الحرام د پراختيا او تعمير د پلان د پلي کېدوکار هم تر لاس لاندي ونيول سو. د دې حالاتو او اړتيا وو له مخي سعودي حکومت د مکې په بېګلو بېلو جوماتونوکي د جمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه ورکړه چي ترديې اعلان وروسته د سعودي د اوقافود اداري د څرګندونو سره سم په کال1384س. (1964 ع.) کي د مکې په (15) جوماتونوکي د جمعې لمونځ ادا کېدی.

52ـ د مکې مکرمې جوماتونه

په مکه مکرمه او د هغې په شاو خوا کي پخواني او نوي جوماتونه خورا ډېر دي چي موږ يې د څو پخوانيو جوماتونو يادونه د الف بې په ترتيب کوو :

ابراهيم جومات :

دغه جومات د ابي قبيس غره پر سر په لومړۍ هجري پيړۍ کي جوړ سوی دی. امام ازرقي (رح) دغه جومات ابراهيم القبيسي ته منسوب بللي دي،کوم چي د دغه غره پر سراوسېدي. دغه جومات چي د علامه کردي په قول يوه هندي جوړکړی دی، د تاريخ په اوږدوکي څو ځلي تجديد بنا او ترميم سوی دی .

اجابه جومات :

دغه جومات د مکې له لورې د منا په لار کي ښي اړخ ته په " ثنياَ اذا خر" نومي ځای

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کي واقع دی. زموږ ستر پيغمبر ﷺ د دغه جومات پرځای لمونځ کړی دی. دغه جومات په کال 720س. کي ودان سوی او څو ځلي نړېدلی او تجديد بنا او ترميم سوی دی .

تنعيم جومات :

د دغه جومات ښي لوري ته چي کوم غر پروت دی هغه ته " نعيم " وايي. د هغه کيڼ لوري ته چي کوم غر واقع دی، هغه ته " ناعم " وايي او د د غو غرو په منځ کي ناوې ته

"نعمان " وايي. له دې امله د دغه جومات سيمي ته " تنعيم " وايي . په کال 10 س. کي چي رسول ﷺ حج ته تشريف وړی وو، بي بي عايشه (رض) هم ورسره وه. هغې د حج مناسك ادا کړه، خو د ښځينه مياشتنۍ ناروغۍ له امله يې طواف او سعی و نه کړای سول. کله چي له ناروغۍ ووتل، رسول ﷺ د عمرې راوړلو لپاره د هغې د ورور عبدالرحمان ﷺسره تنعيم ته چي مکې مکرمې ته ترحرم د باندې تر ټولو نژدې سيمه ده وليږل. هلته هغې د احرام نيت وکړ او عمره يې راوړل. البته د دې د غه عمره ترحج وروسته وه او له دې امله دغه جومات ته مسجد عايشه هم وايي .

ابن حيثم وايي: کله چي ما عطا بن ابي رباح، مجاهد ، عبدالله بن کثير الداري او ډېر نور وليدل چي د روژې د مياشتي په (27) شپه د تنعيم څخه عمره ادا کوي نو ما هم ټوله عمر خپل معمول وګرځاوه، چي هرکال په دغه شپه له تنعيم څخه عمره ادا کړم، خو چي بوډا سوم دا کار را څخه پاته سو. پردغه ځای باندي د لومړي ځل لپاره محمد بن علي شافعي جومات ودان کړ او بيا نورو ډېر ښکلي جوړکړ. بيا په کال 619س. کي ملك مسعود. په کال 1011 س. کي سلطان محمود عثماني او بيا ځينو نورو تجديد بناء کړی او ترميم کړی او په اوس وختونو کي سعودي واکمنو ډېر ستر او ښکلی جوړکړی او د هغه په خوا کي يې د اوداسه او غسل ډېرښه ځايونه جوړ کړي دي .

د جعرانې جومات :

رسول ﷺله دغه ځايه د عمرې احرام تړلی دی. بيا د قريشو يوه سړي پردغه ځای دغه جومات جوړکړ. دغه جومات ته يې د امام ازرقی په وختوکي " مسجداقصٰی " ويل. وايي چي له جعرانې څخه درو سوو نبيانو د عمرې احرام تړلی دی. هلته يو څا دی چي رسول ﷺ په خپله د هغه په کارولوکي برخه اخيستې او بيا يې د هغه اوبه چښلي دي او نورو ته يې هم ورکړي دي. د دغه څا اوبه ډېري رڼې او خوږې دي. دغه ځای د قريشو يوې ښځې ته منسوب دی کومه چي نوم يې رايطه وو او د کعب نومي لور او د اسد بن عبدالعزٰی مېرمن وه او لقب يې" جعرانه " وو. د جعرانې جومات په کال 1263س.کي د هند د حيدر آباد د سالارالملك مېرمني له سره ترميم او جوړ کړی دی .

جن جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي حجو ن ته مخامخ په سوق المعلٰی يا غزه کي پروت دی. د امام ازرقي په وختوکي يې دغه جومات مسجد الحرس باله. او مسجد جن يې له دې امله بولي چي په دغه ځای کي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

پېرانان د رسول حضور ته ورغلي وه او ايمان يې پر راوړی وو. اما په بل روايت کي وايي چي رسول د دغه جومات پرځای عبدالله بن مسعود کښېنولی وو او د هغه چار چاپېر يې کرښه راګرځولې وه څو د پېرانانو له اغېزې وژغورل سي. بيا خلکو پر دغه ځای جومات جوړکړ او په دغه نامه يې ونوماوه. دغه جومات په کال 1012س. کي د جدې والي ابراهيم بيګ له سره جوړکړ او بيا په کال 1363س.کي ترميم سوی دی. په دغه مسجد کي د قل او حي ... سوره تر اخره پوري نازله سوې ده .

د خالد بن الوليد جومات :

علامه محمد طاهر کردي وايي چي دغه جومات په هغه ځای کي جوړ سوی دی چي د مکې د فتحي په ورځ خالد بن الوليد خپل بيرغ پر درولی وو دغه جومات اوس هم د مکې څخه د تنعيم پرلار ښي اړخ ته د " حاراَ الباب " ترڅنګ ودان دی کوم چي په کال 1280س.کي حسن افندي نومي جوړکړ او بيا په دغه کال يوه هندي پراخه کړ. دغه مسجد په کال 1376س. کي د سعودي د مکې د عامه اوقافو اداري په ډېره ښکلې بڼه جوړکړ، چي کار يې په کال 1377س.کي بشپړ سو .

خيف جومات :

دغه جومات په منا کي تر ټولو ستر او مشهور جومات دی. د دې جومات په فضايلوکي د رسول ډېري ويناوي روايت سوي دي. امام ازرقي (رح) وايي چي په دې جومات کي اويا تنو او په بل روايت پنځه اويا تنو انبياوو لمونځونه کړي دي. امام ازرقي په اخبار مکه کي او د عربي لغاتو د قاموس ليکوال په خپل کتاب " الوصل والمنٰى في بيان فضل منٰى " کي په جيد سند روايت کوي چي ابو هريره به ويل: که چيري زه په مکه کي اوسېدلای، زه به هره شنبې خيف جومات ته تلای او لمونځ به مي پکښي کولای.

په دغه جومات کي زموږ سترنبي لمونځ کړي او زموږ ځينو ديني مشرانو هم توصيه کړې چي ترڅوکېدای سي حاجيان دي په دغه جومات کي لمونځ کوي. خو افسوس چي زموږ مسلمانانو ترمنځ کرکي تردې پولي رسېدلي چي ډېرحاجيان په دغه ستر متبرك جومات کي پرلمانځه د منا د خيمو لمونځونوته ترجيح ورکوي .

دغه مسجد په کال 241 س.کي مکې ته د جعفر المتوکل علی الله د لېږل سوي بنا اسحق بن سلمه لخوا له سره جوړ سوی. بيا په کال 256س. کي د المعتمد احمد بن متوکل په وختوکي ترميم سوی. په کال 559س.کي وزير محمد بن علي جواد اصفهاني. بيا د خليفه ناصرعباسي مور. بيا د يمن واکمن ملك مظفر. بيا په کال 674 س. کي د يمن بل واکمن منصور عمر بن علي، په کال720س.کي د دمشق يوه سوداګراحمد بن عمر ابن المرجاني،په کال820س.کي شيخ علي بغدادي، په کال853س.کي ملك ظاهرجقمق، په کال 874س.کي ملك اشرف قايتبای، په

Download from: ketabton.com

کال1072س.کي سلطان محمد قزلار آغا او په کال 1092س.کي د سلطان محمد خان عثماني په حکم سليمان آغا نومي ترميم کړ او اوس مهال سعودي حکومت په کال 1396س.کي په بشپړه، پراخه عصري او ښکلې توګه جوړکړېدی .

ذي طوٰی جومات :

رسول ﷺ چې به کله د عمرې يا حج لپاره مکې مکرمې ته تی، نو په ذي طوٰی نومي ځانګي چې اوس " زاهر " ورته وايي تم کېدی. شپه به يې تېروله او د سهار تر لمانځه وروسته به يې مکې مکرمې ته تشريف وړی. حضرت عبدالله بن مسعود ؓ به هم دغسي کول. دغه راز رسول ﷺ د مکې د نيولو لپاره هم خپل پوځونه په دغه ځای کي تم اوسره ووېشل. څه موده وروسته يوې بختوري مېرمني زبيدې بازج په دغه ځای کي جومات جوړکړ .

الرايه جومات :

د دغه جومات پرځای رسول الله ﷺ د مکې د فتحي په ورځ خپله جنډه رپولې وه او د جبير بن مطعم بن عدي څا ته نژدې يې لمونځ کړي وو، ځکه نو دغه جومات ته مسجد الرايه يعني د بيرغ؛ رپې يا جنډې جومات وايي. دغه جومات چې عبيدالله بن عباس بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس جوړکړی د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي له مکې څخه معلیٰ ته د تلونکي ښي لاس ته د " زاوياّ الرفاعي " مخامخ د زبيدې د چينې د ولې په خوا کي په " جودريه " نومي ځای کي واقع دی. دغه مسجد په کال 640س. کي مستعصم عباسي، په کال 801 س.کي اميرقطلبك حسامي، په کال 898 س.کي ابوالعباس مشهور په ابي شامه، په کال 1000 س.کي سلطان محمد خان عثماني، ترميم کړی او بيا په کال 1361س.کي د ملك عبدالعزيز په امر له سره جوړ او پراخه سو. خو وروسته په کال 1379س.کي دغه جومات او د هغه شاو خوا کورونه د مکې د سړکانو د پراخېدو په لړکي ونړول سول او پرځای يې (250) متره ليري، نوي جومات ودان سو .

صخرات جومات :

دغه جومات د عرفات د جبل الرحمت د غره په لمن کي معروف جومات دی چې کوچنی دېووال پر راګرځېدلی دی اوسر يې لڅ دی. وايي دغه جومات د عرفات په ورځ د رسول ﷺ د درېدو پرځای تر درېيمي هجري پېړۍ وروسته جوړ سوی دی. خو لکه څنګه چې د ديني عالمانو له کتابونو څخه څرګنديږي دا نه ده جوته چې دغه ځای به واقعاً د رسول ﷺ د درېدو ځای وي .

صديق جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په مسفله محله کي واقع دی کوم چې د ابوبکرصديق ؓ کور وو. له دغه ځايه رسول ﷺ د ابوبکرصديق سره يو ځای مدينې ته هجرت کړی وو. علامه ابن جبير اندلسي په خپله سفرنامه کي د دې جومات

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

په هکله وايي:" د ښار په وروستيوکي د خرما، انارو او انگورو د شنو بڼونو په منځ کي دغه جومات چې پخوا د ابوبکر صديق کور وو، واقع دی. سعودي حکومت دغه جومات دوه پوړه جوړکړی، چې په لاندي پوړکي يې " فرقانيه مدرسه " او دفتر دی او په لوړ پوړ کي يې لمونځ کيږي .

صولتيه جومات :

د مکې مکرمې د حارت الباب محلې د صوليته مدرسې دغه جومات په کال 1302س. کي مشهور عالم مولانا رحمت الله هندي جوړ کړی دی.

د مزدلفې جومات :

دغه جومات په مزدلفه کي يوازنی مشهور جومات دی . دغه جومات په کال 760س.کي مشهور اميريلبغا خاصکي، په کال 842س.کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په کال 874 س.کي د سلطان قايتبای په امرد مکې امير شريف محمد بن برکات او په کال 1072س.کي د سلطان محمد عثماني په امرد جدې والي سليمان بيگ ترميم کړی دی. اوس مهال سعودي واکمنو په خورا ښکلې او عصري توگه جوړکړی دی .

د نَمِرې جومات :

دغه جومات ته مسجد ابراهيم، مسجد عُرُنه او مسجد عرفات هم وايي. د رسول په وختوکي دغه ځای خالي ډاگ وو. نَمِره او عُرُنه له عرفات څخه وتلي ځايونه دي. په دغه ځای کي د جوړ سوي جومات يوه برخه له عرفات څخه ده او بله برخه يې په عرنه کي واقع ده. د دغه جومات جوړونکی نه دی معلوم، خو د تاريخونو له مطالعې څخه دونه څرگنديږي چې ښايي د عباسي دولت په لومړيو وختونو يعني د (150) س. په شاوخواکي جوړ سوی وي. وروسته دغه جومات په 559 س.کال کي جواد اصفهاني، په 843س.کال کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په 847س.کال کي سلطان قايتبای، په 1074س.کي د سلطان محمد عثماني لخوا، د جدې والي سليمان بيگ ترميم کړ. اوس مهال سعودي واکمنو هغه په خورا شانداره او عصري توگه ډېرستر او پراخه جوړکړی دی .

53ـ د مکې مکرمې زيارتونه (مولد ا لنبي او جنت ا لمعلیٰ)

په مکه مکرمه کي ځيني داسي سپېڅلي او متبرك ځايونه وه چې زموږ د اسلافو يادگار او اسلامي لرغوني آثار بلل کېدل او زيارت يې مستحب او اجر او ثواب يې درلود. خو دغه ځايونه تقريباً ټوله د حرم او مکې د ښار د وروستيو

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

پراخولو او نوي جوړولو له امله له منځه تللي دي. یوازي د رسول ﷺ د زېږېدو ځای او معلیٰ هدیره پاته دي. چې موږ یې په لاندي ډول یادونه کوو :

﴿﴿﴿

مولد النبي) د رسول ﷺ د زېږېدو ځای: (

د صفا او مروه تر منځ د مسعٰی ختیز لوري ته د حرم د باندي د میدان په سرکي یوه ودانۍ ده، چې همدغه د رسول ﷺ د زېږېدو ځای دی. د رسول ﷺ نیکه عبدالمطلب کله چې په سترګو ړوند سو په خپل ژوند کي خپل حق خپلو اولادونو ته ووېشی چې دغه مولد النبي د رسول ﷺ پلار عبدالله ته ورسېدی. بیـا رسول ﷺ ته په میراث پاته سو. امام ازرقي (رح) وایي :

"کله چې رسول ﷺ مدینې منورې ته هجرت وکړ دغه ځای د رسول ﷺ د اکا زوی عقیل بن ابي طالب ونیو ". خو ابن اثیر اونور وایي چې هغه یې عقیل ته بخښلی وو. په هر صورت د مکې د فتحي په مهال رسول ﷺ هغه له عقیل څخه وا نه خیستی او وروسته عقیل هغه د مشهور ظالم امیرحجاج پر ورور محمد بن یوسف ثقفي وپلوری او هغه په خپل کورګډکړ. کله چې په کال 171س.کي د هارون الرشید مورخیزران حج ته ولاړه، دغه کور یې رانیوی او جومات یې ځني جوړ کړ. خو د مهالونو په تېرېدو سره دغه جومات بیرته په کور واوښت، چې په بېلو بېلو مهالونوکي واکمنو تعمیر او ترمیم کړ .

بیا عثماني واکمنو دیني مدرسه ځني جوړه کړه. په کال 1343س.کي دغه ځای ونړېدی. بیا په کال 1370س. کي د مکې مکرمې یوه پخواني ښاروال شیخ عباس بن یوسف القطان په خپل ځاني لګښت د هغه د جوړولوکار پیل کړ، خو دوې میاشتي وروسته وفات سو. بیا د هغه زوی دغه کار بشپړکړ. اروانباد عباس قطان وصیت کړي وو چې په دغه ځای کي دي یو سترکتابتون پرانیستل سي چې د دغه وصیت سره سم په دغه ځانګي د " المکتبآ المکآ المکرمآ " په نامه سترکتابتون پرانیستل سوی وو. خو لکه چې قاري شریف احمد وایي په کال 1415س.کي پردغه ودانۍ باندي د کتابتون لوحه یا کومه بله داسي نخښه نه لیدل کېدل. ما هم په کال 1421س.کي پر دغه ودانۍ دکتابتون کومه لوحه و نه لیدل. د ودانۍ وروته تړلي وه او څوک نه پوهـېدی چې دننه یې څه دي .

جنت المعلی (د مکې مکرمې تاریخي هدیره) :

معلیٰ، معلاآ یا معلا هدیره (حظیره)، په مکه کي یو مشهور او تاریخي متبرك ځای دی چې په هغې کي حضرت بي بي خدیجآ الکبري ؓ ، د رسول ﷺ د زامنو قاسم او طیب، د رسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب، د اکا ابوطالب او زښتو زیاتو صحابه کرامو، تابعینو، د خدای د ولیانو او دیني عالمانو زیارتونه دي. خو د هیچا زیارت په هغې کي په ټاکلې توګه نه دی معلوم. لکه چې وایي چې یوه صالح سړي د بي بي خدیجې قبر په خوب کي لیدلی چې د فضیل بن عیاض د

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

قبر ترڅنګ واقع دی. چې بیا یې د دغه خوب پربنسټ پردغه قبرګمبته جوړه کړه . لکه چې د اسلام د تاریخ له ځینو کتابونو څخه څرګندیږي په دغه هدیره کي پرډېرو قبرونو ډېري ښکلي ګومبتي جوړي سوي وې. په تېره د بي بي خدیجې قبر په ډېرو ښکلو " ډېرو جوړ " شمیس " ډېرو جوړ سوی وو. پردغه قبر په کال 940س.کي یوه سړي چې امیر سید محمد بن سلیمان چرکسي نومېدی ګمبته جوړه کړه او په ډېر ښه ډول یې تزئین کړه چې بیا یې د غولي او روضې کار هم بشپړ سو. خو په کال 1289 س.کي د دغي هدیرې ټولي ګومبتي د سعودي واکمنو لخوا ونړول سوې. دغه هدیره د مسلمانانو په هدیروکي د مدینې منورې ترجنت البقیع وروسته افضله هدیره ده چې په فضیلت کي یې ډېر احادیث وارد سوي دي. او د دغي هدیرې زیارت مستحب دی. د دغي هدیرې سیمي ته (غزآ) وایي او هغې ته نژدې بازار ته سوق المعلیٰ وایي. د جن جومات هم ډېر ورته نژدې دی. په دې وروستیوکي په مکه مکرمه کي د نوو نقشو د پلي کېدو له امله د دې هدیرې په منځ کي سړك تېر سوی چې له دې امله هغه پر دوو برخو وېشل سوې ده. اوس د دغي هدیرې په یوه برخه کي د مړو ښخول منع سوي دي خو په بله برخه کي یې د مکې د خلکو او عامو حاجیانوکوم چې هلته وفا ت کیږي د ښخولو ممانعت نسته.

54ـ په مکه مکرمه کي کاروانسرایونه

او رباط افغاني

کاروانسرای او مسافرخانې ته په عربي رباط وایي. په مکه مکرمه کي په تېرو مهالونو کي یوشمېرواکمنو اوشتمنو چې ځیني همتناکي ښځي هم پکښېکي دي په مکه مکرمه کي، زیات شمېرکاروانسرایونه جوړکړي او د مسافرو حاجیانو، بې وزلو اود علم د طالبانود هوسا او آرام اوسېدو لپاره یې وقف کړي وه. په دغو کاروانسرایونو کي به خلك بېله دې چې څه خواړه ورکړه سي اوسېدل، چې ځیني به د نارینه وو د اوسېدو لپاره وه او ځیني به د ښځولپاره. دغه ټول رباطونه ترهمدې نژدې وختونو پوري په مکه کي موجود وه، خوکله چې په کال 1375س.کي سعودي حکومت د مسجد الحرام او د مکې د ښار د و دانیو او واټونو په پراخولو او په نوې بڼه سمولو لاس پوري کړ دغو رباطونو زیات شمېر یې ونړول اوله منځه یې یو وړل. له ښه مرغه د افغانستان هغه کاروانسرای چې لومړی په رباط سلیماني نومول سوی وو او وروسته په رباط افغاني او رباط احمدشاهي مشهور سوی دی تردغو نقشولاندي نه دی راغلی او روغ رمټ پرخپل ځای پاته دی. د دغه کاروانسرای د سوابقو په هکله ستر مؤرخ عزیزالدین وکیلي په خپل تاریخ " احمدشاه وارث و مجدد امپراتوري افغانستان " لومړي ټوك کي لیکي: " اعلیحضرت احمدشاه دردران د1133ل.کال په پسرلي کي چې د 1167س.کال د دریمي خور، خدای تعالی او برات د میاشتو او د 1754ع.کال د اپریل، می او جون د میاشتو سره سمون خوري، وېتېیل چې د حجاز (اوسني عربستان) په سپېڅلې مځکه کي افغاني حاجي خانه ودانه کړي او د هغې د بنسټ ایښوولو امر یې صادرکړ. چې د جوړولو کاریې د 1135ل.کال د لېندۍ (قوس) د میاشتي (د 1170س.)کال په لومړۍ خور پای ته ورسېد. څنګه چې افغانان سلیمان غره ته (1)، کوم چې شاوخوا یې د افغانستان لرغونی منځۍ باله سي، په نسبت ورکولو سره سلیماني بلل سوي دي او عرب، افغانان په

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

دغه نامه ډېرښه پېژنينو اعليحضرت احمد شاه بابا(رح) ددغه ځاى نوم [رباط سليماني] كښېښود. اعليحضرت احمد شاه بابا چې دغه مهال په لاهورکي په سوبو بوخت وو، په دي اړه يوفرمان وليكى او مهربې كى اوحاجي محراب خان نورزي ته چې د احمدشاه بابا لخوا په [ديندارخان] مخاطب وو او حاجي عبدالكريم خان باركزي ته يې كوم چې د دغه رباط د جوړولو چاري هم ورسپارل سوي وې، حكم وكړ چې د دغه رباط د تاريخ لوحه پر ډېره وليكي اود هغه د دروازې له پاسه يې ولگوي". د دغه ډبرليك (كتيبې) متن، چې عزيزالدين وكيلي په نوموړي كتاب اوفاضل استاد اكاډميسين پوهاند عبدالشكور " رشاد " د احمدشاهي شاهنامې پرهغې شرحې باندي چې تراوسه لا چاپ سوې نه ده، د كندهار د طلوع افغان جريدې د 1311ل.كال د چنگاښ د مياشتي د لومړۍ نېټې له گڼې څخه را اخستى دى په دې ډول دى :

گشاده باد به دولت اين درگاه بحـق اشـهـد ان لا الـه الا الله حسب الامر مقدس امر و مقرر شدكه برسنگ سر دركاروانسراكه در كعبه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظگيماً ساخته مې شود بنويسد كه چون جماعهْ سليماني كه عبارت از جماعـهْ (1) د سليمان د غره لړۍ له څو لويو او كوچنيو غرونو څخه جوړه سوې ده. دا غر د پېگواړ د غاښي په جنوب كي له سپين غر څخه بېل سوی،لومړی جنوب او بيا جنوب لوېديز ته غځېږي. دا غرټول شپږسوه كيلو متره اوږد دی او پر دوو برخو وېشل كيږي : ختيز سليمان راغ او لوېديز سليمان راغ. د سليمان د غره ختيزه برخه چې د ختيز سليمان راغ په نامه ياديږي، له افغانستان څخه ذ باندي پرته ده او د وزيرستان سيمه يې جوړه كړې ده.لوېديزه برخه يې له پكتيا او پكتيكا څخه تر بلوچستان پوري پرته ده. د دې غره لوړه څوكه د سليمان د تخت په نامه (3383)متره جگه ده. د سليمان پر غره باندي اوربښت زيات كيږي اوځيني برخي يې په ځنگلونو پوښلي دي. (دنړۍ هينداره: آسيا،لومړی ټوك) د پښتنو په لرغونو اوسېد نځايونو كي يوه ډېره مشهوره او تاريخي سيمه د سليمان د غرونو لمني دي.د دې غرونو لمني د شپږو سوو كيلو مترو په شاو خواكي اوږدوالی لري اوپښتانه له ډېري لرغوني زمانې تراوسه په كافي تعداد د دغو غرونو په لمنو كي استوگنه لري. د غه د سليمان غرونه په ځينو كتابونو او تاريخي آثارو كي (دكسي غره) په نامه هم راغلي دي او د جنوبي پښتونخوا،بلوچستان،ډېرو (ډېره جاتو) او د كندهار د شاوخوا خلك اوس هم د سليمان غرونه دكسي د غره په نامه يادوي. (د پښتو ادبياتو تاريخ) افغاني باشد در مكه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظيماً محل سكونت را نداشتند و بخصوص چگونگي آن بعرض اقدس رسيد، بنابر دعای خيرجهآ ذات بابركات شاهنشاه درداران خلد الله ملكه وسلطانه دربلدهْ مقدسهْ معلٰی فرمودندكه خود جماعهْ سليماني چه دراني وغيردراني هرافغانيكه درين جا وارد گردد دركاروانسراء كه ساخته مې شود فرود آيد و بحسب قسمت الیٰ هروقتيكه درحجره های كاروانسرای مذكور ساكن باشد احدی به ايشان رجوعی نداشته بعلت وجه كرايه مزاحمت نرساند. بنابرآن عاليجاه حاجی الحرمين الشريفين حاجی محراب ديندارخان دراني نورزايي و حاجی الحرمين الشريفين حاجي عبدالكريم خان دراني باركزايي را مامور ساختن كاروانسرای در آن بلده مقرر و مامور فرموديم و به اهتمام ايشان به اتمام رسيده است. و هركس ازجماعهْ سليمانی چه دراني و غير دراني كه افغان بوده باشد وارد اينجا گرديده درحجره های كاروانسرای مذبور ساكن شود تا ماداميكه درينجا باشد هيچكس

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

بعلت کرایه ازو چیزی نگیرد تاکه این دولت خدا داد روزافزون به ثواب همایون ما ازجناب اقدس الٰهی پایدار باشد. کرایهٔ حجره های کاروانسرای مذکور بجماعهٔ سلیماني بخشیده ایم و من بعد الیٰ یوم رستخیز نیزکرایهٔ آن بجماعهٔ سلیماني چه درانی و غیر درانی هرافغاني که بوده باشد در کاروانسرای مذکور سکونت نماید وقف باشد. وهرگاه حجره های کاروانسرای مذبور اضافه از جماعهٔ مذبور باشد به اشد رضا به دیگر مردم بکرایه داده بعداً کرایهٔ آنرا اولاً به تعمیر آن صرف کند و اضافهٔ آن هرچه باشد آنرا نیز بجماعهٔ سلیماني صرف ما یحتاج نماید و سوای این جماعهٔ سلیماني چه دراني و غیر دراني و هر افغاني بوده باشد دیگری در آن طمع و توقع نکنند و در وجه جماعهٔ مذکور الیٰ یوم رستخیز وقف دانند و هرگاه احدی درین جا طمع و توقع نماید نزد خدا ورسول مواخذه و مخاطب بازخواست خواهد گردید. في غرهٔ شهر ربیع الاول روز پنجشنبه 1170هـ وکیلي زیاتوي :" د دغه ډېر لیك لیکنه په کال 1311ل.کي لیدل سوې ده او د هغې د موندلو څرنګوالی په دې ډول دی: اعلیحضرت محمد نادرشاه د دغه کاروان سرای د بیا ودانولو لپاره خپل د دربار وزیر او د اکازوی احمد شاه خان، د مولوي سیف الرحمان خان، آخوندزاده عبدالقیوم خان او مولوي سید مبشرخان طرازي چې په ابونصرملقب وو، په ملګرتیا د هیات په توګه د 1310ل.کال دکب په میاشت کي له کابل څخه د جلال آباد او هند له لاري عربستان ته ولېږل، چې د 1311ل.کال د وري پر اوومه د یکشنبې په ورځ مکې مکرمې ته ورسېدل او د سعودي عربستان د پاچا ملك عبدالعزیز لخوا یې هرکلی وسو. د اړوندو چارواکو سره د خبرو اترو په پایله کي څرګنده سوه چې د دغه کاروانسرای د دېوالونو د نړېدو له امله دغه ډېرلیك بل خوندي ځای ته وړل سوی دی. هغه وو چې افغاني هیات پورتنی متن له دغه ډېرلیك څخه نقل کړ. استاد رشاد وايي چې د دربار وزیرد اعلیحضرت محمد نادرشاه لخوا دمبشرطرازي او مولانا سیف الرحمان خان الکوزي په ملګرتیا حج ته ولاړ، هلته یې دغه کاروانسرای ترمیم کړاو د پښتنو د ټاټوبي ځای یې وګرځاوه. (مولوي سید مبشرطرازي اصلاً د تراز وو چې په کال1307ل.کي د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په بلنه اندخوی ته راغی، د سقاو د اغتشاش په مهال بیرته خپل وطن ته ولاړ، په کال 1309ل.کي بیا کابل ته راغی او په ارګ کي د عربي او ترکي ژبو د ژباړن په توګه ومنل سو؛ عربي ژبه یې د یوه مصري عالم غوندي زده وه؛ دري، ترکي او روسي ژبي یې هم زده وې؛ پای د ظاهرشاهي پېر په منځنیو وختونو کي له افغانستان څخه وایستل سو. او مولوي سیف الرحمان د افغانستان د جمعیت العلما غړی وو). خلیل الله خلیلي چې په 1345 ل.کال په سعودي کي د افغانستان سفیر وو،ستر مؤرخ وکیلي ته یولیك استولی چې هغه په نوموړي تاریخ کي راوړی دی. له دغه لیك څخه څرګندېږي چې دغه کاروانسرای تر دوو سووکالو پوري نه وو ترمیم سوی او له شپېتو کالو څخه د سعودي دولت هغه تر خپل تصرف لاندي راوستی وو. بیا د انیس ورځپاڼي د1348ل.کال د مرغومي د شپږمي نېټې له ګڼې څخه ښکاري چې د افغانستان لخوا یو هیات په مکه مکرمه کي د دغه رباط د بیا جوړولو په هکله د سعودي چارواکوسره خبري اتري کړي وې. چې بیا د معلوماتو له مخي دغه کاروانسرای ترهمدې نژدې وختونو پوري فعال وو او افغاني حاجیان به پکښي اوسېدل، خو په دې وروستیوکلونوکي په داسي حال کي چې ډېر خراب سوی دی، بیرته ترړل سی دی. د ارشاد، حج او اوقافو د وزارت د ځینو چارواکو له خولې افغانستان په مکه مکرمه کي ځیني نور ملکیتونه هم

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

لري، خو متاسفانه چې له هيڅ يوه ځخه هم د افغاني حاجيانو په خدمت کي هيڅ کار نه دی اخيستل سوی. په داسي حال کي چې زياتره اسلامي هيوادونه د خپلو حاجيانو د خدمت او هوسايني لپاره ستري ستري ودانۍ په واك کي لري. په هغو کي زموږ ګاونډی هيواد پاکستان په مکه مکرمه کي د " پاکستان هاوس " په نامه يوه ستره اووه پوړيزه ودانۍ لري چې روغتون، دحج دفتر او نور پکښي ځای پرځای سوي دي. هيله ده زموږ اړوند چاروا کي پرخوځښت راسي او دغه ځايونه د خپلو حاجيانو خدمت ته چمتو کړي. سردار شاولي خان فوفلزي چې د احمدشاه بابا د ديوان اعلی کشکچي باشي وو، په خپله " تاريخيه رساله " کي د رباط سليماني په هکله داسي منظوم عبارت ليکلی دی: زهجرت هزار و صدوشصت وهفت پيش محاسب چوازسال رفت اراده بفرمود مالك رقاب زمين ازشريف معلی جنا ب

بخواهد دراطراف بطحاديار مکانی بسازد شه کامگار

که افغان و غيره سکونت دران نمايند در آن مقدس آستان

بآن قصد مکتوب پيش شريف که بودست مسعود نام آن منيف

فرستاد پس شاه محراب خان که آن کرده بودست حج پيش ازان

چو ازحکم سلطان عالی مکان بشد جانب کعبه محراب خان

پاته دي نه وي چې په پورته نظم کي ويل سوي دي چې احمدشاه بابا مکتوب د مکې شريف مسعود ته واستاوه،خو دغه مسعود بن سعيد په 1165س.کال کي مړسوی دی اوترهغه وروسته مساعد بن سعيد تر1171س.کال پوري د مکې والي وو.

55ـ د مکې مکرمې ښاروالي

پخوا د حجاز په ښارونوکي ښاروالۍ نه وې. کله چې ترکان له حجازه ووتل او د مکې شريف حسين په کال 1334س. کي د حجاز خپلواك واکمن سو، نو د خپل هيواد ودانۍ او د خلکو د ژوند ښه کولو ته يې پام واړاوه. څنګه چې مکه مکرمه د حجاز يو ستر متبرك ښار او له پخوا څخه د حجاز مرکز وو، نو هغه يې د هيواد پلازمېنه هم وټاکل. شريف حسين هغه مهال چې د ترکانو لخوا د حجاز د والي په توګه وټاکل سو، په کال 1332س.کي د " اماناً العاصماً " په نامه د مکې د ښاروالۍ د تشکيلېدو امر وکړ. د مکې د هغه مهال ښاروالۍ يو رئيس او شپږ تنه غړي درلوده، چې په هغو کي يو تن يې انجنيرو. هغه يو ځل د مکې ښار يان او نور راغونډ کړه او ورته ويې ويل: هرچيري چې مو واورېدل چې د ودانيو خاوندان د مځکي يا ودانۍ پرسرجنجال سره لري، موږ په خبرکړئ څو موږ هغوی سره جوړکړو او يو پر بل تېری ونه کړای سي.

Download from: ketabton.com

دغه راز يې هغو ته څرګنده کړه چې که له تاسو څخه کوم يوه ځان ته کور جوړاوه، نو د هغه نورکسبکار ملګري دي درې ورځې ورېا کار ورسره وکړي. پردې سربېره د دغه مهال ښاروالۍ د خلکو سره دکور جوړولو په چاروکي هم مرستي کولې. بيا کله چې ملك عبدالعزيز آل سعود پر حجاز واکمن سو د مکې مکرمې په هره برخه کي ستر پر مختګونه او بدلونونه راغلل، چې د دې بدلونونو سره د مکې د ښاروالۍ کار او پرسونل هم پراختيا ومونده .

56ـ د مکې مکرمې غرونه

د مکې مکرمې په غرونوکي ځيني تاريخي او مذهبي ارزښت لري. ځکه نو موږ له دغو غرونو څخه ځيني په لنډه توګه درپېژنو:

حرا غر:

دغه غر د مکې مکرمې څخه منا ته د تلونکي کيڼ لاس ته پروت دي. دغه غره ته نور غر

(جبل نور) هم وايي. په دغه غره کي د حرا سمڅه ده چې رسول ﷺ به ترنبوت د مخه عبادت پکښې کاوه. پر رسول ﷺلومړی وحي په دغه غره کي نازلي سوي دي. دغه غر له حرم څخه دوه ميله ليري دی .

ابي قبيس غر :

دغه غرچې (420) متره جګ دی د مسجد الحرام په ختيز لوري کي پروت دی اود مسجد الحرام له دننه او د باندي څخه معلومېږي. د ځينو روايتونو له مخې خدای تعالی دغه غر تر نورو ټولو غرونو د مخه پيدا کړی دی. د ايادو د قبيلې يوه سړي ابو قبيس نومي تر ټولو د مخه پردغه غره کور جوړکړی وو، چې له دې امله هغه " جبل ابو قبيس " بولي. د جاهليت په وختوکي يې دغه غر " امين " هم باله ځکه چې حجر الاسود د نوح د طوفان له مهاله د ابراهيمﷺ تر وختو په دغه غره کي خوندي وه. چې بيا د حضرت ابراهيم ﷺ په لاس د کعبې په کنج کي ځای پرځای سوه .

ثور غر :

دغه غر (759) متره جګ او له مسجد الحرام څخه تقريباً څلورکيلو متره ليري دی. دغه غره ته نژدې ثور بن عبدمناف اوسېدی، ځکه نو "جبل ثور " ورته وايي. د دغه غره په سرکي د ثور په نامه سمڅه (غار) دی کوم چې نبي ﷺ د ابوبکر صديقﷺ په ملګرتيا په هغه کي د مکې څخه د هجرت په مهال درې شپې پټ وو. دغه سمګڅه څه د پاسه څلور متره اوږده ده او دوې خولې لري چې يوه يې کوچنۍ او بله يې څه غټه ده.

Download from: ketabton.com

په 1299س.كال كي د مكې امير شريف عون د هغه يوه خوله نژدې يو متر پراخه كړه. په كال1318س.كي دغه غره ته پرختلې لار د خلكو د هوسايى لپاره څلور ځايه دكانچې جوړې سوي وې. چې بيا د مهالونو په تېرېدو سره هغه د ډبرو په كوچنيوكوچګني كوټو بدلي سوې .

په كال 1299 س. كي د حجاز والي عثمان پاشا نوري او په كال 1307س. كي د حجاز بل والي سيد اسماعيل حقي پاشا دغه لار پراخه كړه . دغه غار ته پرختلو باندي نژدې دوه ساعته تېرېږي، ضعيفه او ناروغ وګړي دي دې غار ته نه خيژي. ځكه ډېرخلك هلته لاندي رالوېدلي او مړه سوي دي.

57ـ د مكې مكرمې فضايل

د مكې مكرمې د سترتوب او فضيلت لپاره دا كافي ده چي په خپله لوى څښتن په قرآن كريم كي د هغې ستاينه كړې اوكعبه غوندي متبركه خونه يې په دې مباركه بقعه كي ودانه كړې ده. مكې ته په همدغه ستركتاب كي " ام القرٰى " (د وطنو مور) ويل سوي. اوپه دې پاكه ارشوكي حضرت محمد غوندي ستر پيغمبر او د نړۍ ژغورونكى، زېږېدلى دى. په دې ځاى كي پرهغه باندي د خداى لخوا وحي راغلي او له دې څخه د خداى

د توحيد په لوري بلنه پيل سوې، او د اسلام رڼا خپره سوې ده .

د مكې د فضايلو په باب په قرآن كريم كي ډېر آيتونه راغلي او د احاديثو په كتابو كي ډېر احاديث روايت سوي دي، چې موږ دلته ځيني د نمونې په توګه ذكر كوو :

ان اول بيت وضع للناس للذي ببكآ مبرٰكاوّ هدى للعٰلمين فيه اٰيٰت م بينٰت مقام ابراهيم و من دخله كان اٰمنا]
آل عمران : 96[

ژباړه: بېشكه لومړۍ كوټه چې تر ټولو د مخه د خلكو د عبادت لپاره جوړه سوې ده، هغه كوټه ده چې په مكه كي ده.كومه چې بركتناكه او خلكو ته لارښوونكې ده په دې كي ځرګندي نخښې سته، له هغو څخه د ابراهيم مقام دى او هرڅوك چې په دې (د حرم په حدودګو) ننوځي نو امن يې په برخه سي. مولانا ذكريا (رح) وايي: دغه ځاى په دوو وجهو د امن مقام دى: يو د آخرت په اعتبار چې په هغې كي د لمانځه، حج او نورو په كولو سره د دوږخ له اوره په امن كيږي او دوهم چې څوك د هغې د باندي څوك و وژني او دې ته ننوځي، نو د هغه په بدل كي هلته نه قصاصيږي. البته پر هغه به خوراك او نور بند وي. څو راوتلو ته اړ سي او چې د باندي

را ووتى بيا به قصاصيږي. بل د مكې شريفي د ډېري سپېڅلتيا له امله دى چې خداى پاك په هغې په قرآن كريم كي په دې الفاظو قسم كړى دى :

و التين و الزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين] التين : 1 _ 3[

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ژباړه: قسم دی په انځر او زيتون او په طور سينا غره او قسم دی د مکې په دې امان ورکوونکي ښار. دغه راز څښتن تعالی فرمايي ﷻ :لآ اقسم بهذا البد ﷺ [البلد: 1] (قسم خورم د مکې په دې ښار) .

د تاريخ المکآ المکرمه مصنف ليکي چې:" په قرآن کريم کې د مکې مکرمې ذکر تقريباً پنځوس ځايه سوی، چې دا ټوله په خپله د هغې پر فضيلت باندې ستر دليل دی". عن ابن عباس ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ لمکآ : " ما اطيبك من بلد و احبك الی، و لولا ان قومي اخرجوني منك، ما سکنت غيرك " . مشکوٰآ . ژباړه : له حضرت ابن عباس ﷺ څخه روايت دی چې حضرت رسول الله ﷺ مکې ته په خطاب کې وويل:" ته څه عجبه ښکلی ښار يې او ما ته څه عجبه ګران سوی يې.که زما قوم زه له تا څخه نه وای ايستلی، زه به بېله تا بل ځای نه وای اوسېدلی". عن عبدالله بن عدی قال: رايت رسول الله ﷺ واقفا علي الحزورآ، فقال: "و الله انك لخير ارض الله الی الله و احب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منك ما خرجت ". مشکوٰآ. ژباړه : عبدالله بن عدی ﷺ وايي چې ما رسول الله ﷺ وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کې وويل :" په رشتيا چې ته د خدای ﷻ ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې، او که زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ سوی، زه له تا څخه نه وتلم ."

قال النبي " : ﷺ صلاآ في مسجدی هذا افضل من الف صلاآ فيما سواه، الا المسجد الحرام. و صلاآ في المسجد الحرام افضل من صلاآ في مسجدی هـذا بمائآ صلاآ ". رواه احمد و ابن حبان باسناد صحيح .

ژباړه : رسول ﷺ وايي چې زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) کې يو لمونځ د بل مسجد تر زرو لمونځو افضل دی، ماسيوا د مسجد الحرام څخه چې هلته يو لمونځ زما د مسجد په پرتله په سل ګونه افضل دی، يعني په مسجد الحرام کې يو لمونځ د بل مسجد تر يو لکو لمونځو افضل دی". په دې هکله يو شمېر احاديث په بېلو بېلو الفاظو روايت سوي چې ټول صحح بلل سوي او مضمون يې دا دی چې د مکې مکرمې، په مسجد کې لمونځ د يو لکو لمونځو ثواب لري. حسن بصري (رح) فرمايي:" په مکه کې يوه ورځ روژه د بل ځای د روژې په پرتله د يو لکو روژو ثواب لري. هلته د يوه درم خيرات په بل ځای کې د يو لکو درمو د خيرات ثواب لري. دغسي هلته هره ښېګڼه د بل ځای د يو لکو ښېګنو ثواب لري ."

د پام وړ يادونه :

مولانا محمد ذکريا (رح) وايي :" ښه دا ده چې حاجي مسجد الحرام ته داخل سي د اعتکاف نيت وکړي". هسي خو د هر جومات دا حکم دی، هر مسجد ته چې سړی د لمانځه لپاره ننوځي، د اعتکاف نيت بايد وکړي، څو په مسجد کې د اوسېدو په مهال د اعتکاف ثواب وګټي. او په مسجد الحرام او مسجد نبوي کې بايد په ځانګړې توګه دا خبره په پام کې ونيول سي. امام نووي (رح) ليکي:" دا ډېره مهمه خبره ده او بايد ډېر پام ورته وسي ."

د دغو ذکر سوو احاديثو په استناد، امام اعظم او د هغه اصحاب او امام احمد بن حنبل (رح) وايي چې مکه مکرمه د ټولي نړۍ ترښارونو؛ بلکې تر مدينې منورې هم افضله ده، خو لکه چې ملا علي قاري (رح) په مرقات کې وايي :"

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د مدينې منورې هغه برخه چې د رسول ﷺ مبارك اعضاء پکښې ښخ سوي دي تر مکې او کعبې او عرش هم افضله ده ."

د مکې فضايل بېخي ډېر دي خو موږ په دغونه ويلو بسنه کوو.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

درېيمه برخه: د کعبې شريفي په هکله معلومات

58ـ کعبه شريفه

قال الله تعالیٰ﴿ان اول بيت وضع للناس للذي ببکآ مبارکا و هدی للعٰلمين﴾

]آل عمران : 96 [

ژباړه : بېشکه تر ټولو لومړی عبادتځی چې د انسانانو د عبادت لپاره ودان سوی دی، هماغه دی چې په مکه کي دی. هغه ته خير او برکت ورکړه سوی، او د ټولو نړۍ والو لپاره

د لارښووني منځی (مرکز) گرځول سوی دی. د کعبې د پيدا کېدو د څرنگوالي په هکله په کتابونوکي څو قوله را غلي دي: يو دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې خدای تعالي د آسمانونو او مځکي تر پيدا کېدو دوه زره کاله پخوا پيدا کړې؛ د اوبو پر مخ يې را څرگنده کړې او بيا يې مځکه ترهغې لاندې غوړولې ده. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې د ملايکو لخوا د خدای په امر د آدم تر پيدا کېدو دوه زره کاله د مخه پر مځکه ودانه سوې ده چې ملايکو طواف پرکاوه. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې آدم ﷺ پر مځکه ودانه کړې ده چې په هغې کي يې لمونځ کاوه او طواف يې پرکاوه . د دغو درو سرو قولونو د هر يوه د ثبوت لپاره په کتابونوکي ډول ډول آثار او روايتونه راغلي چې ډېر يې ځينو صحابه وو او تابعينو ته او لږ يې حضرت نبي کريم ﷺ ته منسوب دي. او د زياترو مأخذ د امام ازرقي (رح) تاريخ مکه يا اخبار مکه دی .

اخبار مکه ډېر ستر اوگټورکتاب دی او امام ابوالوليد ازرقي ډېرلوی عالم او مؤرخ او د امام بخاري (رح) هم عصره وو. په اخبار مکه کي هغه زياتره روايتونه له خپل نيکه احمد بن محمد الازرقي څخه کړي دي کوم چې د امام بخاري استاد وو او امام بخاري په خپل کتاب " صحيح البخاري " کي ډېر روايتونه له هغه څخه اخيستي دي. خو لکه چې ښکاري په اخبار مکه کي د کعبې د پيدا کېدو اړوند روايتونه زياتره ضعيف دي. لکه چې د دغه کتاب په (41) مخ کي د (آسمانو او مځکي تر پيدا کېدو د مخه کعبه پر اوبو ولاړه وه) تر سر ليك لاندې څلور روايتونه راغلي چې په هغوکي يو روايت کعب الاحبار ته منسوب دی. کعب الاحبار ثقه تابعي او لوی عالم دی،خو ده ته زياتره هغه خبري منسوبيږي چې له پخوانيو اسرائيلي کتابونو څخه را اخيستل سوي،کومي چې کېدای سي له لويه سره تحريف سوي اونا سمي وي. وايي چې کعب الاحبار به حضرت عمر ﷺته د اهل کتابو خبري اورولې،هغه به د ده پر خبرو اخلاقاً غوږ نيوی، خو بېله څو خبرو چې د شرعي سره سمي وې نوري يې مسلمانانو ته نه بيانولې. دغه راز حضرت معاويه ﷺ د کعب الاحبار په هکله ويلي دي چې هغه په هغو وگړو کي چې له اهل کتابو څخه خبري کوي، ډېر رشتينی دی، خو بيا هم څنگه چې د هغه خبري د اهل کتابو پخوانۍ خبري وې موږ به ازمايلې چې نه

Download from: ketabton.com

چې درواغ نه وي. دغه راز عبدالله بن مسعود اوحذيفه رضي الله عنهما په ځينو مواردو کي د کعب خبري درواغ بللي دي. خوځيني وايي چې د معاويه او ابن مسعود اوحذيفه مراد دانه وو چې پرکعب د درواغو تور ولګوي، بلکي مطلب يې داوو چې هغه د اهل کتابو د خبرو په نقل کي کله کله تېروتی. وګورئ صحيح البخاري كتاب الاعتصام بالكتاب والسناَ، باب قول النبي " ﷺ لاتسألوا اهل الكتاب عن شيءٍ " (1298) مخ، فتح الباري (409/13) مخ، د ابن کثيرد تاريخ اردو ژباړه (61/1) مخ او الرد القويم (223/1) مخ. د غه راز ځينو وروستنيو اسلامي عالمانو؛ لکه د تفسير المنار مؤلف محمد رشيد رضا اود فجر الاسلام، ضحى الاسلام او نوروکتابونو مؤلف استاد احمد امين او د الاسرائيليات و الموضوعات في كتب التفسير ليکوال دکتور محمد بن محمد ابو شهباَ اونورو هم د هغه ناسمو اسرائيلي روايتونو ته په خپلو کتابونو کي ګوته نيولې ده. د دوهم او څلورم روايت چې مجاهد؈ ته منسوب دی، په راويانوکي يو هشام بن سعد دی. د هغه په هکله د اخبار مکه د پای څوړ (حاشيې) ليکونکی د المعارف په حواله ليکي: " كان شيعيا لآل ابي طالب ". چې البته دابه د روايت په هکله دونه اغېزه نه لري. د درېيم روايت چې حضرت ابن عباس ؈ ته منسوب دی، په راويانو کي يو سعيد بن سلام القداح دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکي: " صدوق يهم رمى بالارجاء، من كبار التاسعاَ ". او دوهم طلحه بن عمرو دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکلي: " متروك من الطبقاَ السابعاَ ". او علامه الباني په سلسلاَ الاحاديث الضعيفه کي ليکي: " طلحاَ بن عمرو، قال النسايي: متروك الحديث و قد انكر عليه عبدالرحمٰن بن مهدي ". دغه راز د دغه کتاب په (44) مخ کي (د آدم تر پيدا کېدو د مخه د ملايکو لخواد کعبې د ودانولو د بيان) ترسرليك لاندي حضرت علي بن الحسين (امام زين العابدين) ته منسوب يو روايت راغلی چې د هغه په راويانوکي يو القاسم بن عبدالرحمان انصاري دی. د هغه په باب د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی او علامه الباني ليکي :" ضعيف الحديث مضطر به، منكر الحديث، ليس بشئ."

دغسې د دغه کتاب په (49) مخ کي د) مځکي ته د آدم ؈ د راکوزېدو، د هغه لخوا د کعبې د جوړېدو او پرهغې باندي د هغه د حج او طواف بيان (ترسرليك لاندي (13) روايته راغلي چې حضرت ابن عباس، وهب بن منبه، محمد بن اسحاق، عمرفاروق؈ ابان، عطاء بن ابى رباح، قتاده او عبدالله بن ابي زياد ته منسوب دي. چې د لومړي روايت په راويانوکي دوه تنه هماغه سعيد بن سالم او طلحه بن عمرو دي .

د دوهم روايت په راويانوکي کومه خبره نسته خوکوم روايت چې وهب بن منبه ته منسوب دی يو بې اندازې اوږد دی. بل د عقل او مشاهدې خلاف خبري پکښې سته او الفاظ يې هم د هغه پر ناسم والي دلالت کوي .

بل د هغه په وروستۍ برخه کي پخپله وهب وايي : (د لومړنيوکتابونو په يوه کتاب کي مې لوستي دي)، چې له دې څخه په څرګنده جوتيږي چې دا يو اسرائيلي روايت دکوم چې کېدای سي له لويه سره جعلي وي. وهب بن منبه ثقه تابعي دی، د صنعاء قاضي وواو د اهل کتابو له علم او پخوانيوکتابونو څخه په پوهه کي يې نوم درلود. اوځنګه چې يې اسرائيلي روايتونه ډېر روايت کړي دي، ځينو متاخرينو ده ته منسوبو ناسمو اسرائيلي روايتونو ته د انتقاد

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

گوته نیولي ده. دریم، شپږم او نهم روایت په راویانوکي یو ابراهیم بن محمد بن ابي یحیٰی دی. د هغه په هکله علامه الباني وايي:" وهو ضعیف جداً، و قد کذبه مالك و غیره وضعفه الجمهور". او د اخبار مکه حاشیه لیکونکی وايي: " قالوا: قدری، معتزلی، جهمی ". د څلورم روایت د راوي او د پنځم روایت د ویونکي عثمان بن ساج په هکله دغه حاشیه لیکونکی وايي: (فیه ضعف، وهو من الطبقآ التاسعآ) د اووم روایت د ویونکي ابان په هکله دغه حاشیه لیکونکي وايي:" احد الضعفاء، قیل: متروك الحدیث و قیل: کان نسیاً للحدیث ". د اتم، لسم او یوولسم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دی. د دوولسم روایت ویونکی قتاده دی. په دې روایت کي وايي چې:" آدم ﷺ له جنته د هند پر مځکه را کښته سو، چې سر یې په آسمان کي وو او پښې یې په مځکه کي وې " (؟) چې دا په خپله د منلو وړخبره نه ده) .درسول ﷺ په صحیح حدیث چې په صحیح بخاري اوصحیح مسلم اود امام احمد په مسند کي له ابو هریره ﷺ څخه روایت سوی دی، قطعي ثابته ده چې د آدم ﷺ قد زموږ په متعارف گزه [ذراع] شپېته گزه وو .(په دیارلسم روایت کي یو راوي عبدالعزیز بن ابي عمران دی چې متروك او د شپږمې طبقې څخه بلل سوی دی. او بل راوي یې عمر بن ابي معروف دی چې " منکر الحدیث " بلل سوی دی. او د روایت ویونکی هم عبدالله بن ابي زیاد دی چې رښتیني او له لسمې طبقې بلل سوی دی. دغه راز د دغه کتاب په (58) مخ کي)د آدم ﷺ د حج او خپل ځوځات ته د هغه د دعا په هکله (ترسر لیك لاندي اووه روایته راغلي دي چې عثمان بن ساج، ابو هریرآ، عبدالله بن ابي سلیمان، محمد بن المنکدر، ابن لبید المدني، سعید بن المسیب او ابن عباس ته منسوب دي چې د لومړي روایت په راویانوکي هماغه سعید بن سالم او عثمان بن ساج دي. د دوهم روایت په راویانوکي هماغه ابراهیم بن محمد دی. د دریم روایت په راویانوکي یو عبدالله بن ابي سلیمان دی چې د کتاب حاشیه لیکونکی د هغه په هکله وايي:" د ده په هکله کوم معلومات لاس ته نه دي راغلي ". د څلورم، شپږم او اووم روایت په راویانوکي هم هماغه سعید بن سالم ، عثمان بن ساج او طلحه بن عمرو دي. الحاج عباس کراره (رح) په تاریخ الحرمین کي وايي :" دا چې د کعبې په هکله ویل سوي چې د مځکي تر پیدا کېدودوه زره کاله د مخه پیدا سوې ده. په دې هکله اخبار او روایات ټوله د ځینو اصحابو او تابعینو ﷺ ویناوي دي او د رسول ﷺ هیڅ قول په دې هکله نسته. خو یو صحح حدیث په دې هکله په بخاري او مسلم کي په دې ډول سته: عن عبدالله بن عباس ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ یوم فتح مکآ : " ان هذا البلد حرمه الله یوم خلق السمٰوٰت و الارض، فهو حرام حرماَ الله الي یوم القیاماً ". ژباړه : حضرت عبدالله بن عباس ﷺ وايي: رسول ﷺ د مکې د فتحې په ورځ وویل: " خدای تعالي په هغه ورځ چې آسمانونه او مځکي پیدا کول دغه مکه حرامه گرځولې ده. نو له دې امله دا د خدای ﷺ په حرمت د قیامت تر ورځې حرامه ده ". خو دا حدیث د کعبې د حرمت پر لرغونتوب دلالت کوي نه پر دې چې کعبه د آسمانونو او مځکي تر پیدا کېدو د مخه پیدا سوې ده. خو د دې سره سره عباس کراره په پخپل کتاب کي د امام ازرقي له اخبار مکه څخه همدغه روایتونه نقل کړي دي. دغسي نورو مؤرخینو هم دغه روایتونه په خپلوکتابونوکي له اخبار مکه څخه را اخیستي دي. د دغو روایتونو په مقابله کي چې څوك د صحیح بخاري، د " کتاب بدء الخلق " (ُد مخلوقاتو د پیدا کېدو بیان) وگوري نو ور ته جوته به سي چې د حضرت محمد ﷺ د صحیح حدیث له مخي یو خدای

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ووو، بل هیڅ نه وه. د خدای عرش پر اوبو ولاړ وو؛ یعني اوبه یې پخوا پیدا کړي وې، او بیا یې عرش پر اوبو پیدا کړ، او د هرشي په هکله یې په لوح محفوظ کي ولیکل او آسمانونه او مځکه یې پیدا کړه. د قرآن کریم آیتونه هم دغسې وايي او اسلامي موْرخین، لکه ابن کثیر، ابن خلدون او نور هم دغسي وايي . د دغو مطالبو د لیکولو په مهال د " اسرائیلیات و الموضوعات في کتب التفسیر " په نامه یو کتاب په کوټه کي په لاس راغی چې نوی پاکستان ته راوړه سوی وو. دغه کتاب د مصر د ازهراو د مکي مکرمې د ام القرٰی د پوهنتونونو د قرآن او حدیث د علومو استاد دکتور شیخ محمد بن محمد ابو شهباَ لیکلی او د " مکتباَ السناَ، دار ثفاقیاَ للنشر و التوزیع و البحث العلمي " لخوا نوی چاپ سوی دی، خو د چاپ ځای او نیټه یې نه ده پر لیکل سوې. په دغه کتاب کي د کعبې د جوړولو په هکله د اسرائیلي روایاتو په هکله یو فصل ځانګړی سوی چې لنډیز یې دا دی : " سیوطي (رح) په خپل تفسیر الدر المنثور کي د قرآن کریم د و اذ یرفع ابراهیم القواعد من البیت د تفسیر په ترخ کي د ازرقي او د هغه غوندي نورو موْرخینو او مفسرینو څخه کوم چې هرڅه وايي او د سمو او نا سمو توپیر نه کوي، د کعبې د ودانۍ او تر ابراهیم د مخه د هغې د ودانوونکو په هکله ډېرڅه نقل کړي، چې زیاتره یې اسرائیلیات دي کوم چې له اهل کتابو څخه اخیستل سوي دي. خو که هغه (سیوطي) پرهغه روایت باندي چې بخاري په خپل صحیح کي روایت کړي اختصار او بسنه کړې وای، موږ او ځان دواړه به یې هوسا کړي وای. او په دې اسرائیلیاتو به یې د خلکو د ماغونه نه خرابولای کوم چې د قرآن کریم آیتونه او د رسول صحیح احادیث موږ هغو ته نه احتیاجوي. په دې هکله ابن جریر طبري هم په خپل تفسیر کي له اسرائیلیاتو څخه ډېر څه لیکلي دي". دلته د اسرائیلیاتوکتاب د ساري په توګه دوه روایته راوړي کوم چې یو یې هماغه دی چې وايي:" کله چې آدم له جنته را کښته سو پښې یې په مځکه اوسر یې په آسمان کي وو (!)". چې دې روایت ته هغه هم د شك او تعجب په سترګه کتلي او دا ټول یې اسرائیلي خرافات بللي او وايي چې په دې باره کي له رسول څخه څه نه دي ثابت سوي. دغه راز دغه کتاب له ابن کثیر (رح) څخه خوښي څرګنده کړې چې د بیهقي د دلایل النبوت هغه روایت یې کوم چې د عبد الله بن عمرو بن العاص له لاري رسول ته منسوب سوی دی، ناسم بللی او ویلي یې دي چې دا د ابن لهیعه، له مفرداتو څخه دی، او هغه ضعیف دی. اوکېدای سي چې دا پرعبد الله بن عمرو بن العاص موقوف وي او د اهل کتابوله هغوکتابونو څخه رانقل سوی وي چې، هغه ته د یرموك په غزا کي په لاس ورغلي وه. اسرائیلیات کتاب وړاندي لیکي :" ابن کثیر په البدایاَ و النهایاَ کي ویلي چې: له رسول څخه په صحیح خبر کي دا نه دي راغلي چې تر ابراهیم دمخه ګواکي کعبه ودانه وه". داوې د اسرائیلیات د کتاب څرګندوني. باید زیاته کړو چې د شفاء الغرام لیکوال هم د ملایکو او آدم لخوا د کعبې جوړول درست او ثابت نه بولي. خو لکه چې د امام فخر الدین رازي (رح) په تفسیرکبیر کي د آل عمران د سورې د (96 او 97) آیتونو د تفسیر په ترخ کي د هغه رایه ګورو هغه هم په دلایلو وايي چې کعبه د آدم په زمانه کي موجوده وه. او د نورو ډېرو اسلامي عالمانو له تالیفونو څخه هم دغه خبره په ګوته کیږي. بل کله چې د قرآن کریم دې آیت ته چې وايي :ربنا انی اسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع عند بیتك المحرم] ابراهیم: 37]، دقیق سو ځني څرګندیږي، چې کله حضرت ابراهیم خپله مېرمن بي بي هاجره او خپل زوی اسماعیل علیهما السلام

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

مکې ته بوتله اوهلته یې خوشي کړه خدای ته یې عرض کړه چې پروردګاره ! ما په یوه بې اوبو او بې وښو ناوه کې د خپل اولاد یوه برخه ستا د [محترم کور تر څنګ مېشته کړېده] یعني د عند بیتك المحرم له جملې څخه څرګندېږي چې کعبه د ابراهیم د مخه د بیت حرام په توګه مشهوره وه او ځای یې مشخص او ټاکلی وو، که څه هم د زمانې د حوادثو له امله ورانه سوې وه .

له دې امله موږ په دې هکله اړیو چې و منو چې د ابراهیم تر ودانۍ د مخه کعبه په همهغه بڼه وه اوځای یې معلوم او مشهور وو، خو دا نه ده معلومه چې هغه تر ابراهیم د مخه د چالخوا اوکله جوړه سوې وه. ځکه چې په دې هکله کوم صریح آیت او د رسول کوم صحیح حدیث په نظر نه دی راغلی او هرڅه چې په دې باب ویل سوي د اصحاب کرامو، تابعینو او مؤرخینو څرګندوني دي. چې ښایي تر اسلام د مخه، د قدیموکتابونو او روایتونو په حواله وي، او ښایي له هغو څخه ځیني څرګندوني د روایتونو د تعدد او قدامت او د ځینو راویانو د ضعف له مخي د واقعیتونو سره هم سمي نه وي. خو څنګه چې په مطلقه توګه د کعبې موجودیت د حضرت ابراهیم د مخه د پورتني آیت او د مشهورو اقوالو له مخي جوت او ثابت امرباله سي، نو موږ به کوښښ وکړو چې په دې هکله د دغو روایاتو له منځ څخه هغه چې د حقیقت سره سم برېښي را نقل کړو .

59ـ د کعبې لومړنی پیدایښت

د تفاسیرو او نورو تاریخي کتابونو له مخي، دکعبې شریفي مځکه هغه سپېڅلې ټوټه ده چې د ټولي مځکي د پیدا کېدو بنسټ باله سي. د عبد الله بن عمر ، مجاهد، قتاده او سدي په قول کوم چې ډېر مشهور دی،کعبه ترمځکي دوه زره کاله د مخه پیدا سوې ده. اوکله چې مځکه او آسمانونه پیداکېدل،کعبه د اوبو له مخي څخه ترټولو لومړی څرګنده سوه. په پیل کي کعبه سپین ځګ وو چې وروسته وچ او سره ونښتی او بیا مځکه تر هغې لاندي داسي وغوړېدل لکه د اورو د زوالې څخه چې سرې ډوډۍ پخه کړي. ځکه نو مکه " ام القرٰی" یعني د ښارونو مور وبلل سوه.

60 ـ د ملائکو لخوا د کعبې ودانول

خو ځیني بیا وایي چې کعبه لومړنۍ خونه ده چې پر مځکه ودانه سوې ده. د علي بن الحسین) امام زین العابدین څخه پرکعبه باندي د طواف د پیل او څرنګوالي په هکله چا پوښتنه وکړه، هغه جواب ورکړ: " کله چې خدای ملائکو ته وویل چې : زه په مځکه کي ځانته یو خلیفه دروم . نو هغو ورته وویل چې:" ته په مځکه کي هغه څوك خلیفه کوې چې په هغې کي به وراني او فساد کوي او په ناحقه به وینې تویوي ؟ حال دا چې موږ ستا په تسبیح، حمد او تقدس بوختي یو". لوی څښتن ورته وفرمایل :په هغو چې زه پوهېږم تاسي نه پوهېږئ . نو ملائکو داسي وګڼل چې د دوی په دې خبره خدای پردوی په غضب سوی دی. نو یې عرش ته پناه ووړه او د هغه ګرد چاپېر یې اووه واره طواف وکړ، څو چې خدای څني راضي سو، او دوی ته یې د طواف لپاره بیت المعمور وټاکی. بیا یې

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ملائکوته وفرمایل چې ما ته په مځکه کي د بیت المعمور غوندي یوه خونه جوړه کړئ او د مځکي خلکو ته یې وفرمایل چې پر هغې باندي داسي طواف وکړئ لکه د آسمانو خلك چې یې پر بیت المعمورکوي .

61ـ د آدم او شیث علیهما السلام لخوا د کعبې بیا جوړول

څنګه چې خدای تعالی قادر مطلق دی،کولای یې سوای چې کعبه شریفه، چې د ده پاك ذات ته منسوبه ده د قیامت تر ورځي پوري د هماغسي لومړنۍ ودانۍ په شکل باقي وساتي. اوکه یې دا اراده وای چې څوك دي د هغې د ترمیم کار و نه کړي، نو د جواهرو داسي یوه ټوټه به یې ګرځولې وای چې باد او باران او نورو حوادثو هیڅ اغېزه نه پرکولای او ترڅو دا مځکه، دا آسمان وای هغه به پر یوه حال ودانه وای. خو څنګه چې دا نړۍ، حادثه (نوپیدا) او طبیعتاً د هغې د ټولو اجزاوو سره د بدلون او تغیر په حال کي ده؛ لکه چې حادث خدای تعالی د خپل حکمت بالغه په مقتضا متغیرخلق کړی او له یوه حالته بل حالت ته متحول دی. نو له دي امله د خدای تعالی په حکم د تاریخ په اوږدوکي کله نا کله کعبې بیا رغوني ته اړتیا پیدا کړې. چې خدای خپلو ځینو غورو بنده ګانو، او د مځکي ځینو نورو اوسېدونکو ته د هغې په جوړولو او بیا رغولوکي په برخه ورکولو سره، ځانګړې نېکمرغي ور په برخه کړې ده. په دې ډول د مځکي د سر په وګړوکي لومړی د دې سپېڅلي خوني د جوړېدو نېکمرغي د ابو البشر آدم ☐ په برخه سوې ده. ابن عباس ☐ وایي: لومړی سړی چې د لومړي ځل لپاره یې پر مځکه کعبه ودانه کړې او لمونځ یې پکښې وکړ، او طواف یې پر وکړ، او د حج مناسك یې تر سره کړه، آدم ☐ وو. اوکله چې ملائکي ورسره مخامخ سوې، ورته ویې ویل چې ستا حج مبرور دی ځکه موږ تر تا دوه زره کاله د مخه د دغي خوني حج کړی دی. بیا چې تر آدم ☐ وروسته د کعبې شریفي ودانۍ بیا جوړوني ته اړتیا پیدا کړه، نو حضرت شیث ☐ ته د هغې د تجدید بنا نېکمرغي ور په برخه سوه .

د یادولو وړ خبره :

علامه ابن حجر عسقلاني په فتح الباري کي وایي:" کله چې آدم ☐ دکعبې د ودانولو څخه وزګار سو، نو د خدای په حکم بیت المقدس ته په سیاحت ولاړ او کله چې هلته ورسېدی د کعبې شریفي ترجوړولو څلوېښت کاله وروسته یې هلته د بیت المقدس مسجد ودان کړ، چې بیا دغه مسجد سلیمان ☐ ودان کړ ."

62ـ د نوح ☐ طوفان

په ځینو روایتونوکي راغلي دي چې د نوح ☐ د طوفان په پېښه کي؛کوم چې کیسه یې په قرآن کریم کي ذکر سوې ده، سره د دې چې د طوفان اوبو د مځکي ټوله کره پر سر واخیستله او د ډېرو لوړو غرونو ترڅوکو څلوېښت ګزه لوړې سوې، اما پرکعبه شریفه یې د پورته کېدو قدرت نه درلود، بلکي اوبه لکه لوی لوی غرونه د هغې شاوخوا ولاړې وې. په دې حالت کي د نوح ☐ بېړۍ د مکې مکرمې لوري ته مخه کړه او څلوېښت ورځي یې پرکعبه طواف کاوه. بیا "جودي" نومي غره ته چې په " موصل" کي واقع دی ورسېده .

Download from: ketabton.com

په ځینو نورو روایتونوکي بیا وایي چې د نوح ؑ طوفان کعبه له بېخه وایسته او د خدای ؑ په امر آسمان ته پورته او هلته ودانه سوه. ترطوفان وروسته د کعبې ځای د سرې غونډۍ غوندي ښکارېدی چې سیلونه نه سوای پر پورته کېدلای. هلته د نړۍ له گوټ گوټ څخه وگړي د زیارت لپاره ورتلل، انبیاوو ؑ به یې حج کاوه او مظلومانو او بې وزلانو به په دې سپېڅلي مکان کي خدای ته دعا وي کولې. نو داسي وگړي به ډېر لږ وه چې خدای به یې دعا نه قبلول.

63ـ د نوح ؑ ترطوفان وروسته د مکې او کعبې حالت

لکه چې تاریخ ارض القرآن د ابن قتیبه او یعقوبي د تاریخونو په حواله لیکي د نوح ؑ زوی سام د حرم په شاوخوا مځکوکي استوگن سو. او نوري تاریخي څېړني هم جوتوي چې د سامي قومونو مسکن کوم چې عرب هم له هغو څخه دي، همدغه د عربو ملك دی چې د زماني په تېرېدو سره یو شمېر یې د بېلا بېلو موخو او لا ملونو له مخي له دغه ځا یه نورو ملکو ته خپاره سوي دي.

دغه راز تاریخي شواهد ښیي چې د نوح ؑ ترطوفان وروسته د ابراهیم ؑ تر وختو پوري د مکې معظمې په شاوخوا سیموکي عرب قبایل اوسېدل. لکه چې په تاریخ طبري او تاریخ ابن خلدون کي راوړي: " کله چې پر عادیانو د دوی د هلاك د پیلامې په توگه کاختي (قحطي) راغله، نو یې څو تنه د باران د اورېدو د دعا لپاره مکې ته واستول او هغو لومړی د مکې او حرم د باندي د بکر بن معاویه په کورکي واړول او بیا د باران اورېدو لپاره مکې ته ولاړل". دغه راز مکه مکرمه د عیسیٰ ؑ تر زېږېدو (2500) کاله د مخه د هغه کاروان تم ځای وو، چې له یمن څخه تر شامه (سوریې) یې تگ راتگ کاوه. له دې او نورو دغسي روایاتو څخه معلومیږي چې تر ابراهیم ؑ د مخه هلته د مکې په شاو خوا کي وگړي اوسېدل. خو په خپله د کعبې پرشاوخوا او په مکه معظمه کي څوك نه اوسېدل. او لکه چې مخکي هم وویل سوه د نوح ؑ د وختو څخه د ابراهیم ؑ تر وختو پوري دکعبې ځای د سرې غونډۍ غوندي ښکارېدی، چې ترنوح وروسته هود او صالح علیهما السلام د کعبې د دغه مقدس ځای حج کړی، او نور وگړي هم هلته د حج او زیارت لپاره تلل. خو په دې موده کي کعبه چا له سره نه ده ودانه کړې.

64ـ د کعبې معنا او د هغې نور نومونه

څنگه چې کعبه، دغه د خدای ؑ کور همدغه ستر ذات ته منسوبه ده د هغې د سترتوب، شرف او عزت له امله په کعبه نومول سوې ده. ځکه عرب چې کوم شي ته د سترتوب او شرافت په سترگه گوري، نو د کعب کلمه ورته کاروي. البته کعبې ته له دې امله هم کعبه وایي چې مکعب او مربع ده یعني څلورکنجه کوټه ده او هره ودانۍ چې لوړه او څلورکنجه وي، هغې ته کعبه ویل کیږي. دغه راز وایي چې له دې امله یې کعبه بولي چې د مځکي په منځ کي واقع ده. اوځیني وایي له دې امله یې کعبه بولي چې له نورو ودانیو څخه بېله پرته ده. د خدای دغه کور په قرآن کریم کي دوه ځلي د کعبې په نامه یاد سوی دی. دکعبې نور نومونه " بکه "، " بیت الحرام "، " بیت العتیق

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

"، " قادس"،" نادر "، " القرياَ القديمه "، " البنياَ "، " الدوار" او " المسجد الحرام " او نوردي، چې هر نوم ځان ته علت او فلسفه لري چې په اسلامي رواياتو کې نغوتې (اشارې) ورته سوې دي .

داچې ولې کعبه څلور کنجه جوړه سوې ده او څلور رکنه لري، وايي چې کعبه د بيت المعمور پر برابر او بيت المعمور د عرش پر برابر واقع دی او عرش څلور ضلعي اورکنه لري، ځکه نو کعبه هم مربع جوړه سوې ده. د يوه بل روايت له مخې ښکاره چې هغه کلمې چې د اسلام بنسټ پر اېښوول سوی دی، څلور دي، يعني څلور تسبيح (سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اکبر) دي، ځکه نوکعبه هم څلور کنجه جوړه سوې ده. نو کوم حاجي او عمره کوونکی چې د ژور ليد څښتن وي هغه په دې اند وي چې پرکعبه، بيت المعمور او عرش الله طواف کوي او د څلورو تسبيحاتو پر بنسټونو ګرځي راګرځي، چې د دغسې حاجي او عمره کوونکي زړه د خدای عرش ګرځي. د کعبې د کنجونو د نومونو د وجهې په هکله د دې کتاب (311) مخ وګورئ .

65ـ ابراهيم

ښکاره چې د همدغې اوسنۍ کعبې ودانۍ له لويه سره هماغه ده، چې ابراهيم يې بنسټ اېښی دی (که څه هم لږ و ډېر بدلون پکښې راغلی دی) او ښکاره چې ابراهيم

د حضرت محمد سرنيکه؛ بلکې جد الانبياء دی، او زموږ سپېڅلی دين، اسلام د هماغه ابراهيمي دين پر بنسټونو ولاړ دی. او د مکې اوکعبې تاريخ له همدغه ستراو سپېڅلي شخصيت څخه را پيلېږي، نو لازمه ده چې د کتاب په دې برخه کې د خدای د همدغه ستر نبي او د هغه د سپېڅلي ژوندانه او د هغه د زمانې د حاکمو شرايطو په باب څه معلومات وړاندې کړو: حضرت ابراهيم د " ابراهام "، " براهم "، " براهيم " ، " ابرام " او " براهماَ " په نومونو هم ياد سوی، د پلار نوم يې " تارخ " وو،کوم چې د خپل قوم مشر او لارښود وو، او مور ته د" آذر" په نامه راپېژندل سوی او د مور نوم يې " نونا " وو. د نوو څېړنو سره سم په کال 260 يا 189 قبل الميلاد کې د " بابل " د هيواد د " اور " په ښارکې زېږېدلی. (دغه ځای ته چې د هماغه مهال ډېر سترصنعتي او تجارتي ښار وو، اوس عراق وايي). په دې وروستيوکې د لرغون پېژندونکو د کيندنو له امله د غه ښار ځرګند سوی کوم چې د فارس د خليج په خوله کې او د عراق پلازمينې بغداد ته نژدې پروت دی. د ده (ابراهيم) نيکه ګان عرب نه وه؛ بلکې په عبراني ژبه يې خبرې کولې. ابراهيم هم عبراني نوم دی، چې معنا يې ده " د سترتوب را منځته کوونکی ".

66ـ د بابل واکمني او ابراهيم

د عيسى تر زېږېدو تقريباً دوه زره کاله د مخه د بابل سلطنت ډېر په غوره کې وو. مالي او اقتصادي حالت يې ډېر پياوړی وو، ستر پوځي ځواک يې درلود. هره خوا يې امنيت وو، او ښې او ښادۍ پکښې پرېمانه وې. له دې امله د دغه ځای د دغه مهال واکمن دونه مغروره سوی وو، چې د ټولواکمنۍ په لويه بت خانه کې يې د خپل ځان زرينه مجسمه اېښې وه او رعيتو ته يې حکم کړی وو، چې د هغه عبادت وکړي .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

لوی ښتن ؓ د دغه لار ورکي قوم سمي لاري ته د بېرته را اړوني او لارښووني لپاره حضرت ابراهیم ؑ د پیغمبر په توګه وګوماری. هغه په خپل سم او سالم فکردا جوته کړه چې خدای یو او پر ټوله دنیا او مافیها واکمن دی. کوم بتان چې خلك جوړوي او عبادت يې کوي د خدای په وړاندي هیڅ هم نه دي. نو يې وپتېیل چې خلك د خدای وحدانیت ته را وبولي، خو دوخت د پاچا غوږونه ؛ لکه زموږ د زمانې د ډېرو واکمنانو غوندي د حق له اورېدو څخه پردي وه، ځکه نو د توحید غږ بد پر ولګېدی. دا له دې امله چې که یې د ابراهیم ؑ بلنه منلې وای د خدایۍ له رتبې څخه د بنده ګۍ مرتبې ته راټیټېدی، چې دا دغسي وګړو ته ناشونې خبره ده .

پای د حضرت خلیل الله ؑ ستر دښمن سو، او د هغه د زورولو او له مینځه وړلو په لټه کي سو. چې د ابراهیم ؑ او د دغه ظالم واکمن کیسه ډېره مشهوره ده او په ډېرو کتابونو په تېره د تفسیر په کتابونو کي په تفصیل سره راوړه سوې ده. د حضرت ابراهیم ؑ کورنۍ واکمن ته ډېره نژدې وه او له دې امله هغو هم د ابراهیم ؑ سره واخیسته .

67ـ د حضرت ابراهیم ؑ هجرت

حضرت ابراهیم ؑ چې د کورنۍ، قوم او د وخت د واکمنو مخالفت ولید، نو يې خدای په حکم د وطن پرېښوولو او هجرت لار ونیول. هغه د خپلي مېرمني بي بي ساره، خپل وراره لوط ؑ او هغو لږو وګړو سره چې پر ده یې ایمان راوړی وو، په داسي حال کي چې څه مالونه او څاروي هم ورسره وه " حران " نومي ځای ته ولاړ او ترڅه مهاله پکښې و اوسېدی. بیا مصرته ولاړ، هلته له پخوانیو فرعونانو څخه یو ظالم فرعون واکمن وو. وايي چې بي بي ساره ډېره ښایسته وه، نو یو چا فرعون ته د هغې د ښکلا او جمال صفت وکړ. هغه سرې ور واستول او پوښتنه یې ځني وکړه چې دغه ښځه دي څه ده ؟ ابراهیم ؑ وبېرېدی چې که ورته ووایم چې مېرمن مې ده مړ به مې کړي. نو یې ورته وویل چې دا مې خور ده. فرعون ورته وویل چې دا به جوړه کړې او ماته به یې راولېږې. نو هغه وو چې ابراهیم ؑ بي بي ساره ته ورغي او ورته ویې ویل چې : ته د ایمان له مخي زما خور بلل کېږې او ما دغه ظالم پاچا ته هم وویل چې دا زما خور ده، نو هوښ کوه چې ما ورته درواغجن نه کړې. هغه وو چې سارا يې فرعون ته ولېږل.کله چې ورغله او ورته کښېنستل، فرعون لاس ور واچاوه، خو لاس يې د خدای ؓ په امر وچ سو. فرعون ورته وویل چې خدای ؓ ته دعا وکړه چې زما لاس بېرته روغ کړي. زه وعده درسره کوم چې تاوان به نه در رسوم؛ بلکې احسان به درسره وکړم. نو هغه وو، چې د سارا د دعا له امله يې لاس جوړ سو. دغه ظالم بیا لاس ور واچاوه، چې بیا يې لاس ترد مخه لا ډېر وچ او په درد سو. بیا يې عذر ورته وکړچې بیا یې د سارا د دعا له امله لاس جوړ سو. نو هغه وو چې فرعون بخښنه ځني وغوښته او بي بي هاجره یې د هغې د دلاسايي لپاره ور وبخښل. (زیاتره ویل کیږي او مشهوره ده چې بي بي هاجره مینځه وه. خو ډېرو محققینوجوته کړې ده چې دا آزاده او د فرعون لور وه) .

کله چې بي بي سارا، ابراهیم ؑ ته ورغله هغه پوښتنه ځني وکړه چې څه وسوه ؟ دې ورته وویل: لوی ښتن ؓ د کافر، فاجر مکرونه په نطفه کي ورخنثٰکړه او هاجره بي بي یې د خدمت لپاره راکړه .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

تردي وروسته ابراهيم فلسطين ته ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه، او په زړوالي يې د خداى څخه د نېك اولاد غوښتنه وکړه. بي بي سارا ورته وويل: ماته خو خداى اولاد نه راكوي او مشوره يې ورکړه چې دغه بي بي هاجره چې ښکلې، سپېڅلې او فرمان وړنکې ښځه ده، په نكاح كړه، ښايي له دې څخه خداى اولاد درکړي .

68ـ ابراهيم، هاجره، اسماعيل او مكه

څو موده وروسته پر هاجرې او اسماعيل د بي بي سارا نيت بد سو او كست يې په وسو، نو يې بالاخره له حضرت ابراهيم څخه وغوښته چې هاجره او زوى يې يوه ليري ځاى ته بوزي. په دې وخت كي ابراهيم ته د خداى لخوا امر وسو چې د سارا خبره ومنه. نو يې هاجره او اسماعيل له ښاره را وايستل او مزل پر مزل يې مكې شريفي ته ورسول. هلته يې د " ابو قبيس " د غره په لمن كي د خداى بيتې ته نژدې کومه چې ورانه وه پرېښوول. حضرت اسماعيل دغه مهال تى رودى. ابراهيم په يوه خورجين كي څه خرما او په يوه مشك كي څه اوبه ور پرېښوولې او خپله ځني رهي سو. بي بي هاجره په پسې سوه او پسي ناري يې كړه: ما او زما دغه پرتي ماشوم په دې بتهي بيابان كي چاته پرېږدې؟ حضرت ابراهيم ورته وويل: ماته خداى امركړى دى، چې دلته مو پرېږدم. بي بي هاجرې وويل نو چې داسي ده هيڅ پروا نه كوي موږ هغه خداى ساتي.

په دې ډول حضرت ابراهيم له دوى څخه بېل سو او بيرته فلسطين ته ولاړ. كله چې له دوى څخه ليري سو د كعبې په لوري يې مخ كړ؛ لاسونه يې پورته كړه او دا دعا يې وكړه : ربنا انى اسكنت من ذريتى بوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ربنا ليقيموا الصلاة فاجعل افئداً من الناس تهوىّ اليهم و ارزقهم من الثمرات لعلهم يشكرون] ابراهيم : 37 [ژباړه : اى ربه ! ما زما له اولادې څخه (چې اسماعيل او اولاد يې دى) ستا د درنې او ستري كوټې سره په يوه بې كښته ناوه كي استوګن كړه، څو ستا عبادت د هغه د ټولو حقوقو سره سم تر سره كړي. نو اى ربه ! د ځينو خلكو زړونه د دوى په مينه متمايل كړه او له هر ډول ميوو څخه روزي وركړه، څو شكر وباسي. كله چې د بي بي هاجرې او اسماعيل هغه څه خواړه او اوبه خلاصي سوې او دواړه تږي سول، نو بي بي هاجره د اوبو په لټون اووه ځلي له " صفا " تر " مروه " ولاړه، راغله، خو نه يې اوبه وموندلې او نه داسي يو څوك چې اوبه وركړي. او تنده يې نوره هم زياته سوه. عن ابن عباس قال: قال النبي " : فلذالك سعى الناس بينهما ". يعني حضرت ابن عباس وايي چې رسول وويل:" له دې امله حاجيان د صفا او مروه تر منځ سعى كوي". كله چې بي بي هاجره د وروستي ځل لپاره مروه ته پورته سوه يو آواز يې واورېد، چپ سوه، چې غوږ يې ونيوى بيا يې آواز واورېد. نو ويې ويل : غږ خو مې واورېد، ښايي څوك وي چې مرستي ته مې را و دانګي ؟ هغه وو چې نا ببره د زمزم د ځا پرځاى يوه ملائكه) حضرت جبرائيل (خرګند سو او د پښې پونده يا وزرې د اسماعيل ترقدم لاندي په مځكه ووهل او اوبه راووتلې .

بي بي هاجرې له دې بيري چې وچي نه سي اوبه ډم كړې، خپل مشك يې ځني ډك كړ او ويل يې: " زمزم " " اى اجتمع " يعني ډم سئ او ودرېږئ ، خو اوبه همدغسي پرخوټېدو او ډېرېدو وې. لنډه دا چې بي بي هاجرې اوبه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وچښلې او خپل کوچني ته يې هم ورکړې. په دې وخت کې ملائکې هاجرې ته وويل: بېربېره مه ! دلته دغه ورانه بيته دغه هلك او د هغه پلار جوړوي او خدای تعالی خپل دوستان نه هلاکوي.

رسول ﷺ وايي: " خدای تعالی دې د اسماعيل پرمور ورحميږي که يې تلوار نه وای کړی يا يې د زمزم اوبه همدغسې پرې ايښې وای، خامخا به بهېدلې او رواني سوي وای. لکه چې مخکې مو وويل دغه مهال د کعبې ځای د سرې غونډۍ غونډي ښکارېدی چې سيلونه به يې له ښي او کيڼې خوا تېرېدل او هاجرې هلته شپې او ورځې تېرولې چې آخر د جرهم په نامه د يوه قوم د کوچيانو يوه ډله يا يوه کورنۍ هلته ورغله او د کعبې شريفې نژدې شا و خوا ته د هاجرې په اجازه ميشته سول. په دې ترڅ کې حضرت ابراهيم ﷺ هغه خوب ولېد کوم چې د اسماعيل د قرباني مشهوره کيسه اوستره ازموينه ځنې رامنځ ته سوه. وروسته اسماعيل په دغه قوم کې و روزل سو، عربي ژبه يې ځنې زده کړه او کله چې ځوان سو له هغو څخه يې يوه ښځه هم په نکاح کړه. په دې ډول هلته کلی ودان سو، چې بيا ورو ورو د مکې لوی ښار ځنې جوړ سو .

وروسته د اسماعيل ﷺ مور وفات سوه او يو وخت ابراهيم ﷺ د هغو د پوښتني لپاره ورغي. اسماعيل يې ونه موند او د هغه مېرمن يې پيدا کړه او د اسماعيل پوښتنه يې ځني وکړه. هغې ورته وويل: وتلی دی چې کور ته څه راوړي. بيا يې د هغو د ژوند حال ځني وپوښتی. هغې ورته وويل چې ژوند مو ښه نه دی، په خواري او ارياني اخته يو. مطلب ناشکري يې ځرگنده کړه اوښه وضع يې ورسره و نه کړه. نو ابراهيم ﷺ ورته وويل کله چې دې خاوند راغی زما سلام ورته ووايه. او ورته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې بدل کړه .

کله چې اسماعيل ﷺ کورته راغی مېرمني يې ورته وويل چې يو سپين ږيری راغلی وو، ستا پوښتنه يې را څخه وکړه او بيا يې زموږ د ژوند احوال وپوښتی، ما ورته وويل چې ژوند مو سم نه دی. هغه را ته وويل چې زما سلام اسماعيل ته ووايه او دا هم ورته ووايه چې د دروازې چارچوب دې بدل کړه. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او په دې خبره يې ماته امر کړی دی چې تا طلاقه کړم، نو ته دې د خپلوانو کره ولاړه سه .

بيا اسماعيل د جرهم له قوم څخه بله ښځه وغوښتل. ابراهيم ﷺ بيا يو وخت راغی، بيا يې اسماعيل ونه موند او د هغه مېرمن يې وموندل او د هغه معلومات يې ځني وغوښت، هغې ورته وويل: تللی دی چې څه راوړي. ابراهيم ورته وويل چې ژوند مو څنگه دی ؟ هغې د خدای ﷻ شکر ووايه او ورته وېې ويل چې ډېر ښه ژوند مو دی. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې څه شي خورئ او څښئ ؟ هغې ورته وويل: د ښکار غوښې خورو او د زمزم اوبه څښو. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې نور څه خواړه او ډوډۍ نه لرئ ؟ هغې ورته وويل چې نه. ابراهيم ﷺ وويل چې : ای باري خدايه ! د دوی په غوښو او اوبو کې برکت واچوه. حضرت ابراهيم ﷺ وصيت ورته وکړچې اسماعيل ﷺ ته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې پرځای پرېږده. کله چې ابراهيم ﷺ ولاړی، اسماعيل ﷺ کورته راغی. ښځې يې ورته وويل چې داسې يو سپين ږيری سړی راغلی وو. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او ما ته يې ستا په هکله د ښو او احسان امرکړی دی. په دې ډول

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

اسماعیل په مکه کې اوسګېدی، او ابراهیم په شام کې د خپلې مېرمنې بي بي سارا سره ژوند کاوه. او کله چې به یې فرصت پیدا کړ، د اسماعیل پوښتنې ته به ورتلی .

69ـ د کعبې د جوړولو امر

کله چې د لوی ښتن لخوا حضرت ابراهیم ته امر وسو چې کعبه شریفه ودانه کړي، له شام څخه د اسماعیل کره راغی او هغه یې په داسې حال کې وموند چې

د زمزم د اوبو د څا پر غاړه تر یوې ونې لاندې د غشي په توږلو بوخت وو. اسماعیل چې خپل پلار ولید مخې ته ورغی، روغبړ یې ورسره وکړ، یو د بل غاړې ته یې لاسونه سره واچول او بیا ترهغه ونه لاندې کښېنستل، حال احوال یې سره وپوښتی او بالاخره حضرت ابراهیم وویل چې : زویه ! خدای جل شانه ما ته امرکړی دی چې دلته د خدای خونه جوړه کړم. (دکعبې پرځای سرې غونډۍ ته یې اشاره وکړه). اسماعیل د دې کار لپاره په ډېره مینه خپل تیاری وښود. نوهغه وو چې پلار او زوی د خدای د لارښوونې سره سم یوم اوکلنګ را واخیستل، په کار یې پیل وکړ. هغه غونډۍ یې وکیندل، څو چې د کعبې شریفې همهغه د آدم د ودانۍ لومړنې تهدابونه ښکاره سول، او بیا یې د کعبې شریفې د دېوالونو په پورته کولو پیل وکړ. ابراهیم یې بنایې کول او اسماعیل ډبرې ورته راوړلې،څو چې دېوالونه دونه لوړ سول، چې د ابراهیم مبا رك لاسونه نه ور رسېدل. نو هغه وو چې ابراهیم پر داسې یوه معجزه لرونکې ډبره پورته سو چې هرڅونه به دېوال لوړېدی، دغه ډبره به هم په هماغه کچه لوړېدل) .دغه ډبره مقام ابراهم دی کوم چې د ابراهیم د پلو نخښې باندې سته او اوس هم د یوې څرګندې معجزې په توګه،کعبې شریفې ته نژدې ځای پرځای سوې ده. په دې هکله نور تفصیل په [320] مخ او د هغه په وروسته مخونو کې وګورئ).

کله چې د دې ودانۍ کار پای ته ورسېد ابراهیم ، اسماعیل ته وویل چې داسې یوه ډبره راوړه چې د دې متبرکې بیتې په دېوال کې ځای پرځای سي، څو د خلکو د طواف د پیل او پای لپاره نخښه وي. کله چې اسماعیل په ډبره پسې ولاړی، جبرائیل حجر اسود ورته راوړه او ابراهیم د کعبې په دېوال کې نصب کړه. اسماعیل چې ډبره راوړه ویې لیدل چې ابراهیم ډبره اېښې وه. نو یې ورته وویل چې دا چیرې وه او چا درته راوړه ؟ هغه ورته وویل چې دا هغه چا راته راوړه چې نه مې تا او نه مې ستا ډبرې ته اړباسې. (په دې هکله بشپړ تفصیل په [304] مخ کې وګورئ) .

70ـ د ابراهیمي کعبې د ودانۍ ځانګېړنې

محمد عبد المعبود د تاریخ القویم او تاریخ مکه په حواله لیکي :

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

_1حضرت ابراهیم کعبه د حضرت آدم د کعبې پر بنسټونو ودانه کړه.

_2هغه یوه ډبره پر بله و اوډلې او دېوالونه یې پورته کړه. ختې، اهاك یا کوم

بل شی یې نه دی پکښې کارولی .

_3حضرت ابراهیم کعبه مستطیل شکله (اوږده) جوړه کړه .

_4د هغه د کعبې ودانۍ څلورکنجه درلوده. (د حجراسود کنج [رکن] ، عراقي، شامي او یماني کنجونه چې د څلورو واړو استلام به کېدی) .

_5په لمرختیز دېواله کې یوه دروازه وه چې چارچوب یې نه درلود او دروازه نه وه پکښې اېښوول سوې، (دکعبې شریفي دروازه لومړی تبع پاچا چې اسعد الحمیري نومېدی پکښې اېښې او قلف هم، هغه د لومړي ځل لپاره ور اچولدی).

_6دروازه یې د مځکي سره برابره وه، لوړه نه وه .

_7حطیم (حجر اسماعیل) په کعبه کې شامل وو .

_8کعبې چت نه درلود .

_9کعبې شریفي غلاف نه درلود (غلاف هم تر ټولو لومړی تبع ورکړ).

_10د دېوالو لوړوالی نه گزه (13ـ پټه، 6ـ انچه یا 4ـ متره 10 سانتی وو) .

_11د دروازې یعني دلمرختیزلوري دېوال 23 گزه (48ـ پټه، 6 ـ انچه یا 14 ـ متره

33ـ سانتی وو .)

_12د حطیم د لوري یعني د عراقي رکن څخه تر شامي رکن پوري دېوال 22 گزه

33)ـ پټه یا تقریباً لس متره وو .)

_13د رکن شامي څخه تر رکن یماني پوري 31 گزه (46ـ نیم پټه یا 13ـ متره

58ـ سانتی وو .)

_14د رکن یماني څخه تر حجر اسود پوري 25 گزه (30 ـ پټه یا 9 ـ متره

15ـ سانتي وو .)

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د بیت الله شر یفي د ابراهیمي ودانۍ شکل په لاندي ډول وو:

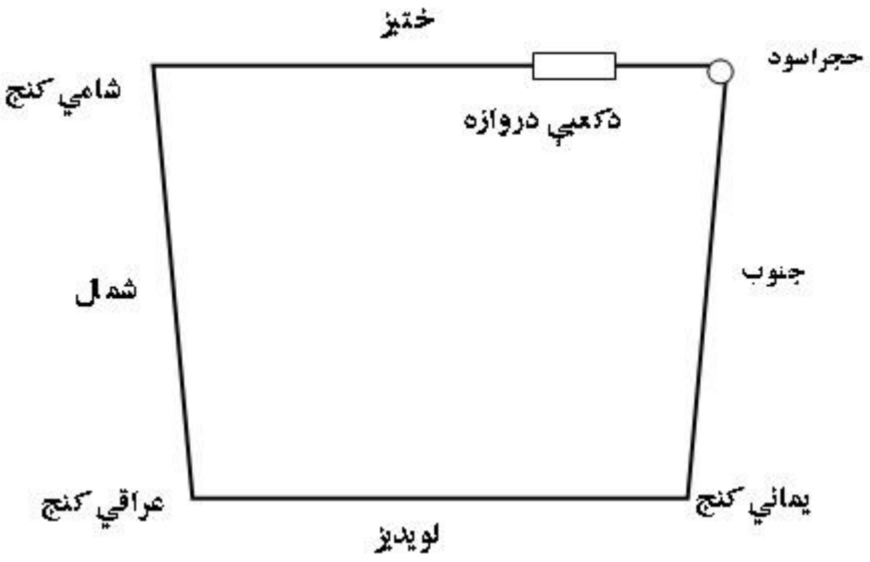

71ـ د ابراهیم ؑ لخوا خلکو ته د حج لپاره بلنه

کله چې ابراهیم ؑ د کعبې له ودانولو وزګار سو. نو خدای ؑ وحي ورته راولېږلې چې ؑ :و اذن فی الناس بالحج ؑ [الحج: 27] یعني خلکو ته د حج لپاره عمومي بلنه ورکړه. حضرت ابراهیم ؑ عرض وکړ چې ای پروردګاره ! دلته خو تر ډېرو لیرو سیمو پوري څه ودانۍ نسته او چیري چې ودانۍ سته هلته خو زما غږ نه رسیږي ؟ خدای تعالی ورته وویل: ته اعلان وکړه، رسول یې پر ما دي. نو ابراهیم ؑ پرمقام ابراهیم یعني پرهغه مشهوره ډبره باندي کومه چې اوس هم په حرم شریف کي پرته ده، وختی او د دې مقام په واسطه لوړ پورته سو څو د ابي قبیس غره ترڅوکو لوړ سو او ناري یې کړه : ای خلکو ! خدای تعالی خپل کور جوړکړی او د هغه حج یې پر تاسي فرض کړی دی، نو د خپل خدای بلنه و منئ او حج ته راسئ ! خدای ؑ دغه بلنه په هرځائکي هر روح ته ورسول. نو د هرچا چې حج په نصیب وو د هغه روح دغي بلني ته جواب ورکړ چې: (لبیك، اللهم لبیك، لبیك، لا شریك لك، لبیك ، ا ن الحمد و النعماَ لك و الملك ،لا شریك لك). یعني زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړیم. لویه څښتنه ! ستا د فرمان د پلي کولو اوستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضراو تیار ولاړ یم. تا لره هیڅ شریك نسته، زه ستا د فرمان د پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تیار ولاړ یم. په رښتیا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تا لره دي، او ټولواکي تا لره ده، تا لره شریك نسته. په دې ډول حضرت ابراهیم ؑ د حضرت اسماعیل ؑ او د جرهم د قوم د مسلمانانو سره یو ځای د حج مناسك ادا کړل او دحج د مناسکوڅخه ترفراغت وروسته خپل وطن شام ته ولاړ او هلته وفات سو) .د سمط النجوم العوالی د دربیم ټوك په (503) مخ کي وایي چې ": د المسترشد بالله عباسي خلیفه په زمانه کي په کال 514 س. کي د حضرت ابراهیم، او حضرت اسحاق او حضرت یعقوب ؑ قبرونه کشف سول او د دوی اجسام مبارك داسي پکښي ولیدل سول لکه هماغه ګړی چې پکښي ښخ سوي

Download from: ketabton.com

وي او د دوي د اجسامو سره د سرو او سپینو زرو قندیلونه او څه نورشیان هم وموندل سول. خو په دغه کتاب کي دا نه دي ویل سوي چي دغه قبرونه چیري ومونده سول .(نو څوك چي حج کوي دغه ناره یې اورېدلې وي، چا چي یو ځل جواب ورکړی وي، یو ځل حج کوي. چي د وه واره یې جواب ورکړی وي دوه پلا حج کوي، او چي ډېرځله یې جوابونه ورکړي وي ډېرحجونه کوي. خو چا چي د حضرت ابراهیم ؑ دغه دعوت ته لبیك نه وي ویلی، هغه د خپل بد بخت له امله د حج له دې نعمت څخه بې برخي پاته وي .

72ـ هاجره او اسماعیلؑ

په لرغونوکتابونوکي بي بي هاجرې ته د (هاجر) لفظ استعمال سوی دی چي اصل یې عبراني لفظ " هاغار" دی. د هاغار معنا ده : پردی او اجنبي. هاجره د مصرد فرعون یا د مصر د یوه قبطي پاچا لور وه . دغه بي بي چي کله مړه سوه په حطیم کي د کعبې شریفي د رحمت تر ناوې لاندي خاورو ته وسپارل سوه. اسماعیل په اصل کي " شماع ایل " دی چي دا هم عبراني لفګګظ دی او معنا یې ده " خدای اورېدل ". څنګه چي حضرت ابراهیم ؑ او بي بي هاجرې له خدایه اولاد غوښتی وو او خدای یې دغه دعا واورېدل، ځکه یې نو د هغه نوم " شماع ایل " کښېښووی، چي عربي او پښتو تلفظ یې اسماعیل دی او په عربي د (اسمٰعیل) په بڼه لیکل کیږي. حضرت اسماعیل ؑ په 2074 قبل المیلاد کي په فلسطین کي زېږېدلی دی .

73ـ د حضرت اسماعیل د قرباني لنډه کیسه

په قرآن مجیدکي ویل سوي دي چي خدای تعالی حضرت ابراهیم ته په خوب کي وښوول چي هغه خپل زوی حضرت اسماعیل ؑ حلالوي. دا خوب یو ډول الهي حکم وو او پلار او زوی دواړه د دې حکم د تر سره کولو لپاره تیار سول او چي دواړو دا حکم ومانه او پلار، زوی د حلالولو لپاره پړ مخي پرې ایستی، نو خدای تعالی ورته ور غږ کړه ؑ :ای ابراهیمه ! تا خوب رښتیا کړ. موږ نیکي کوونکو ته دغسي غوره مکافات ورکوو .

په رښتیا چي دا یوه څرګنده ازموینه وه او خدای ؑ یوه لویه حلاله (لوی او چاغ پسه) په فدیه کي ورکړ او اسماعیل ؑله حلالي وژغورل سو] .ؑسورهْ صٰفٰت : 103 _ 107 آیتونه[

74ـ د ذی الحجې د اتمي، نهمي او لسمي په هکله

وایي چي حضرت ابراهیم ؑ دغه خوب درې شپې پر له پسې ولید. لومړی یې د لوی اختر د میاشتي (ذي الحجې) د اتم په شپه خوب ولیدی، سهار چي را پورته سو تر ماښامه یې په دې هکله چورت او فکر واهه چي آیا دا خوب به د خدای ؑ له لوري وي که د شیطان له لوري. ځکه نو دغه ورځ " یوم الترویه" وبلل سوه، یعني د غورکولو او چورت وهلو ورځ. دوهمه شپه یې بیا هماغه خوب ولید، نو وپوهېدی چي دا خوب د خدای ؑله

Download from: ketabton.com

لوري دی. له دې امله دغه ورځ د (عرفې) په ورځ ونومول سوه. بيا يې درېيمه شپه هم دغسي خوب وليدی. نو يې د خپل زوی د حلالولو تکل وکړ. له دې امله دغي ورځي ته " يوم النحر " يعني د حلالي ورځ وويل سوه .

75ـ د جمراتو د ويشتلو په هکله

وايي کله چې حضرت ابراهيم ؑ ته د هغه د زوی د حلالولو حکم وسو، نو شيطان د انسان په بڼه حضرت ابراهيم ته ورغی، څو هغه وغولوی اوله دې کاره يې راوګرځوي. خو ابراهيم ؑ د هغه خبره و نه منل. بيا کله چې هغه عقبې جمرې ته ورسېدی، شيطان مخي ته ورغي او د هغه د غولولوکوښښ يې وکړ. خو حضرت ابراهيم ؑ وپوهېدی چې دا شيطان دی. نو يې خدای ته دعا وکړه او د خدای د حکم سره سم يې اووه شګي واخيستې او شيطان يې په وويشتی او هغه وتښتېدی. بيا چې ابراهيم ؑ منځنۍ جمرې ته ورسېدی هلته يې شيطان مخي ته ورغی، خو هغه بيا په اوو شګو وويشتی او شيطان وتښتيدی. بيا چې ابراهيم ؑ جمراً الاولى (لومړنۍ جمرې) ته ورسېدی بيا شيطان مخي ته ور ولوېدی او حضرت ابراهيم ؑ بيا په اوو شګو وويشتی او شيطان ځني وتښتېدی. چې د دې واقعې په ياد حاجيان په منا کي دغه درې ځايونه کوم چې ځانګړي ځلي پرجوړ سوي دي په شګو ولي .

76ـ د حلال سوي پسه د ښکرونو په هکله

په معتبرو روايتونو سره ثابته سوې ده چې د حضرت اسميعل ؑ په فديه کي چې کوم مږ حلال سوی وو، د هغه ښکرونه د کعبې په خونه کي د حضرت عبد الله بن الزبير ؓ تر زمانې پوري ساتل سوي وه. وروسته بيا کله چې حجاج بن يوسف په حرم کي ابن الزبير محاصره کړ او کعبه يې ورانه کړه، نو هغه ښکرونه هم ضايع سول. ابن عباس ؓاو عامر دواړه د دې شاهدي وايي چې هغو په خپله د کعبې په خونه کي دغه ښکرونه ليدلي دي .

77ـ د قربانۍ د ځای په هکله

دا خبره له پېړيو پېړيو راهيسي د عربو په روايتونوکي محفوظه وه، چې د قربانۍ دغه پېښه په منا کي سوې وه او دا يوازي روايتونه نه وه، بلکي له هغه وخت څخه د پيغمبر تر زمانې پوري دا کارهم د حج په مناسکوکي شامل وو او پر له پسې کېدی. د منا هغه ځای ته به خلك ورتلل،چيري چې حضرت ابراهيمؑ قرباني کړې وه او هلته به يې څاروي قرباني کول. بياکله چې حضرت محمد ﷺ مبعوث سو نو هغه هم دغه کړنلار جاري وساتل، ان چې ترنن ورځي پوري د حج په ورځو کي د لوی اختر د مياشتي په لسمه ورځ په منا کي قرباني کيږي.

78ـ د مکې د ښار ودانول او د هغې تاريخي لرغونتيا

تقريباً څلور زره کاله د مخه د مکې مځکه ژرګو او نورو اغزنو ونو نيولې وه. هلته نه اوبه وې، نه شين ګيا او نه څاروي او نه انسانان، هرلور جګ جګ غرونه ولاړ وه او مځکه يې هم ډېره لوړه وه. د اورښت اوبو به د غرونو خاوري، رېګ، جغل او ډبري لاندي راوړلې او پرله پسې د مځکي په لاندنيو برخوکي يو ځای کېدلې. پردې سر بېره کله چې

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

هلته د ښا ر ودانول پیل سول او ورو ورو د عربو قبایل له نورو ځایونو څخه راغلل، نو خلکو هم داکارکاوه. هغو به هم د غرو څخه ډېري او نور راکښته کول اود مځکي پرمخ به يې اوډل، چې په دې توګه ورو ورو د غرونو جګوالی کم سو. لکه چې لومړکعبه شریفه پریوه غونډۍ باندي ودانه سوې وه، خو اوس دغه غونډۍ ګردسره نه معلومیږي اوکوم ځایونه چې کښته وه، هغه اوس دونه لوړ سوي چې له هغو څخه " شامیه محله " ترکعبې شریفي تر سل متره زیاته لوړه سوې ده .

هغه مهال ټولي لاري له کرکنډو، ډبرو، ربګګو او اغزنو بوټو څخه ډکي وې. هلته د لومړي ځل لپاره د ودانۍ او رفاهي ترقۍ د بنسټ ډبره حضرت اسماعیل ﷺ او د هغه مور بي بي هاجرې کښېښوول. بیا جرهمیانو په دې کار کي برخه واخیسته او په دې ترڅ کي حضرت ابراهیم ﷺ اوحضرت اسماعیل ﷺ کعبه هم هلته ودانه کړه. چې له دې سره د انسانانو شمېر هم هلته زیات سو او له دې امله په ودانیو، استوګن ځایونو او خیموکي هم زیاتوب راغی، او د دې ترڅنګ د یمن او شام د تجارتي قافلو تګ را تګ هم پیل سو. په دې توګه دعربو ټولو قبایلو مکې ته د زړه له کومي احترام او درناوی کاوه او تراسلام وروسته هم د نړۍ د مسلمانانو قبله او تر ټولو ډېرسپېڅلي ځای وګرځېد او زیات شهرت او د رنښت يې وموند. دغه رازد عربو او نورو ګاونډیو سوداګرو لپاره یو عمومي او بین المللي با زار وو چې خپل تجارتي مالونه به يې هلته وړل اوخرڅول. لکه چې د یمن، غسانیه، د فارس د خلیج د سواحلو، عمان، سره سمندرګي شام او نورو ځایونو د سوداګرو د قافلو سترکاروانونه به د تجارت لپاره ورته راتلل او د مکې قریش به هم هرکال په ژمي یمن او په دوبي شام او نورو ځایونو ته تلل، چې بالاخره دې مقدس ښار پړاو په پړاو دا دی دونه پرمختګ وکړچې نن د نړۍ په ښکلو او متمدنو ښارونوکي شمېرل کیږي او د دین او مذهبي تقدس سره سره، ستر تجارتي مرکزهم دی .

79ـ مکه اوکعبه په یوناني او مسیحي تاریخونوکي د زبور د څرګندونو سره سم حضرت داود ﷺ د عیسي ﷺ تر زېږېدو یوولس سوه کاله د مخه د بیت الله شریفي د زیارت لپاره خپله لیوالتیا داسي څرګندوله :

"ای د لښکروخدایه. ستا کورڅونه زړه راکښونکی دی. زما اروا هغو دربارونو ته لیواله ده؛ بلکې پسې نولیږي. زما زړه او زما ژوندی پړی د خدای لپاره له خوښی څخه ټوپونه وهي. سپېڅلي دي هغه چې ستا په کورکي اوسیږي. دوی تل ستا ستاینه کوي. د چا چې په زړه کي د " صیون " لویي لاري دي هغه د " بکا " له ناوې تېریږي او د هغه ځای په چینو کي ځان ته ځای جوړوي". [زبور: 84 باب: 6 شمېره]

مسیحي تاریخ لیکونکی جرجي زیدان په عرب قبل الاسلام کي لیکي : " د یونان په لرغونوکتابونوکي د مکې اوکعبې نوم نه ترسترګوکیږي، خو " دیودورس الصقلي (Deodars) sickles) "په 100 کال قبل المیلاد کي د نبطي قوم د پېښو د بیانولو په ترڅ کي لیکي: " په حجازکي یو معبد دی چې ټول عرب يې تعظیم او درناوي کوی ". " للاب لوبس شیخو یسوعي" هم د نړۍ د مشهورو معبد ونو د یادولو په ترڅ کي لیکي :

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

"د نړۍ په ټولو معبد ونوکي ترټولو زيات مشهور د حجازکعبه ده. دکومي ذکر چې په تاريخ کي تر ټولو دمخه "د يود ورس الصقلي" په کال 100 قبل الميلاد کي کړی دی ". (النصرانياَ و آدابها). دغه رازجرجي زيدان ليکي:" ځيرونکو په دې کي چې مکه د کومي ژبي لفظ دی اختلاف کړی دی. خو زموږ په اند سم قول دا دی چې دا د کلداني يا بابلي ژبي لفظ دی. ځکه چې په بابلي ژبه کي د مکې معنا کور دی، کوم چې همدغه کور ته عرب کعبه وايي. په کال 1800 قبل الميلاد کي چې عمالقه هلته ورغلل، نو دوی پردغه ځای دغه نوم کښېښود. دلته ترټولو د مخه د عمالقه وو ځای پرځاکېدل ترلمرڅرگند دي. وروسته دغه ځای د ځينو جابرو واکمنو د واك د هوس نخښه سو. ترعمالقه وو وروسته د قحطانيانو يوه ټپۍ " جرهميان " له يمن څخه کډه سول او دلته ورغلل، د عمالقه وو سره يې جگړه وکړه او دغه ځای يې ځني لاندي کړ. بيا ډېره موده وروسته بني اسمعيل (د اسماعيل اولاده) پرهغو برلاسي سول ". د " انسايکلو پيډيا اف برټانيکا " د 1970 ع.کال په چاپ کي د مکې د لفظ د تشريح په ترڅ کي ليکي:" په عربستان کي دکعبې په نامه يو عبادت ځای وو، چې د لرغونو روايا توسره سم حضرت ابراهيم ◌ ودان کړی وو. کعبه د ټولو عربو په سترگوکي متبرکه وه او له ډېري مودې يې د هغې حج کاوه ". دغه راز جرجي زيدان ليکي : " د حجاز په ښارونوکي مکې ځکه زيات شهرت درلود

چې هلته د حج مناسك ترسره کېدل. او تر پر له پسې څو سووکالو وروسته هغه يو تجارتي مرکز جوړ سو. د حج په مهال د حاجيانو د ورتگ او د پلورني او پېرودني د ډېرښت له امله دغه ځای د لويو لويو قبايلو او سردارانو د پاملرني او سرابښې منځۍ جوړ سوی دی". امريکايي پادري ايس. ام. زوسمير ليکي:" په دې کي شك نسته چې حجراسود د مکې تر ټولو لرغوني زېرمه ده ". پطرس بستاني په خپل دايراَ المعارف کي ليکي: " حج په ښېلو ښېلو ولسونوکي له ډېري پخوا زمانې څخه دود دی. که څه هم په يقين سره نه سي ويل کېدای چې تر ټولو لومړی په کوم ولس کي حج کول پيل سول، خو د عربو د جاهليت په زمانه کي له ډېرو ليري ليري ځايونوڅخه ډلي ډلي وگړي د بيت الله د حج لپاره راتلل. له دې څخه څرگنديږي چې دا تر ټولو لومړی قوم دی چې د حج کول پکښې دود سوی دی. عرب وايي چې آدم ◌ له آسمان څه تر راکوزېدو وروسته کعبه جوړه کړې وه او بيا د نوح ◌ تر طوفان وروسته ابراهيم او اسماعيل بېرته ودانه کړه."

80ـ دکعبې توليت، دمکې امارت او اسماعيل

کله چې حضرت ابراهيم ◌ بي بي هاجره او اسماعيل په مکه کي دکعبې تر څنگ پرېښوول، نو يې دعاوکړه چې: " پروردگاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه (اسماعيل او بي بي هاجره) ستا دمحترم کورترڅنگ مېشته کړه. پروردگاره ! داکار ماد دې لپاره کړی دی چې دوی دلته ستا طاعت وکړي. نو ته دا ملك (مکه) د امن ټاټوبی وگرځوه او د هغه له اوسېدونکو څخه چې څوك تا او آخرت

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

مني، هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه. او د خلکو زړونه د هغو په تلوسه کړه." او بیا چې یې کعبه جوړول نو یې دعا وکړه:" پروردګاره ! زموږ څخه دا خدمت ومنه. ته د هرڅه اورېدونکی او په ټولو شیانو پوهېدونکی یې. ای ربه موږ دواړه تاته غاړه ایښوونکي وګرځوه او زموږ له اولادې څخه یو داسي قوم رامنځته‌کړه چې تاته غاړه ایښوونکي وي. موږ ته د خپل عبادت لاري اولیکي رازده کړه او زموږ لنډپاری وبخښه. ای ربه ! په دې خلکوکي ددوی له قومه څخه یو داسي پیغمبررا وپاځوه چې دوی ته ستا آیتونه واوروي؛ هغوته کتاب اوحکمت ورزده کړي او پاك او ستره ژوند ور په برخه کړي.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ځلورمه برخه: مکه او کعبه د حضرت محمد په وختونو کي

97ـ د حضرت محمد rنسب، ولادت او بعثت

نسـب:

حضرت محمد rد عبد الله زوي د عبد المطلب (شيبه) لمسی او د هاشم (عَمْرو (کړوسی دی ، چې د نسب لړۍ يې حضرت ابراهيم ته رسيږي. د حضرت محمد r

د انا نوم فاطمه وو، چې د عمرلور او د عا ئذ لمسۍ وه. د حضرت محمد rنيکه، د عبد الله واده د بي بي آمنې سره وکړ. عبد الله د عبد المطلب لخوا مدينې ته د خرما راوړولو لپاره ولېږل سو، خو هلته مړسو. ځيني اهل سير وايي چې هغه د تجارت لپاره شام ته تللی وو، د قريشو د يوې قافلې سره مکې ته د بيرته راتګ په لاره کي د ناروغه کېدو له امله په مدينه کي پاته سو او هلته مړسو او د نابغه جعدی په کورکي يې د تدفين چا ري تر سره سوې. دغه مهال د هغه عمر (25) کاله وو. د ډېرو تاريخ ليکونکو په قول د عبد الله ترمړيني پوري حضرت محمد rنه وو پيدا سوی. خو ځيني بيا وايي هغه د عبد الله تر وفات دوې ميا شتي

د مخه زېږېدلی وو.

ولاد ت:

حضرت محمد مصطفٰی r د مکې په شعب بنی هاشم کي د 571 ع. کال د لومړۍ خور پر (12) چې د اپريل د (20) سره سمون خوري د دوشنبې د ورځي په سهار وزېږېدي.

البته دا د پخوانيو سيرت ليکونکو او تاريخ پوها نو خبره ده. خو د اوس مهال د محققو تاريخ ليکونکو؛ لکه علامه قاضي محمد سلميان منصور پوری (رح) او د مصرنامتو هيئت پوه علامه محمود پاشا فلکي (رح) په ډېر زيار او څېړنه او په رياضي دلايلو ثابته کړې چې حضرت محمد r د 571ع. کال د لومړۍ خورپه نهمه چې د اپريل د شلمي سره سمون خوري د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی. او دا څېړنه ډېرو درسته بللې او منلې ده.

د ابن سعد روايت دی چې د رسول rمور وفرمايل:" کله چې آنحضرت پيدا سو، نو له ماڅخه يو نور پورته سو، چې ټول شام يې رڼا کړ". امام احمد د حضرت عرباض بن ساريه څخه هم تقريباً دغسي يوه خبره روايت کړې ده. په ځينو روايتونوکي ويل سوي دي چې د حضرت محمد rد زېږېدو په مهال د کسرا د ماڼۍ کنګرې ونړېدلې، د مجوسو اورتون سوړ سو، د ساوه په نامه سمندرګی وچ سو او د هغه ځای کليساوی وراني سوې .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

خو دا خبري امام محمد غزالي (رح) درستي نه دي بللي. کله چې عبد المطلب ته د خپل لمسي د زېږېدو احوال ورسېد ، ورغی هغه يې را واخيستی کعبې شريفي ته يې يووړ او د محمد نوم يې پرکښېښود .

د حضرت محمد rدايي ته سپارل:

څو ورځې وروسته يې محمد د عربو د هغه مهال د دود سره سم د هوازن د سيمې د حارث نومي مېرمني بي بي حليمې ته وسپاری، هغې تر دوو کالو شيدو ورکولو وروسته د هغه مور بي بي آمنې ته راوړ. خو څنګه چې هغې له يوې خوا په حضرت محمد r کي خير او برکت ليدلي وو او له بله پلوه په مکه کي وبا خپره سوې وه، نو بي بي حليمې بېر ته واخيستي.

د ټټرخيرلو پېښه :

کله چې د حضرت محمد rعمرڅلور يا پنځه کلنۍ ته ورسېد، يوه ورځ يې دکوچنيانو سره لوبې کولې چې حضرت جبرائيل ورغی، د هغه مبارك ټټر يې څيري کړ، زړه يې څني وکيښ او له هغه څخه يې د ويني يوه ټوټه را و ايستل او ويې ويل:" دا په تا کي د شيطان برخه وه ". بيايې د هغه زړه په يوه "طشت " کي د زمزم په اوبو پرېولی. کوچنيان د هغه دايي ته په ځغاسته ورغلل او خبرېې ورکړ چې محمد يې وواژه. کله چې هغه ور ورسېده، نو هغه روغ رمټ وو، خو بڼه يې الوتې وه.

حضرت محمد r د مور په غېږ کي:

تردې پېښې وروسته حليمې خطره احساس کړه او هغه يې خپلي مور ته وسپاری. محمد rد شپږو کالو وو چې موريې د هغه د پلار د قبر د زيارت لپاره مديني ته ولاړه او حضرت محمد r يې هم ورسره بوتی. هلته يې يوه مياشت تېره کړه، د بېر ته راتلو په مهال په لار کي ناروغه سوه او د مديني او مکې په منځ کي په " ابوا " نومي ځای کي مړه سوه اوهلته يې د يوه کوچني غره پرسرخاورو ته وسپارل. عبد المطلب خپل لمسی مکې ته راوست او په ډېر محبت او ناز يې ساتی. د حضرت محمد عمرلا د اتوکالو، دوو مياشتو، لسو ورځو وو، چې عبد المطلب مړسو او محمد د هغه د شفقت له سيوری بې برخي سو، او بيا د هغه پالنه د هغه اکا ابو طالب پر غاړه واخيسته .

کار او واده:

د ځوانۍ په لومړيوکي رسول الله r کوم ټاکلی کار نه درلود. البته دا خبره جوته ده چې هغه د مکې دخلکو وزې د څوقيراطو په بدل کي پوولې. کله چې د (20) کالو سو د حضرت بي بي خديجې رضی الله عنها مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. بي بي خديجه د خويلد لور يوه بډايه او دعزت خاونده سوداګره مېرمن وه چې خلکو ته به يې خپل مال د تجارت لپاره ورکاوه. کله چې هغه بېرته مکې ته راغی او بي بي خديجې ته د رسول r رشتينولي امانت

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

او ښه اخلاق څرګند سول، د هغه سره یې واده وکړ. دغه مهال لکه چې مخکي مو وویل د رسول r عمر د (20) کالو وو او بي بي خدیجه د دوو مړونو څخه (40) کلنه کونډه وه .

په حرا سمڅه کي عبادت او وحي: پر رسول لومړی ترشپږو میاشتو وحي د داسي ښو خوبونو په لیدلو راتلې چې هغه به د سپین سهار غوندي رشتیا کېدل. او هرڅونه چې د حضرت محمد r د نبوت زمانه رانژدې کېدل هغونه، هغه په ذهني او فکري لحاظ د خپل قوم څخه ګوښه کېدی او یوازې توب یې خوښېدی. تردې چې څه ځوری او د خوراك، څښاك لوښي یې واخیستل او له مکې څخه دوه یا درې میله لیري حرا سمڅې (غارحرا) ته ولاړ او هلته په میاشتو میاشتو و اوسېدی او د خدای په عبادت لګیا سو. کله چې به یې ځوری خلاص سو بیا به بي بي خدیجې ته راتی او هغې به د څو زیاتو ورځو لپاره نور ځوری ورکاوه. څو چې جبرائیل امین د ده د مبارك عمر په څلوېښتم کال ورته ورغی او د خدای تعالی له لوري یې وحي ورته راوړې؛ ورته وې ویل: ولوله ! محمد r ورته وویل: زه خولوستونکي نه یم. جبرائیل هغه دونه په غېږ کي ټینګ ونیو چې هغه بېخي بې حوصلې سو . بیا یې خوشي کړ او ورته وې ویل: ولوله ! هغه بیا ورته وویل: زه خولوستونکي نه یم. ملایکي بیا هغه په غېږ کي ټینګ ونیو ترڅو په هغه کي زغم پاته نه سو، بیایې پرېښود او ورته وې ویل: ولوله ! هغه بیا ورته وویل: زه خولوستونکي نه یم . ملایکی بیا هغه د درېیم ځل لپاره په غېږ کي ټینګ ونیو، ترڅو په هغه کي نور زغم او حوصله پاته نه سوه. بیا یې هغه پرېښود او ورته وې ویل:] اقراء با سم ربك الذی خلق تر ما لم یعلم[پوري. یعني ولوله د خپل رب په نامه چې هغه پیدا کړ، دکلکي سوي ویني له یوې ټوټې څخه یې انسان پیدا کړ. ولوله ! او ستا رب ډېر مهربان دی، چې هغه د قلم په مرسته علم وښووی، انسان ته یې هغه علم او پوهه ورکړه چې نه په پوهېدی. وروسته رسول په رېږ د سو،کور ته ولاړی او دا حال یې بي بي خدیجې ته ووایه او ورته وې وېل چې پر ما یوشی واچوئ، پر ما یو شی واچوئ. بیا یې ورته وویل چې دا په ما څه سوي دي، او زه پرخپل ځان بېرېږم. هغې ورته وویل: ته هیڅکله مه بېرېږه، بلکي خوښ اوسه. په ښښتن لوړم چې هغه به هیڅ وخت تابې پردې نه کړي. ځکه ته له خپلوانو سره ښه چلند کوې، رشتیا وایې اما نتونه اداکوې، د بې اسرې خلکو د اوږو پېټي سپکوې، بې وزلوکسانو ته د ورکړې لپاره زیار باسې، مېلمه پالنه کوې او په ښو چاروکي مرسته کوې. بیا هغې دی خپل د اکا زوي ورقه بن نوفل ته ورو‌ستی کوم چې د تورات او انجیل عالم وو او ډېر بوډا او په سترګو ړوند سوی وو . کله چې هغه دا سرګذشت واورېدې وې فرمایل: دا هغه ناموس (جبرائیل) دی چې لوی څښتن موسٰی ته لېږلی وو. کاشکي زه ځوان وای او ترهغه مهاله چې قریشو ته له مکې ایستلای، ژوندی وای . مابه ستا سره بشپړه مرسته کړې وای. په دې خبره رسول r حیران پاته سو چې زه خو له خپله قومه سره په رشتیا او صداقت روان یم. او قوم هم زه په امین اوصدیق پیژندلی یم، نو دوی ولي ماله مکې باسي ؟ ورقه ورته وویل: دا ځکه چې هر چاچي ستا غوندي خبري قوم ته راوړي، هغو ارو مرو د ښمني ورسره اخیستې ده. ورقه څو موده وروسته ومړ او وحي هم تر درو کالو بندي سوې. مولانا صفي الرحمان مبارك پوري په الرحیق المختوم کي وایې چې زموږ د څېړني سره سم پرحضرت محمد r باندي د لومړی ځل لپاره د وحي د نازلېدو دغه پېښه د روژې

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د میاشتې پر (21) نېټه د دوشنبې په شپه وسوه. چې ور پسې ورځ یې د 610 ع. کال د اګست لسمه وه. د سپوږمیزکال په حساب حضرت محمد r د څلوېښتوکالو شپږو میاشتو دوولسو ورځو وو. او د لمریزکال په حساب د (39) کالو دوو میاشتو دوه ویشتو ورځو وو .

د تبلیغ لومړي وختونه :

کله چې رسول r د خدای د استازیتوب د ستري دندې د ترسره کېدو په تکل کې سو دکلونوکلونو لپاره د ډېرو سختو ستونزو سره مخامخ سو. که سړی په دقیقه توګه هغو ستونزو ته چې هغه پر ځان منلي وې ځیرسي او فکر ورته وکړي وبه مني چې په رشتیا داسې ستونزې بېله ده غونډي اولوالعزمو پیغمبرانو او د خدای Yلخوا مامور سوو کسانو پرته، نور ساده وګړي پرسر نه اخلې. او که د چا د پیغمبرۍ دعوه په درواغو وې، حتماً وایې چې دا په دونه تکلیفونو نه ارزي او ارو مرو تر تېرېږي او د پیغمبرۍ دعوه پرېږدي . حضرت محمد r د دې ستري او سپېڅلې فریضې د ښه ترسره کېدو لپاره له ډېرو هوښیارانه تدبیرونو څخه کار واخیست، او په ورو ورو یې هغه رسالت وړاندې بوت. هغه لومړی یوازې هغه کسان په ایمان مشرف کړل چې دی یې ښه پېژندی او د ده اخلاق، عادات اوحرکات او سکنات ښه ورته معلوم وه. په دې ډول پرهغه تر ټولو لومړی بي بي خدیجآ الکبرې، حضرت ابوبکر صدیق، حضرت علي مرتضی او حضرت زید بن حارثه ـ دحضرت محمد ﷺ لخوا آزاد سوی مریې ـ ایمان راوړ. بیا د نبوت پر پنځم کال کله چې د ایمان راوړونکوکړی پراخه سوه، نو حضرت نبی ﷺ د ارقم بن ابي الارقم مخزومی کور چې د صفا غره کېنې لور ته د (35) یا (40) مترو په واټن پروت وو او د اسلام د دښمنانو له سترګو لیرې واقع وو د خپل رسالت د تبلیغ لپاره مرکز وټاکی. همدلته به حضرت محمد ﷺ لومړنیو ایمان راوړونکو ته په جماعت لمونځ هم ورکاوه او دلته حضرت عمر هم مسلمان سو. بیا کعبه شریفه د اسلام د تبلیغ منځۍ جوړه سوه.

بخولې او ویرونه:

د حضرت محمد ﷺ د سرښندونکو اصحابو د شمېر په زیاتېدو سره، هغو نه د هغه او د هغه د اصحابوکرامو بخولې او ناورینونه هم زیاتېدل، او ورسره ورسره د قریشو د عناد اورلا زیات تازه کېدی. ځکه نو مسلمانا ن اړسول چې حبشې او بیا مدینې ته هجرت وکړي. د نبوت په لسم کال رسول ﷺ او اصحابوکرامو ته د ډېر ستر ویر او غم پېښې یو په بل پسې دا وې چې لومړی ابوطالب او دوې میاشتې یا درې ورځې وروسته بي بي خدیجه وفات سول چې د دوی دواړو وفات رسول ﷺ او مسلمانان نور هم په ویر اخته کړه. ځکه چې د ابوطالب تر وفات وروسته د مسلمانانو په زورولوکې د قریشو جسارت نور هم زیات سو. له دې امله رسول ﷺ د دغه کال نوم " عام الحزن " (د غم کال) کښېښووی، او دا کال په تاریخ کې په دغه نامه مشهورسو. د رسول ﷺ د زیات کوښښ سره سره د هغه اکا د ایمان له نعمته بې برخې پاته سو خو د خدیجې بي بي په هکله به یې ویل:"په ټوله نړۍ کې څلور ښځې غوره او ممتازې دي: بي بي مریمه ، بي بي خدیجه، د فرعون مېرمن بي بي آسیه او بي بي فاطمه."

Download from: ketabton.com

98ـ د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل

قال الله تعالی : اقتربت الساعآ و انشق القمر و ان یروا آیآ یعرضوا و یقولوا سحر مستمر] القمر : 1_2 [

ژباړه: د قیامت ګړی را نژدې سو او سپوږمۍ و چاودل. خو د دغو خلکو حال دادی چې که هره نښانه و ویني مخ اړوي او وايي دا خو داسې کوډې دي چې تر آسمانه رسیږي. په صحیح بخاري، مسلم او نوروکي د انس بن مالك، عبد الله بن مسعود او نورو له روایتونو څخه او د فتح الباري او نورو کتابونو څخه جوتیږي چې مدینې منورې ته د رسول ترهجرت نژدې پنځه کاله د مخه د قمري میاشتي څوارلسمه شپه وه، سپوږمۍ تازه راختلې وه، رسول په مناکي وو، چې د مکې مشرکانو ورته وویل چې موږ ته یوه معجزه راوښیه، څو موږ ایمان در باندي راوړو. نو خدای تعالی د خپل استازي د رشتینولی د جوتولو لپاره سپوږمۍ دوې ټوټې کړه. یوه ټوټه یې د مخامخ حرا غره یوې خواته او بله یې بلي خواته ولېدل سوه . دغه کیفیت یوازي یوه شېبه دوام وکړ او بیا بیرته دواړي ټوټې سره یوځای سوې . حضرت محمد خلکوته وویل :" وګورئ او شاهدان اوسئ ". خوکفار د دې معجزې په لیدلو سره هم اسلام ته راوانه وښتل او ویې ویل چې د محمد سحر پرآسمانو هم اغېزه کوي. ځینو وویل چې که داکوډې وي نو هغه خو د ټولي نړۍ پرخلکو اغېز نه کوي، باید انتظار و باسو، او له نورو مسافرو څخه په دې هکله معلومات وکړو . نوکله چې له لیرو لیرو سیمو څخه مسافر راغلل له هغو څخه یې په دې هکله پوښتنه وکړه هغوهم وویل چې په دغه شپه مو سپوږمۍ ولیدل چې دوې ټوټې سول. خو بیایې هم اسلام ته غاړه کښې نه ښوول او ویې ویل چې د محمد سحر ډېر قوي دی . په بخاري شریف کي د منا خبره نسته او یوازي وايي چې د مکې خلکو له حضرت محمد څخه دا غوښتنه وکړه. خو په مسلم او نوروکي راوړي چې عبد الله بن مسعود ویلي چې موږ د رسول سره په منا کي وو،چې دا پېښه وسوه. ځکه نو علامه محمدطاهرکردي په سختی سره داخبره ردوي چې د سپوږمۍ د دوه ټوټې کېدو پېښه د مکې د ابي قبیس پرغره سوې ده. او وايي چې دغه روایت چې په خلکوکي عام او مشهور سوی دی درواغ دی اوکوم اصل نه لري. دغه راز هغه وايي : کوم کیسه کوونکي چې وايي چې سپوږمۍ د رسول   په ګرېوان ننوتل اوله لستوڼـي یې راووتل داهم کوم اصل نه لري. دغه خبري مولانا ابو الاعلیٰ مودودي هم ردوي. او دا چې رسول په ګوته د سپوږمۍ خواته اشاره وکړه دا هم بېخي بې اساسه بولي .

99ـ د حضرت محمد معراج

قال الله تعالی :سبحٰن الذیّ اسرٰی بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الا قصا الذی بٰرکنا حوله لنریه من آیٰتنا انه هو السمیع البصیر [بنی اسرائیل: 1] ژباړه: پاك دی هغه ذات چې یوه شپه یې خپل بنده له مسجد حرام څخه تر هغه لیري جومات (مسجد الا قصٰی) پوري بوتی، چې د هغه چا پېریال یې برکتي کړی دی، څو هلته په هغه خپلي ځیني نښانې وګورو. بېشکه چې هغه د هرڅه اورېدونکی او لیدونکی دی. لکه چې پوهیږو دغي پېښي ته " اسراء " او " معراج " وايي. د " اسراء " معنا د شپې بېول دي. دغه حیرانوونکی سفر له مسجد حرام (مکې مکرمې

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

) څخه مسجد الاقصىٰ (بیت المقدس) او بیا له هغه ځایه تر ملاء اعلیٰ پوري د رسول ﷺ په جسد د شپې سوی دی. ځکه نو قرآن کریم دغه سفر " اسراء " وباله. " معراج " لوړ ختلو ته وايې. څنکه چې حضرت محمد ﷺ په دغه شپه د ملاءاعلیٰ د لوړ تللو مزل وهلی، او اوو اسمانو، سدراَ المنتهٰی او تر هغه هم اوچت سوی او د لوی څښتن قدرت یې لیدلی، ځکه نو دغه سفر معراج بلل سویدی. مدینې منورې ته د رسول ﷺتر هجرت څه موده مخکې یوه شپه هغه مبارك په یوه روایت د کعبې شریفې ترڅنګ په حطیم کې، او په بل روایت د حضرت علی کرم الله وجهه دخور ام هانئ بي بي په کورکې کوم چې مسجد الحرام ته نژدې د صفا او مروه په منځ کې واقع وو. په بل روایت د مسجد حرام. او په بل روایت د ده په کورکې د خوب او ویښتیا تر منځ وو چې ویې لیدل چې حضرت جبرائیل ﷺ د څو ملایکو سره تشریف راوړ، او هغه مبارك یې د زمزم څا ته بوتی هلته یې سینه مبارکه ورڅیري کړه، زړه یې ځني وکیښ او د زمزم په اوبو یې پرېوی. بیا یې د ایمان او حکمت څخه د سرو زرو یوډك تش راوی او د هغه مبارك په سینه کې یې خالي کړ او بیا یې سینه ور وګنډل. بیا یې ترخره لوی او تر غاتري کوچنی سپین براق راوستی او رسول ﷺیې پر سپورکړ دغه مهال هغه شوخي وکړه. جبرائیل ﷺ ورته وویل شوخي مه کوه، ترننه پوري پرتا باندي تر محمد ﷺزیات غوره وګړی نه دی سپور سوی. براق چې دا واورېده خوله خوله سو . پردغه براق رسول ﷺ بیت المقدس ته ورسېدی، هلته یې په اقصیٰ جومات کې دوه رکعته لمونځ وکړ. کله چې له جوماته بهر راووتی جبرائیل ﷺ د شرابو او شیدو دوې پیالې ورته ونیولې. هغه مبارك د شیدو پیاله ځني واخیسته. جبرائیل ﷺ ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، که دي د شرابو پیاله اخیستې وای امت به دي بې لاري سوی وای. بیایې د جبرائیل ﷺ سره یو ځای آسمانو ته تشریف یووړ، په لومړی آسما ن کي یې حضرت آدم ﷺ، په دوهم کي یې حضرت یحیٰی او حضرت عیسٰی ﷺ ، په درېیم کي یې حضرت سوسف ﷺ ، په څلورم کي یې حضرت ادریس ﷺ ، په پنځم کي یې حضرت هارونﷺ ، په شپږم کي یې حضرت موسٰی ﷺ ، په اووم کي یې حضرت ابراهیم ﷺ ولیدل .

حضرت ابراهیم ﷺ د بیت المعمور په خواکې ناست وو،کوم چې هره ورځ او یا زره ملا یکي ور ننوزي او بیا نه ځني راوزي. بیا سدراَ المنتهٰی ته ورسېدی. بیا بیت المعمور ور وښوول سو. بیا د شرابو، شیدو او عسلو پیالې ورته راوړه سوې، چې له هغو څخه یې بیا د شیدو پیاله واخیسته او ویې خوړلې. بیا جبرائیل ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، له دې امله به ته او ستا امت پرفطرت ولاړ وي . بیا د خدای له لوري هغه څه ورته وحي سول چې بېله خدای او رسوله هیڅوك نه دي په خبر. خو لکه چې خپله حضرت رسولﷺ وایي دغه مهال پرده او د ده پرامت باندي پنځوس لمونځونه فرض سول. چې بیایې د موسٰی ﷺ په مشوره څوځلې د خدای له حضوره په هغه کي لږوالی وغوښتی چې پای د ورځې پنځه لمونځونه فرض سول .

100ـ د مشرکینو لخوا د معراج نه منل

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حضرت ابن عباس وايي کله چې حضرت رسول ﷺ په هماغه شپه له معراجه بيرته راستون سو، سهار په حجر اسماعيل کې گوښه او غمگين کښېنستی، ځکه پوهېدی چې قوم يې دا خبره نه ورسره مني. دغه مهال نا ببره ابوجهل راغی د هغه مبارك څنگ ته کښېنستی او په مسخره او استهزاگۍ يې ورته وويل: بيا خودي کوم نوی شی نه دی موندلی ؟ هغه ورته وويل: تېره شپه زه بيت المقدس ته او له هغه ځايه آسمانو ته بوتلی سوم. ابوجهل ورته وويل: د شپې دي بيت المقدس ته سفرکړی او په سهار يې زموږ سره په مکه کې اوسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو ابوجهل ورته وويل: دغه خبره دي قوم ته هم کوې ؟ هغه مبارك ورته وويل: هو. نو ابوجهل ناري کړه چې ای د بنی کعب بن لوئي اولادې راسئ ! کله چې خلك را غونډ سول، نو ابوجهل رسولﷺ ته وويل: اوس هغه خبري چې ماته دي وکړې دوی ته وکړه. رسول ﷺ وويل: هو ! زه د شپې بوتلی سوم. هغو ورته وويل چيري ؟ ده ورته وويل بيت المقدس ته. هغو ورته وويل: او په سهار يې بيا زموږ سره اوسې ! ده ورته وفرمايل: هو. نو دوی په حيرت او تعجب کې ولوېدل او ويې ويل چې: دا ډېره عجبه خبره ده. ځينو له ډېره انکاره لاسونه مروړل، ځينو پرخندل، ځينو له حيرته لاسونه پرسرو ونيول، او ځينو چې پرده ايمان راوړی وو له دې امله بيرته له دينه واوښتل. وايي څنگه چې د قريشو زياتره وکړی د شام سوداگروه او بيت المقدس يې په پلاو پلاو ليدلی وو، نو هغو رسول ﷺ ته وويل چې که ته رشتيا وايې نو موږ ته و وايه چې بيت المقدس څنگه ځای دی ؟ رسول ﷺد دې خبري په اورېدو ډېرخفه سو. ځکه هغه خو د بيت المقدس د ليدلو لپاره نه وو تللي، بلکي هغه هلته دشپې رسېدلي وو او له هغه ځايه په هما غه شپه معراج ته تللی وو. خو لوی څښتن سمدستي د هغه له مخې مادي پېخولونه پورته کړه، چې په دې ډول يې دکفارو سوالونو ته دقيق جوابونه وويل. بي بي عايشه (رض) وايې بيا ابو جهل او څونور کسان حضرت ابو بکر ته ورغلل او ورته ويې ويل ايا ته دا منې چې ستا ملگری د شپې بيت المقدس او بيا آسمانو ته تللی وي ؟ هغه وويل، محمد ﷺ دغسي وايي؟ هغه ورته وويل: هو. ابو بکروويل: که هغه رشتيا دغسي ويلي وي نو رشتيا وايې. هغه ورته وويل ته دا منې چې هغه دې د شپې شام ته تللي وي او بيرته دې په دغه شپه د سهار د مخې راسي ؟ هغه ورته وويل: هو. نو له دغي ورځې حضرت ابو بکر په صديق ونومول سو.

101ـ له مکې څخه مدينې ته د حضرت

محمد ﷺ هجرت.

لومړنۍ پيلا مې:

د يثرب (مدينې منورې) خلکو د هغه ځای له يهودو څخه اورېدلي وه چې يو نبي د خدای له لوري را لېږونکی دی چې هغه به د مکې خلك له هغه ځايه وباسي، يثرب ته به راسي، موږ به يې پيروي وکړو او د هغه په ملگرتيا به تاسي د " عاد اِرَم " غوندي ووژنو. نو هغه وو چې د نبوت په يوولسم کال د حج په مهال چې د 620ع. کال د جولای سره سمون خوري، رسول ﷺ په منا کې د شپې لخوا د يثرب د خزرج د قبيلي د شپږو تنو ځوانانو سره مخامخ سو. د خبرو

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

اترو په ترڅ کي يې هغو ته د اسلام حقيقت څرګند کړ، قرآن يې ورته تلاوت کړ او د خدای ﷻ لوري ته يې را وبلل. هغو يو له بله سره وويل چې دا خو ښځي هما غه نبي معلوميږي چې يهودو يې موږ ته د راتلو په هکله ويلي وه. نو د دې لپاره چې يهود تر موږ وړاندي نه سي بايد د هغه خبري ومنو. نو هغه وو چې شپږ سره مسلمانان سول او ژمنه يې وکړه چې موږ به اسلام په يثرب کي نورو ته هم وړاندي کړو. کله چې دوی مدينې ته ورسېدل، نو يې هلته د اسلام پيغام خلکو ته واوراوه او له دې سره هلته کور په کور د رسول الله په هکله آوازه خپره سوه. د دې پايله دا سوه چې په راتلونکي کال کي چې د حج موسم را ورسېدی، نو د هغه ځای دوولس تنه مخور د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر سول چې پنځه يې له هماغو وکړو څخه وه چې تېرکال يې د رسول ﷺ سره ليدلي وه او اووه نور وه. دوی د منا په عقبه نومي ځای کي د رسول ﷺ سره وليدل او پرڅو خبرو يې بيعت ورسره وکړ. (دغه بيعت ته د عقبې لومړی بيعت وايي) .

مدينې ته د سفير لېږل:

د حج د مناسکو په پای ته په رسېدو سره، رسول ﷺ د دغو خلکو سره خپل سفير حضرت مصعب بن عمير ﷺ مدينې ته ولېږی، څو د هغه ځای خلکو ته د اسلام د دين احکام ور زده کړي او هلته اسلام خپورکړي. دغه سفير هلته د نورو مسلمانانو په مرسته د اسلام په خپرولوکي غټ برياليتوب ترلاسه کړ. چې په پايله کي يې د نبوت په ديارلسم کال د حج په موسم کي د مدينې څخه تر اويا ډېرمسلمانان چې دوې تنې ښځې هم پکښېکي وې د حج د فريضې د ادا کولو لپاره مکې ته ورغلل. دوی په مدينه کي يا د مکې په لاره کي يوله بله سره وويل چې موږ بايد رسول ﷺ مدينې ته را وبولو. نو هغه وو چې د ذي الحجي په (12) د شپې په تياره کي يې د رسول ﷺ سره د عقبې دوهم تاريخي او نامتو بيعت وکړ، او د رسول ﷺ په تجويز يې د خپلو قومونو دوولس تنه نقيبان هم وټاکل .

د اسلام نوی ټاټوبی:

د دې بيعت په ترسره کېدوسره اسلام د کفر او جهالت په ناولي چاپېر يال کي ځان ته د يوه نوي، سپېڅلي وطن بنسټ کښېښود، او رسول ﷺ مسلمانانوته اجازه ورکړه چې خپل دغه نوي ټاټوبي، مدينې منورې ته هجرت وکړي. چې تردې بيعت دوې مياشتي اوڅو ورځي وروسته په مکه کي بېله هغو مسلمانانو چې مشرکينو په زور راګرځولي وه، نور ټول د رسول ﷺ ، ابو بکر ﷺ او علي ﷺ په شمول له مکې څخه ووتل.

د مشرکينو غونډه او د محمد ﷺ د وژلو پرېکړه :

بالاخره د مکې مشرکينو د نبوت د (14)کال د صفري په (26) نېټه چې د 622ع. کال د سپټمبرله (12) سره سمون خوري د پنجشنبېپه ورځ ترغرمې د مخه د مکې په پارلمان " دار الندوه " کي د تاريخ تر ټولو خطرناکه غونډه جوړه کړه چې په هغې کي د قريشو ټولو استازو ګډون وکړ. په غونډه کي د حضرت محمد دله منځه وړلولپاره ډول ډول تجويزونه وړاندي سول او مسترد سول، خو د ابوجهل دا تجويزد رايوپهاتفاق ومنل سو چې د هري قبيلې څخه

Download from: ketabton.com

دي يو يو تن په يوه پلا پرمحمد ﷺپه تورو واري وکړي او ودې وژني. په دې ډول به د هغهوژنه پرټولو قبايلو و وېشل سي او " آل هاشم " به يوازي د ټولو قبايلوسره مقابله ونه کړاسي.

د هجرت اجازه : د دې سره سم حضرت جبرائيل سمدستي د خدای تعالی وحي رسول ﷺ ته راوړې او د قريشو له دغه جوړجاړي څخه د خبرولو په ترڅ کي يې ورته ووېل چې خدای تعالی دا نن شپه تاته له دې ځايه د تللو اجازه درکړې ده. تردې اطلاع وروسته هغه غرمه د ابو بکرکورته ورغی، ورته وېې وېل چې ماته د هجرت اجازه سوې ده. حضرت صديق ورته ووېل: ماته به هم ستاسې د ملګرتيا شرف را په برخه سوی وي ؟ هغه ورته وفرمايل: هو. په دې ډول د سفرلپاره تياری ونيول سو او رسول ﷺ بيرته خپل کور ته ولاړ. هغه حضرت علي ﷺ را وغوښتٓ او ورته وېې وېل چې ما ته د هجرت حکم سوی دی او نن شپه مديني طيبې ته ځم. ته به زما پرکټ بيده سې او زما دغه حضرمي (په حضرموت ياجنوبي يمن کي جوړ سوی) پټو به درباندي واچوې . تاته د دوی له لاسه څه تاوان نه رسيږي، سهار د هغو کفارو امانتونه چې ماته يې ايښي وه ورکړه او بيا مديني ته راپسي راسه .

د رسول ﷺ د کور کلابندي :

دکفارو د پلان سره سم د حضرت رسول الله ﷺ کور د يوولسو وسله والوکسانو لخوا محاصره سو، څو هرکله هغه راووزي بريد پروسي او له منځه يووړل سي. العياذبالله. کله چې د شپې ډېره برخه تېره سوه، رسول الله حضرت علي پرخپل ځای پرېښووی اوله کوره راووتی. د خدای په قدرت له دغو وسله والوکسانو څخه هيچا ونه ليدی. د حضرت ابو بکرکورته ولاړی اوله هغه ځايه دواړه د جبل ثور پر لوري رهي سول او هلته د ثور په نامه په يوه سمڅه (غار)کي پټ سول.

د ثور په ځمڅه کي:

د صديق اکبر ﷺيو ځوان زوی عبد الله به چې ډېر هوښيار وو، شپه په دغه سمڅه کي تېرول او سهار وختي به ښارته تی، د قريشو سره به يوځای سو، څه مشوره چې به هغو کوله د هغې په هکله به يې د شپې رسول ﷺ ته اطلاع را وړله. دغه راز د حضرت صديق يوه آزاد سوي مريي عامر بن فهيره به د ورځي وزې پولې او ماښام به سمڅي ته ورغی، رسول ﷺ او حضرت صديق ته به يې شيدې ورکولې. په دې ډول درې ورځي تيري سوې.

د قريشو لخوا د رسول ﷺ لټون :

کله چې قريش پوه سول چې رسول ﷺ يې له لاسه وتلی دی سخت په غوسه سول او هرلوري ته يې په رسول ﷺ پسي سړي ولېږل، چې له هغو څخه يوه ډله د ثور د سمڅي تر خولې ورسېدل. څنګه چې ابو بکرد هغو د قدمونوکښېهار واورېدی و يې وېل: ای د خدای رسوله که له دغو څخه يو سړی محض کښته وګوري، نو سمدستي به مو ووېني.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

هغه ورته وویل ای ابو بکره ! پټه خوله سه ! زموږ دوو، دریېم خدای ﷻ دی. د دې معجزې له مخي تلاښ کونکو دوی ونه موندل او بېرته ولاړل.

د مدینې په لار کي :

رسول ﷺ له مکې څخه تر رخصتېدو د مخه لا یو اعتمادي کافر عبد الله بن اریقط لیثي په اجوره د لاري د ښوولو لپاره ټاکلي وو. د پروګرام سره سم په څلورمه ورځ هغه د حضرت صدیق دوې اوښي جبل ثور ته ور وستې. او رسول ﷺ ، ابو بکر ﷺ او عامر بن فهیره د مدینې په لوري رهي سول. تر یوې ورځي او شپې پرله پسې سفر وروسته بله ورځ غرمه چي تودوښه ډېره زیاته سوه، نو حضرت ابو بکر ﷺد یوه سیوري په لټه کي سو، څو حضرت محمد ﷺ استراحت ورته وکړي. رسول ﷺ استراحت وکړ، او بیایې یوڅه شیدې ورته پیداکړې او هغه وڅښلې او بیا رهي سول .

د قریشو یو بل چل :

قریشو ـ چې په خپلو ناپاکو مقاصدوکي پاته راغلي وه ـ یو بل چل په لاره واچاوه، ویې ویل: هرچا چې محمد یا ابو بکر ونیول او راېې وستل سل اوښان انعام ورکول کیږي. کله چې سُراقه بن مالك دا خبره واورېدل، د هغه مبارك په لټه کي سو. اتفاقاً یې هغه و موند، خو د خدای په قدرت د هغه آس نوك وخوړ او غوځار سو. دغه مهال سراقه د غشي په ویشتلو فال واچاوه چي حمله وکړم که نه ؟ که څه هم جواب نه وو، خو د سلو اوښانو ستر انعام هم څه داسي شی نه وو، چي د یوه غشي په فال یې پرېږدي. بیا پرآس سپور سو او په ډېره بېړه وړاندي وخوځېد، تردې چې رسول ﷺ ته بېخي ډېر ور نژدې سو. خو بیا یې آس نوك وخوړ او غوځارسو. بیا یې فال واچاوه او وپوهېدی چې معامله څه بل ډول ده. بالاخره یې امان وغوښت چې ومنل سو، او هغه د قریشو د انعام په هکله دوی ته معلومات ورکړل او بېرته د مکې په لوري رهي سو .

په دې ډول د هجرت دا قافله مزل په مزل په امن او امان مدینې منورې ته ورسېدل .

102ـ د مکې سره د حضرت محمد ﷺمینه

د حضرت محمد ﷺچې د مکې مکرمې سره څونه مینه او الفت وو، د هغې اندازه د هغو الفاظو څخه لګېدای سي چې هغه کله مکه، مدینې ته د هجرت په منظور پرېښوول، هغې ته په خطاب کي یې وفرمایل:" ما اطیبك من بلد و احبك الی و لولا ان قومی اخرجو نی ما سکنت غیرك ". [مشکوآ عن ابن عباس].

ژباړه: ته څه عجیبه ښکلی ښار یې او ماته څه عجیبه ګران سوی یې. که زما قوم زه له تا څخه نه وای ایستلی زه به بېله تابل ځای نه وای اوسېدلی. یعني زه مکه نه پرېږدم، او زړه مې نه غواړي چې ځني ووزم، خو زما د قوم د نادودو له امله د خدای امردغسي سوی دی. د مکې سره د آنحضرت د مینې او محبت ژورتیا له دې حدیث څخه نوره هم ښه څرګندیږي:

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

عن عبد الله بن عدی قال: رایت رسول الله وافقاً علی الحزوراً،فقال: " و الله انكِ

لخير ارض الله الی الله، واحب ارض الله الی الله ولولا اني اخرجت منكِ ماخرجت ". مشكوٰآ.

ژباړه: عبد الله بن عدي وايي : ما رسول وليدی چې په حزوره نومي ځای کې ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کې ويل: " په رشتياچي ته د خدای ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې. اوکه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړسوی ، زه به لتا څخه نه وای وتلی ."

103ـ د بيت الله شريفي قبله کېدل

قال الله تعالی وتبارك :قد نرٰی تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلاَ ترضٰها فول وجهك شطرالمسجد الحرام وحيث ماكنتم فولوا وجوهكم شطره] البقره: 144[

ژباړه: د آسمان لوري ته ستا بيا بيا مخ اړول موږ وينو. دادی موږ به ارو مرو تا هغي قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښوې. نو د مسجد الحرام (کعبې) لوري ته په لمانځه کي خپل مخ وګرځوه. اوس چې تاسي هرچيري اوسئ، نو هغه لوري ته په لمانځه کي مخونه واړوئ. په دې کي اختلاف دی چې ترهجرت د مخه قبله بيت الله وه، که بيت المقدس ؟ ځيني وايي چې په مکه کي رسول پرلمانځه بيت المقدس ته داسي درېدی، چې کعبه به يې هم په مخ کي وه. خو ځينو بيا ويلي دي چې يوازي يې بيت المقدس ته لمونځ کاوه. او امام بغوي (رح) ويلي دي چې رسول او مسلمانانو ترهجرت د مخه دکعبې شريفي پرلوري لمونځ کاوه. خوکله چې مدينې منورې ته مهاجرسول ترشپاړسو يا اوولسو مياشتو يې د بيت المقدس پرلوري لمونځ وکړ. او دغه قول صحيح بلل سوی دی. څنګه چې کعبه تر ټولو قبلو ستره او غوره ده. او رسول يې په سپېڅلتوب ښه پوهېدی او د هغې د سپېڅلتيا په هکله د عربو احساسات هم ښه ور معلوم وه. او سربېره پردې د هغه د اولني پلار ابراهيم قبله وه او رسول د هغې ترڅنګ وروکی لوی سوی او د وړوکتوب په وختوکي د خپل نيکه عبد المطلب سره د هغې په دروازه کي ډېرکښېنستلی او اوسېدلی وو. او له بله طرفه يې د يهودو د قبلې پرلوري لمونځ زړه نه غوښتی، نو يې د دې سره مينه وه چې که د الله له لوري حکم راکړه سي چې بيا دکعبې په لوري لمونځ وکړم.

او په دې شوق کي به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، چې ښايي پرهغي ملا يکي يې سترګي ولګيږي چې داسي زېری ورکوي . البته دا خبره يې په زړه کي راګرځېدل، اما په خوله يې له ادبه نه ويل. نو بالاخره

د قبلې د ګرځېدو حکم په پورته ډول نازل سو. رسول د هجرت په دوهم کال د خد ای تعالیٰ يا برات په مياشت کي د ام بشر بن براء بن معرور مېلمه وو. کله چې د ماپښين وخت راغی او خلك يې د بني سلمه په جومات کي چې د مدينې له ښارڅخه د شمال لوېديز په لوري د درو ميلو په واټن پروت دی، لمانځه ته پاڅول، دوه رکعته لمونځ سوی وو، چې په درېيم رکعت کي ناڅاپه د دې آيت وحي راغلې او سمدستي رسول او په هغه پسي اقتدا کوونکي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

جماعت ټولو د بيت المقدس له لوري دکعبې لوري ته مخونه واړول. ښايي امام د مقتديانو شاته سوی وي او مقتديانو به يوازي مخ ګرځول نه، بلکي په څه ډېر خوځېدو به يې خپل صفونه د امام ترشابرابرکړي وي. تردغي ورځي وروسته له دې امله دغه جومات ته " مسجدالقبلتين " وايي، يعني د دوو قبلو جومات. او تردغي ورځي وروسته کعبه شريفه په ټوله نړۍ کي د ټولو مسلمانانو قبله وګرځېده.

104ـ د حديبيې سوله

ځنګه چي د حديبيې سوله د مکې شريفي د فتحي او د اسلام د نورو زياتو بريالیتوبونو بنسټ او پيلامه وه، نو ښايي چي لومړی د حديبيې د سولي په هکله معلومات وړاندي کړو او د دغو معلوماتو په رڼاکي د مکې د فتحي په هکله رڼا واچوو: حديبيه د جدې پرلارد مکې مکرمې څخه تقريباً (15) کيلو متره ليري يوه ناوه ده چي پخوا هلته د حديبيې په نامه يوه څاته منسو به وه او اوس يې " شميسي" بولي. رسول ﷺ

د هجرت په شپږم کال خوب وليد چي مکې ته په امن و امان ننوزي او عمره ادا کړي. د دې خوب په اورېدو سره اصحابو ﷺد رسول ﷺ څخه د عمرې په سفر د تللو غوښتنه وکړه. نو هغه وو چي رسول ﷺ د ذوالقعدې (مياشتي) په مياشت کي د (1400يا1500) تنو په ملګرتيا د عمرې په نيت د مکې په لور وخوځېد. هغو په " ذو الحليفه " کي د عمرې په نيت احرامونه وتړل او د هديې (قرباني) اوښان يې هم ورسره رهي کړل .

کله چي قريشو ته د حضرت محمد ﷺ د دې سفر په هکله معلومات ورسېدل په ډېر زور او زوږ سره يې د مقابلې لپاره تياری پيل کړې، او د خپلو متحدو قبايلو ستري ډلي يې را وغوښتلې چي په دې ډول د مشرکينو پوځونه د مکې د باندي په " بلدح " نومي ځای کي سره راغونډ سول. په همدې ډول کله چي محمدي قافله مکې ته نژدې (حديبيې) ته ورسېده نو د دوی ﷺ اوښه هلته چو سوه او سره له ډېرو وهلو اوکشولو هيڅ له خپله ځايه ونه خوځېده ، ځکه نو هلته تم سول. له مسور بن مخرمه څخه روايت دی: کله چي رسول ﷺ په دغه ځای کي واړول ، هلته يوڅا وو چي ډېري لږي اوبه يې درلودې. کله چي دا اوبه خلاصي سوې اصحاب ﷺ له تندي څخه بېتابه سول. نو له دې پېښې څخه حضرت رسالت پناهﷺ ته په خبروركولو سره ، د نبوي معجزې له مخي اوبه دونه ډېري سوې چي ټول لښکر په اوبه سو. د خُزاعه د قبيلې وګړي تردې دمه لا په اسلام نه وه مشرف سوي. خو د مسلمانانو ملګري او د هغو په راز شريك وه. د هغو مشر بُديل بن ورقاء حضرت محمدﷺ ته ورغی او ورته ويې ويل چي د قريشو د پوځونو سېلاب را روان سوی، په بلدح نومي ځای کي يې پر اوبو قبضه کړې، پرتاسو د بريد لپاره تياري کوي او تاسي ته دکعبې شريفي د زيارت کولو اجازه نه درکوي. رسولﷺ وفرمايل: هغو ته ووايه چي موږ د عمرې لپاره راغلي يو او جنګ نه کوو. ښه داده چي قريش تر يوې ټاکلي مودې پوري زموږ سره د سولي تړون لاسليك کړي. بُديل محمدي پيغام قريشوته واوراوه خو ناعاقبت انديش، جګړه مار، نوي ځوانان د دې پيغام اورېدوته تيار نه سول. البته زاړه، تجربه کاروګړي د خبرو لپاره تيار سول. نو هغه وو چي بديل د سولي ټول شرايط واورول، يوه د پاخه عمر تجربه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کاره سړي عروه بن مسعود ثقفي وويل: محمد ډېر معقول شرطونه وړاندي کړي دي. که ماته اجازه وي، نو زه د هغه سره دا معامله يوې خواته کوم. نو څنګه چې قريشو پرهغه بشپړ باور او اعتماد درلود هغه يې خپل استازی وټاکی او د خبرو لپاره يې حضرت محمد ﷺ ته ور واستاوه. عروه د حضرت محمدﷺ سره ضروري خبري ترسره کړې او بيرته ستون سو. هغه قريشوته وويل: زه ځوځو ځلي د حبشې د پاچا نجاشي، د قسطنطنيې د پاچا قيصر او د ايران د پاچا کسرا دربارونو ته ورغلی يم مګر ما داسي پاچا نه دی ليدلی، چې د هغه عظمت او سترتوب دي د حضرت محمد ﷺ غوندي وي اود هغه درباريان او رعيت دي د هغه داسي درناوی وکړي، لکه د حضرت محمد اصحاب چې د هغه درناوی کوي. نو زما تاسي ته دا نصيحت او رايه ده چې د هغه سره سوله وکړئ.

له دې پلوه حضرت محمد ﷺ د سولي د خبرو لپاره خراش بن اميه ته خپله ځانګړې اوښه ورکړه او قريشو ته يې ولېږی، خو قريشو اوښه ووژل او نژدې وو چې خراش هم ووژني. خو هغه يې ونه وژلای سو. هغه دا ټوله ماجرا د رسول ﷺ په حضورکي وړاندي کړه. په دې منځ کي قريشو پرمسلمانانو باندي د بريد لپاره يوه ډله ولېږل، چې د مسلمانانو لخوا ونيول سول. خو حضرت رسالت پناهﷺ د خپلو لوړو اخلاقي صفاتو په مقتضا هغه ټوله وبخښل. نبي الرحمآ ﷺ د قرشو د دې مخالفانه او معاندانه روېې سره سره يوځل بيا د سولي کوښښ وکړ او خپل زوم حضرت عثمان ﷺ يې هغو ته د خپل سفير په توګه ور ولېږی. د هغه ترلېږلو وروسته اصحابو وويل: عثمان څونه بختور سړی دی،هغه به د بيت الله په زيارت او طواف مشرف سي او موږ دلته بې برخي ناست يو. خوکله چې دا خبره حضرت محمد ﷺ واورېدل، نو ويې ويل:" زما د عثمان پر وفاداری باندي بشپړ باوردی چې هغه بېله موږ د کعبې شريفي طواف نه کوي ". همدغسي کله چې حضرت عثمان د حضرت محمد ﷺ پيغام قريشو ته ورساوه. هغو جواب ورکړچي تاته د طواف کولو اجازه ده. خو محمد ﷺ ته موږ هيڅکله اجازه نه ورکوو. مګر حضرت عثمان ورته وويل: زه هم د حضرت محمد ﷺ پرته طواف ته اړتيا نه لرم. هغه وو چې قريشو هغه بندي کړ او آوازه يې واچول چې قريشو هغه وواژه.کله چې دا خبر نبي کريمﷺ ته ورسېد، نو سخت ناکراره سو. بيا هغه مبارك ﷺ ترېوې ونې لاندي کښېنستی او ويې فرمايل چې د عثمان د وينې بدله اخيستل فرض باله سي. نو څوك چې غواړي په دې چاره کي شريك سي زما پرلاس دي بيعت راسره وکړي. چې ټولو اصحابو په خورا ډېر جوش او خروش د ځانو د قرباني کولو بيعت ورسره وکړ. رسول ﷺ خپل کيڼ لاس د حضرت عثمانﷺ لاس وباله او پرخپل بل لاس يې کښېښود، د عثمان له لوري يې هم بيعت وکړ، څو هغه له دې ثوابه څخه بې برخي پاته نه سي . که څه هم وروسته څرګنده سوه چې دا خبر غلط دی، سره د دې هم دغو سرښندونکو اصحابو د خپل شمېرد لږوالي او ظاهري اسبابو د نشتوالي سره سره د رسول ﷺ پرلاس د سرښندنې او فدا کاری بيعت وکړ. نو خدای ﷻ د دوی د دې غوره عمل اجر عظيم دا ورکړ چې په قرآن عظيم کي يې په ډېر صراحت سره د خپلي خوښي سند دوی ته ورکړ او د دې مبارك سند له مخي دغه بيعت د " بيعت رضوان " په نامه ونومول سو. حضرت مسور بن مخرمه څرګند وي چې په دې ترځ کي قريشو هم خپله غلطي احساس کړه او سولي ته چمتو سول، هغو خپل يو د اعتماد وړ، ژب غړاندی ويندوی سهيل بن عمرو مسلمانانو ته د سفير په توګه ولېږی. تر ډېرو خبرو اترو وروسته، په څو شرايطو باندي جوړه وسوه. د سولي د ترون ليکل د حضرت علي

Download from: ketabton.com

کرم الله وجهه پر غاړه وه. رسول ﷺحضرت علي ته وفرمايل چې د تړون ليك په سرکي بسم الله ا لرحمن ا لرحيم وليکي. څنگه چې عربو د ليکونو په پيل کي د " باسمك اللهم " الفاظ ليکل او د " بسم الله " شريفي سره نا بلده وه، ځکه نو سهيل بن عمرو وويل چې د بسم الله پرځای دي همهغه پخواني الفاظ وليکل سي، او رسول ﷺ هم ومنل. بيا رسول ﷺ حضرت على ؓ ته د دي جملې د ليکلو په هکله فرمايل: هذا ماقا ضیٰ عليه محمد رسول الله. يعني: دا تړون محمد د خدای ﷻرسول ومانه. پدې باندي د سهيل تندي گونجي وکړې او ويې ويل که موږ تا د خدای ﷻد رسول په توگه وپېژنو، بيا خو جگړه پای ته ورسېده. نو ته د دې پرځاي خپل اود خپل پلار نوم وليکه. رسول ﷺ ورته وويل: که څه هم تاسي زما رسالت درواغ بولی، خوزه په خدای ﷻلوړم چې زه د خدای ﷻاستازی يم. په هرحال رسول ﷺ ليکونکي ته وفرمايل چې يوازي زما نوم وليکئ خوحضرت علي ؓد ډېري ميني او عقيد تمندی له امله د هغه مبارك پرنامه د خط کشولو څخه ډډه وکړه. چې بيا خپله رسول ﷺپر " رسول الله " باندي کرښه راوکښه او پدې توگه د تړون د شرايطو د ليکلوکار پيل سو. تړون پرلاندي شرايطو لاسليك سو :

_1سږکال دي مسلمانان بېله عمرې ادا کولو بيرته ولاړ سي.

_2په راتلونکي کال کي دي عمرې ته راسي، او تردرو ورځو تېرولو وروسته دي بيرته ولاړسي .

_3د وسلوسره دي نه راځي، هر يو صرف يوه توره دځان سره راوړلای سي. چې هغه به هم په تېکي کي وي او تېکی به هم په کڅوړه کي وي.

_4په مکه کي چې کوم مسلمانان له پخوا څخه اوسېږي هغه له مکې څخه نه سي تللای. اوکه له مسلمانانو څخه څوك په مکه کي اوسېدل غواړي، نو هغه به نه منع کيږي.

_5د مکې له قريشو، يا مسلمانانو څخه که څوك مدينې ته ولاړسي، هغه به بيرته موږ ته سپارئ. خوکه کوم مسلمان مکې ته راسي هغه به بيرته مدينې ته نه لېږل کيږي.

_6د قريشو او مسلمانانو ترمنځ به ترلسوکالو جنگ نه کيږي.

_7د عربو قبايل به اختيار ولري چې د فريقينو څخه د هر لوري سره چې وغواړي په تړون کي شريکېدلای سي .

)د دې تړون له مخي بني خُزاعه وو د نبي ﷺ ملگرتيا غوره کړه او بني بکرد قريشو ملگري سول.(

تراوسه لا پرتړون لاسليکونه نه وه سوي چې ابوجندل نومی د سهل زوی،کوم چې اسلام يې منلی وو او په مکه کي دکفارو په بند کي وو او په پښوکي يې ببړی لاوي چې په يو ډول تښتېدلی او هلته ورسېد. د هغه پر بدن باندي د ظلم او تشدد او د کفارو د بربريت نخښي له ورايه ښکارېدې. خو حضرت محمد ﷺ د تړون د موادو د مراعتولو له امله هغه بيرته قريشوته وسپاری او هغه ته يې داسي تسلا ورکول چې:" ابو جندله د صبراو زغم څخه کار واخله، خدای ﷻ به تاته ارو مروکومه لار پرانيزي. څنگه چې دغه روغه په ښکاره د ذلت او مغلو بيت روغه وه، نو حضرت

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

عمر او نور اصحاب سخت په خپه سول. دوی ویل چي د مسلمانانو د دې یو نیم زرسرښندونکو په مخکي قریش څه اهمیت نه لري. خو د رسول ستړګي هغو احوالو او نتیجوته وې چې د نورو له سترګو څخه پټې وې. هغه په بې مثاله استغنا ، توکل او تحمل دغه سوله ومنل او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو الفاظوچي " الله و رسوله اعلم " ډاډ اوتسلی ورکوله. یعني الله او رسول په داسي خبرو باندي ډېر ښه پوهیږي . تردې وروسته پیغمبر اصحابو ته وفرمایل چې : اوس دلته اوښان حلال کړئ، سرونه وخریاست، یا یې وریښتان لنډ کړئ او احرامونه خلاص کړئ. خو په دې خبره هیڅوك له خپله ځایه ونه ښوربګدل. پیغمبر دري ځله امر وکړ، خو پرصحابه وو باندي په هغه وخت کي د غم او خفګان او زړه ماتوالي داسي سخته غلبه وه چې له خپله ځایه یې هیڅ حرکت ونه کړ. د پیغمبر د رسالت په ټول دورکي تردغه یوه پلا پرته نور داسي ونه سوه. په دې باندي پیغمبر سخت خفه سو. خپلي خېمې ته ولاړ او د ام المؤ منین حضرت ام سلمه (رض) سره یې د زړه خواله وکړه. هغې ورته وویل چې ته په پټه خوله تشریف یوسه اوخپل اوښ ذبح کړه او سرخریونکی پیداکړه خپل سر وخریه. تر هغه وروسته به خلك خپل په خپله ستا پیروي وکړي. همداسي وسول. د پیغمبر د دې کار په لیدو سره خلکو هم قرباني وکړې، سرونه یې وخریل، یا یې وریښتان لنډکړل او له احرامه را ووتل. او په داسي حال کي چې زړونه یې له غمه ډك وه مدینې ته رهي سول. په لاره کي د " الفتح " سوره نازله سوه او الله د دغي روغي نوم " فتح مبین " کښېښود. 105ـ د حدیبیې د سولي سیاسي ګټي که د وجدان آزادي وي او تعصب نه وي، نو اسلام داسي یو دین دی چې خپل په خپله انساني کائنات ځانته را جذبوي. لکه څنګه چې د " حدیبیې سولي" ته له دې امله د " فتح مبین" اعزاز ور په برخه سو چې څنګه د مسلمانانو اوکفارو ترمنځ د یوه تړون په ذریعه سوله منځ ته راغله اوجنګ وځنډول سو، نو مشرکینو ته د امن او سکون په فضاء کي د مسلمانانو سره د راشي د رشي موقع په لاس ورغله ؛ یو له بله په خبرو اترو او پوښتنو ګروېږنو سره مشغول سول اود اسلام مقناطیسي کشش اود مسلمانانو سولي خوښوني،کریمانه اخلاقو، ښو او غورو اعمالو، صداقت، عدالت، حق خوښوني او حق پوهني او داسي ډېرو نورو ښو صفاتوکفار د هغو ګرویده کړه. چې په نتیجه کي دا سوله د مسلمانانو لپاره د لوی خیر، رسمیت پېژندلو او سترو بریو لامل سوه. لکه چې تردې سولي وروسته خیبرفتح سو، مسلمانانو ته ډېري ولجې په لاس ورغلې، خالد بن ولید او عمرو بن العاص، دوه نامتو شخصیتونه مسلمانان سول، اسلام زیات خپور سو، او په دوه کاله کي د مسلمانانو لښکر له یونیم زر تنو څخه لسوزرو تنو ته ورسېد، او په دې ډول د مکې شریفي د فتح کېدو شرایط راغونډ سول . هلته ابوجندل د مکې په بندیخانه کي د اسلام د حق دین تبلیغ پیل کړ چې د دغه تبلیغ په نتیجه کي په یوه کال کي درو سوو تنو اسلام راوړ. په دې ترڅ کي عتبه بن أسید کوم چې لقب یې " ابو بصیر" وو د مکې دکفارو له ظلمونو په عذاب سو او مدینې منورې ته وتښتېدی. قریشو په هغه پسي د رسول خدمت ته دوه تنه ولېږل، او غوښتنه یې ځني وکړه چې د تړون سره سم زموږ سړی بیرته را وسپاره. رسول عتبه ته وفرمایل چې بیرته ولاړ سه. هغه عرض کړه ته مابیرته دکفارو منګلو ته سپارې؟ څو مابیرته کفرته مجبوره کړي ؟ هغه ورته وفرمایل :" خدای تعالی به ستا د ژغورني کوم تدبیر وکړي". ابو بصیر مجبوره سو د دوو تنو په محافظت بیرته د مکې په لور رهي سو. خوکله چې ذو الحلیفې ته ورسېدی، یو کافر

Download from: ketabton.com

يې وواژه اوبل وبېرېدی، بېرته رسول ﷺ ته ورغی او شکايت يې وکړ. په دې وخت کې ابو بصيرهم بېرته مدينې ته ورسېدی او رسولﷺ ته يې وويل چې : تاخو زه د تړون سره سم بېرته ور ولېږلم. اوس نو پرتاسوکومه ذمه واري نسته او وروسته بيا له مدينې څخه " عيص " نومي ځای ته، چې د سمندر پرغاړه " ذو مروې" ته نژدې وو، ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه. وروسته د مکې مظلوم مسلمانان په پټه تښتېدل او د ابو بصير سره به هلته يوځای کېدل. چې په دې ډول د ابو بصيرسره د اويا تنو مسلمانانو يوه غښتلې ډله را غونډه سوه . ترډې وروسته به چې د قريشو د سوداګرۍ قافله له دې لارې شام ته تله، نو هغو به د قافلې سړي وژل او مال به يې څني لوټاوه. چې په دې ډول دغه د غنيمت مال د هغو د خرڅ، خوراك ذريعه وګرځېدل. بالاخره قريش دغو حالاتو په تنګ کړه او د رسول ﷺ په حضور کې يې عرض وکړ چې موږ د تړون ترهغه شرط تېر يو چې که مسلمانان له مکې څخه مدينې ته تښتي موږ ته يې بېرته په لاس راکړئ. نوکه مسلمانان و غواړي چې مدينې ته ولاړسي هلته اوسېدلای سي. او موږ يې بېرته نه غواړو. ترډې وروسته ابو بصير او د هغه ملګري مدينې ته ورغلل او هلته و اوسېدل او د قريشو دکاروان لار پرانيستل سوه .

106ـ عمرآ القضاء

قال الله تعالیٰ : لقد صدق الله ورسوله الرؤيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاءالله آمنين محلقين رؤسكم ومقصرين لاتخافون فعلم مالم تعلموافجعل من دون ذٰلك فتحاً قريباً] الفتح:27 [

ژباړه: په واقع کې خدای ﷻ خپل پيغمبر ته رشتيني خوب ښوولي وو، چې هو به هو له حق سره سم وو. ان شاء الله تاسي به ارو مرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځئ، خپل سرونه به وخريئ او ورېښتان به لنډ کړئ او پر تاسي به هيڅ بيره نه وي. هغه په هغه خبري باندي پوهېدی چې تاسي نه پوهېدلاست. له دې امله هغه د خوب د پوره کېدو د مخه تاسي ته د هغه نژدې فتح درپه برخه کړه.

حضرت رسول او درو زرو اصحابو د هجرت د اووم کال د ذي القعدې په مياشت کې د حديبيې د تړون سره سم د هغې تاريخي عمرې لپاره کومه چې په عمرآ القضاء مشهوره سوه، مکې شريفې ته تشريف يووړ. دغه سفرته په اسلامي تاريخ کې په ډېر درناوي کتل کيږي . قريشو په مسلمانانو هيڅ کار ونه درلود، مسلمانانو په درو ورځوکې د عمرې د ادا کولو مناسك تر سره کړل، پدې وخت کې قريشو د مکې ښار پرې اېښي وو، او له نژدې غونډيو څخه يې د مسلمانانو د مناسکو د ادا کولو ننداره کول. د مکې د خلکو دا خيال وو چې مسلمانان د مدينې شريفې تودې آب و هوا ضعيفه کړي دي، له دې امله رسول ﷺ وفرمايل چې د طواف په لومړيو درو شوطونو (ګردشونو) کې د اوږو په ښورولو سره د اتلانو غوندې حرکات تر سره کړي (دې حرکاتو ته په عربي کې رمل وايې) چې دا سنت تر اوسه پوري هم هماغسې جاري دی. د مسلمانانو دې رشتينو ديني ولولو او د عبادت دې ساده طريقې او ستر ديانت او

Download from: ketabton.com

امانت پر کفارو یوه عجیبه ستره اغیزه وکړه. ښار له خلکو تش وو،خو هیچا ته یو وړوکی تاوان هم ونه رسېدی. چې د مسلمانانو دې ښه کردار په سلګونو کفار د اسلام لوري ته مایل کړه .

107 ـ د مکې فتح

د حدیبیې په معاهده کې چې د فریقینو ترمنځ وسوه، یو شرط دا وو چې ترلسوکالو به د دوی ترمنځ جګړه نه کیږي. همدغسې د عربو قبایل اختیار لري چې د کوم فریق سره وغواړي، د هغو سره ملګري او یوځای سي، او له دواړو جانبو څخه یو، داحق او اجازه نه لري چې د بل جانب پرحلیف او اتحادي باندي لاس پورته کړي. د تړون د دغي مادې له مخي د بني خزاعه قبیله د مسلمانانو ملګرې وه. او د هغو حریفه قبیله بني بکرد قریشو سره یوځای سوې وه. د تړون د دغي تصریح سره سره قریشو د حرم دننه د بني بکرو په ملاتړ پربني خزاعه وو برید وکړ، ځیني وګړي یې په بې رحمی سره ور ووژل او ځیني نور یې آخوا دې خوا تیت او پرک کړه. تردې پېښې وروسته د بني خزاعه وو ځیني خلك مدینې منورې ته ورغلل او حضرت محمد ﷺ ته یې شکایت وکړ. رسول‌ﷺ قریشو ته قاصد ولېږی، چې یا د مقتولینو خون بها (دیت) ادا کړئ، یا د بني بکرو ملاتړ پرېږدئ. اوکه داسي نه کوئ، نو بیا اعلان وکړئ چې د حدیبیې تړون مات او له منځه تللی دی. قریشو چې دا شرایط واورېدل، د هغو په نماینده ګي قرطه بن عمر وویل: مورته درېیم شرط د منلو وړدی. بیا قریش پښېمانه سول او ابو سفیان یې د تړون د بیانوي کولو لپاره مدینې ته ولېږی او د رسول ﷺ حضورته حاضر سو. خو د رسول ﷺ د صبر پیمانه ډکه سوې وه او د بتانو له ناولتیا څخه یې د کعبې شریفي د پاکولو پرېکړه کړې وه. ځکه یې نو د تړون د بیانوي کولو څخه ډډه وکړه. او د کعبې د تطهیر لپاره یې تیاری پیل کړې. لنډه داچې د هجرت په اتم کال د روژې مبا رکې پر لسمه نېټه د اسلام لس زره کسیز پوځ په خورا ډېرحشمت، عظمت او دبدبه د مکې په لور وخوځېد. محمدي لښکرو مکې مکرمې ته د یوه مزل یا تقریباً لسوکېلو مترو په وا ټن په " مر الظهران " نومي ځای (وادي فاطمه)کې واړول، او د رسول ﷺ د امرسره سم ټول پوځ بېل بېل ځایونه اورونه بل کړل. چې په دې ډول ټوله بېدیا د امن ارشو وګرځېده. سره د دې چې د راز د خورا پټ سا تلو له امله قریشوته د دې لښکرو د خوځښت په باب څه پته نه وه. خو دوی د خزاعه وو سره د خیانت له کبله په ډارکې وه، چې رسول ﷺ به له دې امله ارو مرو د غوږ تاو راکوي. نو ځکه یې مشوره سره وکړه او پرېکړه یې وکړه چې که د حضرت محمد ﷺ لښکر د جګړې لپاره راځي، نو د هغه په وړاندي به مزاحمت او مقابله نه کوي . او پردې سربېره به ابو سفیان بن حرب د دوی لخوا د رسول ﷺ څخه ټولو مکه والوته د امان ترلاسه کولو لپاره، استازی وي. او هغه ته به خبر ورکوي چې موږ مکه په دې شرط درسپارو، چې هغه د یوه آزاد ښار په توګه و پېژندل سي. او د اوسېدونکو د ځان او مال خوندي ساتل یې تضمین سي. خو هغو ابو سفیان ته دا دنده هم ورکړه چې که وپوهېدی چې د محمد لښکري لړ دي او قریش یې مقابله کولای سي، نو هغه ته به د جنګ اعلان ورکوي. البته قریشو د دې چارو لپاره حکیم بن حزام هم د هغه سره ملګری کړ. دغه مهال د حضرت محمد ﷺ اکا عباس بن عبد المطلب هم اسلام منلی وو، د مکې څخه یې د خپلې کورنۍ سره هجرت کړی وو اوپه لاره کې د هغه سره یوځای سو او بیرته

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

مکې ته رهي سو. کله چې اسلامي پوځ " مرالظهران " ته ورسېد او حضرت عباس ﷺ د هغه ډېربښت او پیاوړتیا ولیدل، نو هغه ته د خپل قوم د خوارۍ ببره پیداسوه، ځکه یې نو وپتېیل چې هرڅه ژر مکې ته ځان ورسوي او قریش د جګړې له نا خوالو وژغوري. هغه د شپې د مکې" اراك " نومي ځای ته ورسېد او په همد غه شپه یې وغوښتل چې هلته یو څوك پیدا کړي چې په دې باب سمدستي مشوره ورکړي. له ښه مرغه ابو سفیان، حکیم بن حزام او بُدیل بن ورقاء په همدغه شپه د مسلمانانو د لښکروپه هکله د معلوما تو تر لاسه کولو لپاره را وتلي وه. دوی نه وه خبر چې محمدي لښکري مکې ته د څلورو میلوپه واټن نژدې رسېدلي دي. کله چې هغو له اراك څخه د " مرالظهران " په لار کې خېمې، پوځ او زښت زیات اورونه ولیدل سخت وارخطا سول، چې پای د حضرت محمد د لښکرو څارندویانو ونیول او بندیان یې کړه. دغه مهال حضرت عباس او دوی سره پېښ سول. حضرت عباس مشوره ورکړه چې اسلامي لښکروته بېله جګړې تسلیم سي او امان وغواړي. ابو سفیان دغه مشوره بېله کوم تردده ومنل. نو هغه وو چې څارندویانو دوبیرته خوشي کړه، ابو سفیان د رسولﷺ پرسپینه غا تره باندي چې حضرت عباس راوستلې وه، د هغه ترشا سپورسو او د رسول ﷺ د قرارګاه پرلور یې رهي کړ. په لاره کې حضرت عمر ﷺچې دغه شپه د لښکرګاه د سا تني کار ور سپارل سوی وو پر پېښ سو او چې وپوهېدی چې ابو سفیان د حضرت عباس ترشا سپور دی ورغږ یې کړه: ای د خدای دښمنه ! د خدای شکردی چې بېله کومي ژمني او معاهدې یې ما ته د شپې په لاس راکړې) .د ابو سفیان تېري ټولي نا کردې ټولو ته معلومي وې. چې له هغو څخه هره یوه د هغه د وژني وړ وه؛ د اسلام سره د هغه عداوت او دښمني؛ پر مدینه منوره باندي په پلاوو پلاوو بریدونه؛ د عربوقبایلو را پاڅول او د رسول ﷺ د وژلو پټه توطئه،دا ټولي خبري د هغه د مرګ سبب کېدای سوې .(حضرت عمرته د ابو سفیان وژل ډېرآسانه کار وو، خو هغه چې ولیدل چې د رسول الله د اکا ترشا د هغه پرغا تره سپور دی، په بېړه د رسول الله د اوسېدو د ځای په لوري وخوځېد، څوله هغه څخه د هغه د وژلو امرترلاسه کړي. حضرت عباس د دې خبري په پوهېدوسره، د دې لپاره چې ترحضرت عمرد مخه د پیغمبرد اوسېدو ځای ته ورسیږي، غاتره چټکه کړه او ترحضرت عمرد مخه وورسېد. خو حضرت عمر هم سمدستي پسي ور ورسېد او د رسول الله ﷺ په مخکې یې د ده پرسر د حضرت عمرسره شخړه سوه. چې پای رسول ﷺ امان ور ته ورکړ او عباس ته یې وفرمایل چې ته یې نن شپه ستا په کورکي وساته، سبا سهار یې ماته راوله. وایې چې بُدیل بن ورقاء کوم چې د خزاعه وو سردار او د مسلمانانو حلیف (ملګري) وو او حکیم بن حزام چې د بي بي خدیجې د اکا زوي وو، هم د شپې د عباس ﷺ په کورکي وه. خو ځیني بیا وایي چې کله حضرت عباس، ابو سفیان پرغاتره سپورکړ، دوي بیرته پرشا وګرځېدل. د ابو سفیان پرخېمه یې سختي پیرې ولګولې او کله چې سهار سو، هغه یې د رسول ﷺ حضور ته وروستی او ترڅه زړه نا زړه توب وروسته یې د حضرت عباس ﷺپه مشوره ایمان راوړ ،او بیایې بېله مقاومته د مکې د سپارلو تړون ورسره لاسلیك کړ . البته د رسول ﷺ لخوا هم تضمین او ډاډ ورکړه سو چې دوي به د مکې د خلکو د مالونو او ځانونو ساتنه کوي. حضرت عباس ﷺحضرت محمد ﷺته عرض وکړ چې ابو سفیان عزت خوښوونکی سړی دی، نو ده ته څه عزت او ویاړ هم ور په برخه کړه. هغه وفرمایل:" ښه دی، څوك چې د ابو سفیان په کور کې یا په مسجد الحرام کې پناه واخلي. یا دخپلو کورونو دروازې په ځانو پسي وتړي یا وسله پر مځکه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کښېږدي، هغه ته دي امان ورکول کیږي". وايي چې دغه مهال حکیم بن حزام هم مسلمان سو او ده او ابو سفیان دواړو رسول ﷺ ته سلاورکړه چې تر مکې د مخه هوازن ته د جگړې لپاره ولاړسي خو رسول ﷺ ونه منل. بیا رسول ﷺ وفرمایل دوي د غرونو په یوه لوړه او تنگه ناوه کي ودروئ، څو د خدای ﷺد پوځونو د سترتوب نندارہ وکړي او د هغو غښتلتیا، ښه نظم، ښې وسلې او د شمېر ډېرښت په درسته توگه ووېني. تردې وروسته ابو سفیان مکې ته ولاړ او خپل قوم قریشو ته یې وویل: د محمدي پوځونو په وړاندي وسلې پر مځکه کښېږدئ او جگړه مه ورسره کوئ او هغوي یې د اسلام منلو ته هم وبلل. خو په دې وخت کي ځیني احساسا تي وکړي د قریشو د لښکرو د راغونډولو او د نبوي پوځ په وړاندي د ټینگار په تکل کي سول او ځینو د ابو سفیان له خبرو څخه سروغړاوه. ان چې د هغه مېرمني " هند " قریش د هغه وژلوته وهڅول. خو د دوی دې هڅو څه ځای ونه نیو او خلك تردې خبرو اورېدلو وروسته سره تیت سول. چې په پایله کي د ټولو زړه ته تېره سوه چې د اسلام د پوځ سره مقابله بې ځایه کاردی. نو یې د ابو سفیان خبري ومنلې او د اسلام د پوځ په وړاندي یې د نه مقاومت پرېکړه وکړه. کوڅې یې خالي کړې ؛ وسلې یې وغورځولې او په خپلوکورونو، مسجد الحرام او د ابو سفیان په کورکي کښېنستل. رسول ﷺ د مکې په لار کي په " قدید " نومي ځای کي خپل پوځونه پر قبایلي بنسټ سمبال کړه او له هغه ځایه یې د مکې په لوري په بشپړه تیاري وخوځول. خوکله چې " ذي طوٰی " نومي ځای ته چې اوس" زاهر " ورته وایې ورسېدل، نو دغه لس زریز پوځ یې پر پنځو غونډېونو ووېشی. پخپله حضرت محمد ﷺ د لومړي غونډ مشر وو په کوم کي چې د مهاجرو او انصارو لویان او د عربو قبا یلو مشران او سرداران شامل وه. او د نورو څلورو غونډېونو مشري یې خالد بن ولید ﷺ ، زبیر بن عوام، ابو عبیده او سعد بن عباد ته وسپارل. خالد بن ولید ته یې حکم ورکړچي ستا لښکردي مکې ته د هغې د لاندنۍ برخي (میمنې) څخه ننوزي. زبیر بن عوام ته یې حکم ورکړچي د مکې له پاسنۍ برخي (میسرې) څخه هغې ته ننوزئ او په " حجون " کي بیرغ جگ کړئ. پخپله هم له دغي لاري ور وخوځېد. د حضرت ابو عبیده پلي پوځ ته یې حکم ورکړچي تاسي د مکې د ناوې منځ واخلئ او هغې ته ننوزئ. او سعد ته یې حکم ورکړچي ستا پوځ دي مکې ته د هغې د جنوب لوېدیزي لاري ننوزي. دغه راز رسول ﷺ د خپل پوځ قوماندانانو ته په مکه کي د وسلې نه کارولو او د پېښکي (احتمالي) جگړه کوونکو پرته د نورو وگړو نه وژلو په هکله ډېر سخت احکام صادرکړه. بالاخره د هجرت په اتم کال د روژې پرشلمه (د ورځو په نېټوکي اختلاف دی او ښې دقیقي نه دي) نبوي پوځ بېله کوم مقاومته مکې ته ننووت. خو یوازې د خالد بن ولید لښکر د یوڅه سپك او بابېز مقاومت سره مخامخ سو. موْرخین په دې هکله وایي چې په لار کي د خالد بن ولید ﷺ له ملگرو څخه کُرز بن جابر فهري او حُبَیش یا خُنَیس بن الاشعر له دې امله چې د لښکرو څخه بېل سوي وه، او پربله لار روان وه، په شهادت ورسېدل. او په " خندمه " نومي ځای کي د خالد لښکر د قریشو د پای لوچانو د مقاومت سره مخامخ سو، چې په یوه سپك برید کي دوولس یا اته ویشت، او په بل روایت اویا تنه مشرکان ووژل سول او نور وتښتېدل.

108 ـ حضرت محمدﷺ، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

لکه چې د مخه مو وويل،کله چې نبوي لښکري مکې ته ننوتلې، هلته بيله د خالد بن وليد له سپکي ښتي نوري څه پېښي ونه سوې. د دې پوځ يوه سالار حضرت زبير بن عوام ته دنده ورکړه سوې وه چې د خپلو ځواکونو سره يو ځاي د مکې په " حجون " نومي ځاى کي واړوي . هغه په حجون کي د رسول ﷺ بيرغ پورته کړاو د هغه د اوسېدو لپاره يې قبه (د څرمني خېمه) ودرول او بيا رسول ﷺ ورغی او په خېمه کي واوسېدی. چې د هغه سره حضرت ام سلمه (رض) او حضرت ميمونه (رض) هم وې. حجون د " معلاآ " مقبرې ته نژ دې سيمه ده چې ورختل ستو نزمن وه، خو بيا معاويه، بيا عبد الملك، بيا مهدي او بيا په 811 س. کال کي او بيا د 820 س. کال په شا و خوا کي د مصر پاچا هغه اواره کړه او ختل يې ورته آسانه کړل. حجون اوس هم په مکه کي پا ته او پېژندوی نوم دی. خو د مکې د ښارد نوي پراختيا په پايله کي نوي ودانۍ پر راغلي دي. په فتح مکه کتاب کي وايي چې: " دغه ځاى د حضرت محمد ﷺ پوځي قرارګاه وه چې هغه د مکې د اوسېدو په مهال همدلته اوسېدی ". هغه ﷺ په داسي حال کي چې د الفتح سوره ويل، بېله احرامه مکې ته ننووت او اصحابو يې هم احرامونه نه وه تړلي. خوکله چې حضرت محمد ﷺ مکې ته د ننوتلو اراده وکړه، غسل يې وکړ اوله دغه ځايه يې چې شاوخوا او وروسته او وړاندي يې موجود انصار او مهاجراو پوځي قوماندانان روان وه، د مسجد الحرام په لوري مارش وکړ. او په ډېر هيبت او شان و شوکت د تکبيرونو په ويلو سره، مسجد الحرام ته ننوتل. هغه ﷺ د زيا تي ګڼي ګوڼي (ازدحام) له امله د حجر اسود استلام د لکړي په وسيله وکړ او بيايې د خپلي اوښي په سپرلۍ د خداى د کور طواف وکړ. بيا يې دوه رکعته لمونځ وکړ. بيا د زمزم څا ته ورغي، د زمزم اوبه يې وچښلې او اودس يې په تازه کړ. بيا يې د مقام ابراهم په نامه ډبره چې په بيت الله شريفه پوري ښتې پرته وه، پرهمدغه اوسني ځاى کښېښوول. خود واقدي په وينا کله چې رسول ﷺ د طواف څخه وزګار سو، نو له خپلي اوښي کوز سو او معمر بن عبد الله بن نضله د هغه اوښه د مسجد د باندي و ايستل او بيا يې زغره واغوستل او خول يې پر سرکړ، چې توره لنګوټه يې ترهغه خول لاندي تړلې وه، مقام ابراهيم ﷺ ته ورغی. هلته يې دوه رکعته لمونځ وکړ. بيا د زمزم څاته ولاړ. رسول ﷺ د طواف په دوران کي په يوه لينده‌ۍ پرکعبه او د هغې پرشاوخوا دري سوه شپېته ځاى پرځاى سوي بتان مات کړه، چې د هغو د ماتولو په مهال يې ويل ﷺ :جاء الحق وزحق الباطل ان الباطل كان زهوقا ﷺ [الاسراء :81] يعني: حق راغي او باطل له منځه ولاړ ښېشکه چې باطل له منځه تلونکي دی. دغه رازيې و ويل ﷺ :جاء الحق وما يبدئ الباطل وما يعيد ﷺ [سباء : 49] يعني: حق راغلی دی او اوس د باطل لپاره هيڅ نه سي کېدای. دغه رنګه يې حضرت عمرته وفرمايل چې: پرکعبه باندي ټول تصويرونه ايسته کړي. البته حضرت رسول ﷺ له دې امله چې د احرام په حالت کي نه وو يوازي په طواف کولو بسنه وکړه.

109 ـ په طواف کي پر پېغمبر ﷺباندي د يوه سړي بريد

يوه سړي چې نوم يې " فضاله " بن عُمير ملوح ليثي وو، د مکې د فتحې د تاريخي ورځې د طواف په دوران کي وغوښتل چې رسول ﷺ ووژني. مګرخدای تعالی هغه له دې ناوړه قصده خبرکړ چې دا کوښښ ناکامه سو او وروسته دغه سړي اسلام راوړ. کله چې دغه سړی رسول ﷺ ته نژدې سو، نو رسول ﷺ هغه ته مخ ور واړاوه او ځني ويې پوښتل:

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ته فضاله يې ؟ هغه ورته وويل هو ! ای د خدای رسوله زه فضاله یم. هغه ورته وويل : په زړه کې دې څه خبري کولې. هغه ورته وويل: هيڅ خبري مې نه کولې، د خدای ﷻ ذکر مې کاوه. رسول الله ومسل او ورته ويې فرمايل: له خدايه بخښنه وغواړه. بيا هغه خپل مبارك لاس د فضاله پر ټټرکښېښود، چې په دې ډول د هغه زړه ارام سو. فضاله وايي: په خدای لوړم چې لا رسول الله ﷺ زما له ټټره لاس نه وو ايسته کړی، چې ماته د خدای په خلکو کې تر ټولو ډېرگران او راتېرسو. او په دې ډول هغه اسلام راوړ. فضاله وايي چې زه خپل کور ته بيرته راتلم چې په لار کې هغه ښځه په مخه راغله چې ما به پخوا وراني خبري ورسره کولې. هغې راته وويل: راسه خبري سره وکړو. ما ورته وويل: نور زه ستا سره خبري نه کوم. بيا يې څو اشعار وويل چې دغه يې ژباړه ده : دې و و يل را سه خبـــري وکـــړو مـا ورتـــه و ويـــل چـي نـه يې کوم زه نور الله او ا سلام منع کـــرمـــه تـــا محمد او د خدای پـوځ ونـه ليد؟ چې دکعبې بتان يې ټوله مات کړه نـوزه هـــم ستا د مخ بت نه لمانځم نور.

110 ـ رسول ﷺ ته دکعبې د کلي د ورکولو څخه ډډه کول

رسول ﷺ ترطواف او دکعبې د باندي بتانو ترما تولو وروسته حضرت بلال ﷺدکعبې شريفي په خادم اوکلي ساتونکي عثمان بن طلحه پسي واستاوه، څو دکعبې د دروازې کلي ځني راوړي. دکعبې حجابت (خدمت او کلي ساتل) به تل د بني عبد الدار سره وو. کله چې عثمان بن طلحه مسلمان سو او مديني ته يې هجرت وکړ، نو د کعبې کلي د هغه مور ته ورسپده کومه چې د مکې د فتحي تر ورځي پوري لا پرشرك ولاړه وه. نو حضرت عثمان خپلي مورته ورغی او ورته ويې ويل چې د کعبې کلي حضرت پيغمبر ﷺ غوښتي ده، رايې کړه چې وريې ورم. خو هغې د کلي د ورکولو څخه ډډه وکړه. عثمان ورته وويل: په ښځتن لوړم چې ته به داکلي حضرت محمد ﷺ ته ارو مرو ورکړې،که يې ماته رانه کړې، بل يو رالېږي او دا کلي درڅخه اخلي. دوی دغه خبري کولې چې ناڅاپه يې د ابو بکر ﷺاو عمرﷺ غږ واورېدی. د عثمان مور وبېرېدل او سمدستي يې کلي خپل زوی ته ورکړه. حضرت عثمان د رسول ﷺ په حکم دکعبې دروازه پرانيستل، د هغې دننه يې د تصويرونو د ايسته کولو امر ورکړ او هغه د لرگي څخه د کوتري جوړسوی بت يې پخپله مات کړ.

111 ـ د کعبې دننه د رسول ﷺ لمونځ

تردې وروسته رسول ﷺپه داسي حال کي چې اسامه او بلال هم ورسره وه، دکعبې دروازه وتړل. بيا له دروازې څخه مخامخ دېوال ته دکابو درو گزو (138 سانتي مترو) په واټن په کعبه شريفه کي شمالي لوري ته چې دوه ستونونه يې ښي لوري، يوستون يې کيڼ لوري، او درې ستونونه يې وروسته وه (هغه مهال په کعبه کي شپږ ستونونه وه، اوس درې دي)، پر لمانځه و درېد اودوه رکعته لمونځ يې وکړ. حضرت اسامه ﷺ او حضرت بلال ﷺ هم دوه رکعته لمونځ وکړ.

112 ـ د رسول ﷺ تاريخي خطبه (وينا)

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وروسته رسول ﷺ دروازه پرانيستل، د دروازې په دواړو بازوګانو پورې يې لاسونه ونيول او په داسې حال کې چې لاندې يې قريش او نور ټول انتظار وه و يې فرمايل:" له خدايه پرته بل د پالنې وړ (معبود) نسته، هغه يودی، شريك نه لري. هغه خپله ژمنه رشتياکړه او د خپل بنده) رسول (ﷺسره يې مرسته وکړه او يوازې يې ټولو باطلو ډلګيو ته ماته ورکړه. واورئ ! د بيت الله د خدمت کولو او د حاجيانو د اوبو ورکولو (حجابت اوسقايت) پرته نور ټول عزت، وينه اوشته زما تردغو دوو قدمونو لاندې دي. يعنې د جاهليت ټول رسوم او دودونه باطل دي. په ياد ولرئ ! په خطا قتل يا شبه عمد قتل کې چې په شلاخه يالکړه وي، مغلظ ديت دی. يعنې سل اوښان به ورکوئ چې له هغو څخه به څلوېښت بلاربې اوښې وي. ای قريشو ! خدای ستاسې د جاهليت غرور او په پلار، نيکه وياړ له منځه يووړ. ټول خلك له آدم ﷺ څخه پيدا سوي، او آدم له خاورو پيدا سوی دی. بيا يې دا آيت تلاوت کړ ﷺ :ياَيها الناس انا خلقنكم من ذكر و انثٰی و جعلنٰكم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اكر مكم عند الله اتقٰكم ان الله عليم خبير ."ﷺ [الحجرات:13] ژباړه: ای خلکو ! موږ تاسې له يوه نارينه او يوې ښځې څخه پيدا کړې ياست، او بيا مو تاسې قومونه او قبيلې وګرځولاست، څو تاسې يو له بله سره وپېژنئ. په حقيقت کې د الله ﷺ په نزد له تاسې څخه تر ټولو زيات عزتمن هغه څوك دی چې په تا سې کې تر ټولو زيات پرهيزګار وي. بيشکه الله ﷺ پرهرڅه پوهېدونکی او باخبره دی. بيا يې وويل:" ای قريشو ! تاسې څه ګومان کوئ چې زه له تاسې سره څه کړنه کوم ؟ " هغو ورته وويل: موږګومان کوو چې ته زموږ سره د ښو؛ ښه ورور او ښه وراره په توګه کړنه کوې. هغه ﷺ ورته وويل:" نو زه تاسې ته هغه خبره کوم چې حضرت يوسف ﷺ خپلو ورونيوته کړې وه: [لا تثريب عليكم اليوم اذهبوا فانتم الطلقاء]". يعنې: پر تاسې باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته، ځئ تاسې ټول عفو او آزاد ياست.

113 ـ دکعبې کلي بېرته عثمان ته ورکول.

کله چې ترخطبې ويلو وروسته رسول ﷺ په مسجد الحرام کې کښېنستې، حضرت علي ﷺ چې دکعبې کلي يې په لاس کې وه حاضر سو او ورته ويې ويل: ای د خدای استازې موږ ته د حاجيانو د اوبولو (سقايت) پردنده سربېره دکعبې دکلي د سا تلو (حجابت) عزت هم را په برخه کړه) د خدای ﷺرحمت دې وي پرتا باندې .(د يوه بل روايت له مخې دغه غوښتنه حضرت عباس ﷺ وکړه. نو رسول ﷺ وفرمايل:" عثمان بن طلحه چيرې دی ؟ ".کله چې يې هغه ورته راوست، ورته ويې فرمايل:" عثمانه ! واخله دغه ده کلي دي. نن د نيکی او وفاداری ورځ ده ". کتابونه وايې:کله چې هغه مبارك کلي ورکول ورته ويې ويل:" دا دتل لپاره واخله. ستاسې څخه به دغه کلي هغه څوك اخلې چې ظالم وي. اې عثمانه ! خدای ﷺ تاسې د خپل کور امين کړې ياست، نو چې د دې بيت الله شريفې په سبب څه تاسې ته په لاس درځی په معروفه ؛ ښه پېژندل سوې (حلاله) توګه يې خورئ. او دا آيت يې تلاوت کړ ﷺ :ان الله ياء مركم ان تؤدوا الامٰنٰت الیٰ اهلها ﷺ [النساء : 58] يعنې: لوی څښتن پرتاسې مؤمنانو امر کوي چې امانتونه د هغو اهل او څښتنانو ته وسپارئ (دا آيت په ځانګړې توګه د عثمان بن طلحه په هکله نازل سوی دی). عثمان بن طلحه وايې چې موږ د جاهليت په زمانه کې دکعبې دروازه هره دوشنبې او پنجشنبې خلاصول. يوه ورځ حضرت محمد ﷺ راغی،

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

څو د نورو خلکو سره کعبې ته ننوزي. ما څه ترخوله تېره خبره ورته وکړه، خو هغه له سړې سینې (حلمه) کار واخیست، او ویې ویل: " ای عثمانه دا ځای یې نخښه چې یوه ورځ به دغه کلي زما څخه وي ". ما ورته وویل: هغه مهال به نو قریش خوار سوي وي. ده وفرمایل:" نه، بلکي د عزت څښتنان به وي ". بیا هغه کعبې ته ور ننووت. د رسول ﷺ دې خبري زما زړه ته دا را تېره کړه چې په رشتیا به داسي وسي. ځکه نو ما و پتېيل چې اسلام راوړم. خو قوم مې له دې امله ډېر و زورولم. کله چې رسول الله ﷺد عمرآ القضاء لپاره مکې ته راغی، خدای تعالی مې په زړه کي اسلام را واچاوه. خو ما ونه سوای کولای چې له نژدې ورسره وګورم، څو هغه بېرته مدینې ته ولاړ. بیا ما وکولای سوای چې مدینې شریفي ته ولاړ سم. په مدینه کي مې د رسول ﷺ سره بیعت وکړ او هلته ورسره پا ته سوم، څو چې د مکې د فتحي د غزا لپاره ور سره رهي سوم، کله چې رسول ﷺ مکه فتح کړه زما څخه یې د کعبې کلي واخیستل او بیا یې بیرته ماته وسپارل، زه ځني رهي سوم. خو هغه راپسي را غږ کړه او زه بیرته ور وګرځېدلم. رسول ﷺ راته وویل: په یاد دي دي چې ما د مخه یو مهال در ته ویلي وه چې دا کلي به یوه ورځ زما سره وي ؟ ما ورته وویل: بلي ! زه شاهدي وایم چې بېشکه ته د خدای ﷺ استازی یې. وایې چې عثمان د رسول ﷺ ملازمت غوره کړ او دکعبې کلي یې خپل د اکا زوي " شیبه " ته ورکړه.

114 ـ د کعبې شریفي خزانه

کله چې ابراهیم ﷺ کعبه ودانه کړه د هغې دننه یې د ورننوتونکي ښي اړخ ته د څا غوندي د دروګزو په ژوروالي یو غارګډی وکیندی، او هغه شیان به یې ور اچول کوم چې خلکو به په سوغات کي ورته ډالۍ کول. لکه پسول، سره او سپین زر، خوشبویي او داسي نور. چې له دې امله دغه څاډوله ځای دکعبې په خزانه ونومول سو. دغه رازد ځینو لاملونو له امله دغه ځای ته " جُب " ، " غبغب " او " اخسف " هم ویل سوي دي. کله چې قریشو کعبه د رسول ﷺ تر بعثت پنځه کاله د مخه بیا ودانه کړه، دکعبې دغه غارګډی یې هماغسي پرخپل پخواني حال پرېښود، او پرهغه باندي یې هماغه د " هبل " په نامه یو ستر بت کښېښود،کوم چې د بني خُزاعه وو د قبیلې مشر او د مکې پخواني واکمن عمرو بن لحی له مآرب یا الجزیري څخه ورته راوړی وو. امام ازرقي (رح) په اخبارمکه کي وایي چې رسول ﷺ د مکې د فتحي په مهال د مکې په دغه خزانه کي اویازره اوقیه سره زر و موندل. او علامه ابن خلدون په خپله مقدمه کي وایي چې په دغه خزانه کي لس لکه دیناره هم وه کوم چې وزن یې دوه سوه قنطاره وو. د هغو په هکله حضرت علي کرم الله وجهه، رسول ﷺ ته وویل کښکي دغه شته په جګړه کي ولګوې، خو هغه ﷺ لاس هم ورنه وړ. بیا ابو بکر هم د خپل خلافت په مهال څه غرض په ونه کړ. حضرت ابن وایل وایي: دکعبې د خادم شیبه نومي سره په کعبه کي پرچوکۍ کښېنستلم. هغه راته وویل: یو وخت پردغه چوکۍ حضرت عمر ﷺ کښېنستی او ویې ویل:" پتېيلي مې ده چې په دې کعبه کي چې څه سره او سپین زر دي، پرې نه ږدم او ټول پرمسلمانانو ووېشم . شیبه وایي: ما ورته وویل چې ستا دوو ملګرو حضرت محمد ﷺ او ابو بکر صدیق ﷺ خو داسي نه دي کړي. نو حضرت عمر وویل هغه خو ستر سړي دي. که هغو داسي نه وي کړي نو زه هم د هغو پیروي کوم او دا کار نه کوم. (بخاري او

Download from: ketabton.com

ابو داود). د ابن الزبير او حجاج لخوا دکعبې د بیا جوړوني په هکله چې تاریخ لیکونکو څه ځرګندوني کړي دي په هغو کي د دغه ځا په هکله څه نه په سترګوکيږي، چې آيا هغو دغه ځا پرخپل حال پرې ایښی، که یې ډك کړی دی. خو الحاج عباس کراره لیکي : داسي ښکاري چې ابن الزبير ؓ دغه ځا له ډبرو ډك کړی وي. او حجاج هم بیرته د پخواپه شان نه وي جوړکړی. چې البته ترنن ورځي پوري به دغسي پاته وي. نوکله چې یې دغه ځا له منځه یووړ دکعبې خزانه یې د شیبه په کور کي خوندي کړه، او په وروسته کي به هم چې کوم شیان کعبې ته هدیه کېدل، د شیبه حجبي په کورکي به ساتل کېدل. علامه ابن خلدون (رح) وايي چې دغه خزانه د افطس ترفتنې پوري چې په کال 199 س. کي پېښه سوه، خوندي وه. کله چې حسن افطس پر مکه واکمن سو، نویې له کعبې څخه دغه خزانه را وکښل او ویې ویل: دا خزانه چې په کعبه کي پرته وي په څه درد خوري، دغسي خو دا بې ګټې پرته ده،کعبه داخه کوي ؟! زه د دې مستحق یم، دا باید پرجهاد ولګوم. چې بالاخره یې هغه واخیستل او خرڅه یې کړه. له هغې ورځي څخه دکعبې خزانه له منځه ولاړه

115 ـ د مکې له شتمنو پور

رسول ﷺد یوه فاتح په توګه کولای سوای چې د مکې خزانه یاد مکې له مغلوبو شتمنو څخه هرڅه واخلي. خو هغه نه دکعبې له خزانې څخه څه واخیستل او نه یې د مکې له شتمنو څخه یو درهم په زور واخیست. سره د دې چې د ده پوځیانو د غربت او نشتمنۍ له کبله شتوته ډېره اړتیا هم درلوده. نبي ﷺ د مکې له شتمنو څخه د هغو په خوښه، یونیم لك درهمه په پور واخیستل او هغه یې د پوځ پر اړو وګړو ووېشل. بیاکله چې هغه ته لوی ځښتن د " حنین " په غزاکي پرهوازنو باندي بری ور په برخه کړ او له مشرکینو څخه یې ډېرشته د ولجې په توګه په لاس راوړل نویې د مکې د شتمنو قرض د منني په ویلو سره بیرته ورکړ.

116 ـ دکعبې پربام باندي د بلال ؓ اذان

کله چې د مکې د فتحي په ورځ د ماپښین د لمانځه وخت را و رسېدی، حضرت بلال د حضرت پیغمبرﷺ په امر دکعبې بام ته وختی او اذان یې وکړ. دغه مهال ابو سفیان، عتاب یا د هغه وررخالد بن اسید، حارث بن هشام او ځیني نور دکعبې په شاوخواکنکوم ځای ناست وه. عتاب وویل: خدای پراسید مهرباني وکړه چې د مکې ترفتحي یوه ورځ د مخه مړسو او دغه اذان یې وانه ورید. حارث وویل: واورئ ! والله ! که ماته معلومه سي چې هغه پر حقه دی، زه به یې دستي پیروي وکړم. ابو سفیان وویل: ګورئ ! والله ! زه څه نه سم ویلای. ځکه زه چې هرڅه وایم، نو دغه شګې هم زما په هکله خبر ورکوي. تردې وروسته نبي ﷺ دوی ته ورغی او ورته ویې فرمایل:" تاسي چې اوس کومي خبري کولې هغه ماته ټولې معلومي سوې. تا ای فلانیه ! داسي وویل. تا ای فلانیه ! داسي وویل. او تا ای فلانیه ! داسي وویل". د دې سره سم حارث او عتاب وویل: موږ شاهدي وایو چې ته د الله رسول یې. په خدای ؓ

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

قسم چې زموږ سره څوك نه وو ناست، چې زموږ له دغو خبرو څخه خبر سي او موږ ووايو چې هغه به تاته ويلي وي.
او ابو سفيان وويل: ما خو ای د خدای رسوله څه نه دي ويلي. رسول ﷺ وخندل.

117 ـ د فتحې په دوهمه ورځ د رسول ﷺ خطبه

د مکې د سوبې (فتحې) په دوهمه ورځ تر ماپښين وروسته بيا رسول ﷺ د خلکو په منځ کې ودرېدی، د خدای حمد او ثنا يې وويل، ويې فرمايل: " ای وګړو ! خدای ﷻ پر مکه باندې اصحاب فيل مسلط نه کړل، خو د هغه رسول او مؤمنان يې پر واکمن کړل. او خدای ﷻ چې کومه ورځ اسمانونه او مځکې ومونډلې، په هغه ورځ يې مکه حرامه (د درناوي وړ) وګرځول. نو د الله ﷻ د حرمت (درناوي) په سبب تر لويې ورځې (قيامته) د مکې ښار د درناوي څښتن دی. څوك چې پر څښتن او وروستۍ ورځ باور لري، هغه ته روانه ده چې په هغې کې وينې وبهوي او يا د دې ځای کومه ونه ماته کړي. که څوك ووايې چې محمد ﷺ دلته جګړه کړې، نو زه هم داکارکولای سم. هغه ته ووايیاست، چې محمد ﷺ ته خو خدای ﷻ اجازه ورکړې وه او تاته يې اجازه نه وه درکړې. اوماته هم داښار د يوه لږ مهال؛ د ورځې د څاښت د يوه ساعت لپاره حلال ګرځول سوی وو. او اوس يې حرمت بيرته د پخوا په شان د قيامت تر ورځې پرځای سوی دی. اوس ښايي چې دغه خبري حاضران هغو ته چې نه دي حاضر هم ورسوي ". په بل روايت کې دا هم زياته سوې ده چې:" د دغه ځای ځوزان دي نه شکوي. ښکار دي نه شړي (د حرم د مرغانو ښکاردي نه کوي)، او پرمځکه لوېدلی شی دي نه پورته کوي، مګرهغه څوك دې پورته کوي چې د هغه د پېژندلو او اعلانولو نيت لري. او واښه دې نه شکوي". دغه مهال حضرت عباس ﷺ ورته ودرېدی او ورته ويې ويل: ای د خدای رسوله اِذخر دي شکوي. ځکه چې دا زموږ په قبرونو اوکورونوکې په کارېږي. بيا هغه وويل:" اِذخر دي شکوي ". اِذخرچې په دري " کاه مکي " او په انګرېزي (Lemon Grass) ورته وايي، په عربوکې يو ډول مشهور واښه دي چې د هغه پاڼې او بېخ يو ډول ځانګړی ښه بوی ورکوي، اوګل اوبېخ يې د درملو په توګه هم استعمالېږي. د هند، پاکستان او چين په ځينو سيموکې هم پيدا کيږي. (خواص الادويه). وايي چې بنو خزاعه وو په دغه ورځ د هزيل د قوم يو سړی وژلی وو. رسول ﷺ چې له دې امله زيات خفه او په غوسه سوی وو، په دې هکله وويل:" ای د خزاعه د قبيلې خلکو ! خپل لاسونه له وژنو څخه لنډ کړئ. که وژل ګټور کار وای، نو ډېر ووژل سول. تاسي چې کوم سړی وژلی دی زه به د هغه ديت ورکوم. که بيا کوم چا څوك وواژه نو دوژل سوي سړي ترشا پاته کسان د دوو خبرو اختيار لري، يابه د وژونکيويني بهوي يا به يې ديت اخلي. په يوه روايت کې دي چې تردې خبرو وروسته د يمن يوه سړي چې نوم يې ابوشاه وو، ولاړسو او ويې ويل: ای د خدای رسوله دغه خبره ماته وليکه. هغه ﷺ وفرمايل: " دا ابو شاه ته وليکئ."

118 ـ د انصارو اندېښنې

څنګه چې مکه مکرمه د حضرت پيغمبر ﷺوطن او د زېږېدو ځای وو، نو د مکې د سوبې په دوهمه ورځ،کله چې د هغې د فتحې چارې بشپړې سوې، د رسول الله ترتاريخي خطبې وروسته انصارو يوله بله سره وويل: اوس چې خدای

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د رسول ﷺ وطن او ښار ورفتح کړ نو ښايي هغه دلته پاته سي. دغه مهال هغه د صفا پرغره ولاړ وو، لاسونه يې پورته کړي وه، دعايې کول. تردعا وروسته هغه پوښتنه ځني وکړه چې تاسي څه سره ويل. هغو وويل: موږڅه نه ويل. خو د هغه د ټينګار له امله يې هغه ته دغه خبره وکړه. رسول الله مبارك ډاډ ورکړ او ورته ويې فرمايل:" زما ژوند او مړينه به له انصارو سره وي. او هيڅکله به له دوی څخه بېل نه سم."

119 ـ بيعت

کله چې خدای تعالی رسول ﷺ اومسلمانانو ته د مکې سوبه روزي کړه. نو د هغه ځای خلکوته حق څرګند سو او پوه سول چې بېله اسلامه د برياليتوب بله لار نسته. ځکه نو دوی د اسلام اېل سول او پردې چاره د بيعت لپاره راغونډ سول او رسول ﷺ د صفا پر غره له هغو څخه بيعت واخيست. چې په دې ډول له څو تنو پرته د مکې ټول اوسېدونکي په اسلام مشرف سول او پاته کسان بيا وروسته مسلمانان سول.

120 ـ د ښځو بيعت

د نارينه وو تربيعت وروسته د ښځو ډلې اسلام ومانه او د رسول ﷺ سره يې بيعت وکړ. د دغې ډلې نوموتي ښځې د ابوجهل د زوی عکرمه مېرمن ام حکيم، د ابو سفيان مېرمن هند، د صفوان بن اميه مېرمن بغوم بنت المندل، د وليد بن مغيره لور فاطمه، د عمرو بن العاص مور هند بنت منبه وې. د دې بيعت په مراسموکي بي بي فاطماَ الزهرا، د رسول ﷺ مېرمني او د عبد المطلب دکورنۍ ښځې هم حاضري وې. وايي چې د ابو سفيان مېرمني هند له دې امله چې د حضرت حمزه بن عبد المطلب د شهادت توطئه يې جوړه کړې وه او يوحبشی مريی " وحشي " نومی يې د هغه وژلوته هڅولی وو، او د هغه د مړي بې حرمتي يې کړې وه، او له دې کبله يې خپله بڼه بدله کړې وه، څو رسول ﷺ د مناسب وخت د مخه هغه ونه پېژني. کله چې رسول ﷺ بيعت اخيستل پيل کړل ويې ويل: موږ له تاسي څخه پردې خبره بيعت اخلو چې د خدای سره به شريك نه نيسئ. او غلابه نه کوئ. دغه مهال هند وويل: ابو سفيان بخيل سړی دی، زه د هغه له شتو څخه لږ څه د هغه په پټه اخلم، دغه ما ته څنګه دي ؟ ابو سفيان هم هلته ناست وو. هغه ورته وويل: څه چې ته اخلې تاته حلال دي. رسول ﷺ دغه مهال هند وپېژندل، ويې مسل او ورته ويې ويل: ښه دا ته هند يې ؟ هغې وويل: هو، ای د خدای ﷺ رسوله ﷺ !څه چې تېر سوي دي هغه وبخښه، خدای دي تا وبخښي. بيا هغه وفرمايل: او زنابه نه کوئ. هند وويل: آيا يوه پتمنه ښځه زنا کوي؟ بياهغه وفرمايل: او خپل اولادونه به نه وژنئ. هند وويل: ما له کوچني والي هغه روزلی وو، خو چې لوی سو تاسي وواژه. نو تاسي او هغه ښه سره پوهېږئ. (د هند زوی حنظله بن ابو سفيان د بدر په غزاکي ووژل سو). پردې خبره حضرت عمر ډېر وخندل، او حضرت رسول هم موسکی سو. بيا رسول ﷺ وفرمايل : او پرچا تورمه لګوئ. او په ښو خبروکي د رسول نافرماني مه کوئ . د ښځو بيعت د نارينه وو غوندي نه وو. رسول ﷺ له نارينه وو څخه د لاسو په روغبړ بيعت اخيست، خو ښځو ته هغه لاس نه ورکاوه.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

121 ـ روژه او لمونځ

د مکې د فتحې په سفر کې رسول ﷺ او اصحابو روژه نیولې وه. خوکله چې د " عُسفان " او " قُدَید " په منځ کې " کد ید " نومې چینې ته؛ کومه چې له مکې څخه (24) میله لیرې ده، ورسېدل، روژه یې ماته کړه. (صحیح البخاري). رسول ﷺ هغه چا ته چې بیا یې هم روژه نیول نا فرمانه وویل. جابر بن عبد الله ؓ وایي: کله چې موږ د ماپښین او مازدیګر په منځ کې کدید ته ورسېدلو، نو رسول ﷺ د اوبو لوښی په داسې حال کې چې په ټولو یې ولید پر سر پورته کړ او روژه یې ماته کړه. دغه راز د مکې ترفتحې وروسته چې رسول ﷺهرڅو ورځې په مکه کې اوسېدلی دی ، لمونځ یې سفریانه کړی دی او روژه یې نه ده نیولې. د بخاري د) کتاب المغازي، باب مقام النبي ﷺ بمکآ زمن الفتح (له احادیثو څخه جوتیږي چې رسول ﷺ نولس ورځې په مکه کې و اوسېدی. او ده او نورو اصحابو لمونځ سفریانه کاوه. خو لکه چې ابن کثیر په البدایآ والنهایآ کې د ابو داود او ترمذي په حواله لیکي : " رسول ﷺهغو وګړو ته چې په مکه کې تر فتحې د مخه اوسېدل او هلته دغه وخت مسلمان سوي وه، وفرمایل چې تاسې بشپړ لمونځ وکړئ.

122 ـ د مکې د خلکو سره ښه رویه

البته مخکې مو وویل چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مناسبت په خپله تاریخې خطبه کې قریشو ته وویل چې :" لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء ". (پرتاسې باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته ځئ تاسې ټول عفو او آزاد یاست. دغه راز د ثقه راویانو بیان دی چې د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ د هغو مشرکینو سره چې کوم مخالفت به یې نه کاوه په ډېره نرمې کړنه کول. که به کوم مجاهد دکوم مشرك په هکله ورته وویل چې ده د مخه پرتا باندې خونه ظلمونه کړي دي او خونه تکلیفونه او مصایب یې درته متوجه کړي. نو هغه به په کلکه منع کاوه او ورته ویل به یې چې زه هم د دغې مکې له یوې ښځې څخه زېږېدلی یم.

123 ـ د ښځو سره زیاته نرمه رویه

مشهوره ده چې د مکې د فتحې په ورځ آنحضرت د هغه ځای د نارینه مشرکانو په پرتله د ښځوسره زیاته ښه وضع کول. تردې چې حسان بن ثابت د هغه دغه ښه او نرمه رویه په خپلو اشعاروکې وستایل. څنګه چې به د مکې ښځې ډلې ډلې د رسول ﷺخدمت ته حاضرېدلې، نو هغه به په موسکا حضرت ابو بکر ؓ ته وویل :" دوی ماته په هغه ډول عزت او درناوي را پربېږده چې حسان یې په خپلو اشعاروکې یادونه کړې ده."

124 ـ د سپین ږیرو سره ښه وضعه

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې حرم ته تشریف یووړ، نو ابو بکر ؓخپل پلار " ابو قحافه " د هغه حضور ته وروست. نو هغه وفرمایل :" دا لویان به دې په خپل کور کې پرې ایښې وای، څو موږ پخپله ورغلې وای ". بیا یې هغه په ډېردرنښت خپل څنګ ته کښېناوه اوډ هغه د سرپر سپینو ورېګښتانو یې د شفقت لاس تېرکړ، ویې ویل:" دا سپین

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ورېښتان د ده ځانګړې نخښه ده". بیا یې هغه ته وفرمایل چې: مسلمان سه. هغه هم سمدستي کلمه وویل، مسلمان سو.

125 ـ د لوټ او وژني سره نه پخلا توب

ابن اسحاق وایي:" کله چې سعد بن عباده مکې ته ننووت او اسلامي بیرغ یې په لاس کي وو، ویل یې: [نن د وژلو او لوټولو ورځ. نن دکفارو د عزت او حرمت د له منځه وړلو ورځ ده]) .ځیني راویان دغه خبري په حضرت عمر پوري تړي .(په هر حال دغه خبري یو چا رسول ته ورسولې. نو هغه حضرت علي ته وویل :" له سعده څخه بیرغ واخله او ته خپله مکې ته ننوزه ". ځیني وایي چې رسول حکم وکړ چې له سعده څخه بیرغ واخلئ د هغه زوي ته یې ورکړئ. او بیا یې وفرمایل: " نن دکعبآ الله د عزت او درناوي ورځ ده."

126 ـ په مکه کي د رسول اوسېدل اوکار

په مکه کي رسول نولس ورځي و اوسېدی. په دې ترځ کي هغه د اسلام د شعایرو تجدید کاوه او خلکو ته به یې د سمي لاري د اخیستلو او تقوا تلقین کاوه. په دغو ورځوکي د رسول په حکم حضرت ابو اسید خُزاعي د حرم د پولو (حدودو) نخښې له سره نوي ودرولې. دغه راز رسول اسلام ته د بللو او د بتانو د ماتولو لپاره د مکې شاوخوا ته بېلې بېلې ډلي هم واستولې. چې په دې ډول یې ټول بتان مات کړه او د هغه جارچي په مکه کي اعلان وکړ، چې څوك چې پرخدای او وروستۍ ورځ باور لري، هغه دې په خپل کورکي بت نه پرېږدي او مات دې کړي.

127ـ د مکې د فتحي د پوځ شمېره

ابن اسحاق د مکې د فتحي په کارکي د ګډون کوونکي پوځ او په دغه ورځ د مسلمانو سوو وګړو شمېره په لاندي ډول ښوولې ده: له بني سلیمو څخه زرتنه. له بني غفارو څخه څلور سوه تنه. هغه وکړي چې د فتحي په ورځ مسلمانان سوي څلور سوه تنه. له مزینه وو څخه یو زر و درې سوه تنه. له قریشو (مهاجرو)، انصارو، تمیم، قیس او اسد د قبیلو او د دوی ملګرو قبیلو څخه شپږ زره نه سوه تنه. چې ټول لس زره تنه وه او له هغو څخه دوه زره اتیا تنه سپاره او نور پلي وه. البته له مدینې منورې څخه چې کوم پوځ د مکې په لوري خوځېدلی وو، هغه لومړی اوه زره څلور سوه تنه وو، او بیا په لارکي نور هم ورسره یو ځای سول. که څه هم د دغه پوځ وسله ډېره وه، خو مؤرخینو د هغې شمېره نه ده ښوولې.

128 ـ له مکې څخه د رسول تلل

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې د فتحې د چارو تر سمبالولو؛ هلته تر سم سمکي را منځته کولو او د مکې شا وخوا سيمو ته د بتانو د ماتولو او د اسلام د تبليغولو او خپرولو لپاره د ځينو اصحابو تر لېږلو وروسته، په دې خبره باندې و پوهېدی چې هوازن، ثقيف او ځيني نور قبايل د مالك بن عوف نصري په قوماندانۍ، د هغه سره د جګړې په نيت " اوطاس" نومي ځای ته رارسېدلي دي، نوې عتاب بن اسيد بن ابي العيض د مکې د والي په توګه وټاکی او د شنبې په ورځ دکوچني اختر د مياشتي پر (6) په مکه کې د هغه د اوسېدلو پر (19) ورځ د "حنين " پر لوري وخوځېدی. دکوچني اختر پرلسمه ورځ هلته ورسېدی او تر ستري سوبې او ډېرو ولجو په لاس راوړلو او په جعرانه کې د هغو ترځای پرځای کولو وروسته په همدغه مياشت کې طايف ته ولاړ اوهغه يې کلابند کړ. د طايف ترڅه باندې شلو ورځوکلابندی وروسته، د بني ثقيفو يعني د هغوکسانو چې د طايف په کلا کې کلا بند وه، استازو د رسول ﷺ څخه د امان غوښتنه وکړه. هغه دغه غوښتنه د هغولخوا د اسلام د منلو په شرط ومنل او ويې بخښل، بيا بيرته جعرانې ته ولاړی، د ولجو مالونه، اوښان او پسونه يې وويشل، بيا يې له جعرانې څخه د عمرې احرام وتړی، عمره يې وکړه او مدينې منورې ته ستون سو. چې د ميانې پر (24) نېټه هلته ورسېد.

129 ـ د مکې د فتحې پايلې

له مخکنيو څرګندونو څخه جوته سوه چې د رسول ﷺ لخوا پر مکه باندې د يوه لوی بريد د تيارۍ په پايله کې هغه بېله کوم د يادوني وړ مقاومت څخه فتح سوه. رسول ﷺ تردې پرېکړوني فتحې وروسته د مکې د خلکو سره ښه او کريما نه وضع وکړه، هغو ته يې عمومي عفو اعلان کړه، د هغو له زړونو څخه يې ناډاډمنتوب او اندېښني ليرې کړې او ژر او په خوښي سره يې اسلام منلوته رامات کړه. چې له هغو څخه يې ځيني وکړي په بېلو بېلو دندوکي استخدام هم کړه. په دې ډول د مکې خلکو ته څرګنده سوه چې د اسلام په نسبت د دوی پخوا نيو شکونو کوم بنسټ نه درلود. د مکې ترفتحې وروسته هلته د اسلام حاکميت د دوی د فکر او نظر افق پراخه کړ، د دوی د جاهلي ټولني عيبونه او مفاسد يې له منځه يووړه او د مکې ديني مرکزيت او صلاحيت يې نه دا چې يوازې ښه وساتی، بلکې تر پخوايې لاډېر پراخه کړ. په مکه کې د اسلامي دولت ټينګښت او پر مختګ او د امن او سلامتيا خپرېدو دوی ته د دولت په اداره کې د برخې اخيستلو او د دوی د اقتصادي چارو د ودې او پراختيالپاره ښه فرصتونه په لاس ورکوه. دوی د دولت په اداره کې پربرخې اخيستلو سربېره د جهاد په لويو جګړوکي هم شامل سول. چې په ډېرو برياليو معرکوکي د اسلامي پوځونو ستر سالاران جوړ سول او ډېر يې د اسلامي دولت سترچاروا کې سول. او ځيني يې داسي عالمان جوت سول چې د اسلام د فکري خوزښت په پرمختيا او د اسلامي علومو په غوړېدو او پراختياکي يې ستره برخه واخيسته. له بله پلوه د دغې بريالۍ سوبې له امله په عمومي توګه په ټوله جزيرآ العرب کې د بت پالني ځواک په داسي بشپړه توګه مات سو چې بيا يې هلته د نور دوام او پاته کېدو څه ګنجايش او د جواز وجه پاته نه سوه. دا ځکه چې عام قبايل ټول دې ته منتظر وه چې د مسلمانانو او بت پالانو ترمنځ د دې جګړې انجام څه کيږي ؟ دوی ته څرګنده وه چې پرحرم باندې هغه څوك مسلط کېدای سي چې پرحقه وي. او دا عقيده په دوی کې نيمه پېړۍ

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د مخه د اصحاب فيلو پېښې را منځته کړې وه. نوچې د دې پرېکړوني غزا په پايله کې مسلمانان پرمکه واکمن سول، ټول د اسلام پرحقانيت قانع او ډاډمن سول. او په دې ډول د ټولي عربي ټاپووزمي پرسياسي اودیني افقو د اسلام لمر وځلېد. او له دې مهاله د دغي سيمي د ديني لاربښووني اود نيوي قيادت واګې د مسلمانانو په لاس ورغلې.

130ـ د مکې لومړنی والي او نور

لکه چې مخکې مو وويل د مکې ترفتحي وروسته په اسلامي دوره کې د لومړي ځل لپاره د مکې معظمې د امارت عزت د عُتاب بن اَسيد بن ابي العيض بن اميه په برخه سو. د هجرت په اتم کال د کوچني اختر د مياشتي پر (6) نېټه کله چې رسول ﷺ د مکې د فتحي له چارو وزګارسو او د حُنين غزا ته تی، نو دی يې د مکې امير (والي) وټاکی. چې دغه مهال هغه د (21) کالو وو. نبي r هغه ته وويل :" عُتابه ته پوهېږې چې ته ما پر اهل الله (د خدای پر دوستانو) باندي امير ټاکلی يې، نوته د دوی سره ښه کوه. د امام فاکهي (رح) په وينا : ده ته يې دکاله څلوېښت اوقيه سره زر معاش ورکاوه. عتاب بن اسيد د مړيني ترګړيه پردغه دنده باندي پاته سو. د حضرت صديق t د خلافت په مهال هم هغه د مکې والی وو. او عجيبه پېښه لا دا ده چې دوی دواړه په يوه ورځ وفات سول. دغه راز د ابن عقبه t څخه روايت دی چې کله رسول دr حُنَين غزاته تی، نو معاذ بن جبل t يې په مکه کې خپل نايب وټاکی او حکم يې ورته وکړ چې د هغه ځای خلکو ته قرآن مجيد او د اسلام د دين احکام ور زده کړي. امام ابن عبد البر (رح) د طبري (رح) څخه روايت کوي: کله چې رسول r طايف

ته تی نوېې هبيره بن سهل الثقفي t په مکه کې د خپل نايب په توګه پرېښو وی. دی لومړی صحابي دی چې د مکې ترفتحي وروسته يې په حرم شريف کې لمونځ په امامت ورکړی دی . په ظاهره دغه درې روايته يو د بل مخالف ښکاري، خو علامه فاسي (رح) دغه درې روايتونه داسي تطبيق کړي دي : رسول r عتاب والي وټاکی، معاذ بن جبل يې د امامت او تدريس چاروته وګوماری او هبيره يې د معاذ مرستيال مقررکړ، څو د هغه په نسته والي کې د امامت چار ي پرغاړه واخلي .

131ـ د فتحي دکال حج

لکه څنګه چې مود مخه وويل د فتحي په کال چې د هجرت اتم کال کيږي رسول له جعرانې څخه د عمرې لپاره احرام وتاړه او د عمرې تر ادا کولو وروسته د ميانۍ (ذي القعدې) په مياشت کې مدينې ته ستون سو. په دغه کال د محب طبري په وينا حضرت رسول اکرم r عتاب ته امر وکړ چې د اميرالحاج په توګه په خلکو د حج مناسك ترسره کړي. خو د ازرقي (رح) د وينا له مخي رسول r کوم څوك د امير الحاج په توګه نه دی ټاکلی؛ بلکي دغه کال مسلمانانو او مشرکانو په ګډه حج وکړ. اوله دې امله چې عتاب د مکې والي وو مسلمانان دحج په مناسکوکي دهغه سره وه. (فتح الباري). البته ځرګنده ده چې دغه کال رسول r حج ونه کړ .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

132ـ د ابو بکر په امارت د هجرت

د نهم کال حج د هجرت په نهم کال د میانۍ یا لوی اختر په میاشت کې رسول r حضرت ابو بکر امیر الحج وټاکی او مکې ته یې واستاوه. علامه ابن حجر (رح) د واقدي (رح) له قوله وایي: په دې حج کې د ابو بکر t سره درې سوه تنه صحابه وه او رسول r شل اوښان هم ورسره لېږلي وه. وروسته د قرآن کریم د براءت د سورې لومړۍ برخه ترڅلوېښتم آیته نازله سوه چې په هغې کې د مشرکینو سره د سوو میعادي اوغیر میعادي تړونونو د برابرۍ پربنسټ د هغو د پای ته رسولوحکم ورکړه سوی وو. (دغه حکم د دې لپاره ورکړه سوی وو چې د ځینو مشرکینو له لوري به تړونونه ماتېدل، او د ځینو لخوا د تړونونو سره سره، د اسلام پر خلاف د سیسې جوړېدې، لکه څنګه چې به یې لاس برېدی تړون به یې تر پښو لاندې کاوه او د دښمنۍ په مورچل کې به درېدل. دغه راز دغه حکم د مکې د سوبې په شرایطوکې له ټولې عربي ټاپووزمې څخه په تمامه معنا د اسلامي هیواد جوړولو لپاره. او له عربو څخه د شرکې او زاړه جاهلي نظام د بېخې محو کولو لپاره. او دکوم خطر په مهال دکورنۍ فتنې د مخنیوي لپاره، ورکړه سوی وو. په دې هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د قرآن کریم د تفسیرونو د التوبه یا براءت د سورې لومړۍ برخې وګورئ). د دې حکم تر رسېدلو وروسته رسول r حضرت علي کرم الله وجهه مکې ته ولېږی، څو د هغه لخوا دغه حکم اعلان کړي. د وینو او شتو په هکله د عربو دا دود وو، چې تړون کوونکو به پخپله یا د خپلي کورنۍ د یوه غړي پرلاس د تړون په باب اعلان کاوه او د بل چا پرلاس اعلان نه منل کېدی. ځکه نو رسول حضرت علي چې د ده د اکازوی وو، د دې کار لپاره وګوماری .

حضرت ابو بکر t او حضرت علي t په " عرج " یا " عجنان " ناوه کې سره یوځای سول. ابو بکر ور څخه وپوښتل چې د امیر په توګه راغلی یې، که د مامور په توګه ؟ علي t ورته وویل: د مامور په توګه راغلی یم. هغه وو چې ابو بکر په خلکو د حج مراسم ترسره کړه اوکله چې د لوی اختر د میاشتې لسمه سوه، د قربانۍ په ورځ حضرت علي د جمرې سره ودرېدی او خلکوته یې هغه اعلان واوراوه چې رسول r یې حکم ورته کړی وو. دلته باید څرګنده کړوچې په دې توګه یې د مشرکینو سره ټول تړونونه ختم اعلان کړه او هغوته یې څلور میاشتې مهلت ورکړچې که یې په دغه موده کې اسلام راوړ ښه که نه له جزیرآ العرب څخه به وزي. اوکه له دې دواړو څخه یو هم ونه کړي، نوبه حربي کافر شمېرل کیږي او مسلمانان به ورسره جنګیږي، څو د عربو جزیره دکفر او شرك له ناولتیا بېخي اود تل لپاره سپېڅلې سي. دغه راز یې هغوکسانو ته هم دغسې څلورمیاشتې وخت ورکړ چې کوم تړون نه وو ورسره سوی. البته کومو مشرکینو چې د مسلمانانو سره د تړون په عملي کولوکې څه کرمه نه وه کړې او نه یې د مسلمانانو خلاف د چا مرسته کړې وه له هغوسره تړونونه یې تر ټاکلو مودو پوري پرخپل ځای پرېښوول. په دې ترځ کې حضرت ابو بکر t د اصحابو یوې ډلې ته دنده ورکړه چې اعلان کړي چې خوك په لڅو (بربنډ) دکعبې طواف نه سي کولای، بلکې په راتلونکې کال کې مشرکین حج هم نه سي کولای. چې دې اعلان په ټوله عربي ټاپووزمه کې بت پالنې ته د پای ټکی کښېښود .

Download from: ketabton.com

133ـ د رسول r حجونه او عمرې

په هدايآ السالك کي له ابن اسحاق څخه روايت دی چې خدای تعالی تر ابراهيم u وروسته داسي نبي نه دی مبعوث کړی چې دکعبې شريفي حج دې نه وي کړی. علامه ابن حجر(رح) ويلي دي چې حاکم په صحيح سند وايي چې رسول r ترهجرت د مخه څو حجونه کړی دی. خو ابن جوزي وايي چې د دغو حجونو شمېره نه ده معلومه. او ابن ا ثير وايي چې ترهجرت د مخه يې هرکال حج کاوه. اما لکه چې د صحيح مسلم او نوروکتابونو څخه څرګنديږي رسول rترهجرت وروسته يو حج کړی چې هماغه حجآ الوداع (د خدای په امانی) حج دی. دغه راز رسول r څلور عمرې کړي دي چې درې يې په مياني کي کړي دي او يوه يې د حجآ الوداع سره د لوی اختر په مياشت کي کړې ده. يوه عمره يې هغه وه چې د حديبيې د سولي په پايله کي يې عملاً ترسره نه کړه او په حديبيه کي يې " هديي " ذبح کړې، احرامونه يې خلاص کړه او بيرته مديني ته وګرځېدل. بله يې د هجرت په اووم کال د حديبيې د سولي سره سمه ترسره کړې چې د تېرکال د عمرې قضاوه. (له دې امله دغي عمرې ته عمرآ القضاء وايي). بله يې د مکې ترفتحي وروسته له جعراني څخه وه. اوبله يې د هجرت په لسم کال د حجآ الوداع سره وه .

134ـ د حج فرضيت

د حج د فرضيت په هکله کتابونه وايي : په اسلام کي حج د هجرت په شپږم کال فرض سو. ځيني وايي : په اتم کال فرض سو. خوسمه داده چې حج د هجرت د نهم کال په وروستيو کي فرض سو او د فرضيت آيت يې دادی :]و لله على الناس حج البيت [ ]آل عمران : 97 [يعني : پرخلکو د الله دا حق دی چې که څوك د هغه کورته د رسېدو وس لري د هغه حج وکړي. او دا آيت د زياترو عالمانو په قول په عام الوفود (د هجرت دنهم کال په وروستيوکي) نازل سو. او رسول rد حج ترفرضيت وروسته يو بشپړکال حج نه دی ځنډولی او دا چې لسم کال ته يې وځنډاوه د دې عذرله امله وو، چې د آيت نزول د حج د وخت تر تېرېدو وروسته وو. (الفقه الاسلامي و ادلته.)

135ـ حجآ الوداع يا د خدای

په امانی حج کله چې د حضرت محمد r د دعوت او تبليغ ستره دنده سرته ورسېده او د خدای تعالی " د الوهيت د اثبات " او له هغه يوه خدايه پرته د نورو د الوهيت د نفي او د محمد رسول الله r د رسالت پربنسټ د يوې نوي، سپېڅلي ټولني جوړښت را منځته سو، نو داسي ښکاري لکه چې غيبي ها تف د حضرت خاتم الانبياء r په زړه او شعورکي دا احساس پيداکړی وي چې نور په دې نابوده دنيا ګۍ کي ستا د اوسېدلو شپې ورځې پای ته نژدې سوي دي. ځکه نو هغه مبارك د هجرت په لسم کال،کله چې يې معاذ بن جبل t د يمن والي وټاکی، هغه ته د هغه د تللو په مهال د خبرو په ترځ کي وويل:" ښايي ته زما سره تردې کال وروسته ونه وينې. او ښايي بيا زما دې جومات او زما قبرته راسې". نو د دې خبرو په اورېدوسره حضرت معاذ بن جبل ډېر ډېر وژړل. رشتيا خو داده چې په دې توګه لوی ښتن غوښتي وه چې په خپل استای د دغه د عوت ثمرې و ويني، کوم چې د هغه په لار کي يې ترشلوکالو

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

زياته موده ډول ډول ستونزي او مشقتونه وګالل. د دغه ستر او پرتمين حج بشپړه کيسه صحيح مسلم، ابو داود، نسايي، دارمي، ابن ماجه ، ابن ابي شيبه، بزار، او عبد بن حميد د امام جعفرصادق t له خولې، د هغه د پلار امام محمد باقر ؒڅخه، او هغه له حضرت جابر بن عبد الله t څخه د يوه ستر،جامع او اوږده حديث په ترڅ کي روايت کړي ده، چي موږ يې ژباړه دلته راوړو. البته د دغه حديث په ځينو برخوکي مو څه داړتيا وړ څرګندوني هم د ځينو کتابونو په تېره د الرحيق المختوم څخه راوړي دي چي هغه مو د دې لپاره چي د حضرت جابر د اصلي حديث څخه بيلي وښوول سي په لېنديو (قوسينو) کي ليکلي دي : حضرت امام جعفر د خپل پلار له خولې وايي : موږ جابر بن عبد الله ته ورغلو، هغه زموږ څخه پوښتني وکړې، څو چي زما وار راورسېدی. ماورته وويل: زه محمد د علي زوی د حسين لمسی يم. نويې لاس زما سرته را وغځاوه او د ميني او شفقت له مخي يې زما دکميس (قميص) لوړي اوکښته تنۍ خلاصي کړې، بيا يې لاس زما پرسينه کښېښود. په داسي حال کي چي زه دغه مهال ځوان هلك وم. بيايې راته وويل چي ښه راغلې ای زما وراره، څه چي دي زړه غواړي پوښتنه يې وکړه. نو ما پوښتنه ځني وکړه. البته دی په سترګو ړوند وو. کله چي د لمانځه وخت را ورسېد، نو دی په يوه جامه کي چي پرځان يې را پېچلې وه لمانځه ته ولاړ سو. دا جامه دونه کوچنۍ وه چي کله به يې اوږوته کش کړه د لاندي خوا به ورپورته سوه او پټو يې څنګ ته پر يوه دَربلۍ (سه پايه) غوندي شي ايښی وو. نو يې موږ ته لمونځ راکړ. بيا ما ورته وويل چي د رسول الله د حج په هکله موږ ته خبرراکړه. هغه د لاس او نو ګوتو په شمېره او اشاره وويل: رسول الله r په مدينه منوره کي نه کاله و اوسېدی او حج يې ونه کړ. بيا يې د هجرت په لسم کال خلکو ته اعلان وکړ چي رسول الله r د حج کولو اراده کړې ده. نو ډېر وګړي مدينې منورې ته راغلل. ټولو غوښتل چي په رسول rپسي اقتدا وکړي. او څنګه چي هغه r کوي هغسي وکړي. هغه ووچي (د شنبې په ورځ چي د ميانۍ څلور يا پنځه ورځي پاته وې، د سفر لپاره يې تياري ونيول. ورېښتان يې ږمونځ او غوړکړه د هديي څارويو ته يې د هديي د نخښې ځانګړي پټۍ ور په غاړه کړې، د ماپښين لمونځ يې په مدينه کي څلور رکعته وکړ)، بيا موږ د هغه سره له مدينې څخه را ووتلو، څوچي (ترمازديګرد مخه)ګ ذوالحليفې ته ورسېدو) .هلته رسول r واړول او د مازديګر لمونځ يې څلور رکعته سفريانه وکړ، اوشپه يې هلته په ذوالحليفه کي تېره کړه .(هلته د عميس لور اسماء، محمد بن ابو بکر الصديق وزېږاوه. نو اسماء رسول r ته سړی ور واستاوه، چي څنګه وکړم ؟ رسول r ورته وويل :" غسل وکړه او د ويني ځای په يوه ټوکره بند کړه او احرام وتړه ". (بيا يې سهار صحابه ووته وويل: د شپې زما د څښتن له لوري يو څوك راغی او ماته يې وويل: په دې مبارکه ناوه کي لمونځ وکړه او ووايه چي عمره هم د حج په وخت کي ترسره کيږي)، (بخاري او الرحيق المختوم). بيا يې په جومات کي لمونځ وکړ)دغه لمونځ يې چي د ذوالحليفې په جومات کي وو، د احرام دوه رکعته سنت لمونځ وو. مرقات. خو په کيف حج النبي نومي کتاب کي وايي: د رسول r دغه لمونځ پردې دلا لت نه کوي چي محرم دي دوه رکعته د احرام سنت وکړي . لکه چي ډېر وګړي دغه کارکوي. دا لمونځ رسول rد مخه ترډې چي احرام وتړي کړېدي. او لکه چي امام نووي (رح) د مسلم په شرح کي ذکر کړي دي حسن بصري (رح) ويلي دي چي دغه دوه رکعته د سهار لمونځ وو .(بيا آنحضرت د ماپښين ترلمانځه د مخه د احرام لپاره غسل وکړ. وروسته بي بي عايشې

Download from: ketabton.com

د رسول r پربدن او سر په خپل لاس زريره (هغه خوشبويي چې په پرېو للو له منځه ځي) اوپه مشكو ګډه خوشبويي، ووهل، چې د دغي خوشبويي ځلا د هغه د سر او ږيري پر ورېښتانو ښكارېده . خو هغه دغه خوشبويي پرې نه وله، بلكي پرې اېښې يې وه . بيا يې لنګ اوڅادر واغوستل (احرام يې وتاړه) د ماپښين لمونځ يې سفر يانه وكړ، بياپې پر مصلى باندي د حج او عمرې لپاره يو ځاى د احرام نيت وكړ او د " لبيك " آواز يې پورته كړ). بيا (بهرراووت) پرخپله اوښه " قصواء " سپورسو ځو چې يې بيداء ته ورساوه (بيداء هغي دښتي يا بيديا ته وايي چې څه نه وي پكښې اودغه بيداء د ذوالحليفې سره د يو ځاى نوم دى) حضرت جابر وايي : ماچي وكتل چې ستركومي ليدل د رسول r په مخكي پلي او سپاره روان وه . ښي لوري ته هم دغسي اوكيڼ لوري ته يې هم دغسي او شاته يې هم دغسي پلي اوسپاره روان وه. او رسول rزموږ په منځ كي روان وو. په داسي حال كي چې پر رسول r قرآن نازلېدى اوهغه يې په تاويل پوهېدى. نوڅه چې به رسول r كول، موږ به هم هغه كول. هغه په توحيد ويلو، (لبيك ويلو) آواز پورته كړ :" لبيك اللهم لبيك . لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد و النعمآ لك و الملك لا شريك لك ". (يعني : زه ستا د فرمان پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان پلي كولو او ستا چو پړ ته حاضر او تيار ولاړيم. ستا د فرمان پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم، تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان پلي كولو او ستا چو پړته حاضر او تيار ولاړ يم، په رشتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تالره دي، او ټولواكي تالره ده، تالره شريك نسته). خلكو هم په دغه لبيك ويلو سره آوازونه پورته كړه. خو رسول r په دې هكله څه ترديد ښكاره نه كړ. او رسول rهمدغسي دغه تلبيه ويل. جابروايي : موږ بېله حجه د بل شي نيت نه ووكړى اود حج په مياشتوكي مو عمره نه پېژندل. څوچي د رسول r سره (پوره يوه اوونۍ وروسته سر ماښام مكې ته ورسېدلو.

رسول r په ذي طوى كي تم سو، هلته يې شپه وكړه، د سهارترلمانځه وروسته يې غسل وكړ، بيا سهار مكې ته ننووت. دا ديكشنبې ورځ د ذي الحجې څلورمه وه، پرلاري اته ورځي تيري سوې) بيا بيت الله شريفي ته را ورسېدو، رسول rد حجراسود استلام وكړ. بيا يې په طواف كي درې واره په درو شوطوكي رمل وكړ. (يعني د طواف په لومړيو درو ګردشونوكي يې د جګړې د اتلانو غوندي د بدن او اورو په خوځولوسره ځانګړې حركت ترسره كړ) او په نورو څلورو شوطونو كي يې عادي تګ وكړ، بيا مقام ابراهيم ته ورغى اودا آيت يې ولوست :] واتخذوامن مقام ابراهيم مصلىٰ [[البقره: 125] (عبادت ته د ابراهيم د درېدوځاى په

ځانګړې توګه د لمانځه ځاى جوړكړئ). بيا يې دوه ركعته لمونځ وكړ او مقام ابراهيم يې د خپل ځان اوكعبې ترمنځ راووست. (يعني د مقام ابراهيم ترشايې دغه دوه ركعته لمونځ وكړ)، چې په دغو دوو ركعتونو كي يې] قل هوالله احد [او] قل ياايهاالكافرون [وويل. (يعني په لومړي ركعت كي يې ترالحمد لله وروسته قل يا ايها الكافرون او په دوهم ركعت كي يې ترالحمد لله وروسته قل هو الله وويل. نووي د مسلم شرح). بيا بيرته حجراسود ته وروګرځېد او مچ يې كړه. بيا د صفا او مروه د دروازې له لاري صفاته ووت. كله چې صفا ته نژدې سو دا آيت يې ولوست :]ان الصفا و المروآ من شعائرالله [[البقره:158] (صفا او مروه د الله له نښانو څخه دي) او ويل يې : په هغه څه پيل

ketabton.com - The Digital Library

کوم چې خدای تعالی پیل په کړی دی. نو په صفا یې پیل وکړ او ور وخوت، څوچې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای تعالی یې په یووالي او لویي یاد کړ، ویې ویل: بېله رشتیاني معبوده بل د عبادت وړ نسته او دغه معبود یودی او شریك نه لري. ده ته واکمني ده او ده ته حمد و ثناده او هغه پرهرشي قادر دی. او بېله رشتیاني معبوده بل معبود نسته او دغه معبود یو دی کوم چې خپله وعده یې پرځای کړه، هغه وعده چې د مکې د فتحې او نورو سترو فتوحاتو په هکله یې کړې وه، او بری یې ورکړخپل بنده (حضرت محمد) ته. او یوازې یې دکافرانو او د ښمنانو ډلوته ماته ورکړه. بیا یې د دغو اذکارو په منځ کې دعا وکړه او دغه ذکر او دعاېې درې ځلې تکرار کړه. بیا له صفا راکوز سو اود مروه پرلور روان سو، څو چې د دې ناوې په نس او ژوره برخه کې یې چابك ګامونه واخیستل. بیاکله چې مخ پرلوړه روان سو، عادي ګامونه یې اخیستل، څو چې مروه ته ورسېد. او بیا هماغسې د مروه غرګې ته وخوت څو چې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او هماغه توحید و تکبیر او دعا او سعې او د دغې ناوې د نس چابك تګ یې تکرارکړ. بیا یې وفرمایل : " که زه په دې خبره چې اوس په وپوهېدم، د مخه پوهېدلی وای " هدی " مې [هغه قرباني چې په حرم کې یې حلالوې] د خپل ځان سره نه راوستل اوحج مې په عمره بدلاوه او له احرامه را وتلم. نوکه په تاسې کې داسې څوك وي چې هدی نه وي ورسره، نودې د عمرې د اعمالو ترسرته رسولو وروسته ځان حلال کړې، له احرامه دې را ووزي او حج دې عمره وګرځوي ". نو سراقه د مالك زوی ودرېدی او ویې ویل: ای د خدای استازې ! آیا دغه عمره د حج په شپوکې یاد حج سره په همدغه زموږ په کال ده، که به تل ترتله وي ؟ نو رسول r تمثیل په توګه خپلې ګوتې یو په بله سره کښې ایستې اودوه واره یې وویل:" عمره په حج کې داخله ده او تل ترتله به داسې وي ". له بلې خوا حضرت علي کرم الله وجهه له یمن څخه د رسول r اوښان راوستل او بي بي فاطمه یې د هغو خلکو په ډله کې وموندل چې له احرامه راوتلې وه ؛ رنګ کړي کالي یې اغوستي وه او سترګې یې توري کړي وې. نو علي د دې دغه کار بد ومانه. دې ورته وویل چې : د دې کار امر مې پلار راکړی دی. حضرت جابر وایي چې حضرت علي په عراق کې وویل چې : زه په داسې حال کې چې فاطمې ته د دې کار له امله په غوسه وم، رسول rته ورغلم څو د هغې د دغې خبرې په هکله پوښتنه ځنې وکړم. نو مې رسول r خبرکړ چې ما د دې دغه کار ښه نه دی بللی . رسول rراته وویل: "هو. دا رشتیا وایې. دا رشتیا وایې. تاکله چې حج پرځان فرض کړڅه دې وویل؟ ". حضرت علي ورته وویل : ما وویل او داسې نیت مې وکړ چې: ای باري خدایه ما احرام وتاړه په هغو سره چې ستا رسول احرام تړلی دی. رسول وویل : " چې زما سره خو هدیې دې ته هم احرام مه باسه ". حضرت جابر وایي : نو هغه اوښان چې حضرت علي له یمن څخه راوستلي وه، اوهغه اوښان چې رسول r د ځان سره راوستلي وه، ټول سل اوښه وه. حضرت جابروایي : ټول خلك له احرامه را ووتل او د سر وربېښتان یې لنډ کړه. مګرحضرت نبي r اوهغه چې هدیې ورسره وې په احرام کې پاته سول. کله چې د ترویې ورځ (د لوی اختر د میاشتې اتمه) سوه ټولو منا ته مخه کړه او د حج احرامونه یې وتړل. رسول r پرخپله اوښه منا ته ولاړ اوهلته یې د ماپښین، مازدیګر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه وکړل. بیا یولږڅه ټال سو، څو لمر راوخوت (یعني د سهار لخوا لمر پرجبل ثبیر باندې څرګند سو) او امر یې وکړ چې د " نمَرې " په ناوه کې دې ده ته خېمه ووهل سې. بیا رسول

Download from: ketabton.com

د عرفات په لوري وخوځېد. قريشو داسي نه ګڼل چې دى r دي د مشعر الحرام سره ونه دريږي. لکه چې قريشو د جاهليت په زمانه کي داسي کول. نو رسول تر مزدلفې ور تېر سو، څو عرفات ته ورسېدى، هغه خېمه يې وموندل چې ده ته په " نَمِرَهٌ " کي ډرول سوې وه او هلته تم سو، څو چې لمر وګرځېد او د زوال وخت سو. بيا يې امر وکړ چې د ده اوښه " قصوا " تياره کړي، هغه يې د ده سپرلۍ ته آماده کړه. نو دى د عرنې د ناوې نس (منځ) ته، کومه چې له عرفات څخه نه ده ولاړى. (دغه مهال د ده پر شا و خوا يولك څلېرويشت زره، يا يو لك څلور څلوېښت زره انسانان را غونډ سوي وه). ده دي خلکوته خپله خطبه واورول، ويې ويل:" اى وکړو ! زما خبري واورئ، ځکه زه نه پوهيږم، ښايي زه تردې کال وروسته دلته ستاسي سره هيڅ ونه ليدلاى سم). بېشکه چې ستاسيويني او ستاسي مالونه پرتاسي باندي داسي حرام دي، لکه دغه ستاسي نننۍ د عرفي ورځ چې ستاسي په دغه د لوي اختر په مياشت کي ستاسي په ښار مکه کي حرامه ده. پوه سئ چې د جاهليت د چارو هرشي زما تر پښو لاندي دى (يعني باطل دى) او د جاهليت د وختو د وينوکساتونه اخيستل هم له منځه تللي او باطل سوي دي. زه د لومړي ځل لپاره د خپلي قبيلي د وينو څخه د ربيعه بن الحارث د زوى ويني باطلوم کوم چې د بني سعد په قبيله کي په رضاعت شيدي ورکړه سوي وې او هزيلو وواژه. او د جاهليت د زمانې سود باطل دى. او لومړى سود چې زه يې باطلوم زموږ د قبيلې له سوده څخه د عباس بن عبد المطلب سود دى چې ټوله باطل دى. (دغه راز) د ښځو په هکله پرهېز وکړئ او له خدايه Y وبېرېږئ، ځکه چې دوي تاسي د خداى Y په عهد او امان په نکاح کړي. او د دوى شرم ځايونه مو د خداى په خبره او امر ځانوته حلال کړي دي. او ستاسي له حقوقو څخه پردوى باندي دا دي چې دوى ستاسي فرشونو ته داسي څوك رانه ولي چې ستاسي خوښ نه وي. (مراد يې دا دى چې دوي دي ستاسي دکور دننه د تللو او هلته دکېنېنستلو اجازه هغه چاته نه ورکوي چې تاسي يې نه خوښوئ، خپل وي که پردى). اوکه دوى داکار وکړي داسي يې ووهئ چې ډېري خوږ نه سي. او دوى پرتاسي دا حق لري چې دوى ته پرمشروع طريقه خواړه او لباس ورکړئ. ما په تاسي کي هغه شى پرې ايښى چې که په هغه منګولي کلکي کړئ هيڅکله به بې لاري نه سئ، چې هغه د خداى Y کتاب (قرآن) دى. په ياد ولرئ ترما وروسته بل نبي نسته او ترتاسي وروسته بل امت نسته. ځکه نو د خپل خداى r عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ کوئ، د رمضان د مياشتي روژه نيسئ ، په خوښي سره له خپلو شتو څخه زکات ورکوئ، د خداى د کور حج کوئ او د خپلو واکمنو اطاعت کوئ. اوکه داسي وکړئ، نو جنت له به داخل سئ. او تاسي به د قيامت په ورځ زما په هکله وپوښتل سۍ چې ما ستاسي سره د خداى د احکامو په باره کي څه کړي دي. نو تاسي به څه ووايياست ؟ ". اصحابو وويل: موږ شاهدي ورکوو چې تا خپل رسالت موږ ته رسولی او خپل امانت دي ادا کړی او امت ته دي نصيحت کړی دی. نو رسول r د شهادت په ګوته په اشارې سره چې آسمان ته يې پورته کړه او خلکو ته يې ونيول، دري واره وويل:" اى باري خدايه شاهد اوسه ."!

)کله چې رسول r له خطبې څخه فارغ سو د خداى جلت عظمته له لوري دغه آيت نازل سو:] اليوم اکملت لکم دينکم واتممت عليکم نعمتى ورضيت لکم الاسلام ديناً [(المائده: 3] ژباړه: نن ماستاسي لپاره ستاسي دين بشپړکړ اوخپل نعمت مې پر تاسي پوره کړ او اسلام مې ستاسي لپاره د دين په توګه غوره کړ. څنګه چې حضرت عمر دا

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

آيت واورېدی نو يې وژړل. چا پوښتنه ځني وکړه چې ولي ژاړي ؟ ويې فرمايل: ځکه ژاړم چې تربشپړ تيا وروسته زوال دی. بخاري له ابن عمر څخه). بيا (بلال) اذان وکړ، بيا (يې) اقامت وکړ، بيا رسول r د ماپښين لمونځ په جماعت وکړ. بيا (بلال) اقامت وکړ او رسول r د مازديگر لمونځ په جماعت وکړ او د دې دواړو لمونځو نو په منځ کي يې بل هيڅ لمونځ ونه کړ. بيا رسول r پرقصوا سپور سو څو چې په عرفات کي د درېدو ځای ته ورغی، د خپلي اوښي قصوا نس يې د جبل رحمت د لويو ډبرو خواته وگرځاوه چې جبل المشاآ نومی ځای يې په مخ کي راغی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او ترهغو هلته ولاړ وو، څو چې لمرلوېدی او ژړزگي يې لږڅه له منځه ولاړه او د لمرټيکی ډوبه سوه، اسامه بن زيد يې ترشا سپورکړ او له عرفات څخه د مزدلفې په لور رهي سو. د قصوا اوښي واگي يې ترډې اندازې ځانته راکش کړي او ټينگي نيولي وې چې د قصوا سرد هغې د زين له هغه ځايه څخه نښتی کوم چې سپرلی پرهغه باندي د ستړيا په مهال، پښې ايږدي او د ښي لاس په اشاره يې وويل: ای وگړو په ډاډ او وقار د رومئ او ورو ورو ځئ. اوکله چې به د رېگوکومي غونډۍ ته ورسېد، د اوښي واگي به يې لږ څه خوشي کړې، څو اوښه چټکه پر وخيژي، څو چې مزدلفې ته ورسېد. هلته يې د ماښام او ماخستن لمونځ، ماخستن په يوه اذان او دوو اقامتو په جمع وکړ. او د دې دواړو لمونځونو په منځ کي يې کوم نفل يا سنت لمونځ ونه کړ. بيا رسول r اړخ وواهه، څو چې سپېدې وچاودې اوکله چې د سهار وخت ورته څرگند سو په يوه اذان او يوه اقامت يې د سهار لمونځ ادا کړ. بيا پر قصوا سپور سو څو مشعر الحرام (قِزح غره) ته ولاړی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای ته يې دعا وکړه او په تکبير، تهليل او توحيد يې ياد کړ، ترهغو هلته ودرېدی څوچي ښه رڼا سوه، بيا ترلمر راختو د مخه له مزدلفې څخه رارهي سو او د عباس زوی فضل يې ترشا سپورکړ. فضل ښکلي وربېښتان درلوده، سپين او پی مخی وو. نوکله چې رسول له مزدلفې رهي سو، له داسي ښځو سره تېر سو چې پرهودج (د اوښ پرکجاوه) سپرې تېرېدلې. فضل هغوته کتل پيل کړه. رسول د فضل پرمخ لاس کښېښود ، فضل خپل مخ بل لوري ته واړاوه، نو رسول له بلي خوا لاس ورواړاوه او د فضل پرمخ يې نيوی چې له هغې خوايې هم واړوی، (په نورو صحيحو روايتونو کي وايي چې فضل يوې خثعمی ښځې ته چې د رسول څخه يې پوښتنه کول،کتل اوهغې ده ته کتل. دغي ښځې د رسول څخه پوښتنه وکړه چې زما پر پلار حج فرض سوی دی، خو هغه ډېر سپين ږيری دی او پرسپرلی ځان نه سي تکيه کولای، نو آيا زه د هغه لپاره حج وکړم ؟ رسول ورته وويل:" هو ". متفق عليه له مشکوٰآ او مرقاآ څخه). څو چې رسول د مُحَسرد ناوې نس ته ورسېدی او اوښه يې لږڅه چټکه کړه. بيا يې هغه منځنۍ لار واخيسته،کومه چې جمرآ الکبری ته ور وزي. او دغي جمرې ته کومه چې د ونې سره پرته ده ورغی (هغه مهال هلته يوه ونه ولاړه وه. جمرهْ کبری ته جمرهْ عقبه هم وايي) او په اوو شگو يې وويشته. په داسي حال کي چې د هري شگي ويشتلو سره به يې الله اکبر وايه. اودغه شگي دغونه وې لکه د باغليو دانې. رسول دغه شگي دغي جمرې ته د هغي ناوې له منځه ورووېشتې کومه چې دغه جمره پکښې واقع ده. بيا د حلالېدو ځای ته وروگرځېد او دري شپېته اوښان يې پخپل لاس حلال کړل. بيا يې حضرت علي ته د حلالولو دنده وسپارل او هغه پا ته اوښان حلال کړل او رسول حضرت علی په خپله دې قرباني کي شريك کړ. بيا يې امر وکړ چې د هر اوښ څخه يوه يوه ټوټه غوښه پرې کړي، چې په دېگ کي واچول سوې او

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

پخې سوې. او له دغوغوښو څخه حضرت محمد ﷺ او حضرت علی ؓ وخوړې او ښور وا یې وچښل. بیا رسول ﷺ سپور سو او په بېړه کعبې شریفې ته ولاړ او د اِفاضې طواف یې وکړ اوپه مکه شریفه کي یې د ماپښین لمونځ ادا کړ. بیا د عبد المطلب اولادې ته (چې عباس او د هغه زامن وه او عبد المطلب یې نیکه کیږي)،کوم چې خلکو ته یې د زمزم اوبه ورکولې، ورغی او ویې ویل: ای د عبد المطلب اولادې ! ما ته د زمزم اوبه راوکاږئ. که خلکو زما د عمل په پیروي ازدحام نه کولای ما به ستاسي سره دغه اوبه راکښلي وای. نو هغو یوه سلواغه اوبه ورته راوکښلې او آنحضرت ﷺ وچښلې. (تردې ځایه د جابرحدیث وو). دغه ورځ یوم النحر وه، یعنی د ذي الحجې لسمه د لوی اختر لومړۍ ورځ وه. په دغه ورځ هم ځاښت مهال رسول ﷺ یوه خطبه واورول. بیا د ذي الحجې پر 11_ 12_13 ورځو، یعني په ایام تشریق کي رسول ﷺ په منا کي واوسېدی چې په دې ورځوکي یې د حج پر مناسکو او د خدای ﷻ پر ذکر سر بېره، خلکو ته د شریعت احکام هم ور زده کول. بیا په یوم النفر (دوتلو یا تللو) په ورځ چې د ذي الحجې (13) کیږي، له منا څخه ولاړ او په ابطح ناوه کي یې د بني کنانه وو په خیف کي واړول. (ابطح، محصب او خیف بني کنانه درې سره د یوه ځای نومونه دي. اوس پردغه ځای د مکې د ښار نوي ودانۍ جوړې سوي دي).

د ماپښین، مازدیگر، ماښام او ماخستن لمونځونه یې هلته وکړه، د ماخستن ترلمانځه وروسته لږڅه بیده سو، بیا راپاڅېد، سپور سو او بیت الله شریفي ته ولاړ، طواف وداع (د خدای په امانۍ طواف) یې وکړ او بیا د حج د مناسکو څخه په وزګارېدو سره مدینې شریفې ته ستون سو.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

پنځمه برخه: مکه او کعبه او تر حضرت محمد وروسته اسلامي پير

136 ـ حضرت عمر ر ض مکه اوکعبه

لکه څنګه چې پوهیږو په اسلام کې د راشده خلفا وو سپېڅلی دور له حضرت ابو بکر صدیق څخه راپیلیږي. خو څنګه چې له یوې خوا د اسلام د دغه ستر لومړنی خلیفه د حکومت زمانه ډېره لنډه وه او له بلې خوا هغه په قبایلي سیموکې د امنیت په ټینګولو او نورو ډېرو اړتیا وړ ربړو په اوارولو بوخت وو. او د هغه په وختوکې مکې اوکعبې ته دنه اړتیا له امله څه کار نه دی سوی. ځکه نو موږ دلته د مکې او کعبې په اړه د حضرت عمر دکار او خدمت په هکله معلومات وړاندې کوو. له صحیحو احادثو څخه ثا بتیږي چې رسول د جزیراَ العرب څخه د ټولو مشرکینو، یهودو اونصارا وو د وتلو حکم ورکړی وو. چې دا حکم د هغه د وروستي وصیت سره سم د لومړي ځل لپاره حضرت عمر فاروق د خپل خلافت په دوره کې په عملي توګه پلی او تطبیق کړ.هغه د عربو ټول ملك د مشرکینو او نورو ټولو غیراسلامي عناصرو څخه پاك کړ او حرمینو شریفینو ته یې د هغو ننوتل د تل لپاره قانوناً منع کړه چې د هغې له مخې د جدې، ینبع اوصنعا تر بندرونو پورې نامسلمانه وګړي راتلای سوای، خو مکې مکرمې ته نه سوای ننوتلای. دغه قانون ترحضرت عمر وروسته هم د اسلام نورو ټولو خلفا وو او واکمنانو په ټینګه عملي کړ. چې تر همدې اوسه په سعودي کې عملي کیږي. د مکې مکرمې څخه تقریباً (23) کیلو متره وړاندې، د پولیسو یوه ځانګه ځای پرځای سوې او هلته پرسړك باندې پر یوه غټه لوحه د ځانګړو نخښو په واسطه د مسلمانانو او غیر مسلمانانو، سره بېلې سوې لارې ښوول سوې اوپه نخښه سوې دي. پردغه لوحه باندې ښې خواته په عربي لیکل سوي: (غیرالمسلمین) او تر هغه لاندې په انګریزي لیکل سوي (.Non Moslems)وریسې لیکل سوي : (مکاَ المکرماَ للمسلمین فقط). اوترهغه لاندې په انګرېزي لیکل سوي (Makkah Moslems Only) :له دې امله دی چې ترنن ورځې د خدای په فضل او مرحمت دغه مقدسه ارشود غلیمانو له ناپاکو لاس وهنو څخه خوندي پاته ده، او مسلمانان هم د دغسې لاس وهنو په وړاندې ډېرحساس او جدي دي. بل له ډېرو پخوا مهالونو څخه په مکه مکرمه کې ډېر ورانوونکې سېلابونه راتلل، چې له هغو څخه به نه یوازې ځاني اومالي تاوانونه رسېدل، بلکې بیت الله شریفې ته به یې هم ډېر سترتاوان اړاوه. نوحضرت عمر د دغو سېلابونو د مخنیوي لپاره " مروه " ته نژدې په " المدعٰی " نومې ځای کې یو ډېر پیاوړی بند ودان کړ، چې د هغه په جوړلو سره ترکابو (185) کالو حرم شریف اود مکې اوسېدونکې د سېلابونو له آفته خوندي وه. خو په کال 202 س. کې دغه بند د زمانې په تېرېدو سره د کمزورۍ له امله بیرته یوه سېل یووړ، چې دغه سیل ته " سیل ابن حنظله " وایي. دغه راز په کال 17 س. کې چې حضرت عمر د حج د فریضې د اداګ کولو لپاره مکې ته تشریف یووړ، د مکې او مدینې په لارکې یې پرهر مزل د حاجیانو او نورو مسافرو د هوسایی لپاره تمځایونه، سرایونه، چینې، سیورې لرونکي ځایونه او د مسافرو مېلمستونونه جوړکړل . ډېر نوي ښاګان یې وکیندل او د پخوانیو ښاګانو د پاکولو حکم یې هم ورکړ. همدغه سترصحابي او د اسلام خلیفه د لومړي ځل لپاره د حرم

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

شریف د پراختیا په منظور د هغه شاوخوا ډېرکورونه رانیول اوهغه یې پراخه کړ. ده ؓ د یوه داسي سترکار بنسټ کښېښود چې لړۍ یې ترهمدې اوسني مهاله روانه ده. اوهیله ده بیاهم د اړتیاپه مهال روانه اوسي. کله چې امیرالمؤمنین حضرت عمرفاروق ؓ د اسلام د خلافت د چارو واګي په لاس کي واخیستې، نو د اسلام د فتوحاتو د ډېرښت له امله دکعبې د زیارت کوونکو شمېره دونه زیاته سوه چې په مسجد الحرام کي نه ځایېدل. نو هغه ؓ په کال 17 س. (638 ع.) کي د لومړي ځل لپاره د حرم د پراختیا یوه هراړخیزه پروژه جوړه کړه، کعبې ته نژدې کورونه یې په ډېرو پیسو رانیول او د هغو په نړولو او له منځه وړلو سره یې د حرم غولی پراخه کړ. بیایې چارچاپېره دېوال پرراوګرځاوه، د شپې به یې پردغه دېوال ډیوه هم ایښوول، چې حرم به په رڼاکېدی.

137 ـ یوه ډېره لنډه کیسه

وایي چې حضرت عمر ؓ پرکعبه شریفه باندي د ښځو سره یوځای د نارینه ووطواف منع کړی وو، نوکله چې یوه ورځ مسجد الحرام ته ننوتی ویې لیدل چې یو سړی د ښځو سره یوځای طواف کوي. نو هغه یې یوه دره وواهه، او ورته ویې ویل : ته نه یې خبر چې ما دا کار منع کړی دی ؟ هغه ورته وویل : نه، زه نه یم خبر. حضرت عمر ورته وویل: په دې هکله دي زما له حکمه څه نه دي اورېدلي ؟ هغه ورته وویل: نه. بیا حضرت عمر ورته وویل : نو ونیسه زما څخه د دغي یوې درې قصاص واخله. هغه ورته وویل چې نه یې اخلم. عمر ورته وویل چې : بیا نو ما وبخښه. خو هغه ورته وویل چې نه دي بخښم. نو وایي چې حضرت عمرخواشینی ځني رهي سو. بله ورځ د حضرت عمر ؓ په څېره کي د دې خواشینۍ نخښه له ورایه ښکارېده . نو یو چا دغه سړي ته وویل چې : د ښادۍ سې ورسه د امیرالمؤمنین مخ ته وګوره چې څونه خوابدی دی. نو هغه وو چې سړی ورغی او ورته ویې ویل چې ما بخښلی یې.

138 ـ یوه بله لنډه کیسه

په سیرت اف اسلام کي وایي چې د حضرت عمر ؓ د خلافت په پېرکي یوه داسي پېښه وسوه چې هم د عبرت وړده او هم له هغې څخه په ډاګه جوتیږي چې په اسلام کي پاچا او بې وزلی څه توپیرنه لري. او په هغه کي مساوات تر ټولو لوړ او سترځای لري. وایې چې " جبله " نومي د غسانیانو پاچا اسلام راوړ، اود حضرت عمر په مخکي د اطاعت د څرګندولو لپاره مدینې ته ورغی. حضرت عمر ؓ د هغه په ډېر درنښت هرکلی وکړ. کوم وخت چې هغه مکې ته ولاړی او دکعبې مبارکي طواف یې کاوه، یو بې وزلی سړی هم دغه مهال په طواف بوخت وو،چې نابېره د دغه حاجي دکالو یو پېڅکی د پاچا پر اوږو ولوېدی. هغه په قهرسو او دغه بې وزلي ته یې یوه داسي چپلاخه ورکړه چې غاښونه یې ور وایستل. د دې کیسې پاته برخه د حضرت عمر له هغې لیکني څخه لولو، چې ابو عبیده ؓ ته یې،کوم چې په شام کي د اسلامي پوځونو سرلښکر وو، لیږلې وه: دغه بې وزلی سړی ماته راغی اود غور غوښتنه یې وکړه. ما جبله را وغوښت او پوښتنه مې ځني وکړه چې: ولي دې د یوه مسلمان ورور سره داسي بد سلوك کړی دی ؟ هغه راته وویل چې زما بې عزتي یې کړې وه اوکه د دغه پاك ځای لحاظ نه وای، نو ما به هلته وژلی وای. ما ورته وویل چې په

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

دي خبرو دي خپل جرم نور هم دروند کړ. او ترڅو چې له دغه سړي څخه بخښنه ونه غواړي، نو قانوني سزاته به غاړه ږدي. جبله راته وويل : زه يو پاچا يم او هغه يو عادي سړی دی. ما ورته وويل چې دلته د پاچا او نه پاچا خبره نه راپورته کيږي. تاسي دواړه مسلمانان ياست او دواړه د قانون په وړاندي يو برابر ياست. هغه راته وويل: دغه سزا يوې بلي ورځي ته ټال کړئ. ماهم د مظلوم په اجازه سزا وځنډول. خو جبله د شپې وتښتېدی او اوس د " عيسوي سپو " سره ملګری دی. (لومړنيو مسلمانانو به بازنطيني پاچهان په دغه لقب يادول. خو افسوس چې اوس عيسوي سپي ځينو خلکو د خپلو بادارانو په صفت منلي دي). ابن خلدون په خپل تاريخ کي ليکي : دغه مرتد پاچا د مړيني ترمهاله هلته په قسطنطنيه کي واوسېدی او په 20 س.کال ومړ. د ثقاتو په روايت جبله بيا پرخپل دې بد عمل پښېمانه سو او تل به يې د مرګ ترساعته پرخپلو د غوکړو ژړل.

139 ـ حضرت عثمان، مکه اوکعبه

دکعبې شريفي د حرم د پراختيا په هکله د حضرت عمر کار، د اسلام دريېم خليفه حضرت عثمان ته دلاري ډيوه سوه. کله چې د اسلام خلافت هغه ته ورسېد، نو د مسلمانانو شمېرنور هم زيات سو او له دې امله د حرم پراختيا ته يو ځل بيا اړتيا وليدل سوه. په کال 26س. (647ع.) کي چې حضرت عثمان مکې مکرمې ته د عمرې ادا کولوليپاره ولاړ، هلته يې په دې هکله د صحابهٔ کرامو سره سلا مشوره وکړه او د هغې سره سم يې په دغه کال حرم ته نژدې ډېرکورونه رانيول او د هغو په له منځه وړلوسره يې حرم شريف نورهم ښه پراخه کړ. او د هغه څلورو لوروته يې برنډې هم جوړې کړې. چې په دې ډول لومړنی سړی چې د حرم چاپېره يې برنډې وداني کړي دي، حضرت عثمان دی. دغه مهال هغه د مکې د خلکو په غوښتنه د " شعيبيې" پرځای د " جدې " د بېړيو تمځای (بندر) هم جوړکړ، چې موږ يې په دې کتاب کي يادونه په څه تفصيل سره د " جدې " ترسرليك لاندي کړې ده.

140 ـ يوه تاريخي يادونه

لکه چې د امام ازرقي د تاريخ مکه او تاريخ المکآ المکرمه له څرګندونو څخه ښکاري حرم ته د نژدې کورونو څښتنان پرحضرت عمر او بيا پرحضرت عثمان باندي د خپلو کورونو په پلورلو او د هغو په له منځه وړلو نه وه خوښ. امام ازرقي وايي: ځينوکسانو د خپلوکورنو د پلورلو او د هغو د بيو د اخيستلو څخه ډډه وکړه. نو عمرهغو ته وويل: تا سو دکعبې په غولي کي کورونه جوړکړي دي. په داسي حال کي چې دکعبې غولی د چا ملکيت کېدای نه سي. خو زه د دې سره سره تاسوته د دغو کورونو بيه درکوم. خو چې هغو ونه منل، حضرت عمر د دغو کورونو بيې دکعبې په خزانه کي کښېښوولې او دکورونو د نړولو کار يې پيل کړ. هغو بيا وروسته دغه پيسې په خوښي سره واخيستلې. دغه راز د حضرت عثمان په وختو کي هم ځينوکسا نو د خپلو کورنو د خرڅولو څخه ډډه وکړه. کله چې حضرت عثمان هغه نړول، نو هغو شورماشور جوړکړ. حضرت عثمان را وغوښتل او ورته ويې ويل: ستاسي سره حضرت عمر هم دغسي وکړه، خو پر هغه مو چيغي ونه وهلې او زما سره تاسي زما حلم دې کار ته هڅولي ياست.

Download from: ketabton.com

نو يې د هغو د بندي کولو امر وکړ. خو د يوه صحابي چې عبد الله بن خالد بن اسيد نومېدی، په منځګړيتوب يې بيرته پرېښوول.

141 ـ شخړې، ډلي ټپلي او پرې او جنبې

ګرانو لوستونکو ته به دغه سرليك څه حيرانوونكى او عجبه غوندې ښكاره سي، چې د مكې اوكعبې په تا ر يخ كې د دې خبرو په باب څرګندونو ته څه حاجت دې ؟ عرض دادی چې د حضرت عثمان ؓ ترشهادت را وروسته په مسلمانانو كې شخړې، پرې جنبې، جګړې، ډلې او مخالفتونه را وټوكېدل. چې دې چارو د اسلام پر ټولو شوْونو، په هغو كې د مكې او مدينې پراوضاعو او د مقدسو حرمينو پرحال تاثير اچولی دی. او دغه تاثير ډېرې تاريخي پېښې زېږولې دې. چې موږ په راتلونكو پاڼوكې اړكيږو د هغو په هكله يادونې وكړو. نو ځكه لازمه ده چې دلته لومړی د دغو پرو جنبو په هكله څه رڼا واچوو. څو په راتلونكې كې د دغو اغېزو له امله د ځينو پېښوله بنسټيزو عواملو څخه په خبر تيا كې تاريخي مسائل وڅېړو. د سپرټ اف اسلام ليكوال اميرعلي وايې :" هر مسلمان چې د اسلام د ستر پېغمبر حضرت محمد مصطفى ﷺ سره مينه لري په دې خبرو به افسوس وكړي او وبه شرميږي. هغه وايې افسوس خو پردې دی چې د انساني توكم مذهب او نړی والي ورورولی په خپلوكې د جګړو اوكركو له ناخوالو څخه ځان خلاص نه كړای سو. او هغه مذهب چې مقصد يې مايوسي، او سره پاشلې نړی ته د هوسايی او نېكمرغی رسول وو، په خپله د غضبناكو جذباتو او واك د تر لاسه كولو د شوق له امله ټوټه ټوټه سو. په اسلام كې چې كومې ورانی رامنځته سوې، هغه د دنيوي حرص او د اشخاصو او طبقو د واك تر لاسه كولو دكوښښونو له امله وې. كه نه د اسلام حقانيت په ډاګه كړه چې د عربو د تربګنيو اوكورنيو او قبيلوي ډېرو پخوانيو منازعو او جنګ جګړو سره سره مسلمانان د مځكې له يوه ګوټ څخه تربله ګوټه د طوفان په شان ورسېدل او د نړی فاتحان سول. هغه عرب چې تل به په جګړو او اختلافاتو اخته وه او د شپنو او نيمه كډوال ژوند يې وو، د اسلام په بركت د صحراوو له غارونو را ووتل اوپه دېرشوكالوكې يې له هندوكش څخه نيولې د اقيانوس د بحيرې ترغاړو د هر اولس دروازه ور وټكول. د اسلام پيغام يې هغو ته ورساوه او پای يې په ډېره لږ موده كې داسې يو سلطنت جوړكړچې په پراختيا كې ترهغه حكومت ډېر زيات وو، چې روميانو په پرله پسې پراختيا سره په ديارلسو سووكالو كې جوړكړی وو. خوله بده مرغه بالاخره هغه فرقوي پرې او جنبې او قبيلوي رقابتونه كومو چې عرب يې د رسول ﷺتر بعثته پورې يوكېدوته نه پرېښوول، نه يوازې د اسلامي ستري واكمنی د له منځه تللو لاملونه سول؛ بلكې د مسلمانانو د واكمنی د زوال او د هغو د خواری او بدمرغی اسباب هم جوړسول. او څنګه چې د دغو قبيلوي او فرقوي تربګنيو نښانې تراوسه پورې په اسلامي نړی كې موجودې دې، دغسې د هغو د اغېزو له امله په اسلامي نړی كې خواری او بې وزلی هم ورسره موجودې دې. ډې اوهسن (D Ohsson) وايې:" كه چيرې د حضرت محمد ﷺمنونكې د خپل لارښود پرپله سم تللې وای او د لومړنيو خلفا وو تګ لاره يې غوره كړې وای، نو د دوی واكمنې به د روميانو ترواكمنی لاهم ډېره پراخه وای. خو له ده مرغه چې د عربو حرص او سركښی او د ځاني واكمنی مينې هغه كلكه، ټينګه او ستره ودانی ورانه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کړه کومه چې لومړنیو مسلمانانو په ډېره مېړانه او مینه جوړه کړې وه ". په هرصورت د اسلام مقدس دین د عیسوي دیانت غوندې د دننیو اختلافاتو او جګړو له امله سره ووېشل سو. او تاریخ پوهان د دې تفرقو ذمه وارېه پیل کې سیاسي اوکورني اسباب او مسایل او هغه قبیلوي زړې جګړې او د حسد مضبوط احساس بولي کوم چې قریش یې د بني هاشمو په خلاف راپاڅولي وه. البته په دې هکله خبرې ډېرې دي، خو موږ به له خپلې موضوع څخه نور لیرې نه ځو، دغه پورتنۍ لنډې څرګندوني کفا یت کوي چې که په راتلونکو پاڼو کې د مکې اوکعبې د تاریخ په ځینو پړاوونوکې د دغسې مواردو سره مخامخ کیږو موږ به یې په اصلي عواملو پوهیږو او راته جوته به وي چې عیب په مسلماني کې نه؛ بلکې په مسلمان کې دی. یا : جنګ هفتاد ودو ملت همه را عذر بنه چـون ندیدندحـقیـقـت ره فسانه زدند

142 ـ د حضرت علي او معاویه شخړې او مکه اوکعبه

د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاویه د شخړو له امله په 39 س. کې د حج په موسم کې په مکه معظمه کې سخت تشویش رامنځته سو. که څه هم د دوی او نورو یوله بله مخالفتونه او جنګ جګړې د دې کتاب مورد بحث خبرې نه دي، خو موږ د دې لپاره چې زموږ پر مورد بحث موضوع څه رڼا اچول سوې وي، اړیو د هغې سوابق ولټوو،کوم چې تفصیل یې په لاندې ډول دی: کله چې حضرت علي له مدینې څخه کوفې ته د بي بي عایشې سره د جګړې په نیت وتی، نو یې د 36 س. کال د لومړۍ خور په وروستیوکې قثم بن عباس د مکې د والي په توګه وټاکی. بیا د حضرت علي او معاویه ترمنځ د صفین تر مشهورې جګړې وروسته، د هغو او د هغو د پوځونو اوپلویانو پردې سلاسوه چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص به د دوی ترمنځ حکمیت کوي. نو هغه وو چې دوی تریوه کال خبرو اترو وروسته پرېکړه وکړه چې حضرت علي او معاویه دواړه دې له امارته معزول سي. او د امارت کار دې د خلکو مشورې ته پرېږدې. نو دوی د خلکو په وړاندې ودرېدل. لومړی ابو موسی اشعري وویل چې : موږ دواړو حکمانو په اتفاق علي او معاویه د امارت له کاره ګوښه کړل. بیا عمرو پاڅېدی او ویې ویل: دغه سړي چې څه خبرې وکړې تاسي واورېدې. هغه خپل مشر معزول کړی دی او زه هم هغه د ده غوندې د امارت له کاره ګوښه کوم او خپل مشرحضرت معاویه د امیر په توګه ټاکم. وایي چې حضرت ابو موسیٰ اشعري پردې خبرو عمرو ته بدرد وویل او هغه یې هم جواب ورکړ. دغسې وایي چې د حضرت علي د پوځ مشر پرعمرو برید وکړ او په دره یې وواهه خو د عمرو زوی بیا راپاڅېد، هغه یې په دګره وواهه او د دې سره خلك ولاړ سول اوهر یو پرخپله تړه ولاړی. د دغې پرېکړې په تمسك حضرت معاویه خپل ځان خلیفه اعلان کړ . او یزید بن شجرآ الرهاوي یې د درو زرو جګړنو سره د حج په مهال مکې ته د حج د امیر په توګه ولېږی. څو هم په خلکو حج وکړي، هم له خلکو څخه د هغه لپاره بیعت واخلي، اوهم د علي والي له هغه ځایه وشړي. نوکله چې یزید مکې ته ورسېدی، د هغه او قثم ترمنځ شخړه رامنځته سوه او دواړو یو د بل امارت نه مانه. چې نژدې وو خبره جګړې او ژوبلې وژنې ته ورسیږي. خو پای حاجیانو

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

له پوهي کار واخیست، د کعبې شریفي خادم شیبه بن عثمان بن طلحه یې د حج د امیر په توګه غوره کړ او په دې توګه د جګړې مخه ونیول سوه.

143 ـ اموي پېر، مکه اوکعبه

اسلامي دولت له 37 س. کال څخه د فتنو او سره وېشني سره مخامخ سو. په دې چیمسلمانانو د علي کرم الله وجهه سره د شرعي خلیفه په توګه بیعت وکړ، خو د شام خلکو بیعت ورسره ونه کړ. او د حضرت معاویه ملا یې وتړل، کوم چې د حضرت علي له اطاعته ووتی او د هغه پرضد را پاڅېدی. چې له دې امله اختلافونه اوجګړې رامنځته سوې. په 41س. کال کي د حضرت معاویه په خلیفه کېدو سره د اموي خلافت پېر پیل سو، چې د معاویه په ګډون څوارلس تنه خلفا یونوي کاله پراسلام واکمن وه. په دې پېر کي له یوه پلوه ډېر کلك مخالفتونه او ډېري ستري او ناوړي پېښې رامنځته سوې، چې ډېره بده او زړه دردوونکې یې د حضرت حسین د شهادت پېښه ده، چې په تاریخونوکي پردې او نورو پېښو په مفصله توګه خبري سوي دي. بل د دې پېر د یوه واکمن عبد الملك بن مروان په زمانه کي د تاریخ ډېر ستر او نامتو ظالم امیرحجاج بن یوسف ثقفي رامنځته سوی، چې د ظلمونو په کیسو یې تاریخونه ډك دي، اوتر اوسه یې هرڅوك په دې صفت پېژني او کرکه څني کوي. زیات شمېر تاریخونه د دې دورې پر زیاتو واکمنانو نیوکي کوي، په مذهبي بې لاریو (انحرافاتو) یې تورنوي او غندي یې. خو د دې په عکس ټول تا ریخونه او اسلامي لیکوال او عالمان د دې پېر یو خلیفه حضرت عمر بن عبد العزیز(رح) ستایي، ان چې هغه په خلفای راشدینوکي شمېري. دغه راز تاریخونه وایي چې امویانو اسلامي خلافت کوم چې انتخابي وو، میراثي کړ او د اسلام واك په یوه اموي کورنۍ او بیا هم په عباسي کورنۍ کي وساتل سو. دغه راز اسلامي نظام هم ورو ورو دپردیو په پېښو او تقلید د بیزنطیني او ساماني ټولواکمنیو بڼه غوره کړه او څیني تاریخونه لاوړاندي ځي او لیکي چې په دې دوره کي اسلامي نظام بېخي له دین څخه د سیاست لوري ته واوښت. دغسي شرایط طبعاً پر مسلمانانو او اسلامي امورو ډېره بده اغېزه کوي. له دې امله او د حضرت علي او حضرت معاویه د شخړو په سبب نژدې وو چې په کال39 س. کي په حرم شریف کي مرګ ژوبله پېښه سي. (د دې پېښي په هکله د دې کتاب په [195] مخ کي خبري سوي دي). د اموي واکمنۍ په وړاندي د حضرت ابن الزبیر د مقاومت له امله کعبې شریفي یوځل اور واخیست او دروند تاوان ور ورسېد. چې بیاله سره ابن الزبیر جوړه کړه. خو حجاج بیرته ونړول او پرخپله سلیقه (د جاهلیت د زماني سره سمه) یې ودانه کړه. (په دې هکله هم د دې کتاب په [206] مخ کي په تفصیل سره خبري سوي دي). دغه شان لکه چې څه وروسته به وویل سي عبد الملك بن مروان پرمکه باندي د ابن الزبیر د واکمنۍ له امله خلك له حج څخه منع کړه. خوچي هغو جنجال کاوه ګردسره یې حج له مکې څخه بیت المقدس ته ولېږداوه. اوکله چې عباسیانو له بني امیه وو څخه واك ترلاسه کړ نو څیني امویان د عبد الرحمان اموي په مشری اندلس ته ولاړه او هلته یې بېل واك ټینګ کړ. وایي چې د اندلس د بني امیه واکمنو خپلو دولتي کارکوونکوته حج ته د تللو اجازه نه ورکول چې نه چې هلته د عباسیانو تراغېزي لاندي رانه سي. نوڅوك چې د هغه مهال دغسي شرایطوته

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وګوري باید ووایي چې په دغسي اوضاع او احوالوکي باید اسلام هیڅ پرمختګ نه وای کړی. خو برعکس د اموي واکمنۍ پېر د اسلام د سترو بریو، د جهاد د حیرانوونکي پرمختګ او خپرېدو عصر وو. په دغه دوره کي د اسلام واکمني له ختیزه ترلوېدیزه، له اباسینه تر اتلس سمندر پوري وغځېده. چې داپه هغه پېرکي د مځکي پرمخ یو ډېر ارت او پراخ دولت بلل کېدی. پر دې سربېره په دې دوره کي په مذهبي، ادبي، علمي، عمراني او نورو ټولنیزو چاروکي هم د یادوني وړ پرمختګونه وسول. خو دکعبې د خدمت په هکله د دغي دورې د واکمنوکارونه دونه ډېرنه دي. البته څه کارونه چې په دې دوره کي دکومواکمنو لخوا سوي دي پرهغو د دې کتاب په بېلوبېلو برخوکي خبري سوي دي.

144 ـ په مکه مکرمه کي د حضرت معاویه ځیني کارونه

حضرت معاویه ﷺ د خپل خلافت په پېر کي د مسجدالرام د رڼاکولو لپاره د مسلمانانو د بیت المال څخه یو مقدار شته د قندیلونو او تیلو او د هغو د نورو ضروریاتو د رانیولو لپاره بېل کړه. دغه راز هغه له شام څخه یوکوچنی منبر هم حرم ته وروړ او هلته یې د حج په مهال خطبه پر وویل. په دې توګه هغه لومړی خطیب بلل سوی دی چې د مکې په حرم کي یې پر منبرخطبه ویلې ده. هغه د دارالندوه ماڼۍ هم ترمیم او له سره ودانه کړه، څو که کله هغه حج کوي، هلته پکښې واوسي، همداشان هغه په مکه کي خپل والي ته امروکړ چې د حرم انصاب (د مکې د حرم ارشو د نخښو ځلي) د هغو په هکله د یوه پوه صحابي، محرز بن علقمه په مرسته، په دقت سره له سره نوي ودان کړي، چې هغه داکار وکړ. امیر معاویه ﷺ دکعبې د خدمت لپاره یو شمېر مریان له شام څخه ورولېږل، چې بیا دا کار ترده وروسته نورو هم کاوه. دغه راز هغه د حج په مهال او دخدای تعالی په میاشت (رجب) کي دکعبې د خوشبویه کولو لپاره ډول ډول عطرونه له شام څخه ورلېږل او د هر لمانځه په مهال دکعبې د خوشبویه کولولپاره یې نفر ورته وټاکل. د دغه خلیفه په پېرکي د هغه په امرکعبې ته په کال کي دوه ځلي، دعاشورې په ورځ د دیباج د ټوکره (دیباج د دیبا معرب دی. دیباج نقشي مزیني ښایستې وربښمیني جامې ته وایي،کومه چې موږ ورته اتلس وایو). او د روژې په میاشت کي د قباطي د ټوکره غلاف (پوښ) ورکول کېدی. (قباطي یو ډول کتان وو چې د مصر د یوه کلي قبطیانو به جوړاوه). هغه په مکه مکرمه او د هغې په شاوخواکي د اوبو برابرولو کارته توجه وکړه، لس چینې یې د مکې په پاسنۍ سیمه کي له حرا نومي سیمي څخه تر اوسنۍ جعفریې پوري، وایستلې. یوه بله چینه یې په کښته مکه کي وکیندل، چې د هري چینې سره یې د مکې د اوسېدونکو او حاجیانو لپاره د اوبو څښلو ځایونه ودان کړه او هم یې دکرني یوه کرونده او د خرماووبڼ جوړکړه. هغه په مکه مکرمه کي ودانیزو چاروته هم پاملرنه وکړه او د مروه،قراره او سویقه په لوړو سیمو کي یې لس ماڼۍ جوړي کړې. چې د حضرت معاویه د دې فعالیتونو په پایله کي د مکې د لوړي برخي په هره خواکي ماڼۍ او ودانۍ، بڼونه، د اوبو چینېلو سیستمونه، د ډول ډول توکو د خرڅولو بازارونه او دکانونه رامنځته سول.

145 ـ حضرت ابن الزبیر، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حضرت عبدالله د زبير زوى يو ډېر متقي، مهربانه او زړه ور شخصيت وو. د هغه پلار زبير بن عوام بن خويلد درسول ﷺ د نيکه عبدالمطلب د لور بي بي صفيې زوى دى چې د رسول ﷺعمه کېدل. زبيرد پنځلس کلنۍ په شا وخواکي اسلام راوړى. حبشې او مدينې ته يې هجرت کړى، د اسلام په ټولو جګړوکي يې برخه اخستې، د مکې د فتحي له پنځو قوماندانانوڅخه وو، چې په " حجون " کي يې د رسول ﷺ لپاره خېمه ووهل او د اسلام بيرغ يې هلته د لومړي ځل لپاره اوچت کړ. دى له عشره مبشره وو څخه دى او رسول ﷺ دده په هکله ويلي دي : هر نبي لره حواري وي (وفادار او غوره مرستندوى) او زما حواري زبيردى. . دى د حضرت عثمان له مدافعينوڅخه وو، خوکله چې د " جمل" د جګړي په ورځ حضرت علي ﷺ د رسول ﷺ يو حديث ورپه ياد کړ، نو هغه له جګړي راوګرځېد او مدينې ته ولاړ هلته د عمرو بن جرموز په نامه يوه سړي وواژه ، د هغه سر يې حضرت علي ته يووړ او د هغه سره يې د ليدني اجازه وغوښتل. حضرت علي وويل: هغه ته اجازه مه ورکوئ؛ بلکي د دوږخ زيرى ورته ورکړئ. زبير، حضرت اسماء د ابو بکر صديق لور غوښتي وه او عبدالله له هغي څخه پيداسو. مدينې ته تر هجرت وروسته په مسلمانانوکي لومړي زوکړى همدغه عبدالله دى، چې د هجرت په لسمه مياشت وزېږېدى. پلار يې رسول ﷺ ته وروړى، چې هغه مبارك ﷺ خرما وژوول او په خوله کي يې ورکړه او د عبدالله نوم يې پرکښېښود. کله چې حضرت معاويه ﷺ د 60 س. کال د خداى تعالى (رجب) په مياشت کي مړسو، د هغه زوى يزيد د خلافت پرګدۍ کښېناست. هغه د مدينې منوري والي وليد بن عتبه ته وليکل چې له حضرت حسين، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت عبد الله بن زبير څخه هرڅه ژر په زور بيعت واخله. خو حضرت حسين او ابن الزبير د يزيد له بيعت څخه سر وغړاوه او مکې مکرمې ته ولاړل. او حضرت ابن عمر ﷺ څو ورځي وروسته وليد ته ورغى او د ابن عباس ﷺ سره يو ځاي يې د يزيد سره بيعت وکړ. خو له دې امله چې وليد له حسين او ابن الزبير څخه بيعت وانه خيستلاى سواى، پر هغه په قهر سو او د مکې والي عمرو بن سعيد يې د هغه پرځاي مدينې ته وټاکى. هغه په همدغه کال عمرو بن الزبير د عبد الله ورور چې د هغه سره يې دښمني درلوده د مدينې د پوليسو افسر وټاکى. هغه د عبد الله پلويان، دوستان او زامن او ان وروڼه او وريرونه ښه ووهل. بيا عمرو بن سعيد هغه د عبد الله بن الزبير سره جنګ ته وګومارى. هغه وويل: زه تيار يم چې د هغه سره وجنګېږم او دکعبې په زړه کي پر هغه بريد وکړم. هغه ووچي د انيس بن عمرو اسلمي په ملګرتيا د دوو زرو پوځيانو سره مکې ته وخوځېد. هلته يې مکې ته نژدې په " ذي طوٰى " نومي ځاى کي د مکې د اطرافو له خلکو څخه ماته وخوړه، څو پوځيان يې ووژل سول او نور يې تيت او پرك سول او پخپله عمرو بن الزبيرد عبد الله بن الزبير لخوا په " عارم " نومي محبس کي بندي سو. او په يوه روايت تر وهلو لاندي مړ سو. حضرت حسين ﷺ د عراقيانو د بلني له امله هغه ځاى ته د تللو په تکل کي سو. وايي چې حضرت ابن الزبير په مکه مکرمه کي سهار او ماښام حضرت حسين ته ورتى او عراق ته د تللو مشوره به يې ورکول. خو حضرت ابن عباس ﷺ او نورو به بيا هغه له تللو راګرځاوه او په ډېر ټينګار سره به يې ورته ويل چې هلته مه ځه. خو هغه د هيچا دا ونه منل او د عراقيانو د پرله پسې غوښتنو او بلنو له امله د 60 س. کال د لوى اختر د مياشتي پرلسمه له مکې څخه کوفې ته وخوځېد، چې پاى دکربلا په خونړى، دردونکي او تاريخي پېښه کي په شهادت ورسېد. په 63 س. کال کي د مدينې خلکو د امام

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حسین د وژلو له امله د یزید بن معاویه د خلافت د نه منلو اعلان وکړ او له مدینې څخه د هغه د والي او د یزید د قوم بني امیه وو د شړلو پرېکړه یې وکړه. یزید د یوه سپین ږیري او ضعیفه سړي مسلم بن عقبه په قوماندانۍ د لسو، پنځلسو زرو کسانو په شاوخواکې پوځ ور ولېږی او امر یې ورته ورکړ، چې د مدینې ترلوټولو وروسته مکې ته د حضرت ابن الزبیر د راپرزولو لپاره ولاړسه. هغه وو چې مسلم درې ورځې په مدینه کې عام قتل، لوټ او د خلکو هرڅه حلال وګرځول، چې په دې ترڅ کې د قرآن کریم ډېر قاریان او نور لویان شهیدان سول، ډېر شته لوټ سول، ښار وران سو او ستر

شر او فساد رامنځته سو. وایې چې په دې جریان کې د زرو په شا وخوا کې بې مړو ښځې بې پته او حاملې سوې. (په تاریخ مفصل اسلام کې وایې چې پرشپاړسوزرو پېغلو نجونو باند تېری وسو. چې ښایي مبالغه وي). په هر ډول په دې ستر ناورین کې د رسول ﷺ ډېر سترستر اصحاب د لسو زرو تنو عامو مسلمانانو په شمول و وژل سول او ډېر په سمڅو (غارونو) او نورو ځایونو کې پټ سول. دا پېښه چې په تاریخ کې د مدینې د " حره " د جګړې په نامه یادېږي د چار شنبې په ورځ د 63س. کال د لوی اختر د میاشتې پر 27 یا 28 نېټه وسوه. په دغه کال حضګرت ابن الزبیر په خلکو حج وکړ او د امارت په هکله یې د شورا رایه منله. کله چې د دې پېښې خبر ور ورسېد ډېر ویرجن سو او د شامیانو سره د جګړې لپاره د تیاري په لټه کې سو. چې ډېر خلك یې دې جنګ ته وهڅول او هغو هم بیعت ورسره وکړ. د64 س. کال د محرم الحرام په پیل کې مسلم بن عقبه د ابن زبیر او د هغه د ملګرو سره د جنګ لپاره مکې ته وخوځېد. خو هغه په لار کې مړ سو او پرځای یې د یزید د مخکنۍ لارښوونې سره سم حصین بن نمیر السکوني ته د جګړې قوماندانې وسپارل سوه. دغه مهال خدای تعالی یزید هم د مځکې له سره واخیست او د دغه کال په لومړۍ خورکې ومړ. حصین بن نمیر مکې ته ولاړ او د دواړو خواوو ترمنځ سخت جنګ ونښتی چې پای د مکې خلك تیت او پرك سول او ډېر یې ووژل سول. کله چې ابن الزبیر او د هغه ملګرو ځانونه په محاصره کې ولیدل، نو یې د کعبې شا وخوا خېمې ودرولې، څو د حرم شریف د درنښت له امله د شامي پوځونو له بریدونو خوندي پاته سي. خو د دې په خلاف شامیانو " ابي قبیس " او " قعیقعان " غرونو ته څرمه پر" سره غره " پنځه منجنیقه ودرول او د هغو په واسطه یې پردوی اوکعبه شریفه شپه او ورځ ډبري اورولې. چې بالاخره دکعبې شریفي پوښ (غلاف) اور واخیست او د کعبې ودانۍ ته دروند تاوان واوښت.ازرقي (رح) لیکي چې دغه پېښه د شنبې په ورځ د لومړۍ خور په درېیمه وسوه. خوځیني وایي چې ځینو وګړو شا وخوا اوربل کړی وو، له هغه څخه دکعبې پردې اور واخیست او دا پېښه رامنځته سوه. او ځیني نور بیا وایي چې ابن الزبیر د شپې په تیاره کې د مکې پریوه غره باندي د تکبیر آواز واورېد، هغه د معلوماتو لپاره د نېزې په څوکه اور پورته کړچې د هغه یو بڅرکۍ دکعبې د رکن یماني او حجراسود ترمنځ پر پرده ولوېد او اوریې واخیست، او حجراسود له دې امله توره سوه؛ وچاودله اودرې ټوټې سوه. دا محاصره د دوهمې خور تر وروستیو روانه وه، چې د یزید د مړیني خبر ور ورسېد.

Download from: ketabton.com

هغه د 64 س. کال د لومړۍ خور پر (14) د (45) کالو په عمر مړ سوی وو، چې درې نيم کاله يا درې کاله اته مياشتي يې حکومت وکړ. ابن الزبير د مکې له خلکو څخه څو تنه حصين ته وليږل. هغو د خبرو په ترځ کي دکعبې شريفي د دې سوځني پړه پرحصين واچول او د هغې د سوځلو او ورانولو د ډېري ستري ګناه په هکله يې څرګندوني وکړې. هغو حصين ته وويل چې اوس خو يزيد مړسوی دی نو تاسي د څه لپاره جګړې او وژنو ته ملاتړلې ده ؟ ښه داده چې شام ته وګرځئ او وګورئ چې د يزيد زوی دوهم معاويه څه وايي ؟ او آيا خلك پر هغه راټوليږي که نه ؟ نو هغه وو چې حصين او ملګرويې د ابن الزبيرپه اجازه دکعبې طواف وکړ او وروسته د دوهمي خور پرپنځمه بېرته شام ته وګرځېدل او په دې ډول حضرت ابن الزبير ترنوکالو پوري پرواك پاته سو او په دې وخت کي پرحجاز، يمن، عراق، مصر، خراسان او ان د شام پر ځينو برخو حاکم سو.

د 64 س. کال د لومړۍ خور پر(14) د يزيد زوی چې معاويه نومېدی خليفه سو. وايي چې دی ډېر ښه سړی وو. په يوه روايت يې شل ورځي او په بل روايت يې څلور مياشتي حکومت وکړ. د حکومت په مهال ناروغه وو، او د خلکوپه وړاندي هيڅ څرګند نه سو او د (21) کالو په عمر وفات سو. دغه مهال په شام کي مروان بن الحکم د خپلي واکمنۍ بنسټ کښېښود او په دمشق او د هغه په شا وخوا کي يې واك په لاس راوړ او د اموي ډلي په ملګرتيا يې د ابن الزبير سره د مخالفت او جنګ جګړې لار خپله کړه چې د دې سره جوخت د خراسان خلکو د سلم بن زياد سره بيعت وکړ، ان چې د خپل خليفه په توګه يې خوښ کړ. د اسلامي واکمنۍ په ځينو نورو سيموکي ځيني نور پاڅونونه،حرکتونه او جنګ جګړې هم را منځته سوې چې په حقيقت کي د اسلامي خلافت ادارې د ملوك الطوايفی بڼه غوره کړه. خو د ابن الزبير امارت په مکه کي ټينګ سو. هغه خپل ورور عبيدالله په مدينه کي خپل نايب وټاکی او عبيد الله بني اميه له مدينې څخه وايستل. خو وروسته د مروان خبره هم دې ته ورسيده چې مصر يې ونيو او مدينه او عراق ته يې لښکري وليږلې. بيا د همدغه 65 س. کال د روژې په مياشت کي د مروان د مړيني خبر خپور سو. د هغه د مړينی کيسه داسي وه چې ډېرو خلکو داسي ګڼل چې د معاويه بن يزيد ترمړيني وروسته بايد د هغه ورور خالد بن يزيد خليفه سي. نو مروان د دې لپاره چې خالد د خلکو په سترګو کي خوار و ايسوي او خلك بيعت ورسره ونه کړي د هغه مور يې چې د يزيد کونډه وه وکړه. خو څنګه چې خالد او مور يې په دې خبره وپوهېدل، نو يوه شپه چې مروان بيده وو، د خالد مور د هغه پرخوله بالښت ورکښېښود او ويې واژه. دا پېښه د 65س. کال د روژې پر دربيمه وسوه. چې په دې ډول د مروان د امارت دوره څه د پاسه نه مياشتي وه. وايي چې د مروان پلار " الحکم " د رسول □ له ډېرو سترو دښمنانو څخه وو. هغه د مکې د فتحي په ورځ اسلام ومانه او بيا مدينې ته ولاړ. خو حضرت پيغمبر □هغه طايف ته جلا وطنه کړ او هلته مړسو. دا هم وايي چې مروان د حضرت عثمان □ د محاصرې د ناوړې پېښې ستر لامل وو. ځکه چې هغه د حضرت عثمان له خولې يو جعلي ليك د استازيو د يوې ډلې د وژلو لپاره مصر ته لېږلی وو. د ده په هکله په ځينو کتابونو کي نوري ډېري ناوړې خبرې هم ليکل سوی دی. کله چې مروان مړ سو د 65 س. کال د روژې پر دربيمه د دمشق او مصر او د هغو د شا وخوا سيمو خلکو د عبد الملك بن مروان سره بيعت وکړ. هغه د مروان لومړنی زوی وو چې په 23 يا 26 س. کي زېږېدلی او په

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

86 س. کي مړ سوی دی. څه د پاسه (21) کاله يې حکومت وکړ چې لومړي اووه کاله يې عبد الله بن الزبير د هغه په وړاندي مزاحمت وکړ او (14) کاله يوازې په شام کي واکمن وو.

146ـ د عبد الملك لخوا له مکې څخه د حج انتقال

څنګه چې ابن الزبير پر مکه واکمن وو او د حج په موسم کي به يې حاجيانو ته خطبې او ويناوې اورولې او د عبد الملك بد به يې ويل، نو د شام ډېرخلك د هغه لوري ته ورمات سول. له دې امله عبد الملك خلك له حج کولو څخه منع کړه. خو څنګه چې خلکو جنجال کاوه هغه د حج د لېږدولو لپاره د مسجدالا قصٰی پر هغه ډبره چې رسول ﷺ د معراج په شپه پښه پر ايښې وه يوه ستره ودانۍ جوړه کړه، د بيت المقدس پرجومات يې د کعبې غونډي پردې وځړولې، خادمان يې ورته وګومارل او خلك يې د هغه طواف ته مجبوره کړه. هغو به تر طواف وروسته د لوی اختر په ورځ قربانۍ کولې او سرونه به يې خريل. وايي چې پردغه ودانۍ يې دونه شته ولګول او داسي ښايسته او خوشبو يه يې کړه چې هغه مهال په ټوله نړۍ کي تر هغې ښکلې ماڼۍ نه وه. (د ابن کثير تاريخ البدايآ والنهايآ اردو ژباړه 1247/8 او تاريخ مفصل اسلام 1/ 282). توبه العياذ بالله د سياست له ازميښته څخه. رشتيا رشتيا چې سياست ډېره بده بوختيا ده. په دې لوبه بوخت وګړي هرڅه چې يې په ګټه وي مخ نه ځني اړ وي او د خپلو ځانو او ګټو د ساتلو لپاره له هيڅ بد عمله ډډه نه کوي. دين، فضيلت، وجدان او پت د سياست په وړاندي هيڅ ارزښت نه لري. لکه چې ډېر ليدل سوي دي چې په دې کارکي زوی پرپلار رحم نه دی کړی، پلار د زوی سترګګي ور ايستلي او د بيګناه اوبې وزلو خلکو وژل، او د خدای په مځکه کي وراني او فساد خو په سياست کي يو عادي کارګرځېدلی دی. دا دی نن دغسي کارونه هغه کسان چې د بشر د حقوقو او دموکراسۍ غرغړې به يې وهلې د خپلو دموکراتو ګوډاګيانو سره يوځای په دې يوويشتمه پېړۍ کي (؟) په افغانستان، عراق او نورو اسلامي ملکونوکي په خورا سپين سترګۍ او رسوايی سره ترسره کوي، چې ان د دوی د جنايت کارانه بمباريو له امله په لسګونو ماشومان هم د مندو او پلرونو سره يو ځای شهيدان کيږي. او دا چاري اوس يو عادي کارګرځېدلی دی. خو مسلمانان د مرګ په خوب بيده دي او د پردو غليمانو ګوډاګيان د پردو په زور او چلول پر واکمن دي. عبد الملك په دې تدبير هم ونه کړای سوای ابن الزبير له منځه يوسي. نو يې د هغه سره په جګړه لاس پوري کړ. لومړی يې په 71 س. کال کي عراق ته لښکري واستولې او د ابن الزبير ورور مصعب يې وواژه او د هغه سر يې عبد الملك ته په دار الاماره کي وړاندي کړ. يوه عيسوي چې دا جريان وليد، ويې خندل. عبد الملك له هغه څخه د خندا علت وپوښتی. هغه وويل: ما په دې ودانۍ کي پر همدغه تخت وليدل چې د حسين ؓسر يې ابن زياد ته راوړ. د ابن زياد سر يې مختار ته راوړ. د مختار سر يې مصعب ته راوړ. او اوس دادي د مصعب سر يې تاته راوړ. نو هغه وو چې عبد الملك سمدستي له تخته راکوز سو او امر يې وکړ چې دغه دکوفي دارلاماره ماڼـۍ ونړوي. بيا يې په 72 س. کال کي يو نامتو سفاك او بې باك سردار حجاج بن يوسف ثقفي چې د اسلام په تاريخ کي د ظلم او بې عدالتۍ يوه وتلې نمونه ده، د عبد الله بن الزبير د له منځه وړلو لپاره مکې ته وليږی. حجاج مکه محاصره کړه او ابن الزبير په مسجد الحرام ننووت. حجاج د 72 س.

Download from: ketabton.com

کال د میانی د میاشتي په لومړۍ نېټه امر وکړ چې کعبه د منجنیق په واسطه په ډبرو وولي. لومړی منجنیق ویشتونکو له دې کاره څخه ډډه وکړه، خوچې حجاج ورته وویل چې:" کعبه وولئ چې د عبد الملك له بخششونو څخه برخمن سئ "، نو هغو هم کعبه شریفه وویشتل او یورکن یې ور ونړاوه. بالاخره ابن الزبیر تر اوو میاشتوکلابندی ورسته د 73 س. کال د لوی اختر په میاشت کې په دې جنګ کې د خپلو ټولو پلویانو سره شهید سو. او حجاج یې سر عبد الملك ته ولیږی او تنه یې د حجون په " کداء " نومي ځای کي وځړول. چې بیا یې وروسته دفن کړ او بیا حجاج د مکې له خلکو څخه د عبد الملك لپاره بیعت واخیست.

147ـ د قریشو لخوا د جوړي سوي کعبې په هکله د رسول ﷺ ناخوښي

لکه څنګه چې مو وړاندي وویل قریشو په ابراهیمي کعبه کي بدلون راوست . که څه هم حضرت محمد ﷺ پخپله دکعبې په ودانې کې برخه درلوده، لکه چې د ډبرو په پورته کولو کي یې اوږه هم خوږ سوې وه او همدغه مهال، هغه په فهم او پوهه د ځانګړي نامه څښتن هم وو، خو قریشو دکعبې د ودانۍ پلان د خپلو لویانو په غوښتنه کي تصویب کړی وو. او لکه چې د واك د څښتنانو خصلت دی چې دوی یوازی خپل ځانونه په هرکار پوه بولي او د بل چاخبره که څه هم تردوی پوه وي، نه مني. دغسي په دې هکله هغوته د بل چاخبره د منلو نه وه. نوله دې امله حضرت محمد ﷺ هغه مهال په د ې هکله پټه خوله کېدل غوره وبلل. خو کله چې په نبوت مبعوث سو، نو حساس زړه به یې دکعبې شریفي دغه ناوړه بدلون ور زوراوه اوکله کله به یې په دې هکله خپلې مېرمني بي بي عایشې (رض) ته خپل د زړه درد وایه. یوځل بي بي عایشې د آنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې : د بیت الله شریفي وردکوم مصلحت له مخي دغونه لوړ جوړ سوی دی ؟ او د دغه ګردي دېوال " حطیم " حقیقت څه دی ؟ هغه وفرمایل :" عایشې ستا قوم دغه ور ځکه دونه لوړ جوړکړچي کعبې ته د خلکو دننه ورتلل د دوی په واك کي وي، چې چا ته یې زړه و غواړي ور پرېږي یې بږدي. اوچا ته چې یې زړه ونه غواړي ور پرې یې نه بږدي. او د حطیم د دغه ګردي دېوال برخه هم په کعبه شریفه کي داخله وه، خو ستا قوم د حلا لو پیسو د نه درلودلو له امله هغه همدغسي پرېښوول. عایشې که ستا قوم د جاهلیت زما نې ته نژدې نه وای او زه پردې نه بېرېدلای چې دوی به د دې خبرې پرسر یوله بله سره ونښلي، ما به ارومرو دغه برخه بیرته په بیت الله شریفه ګډه کړې وای. او دوې دروازې به مې؛ یوه د ختیزخواته، بله د لوېدیز خواته ورکړې وای؛ چې په یوه به خلك ننوتلای او تربله به وتلای ". خو افسوس چې نا مساعد حالات او مذهبي، سیاسي او اقتصادي مسایلو ته د رسول الله ﷺ پاملرني، د هغه د دغي هیلي د تر سره کېدو په لاره کي خنډ سوې او دکعبې د ابراهیمي بنسټونو د دغه بدلون درد یې پر زړه له نړۍ ولاړ. ـ صلوٰاّ الله علیه وعلی آله وسلم ـ چې بیا حضرت عبد الله بن الزبیر ﷺ د هغه مبارك ﷺ دغه هیله ترسره کړه.

148 ـ عبد الله بن الزبیر او د کعبې بیا جوړول

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حضرت عبد الله بن الزبير له يوې خوا له خپلې خاله بي بي عايشې (رض) څخه د قريشو دكعبې په باب د حضرت رسول ▯ د ناخوښۍ په هكله اورېدلي او د هغه د دغه ارمان د پوره كېدو خيال يې درلود. او له بلې خوا د حصين د محاصرې په مهال دكعبې سوځنې او شديد نقصان دا ضروري كړه چې كعبه بيا له سره ودانه سي. نو ابن الزبير په دې هكله سلا مشوره وكړه او تر درو ورځو استخارې وروسته يې وټېپل چې د قريشوكعبه ونړوي او له سره يې د حضرت رسول ▯ د هيلو سره سمه د ابراهيم ▯ پر بنسټونو برابره جوړه كړي. ده دكعبې د نړولوكار د 64 س. كال د څلورمې خور (جمادي الثاني) په پنځلسمه ورځ پيل كړ او د حضرت عبد الله بن عباس ▯ د مشو رې سره سم يې د بيت الله شريفې چار چاپېر څلور لرگين ستونونه ودرول او د ټوكره پرده يې پررا وگرځول، څو دكعبې غونډي بڼه غوره كړي او خلك په لمانځه كې هغې ته مخ كړي او طواف پر وكړي. حضرت ابن الزبير د كعبې شريفې د ودانۍ لپاره تر ټولو هغه ښه اهاك چې د يمن په صنعا كې مونده كېدل، د څلورو سوو دينارو په بيه رانيول او د " حراء " ، " ثبير " ، " المقطع " او" الخندمه " او نورو غرونو څخه يې ډېرې راوړلې، او دغه رازيې د يمن د صنعا د ښار ډېرې ښكلې مرمر ډبرې چې " البلق " نومېدلې هم رانيولې. ابن الزبير ▯ د ابراهيم ▯ د كعبې اصلي بنسټونه لڅ كړه او د ښار عالمانو، صالحانو او مخورو مشرانوته يې وروښول. او بالاخره يې پر هغو باندې كعبه له نوي سره په ډېره ښكلې بڼه ودانه كړه. څنگه چې حضرت ابن الزبير" حطيم " هم په كعبه كې راوستى، له دې امله يې د اوږدوالي په نسبت، جگوالى كښته ښكارېدى. نو يې د قريشو د كعبې پرجگوالي نه گزه نور ور زيات كړه، چې په دې ډول دكعبې دېوالونه په جگوالي اووه ويشت گزه (تقريباً5،40ـ فټه) يا (14) متره او په بره درې فټه يا (91،5) سانتى وه. هغه كعبې شريفې ته د يوې دروازې پرځاى، دوې دروازې؛ يوه د پخوا پرځاى ختيز لوري ته او بله لويديز لوري ته وركړې، چې دواړې د مځكې سره برابرې وې او په هره يوه كې يې دوې پلې كښېښولې. قريشو دكعبې دننه شپږ ستونونه وركړي وه. خو هغه درې ستونونه ځنې ليرې كړه او نور درې ستو نونه يې د خالصو عودو د قيمتي لرگيو څخه وركړه، چې د ژړ او سره رنگ په خورا ښكلي گډون سره پسولل سوي وه. د هغو پنډوالى دېرش سانتي متره وو، چې اوس هم د څوارلسو پېړيو په تېرېدو سره صحيح او سالم پاته دي، چې البته په راوروسته كې د هغو د هر ستون پرلاندنيو برخو باندي، د هغو د ټينگښت او ښايست لپاره د سپينو زرو درې پټرې راگرځول سوي دي. اوكله چې په 1304س. كې د هغو په لاندنيو برخوكې څه درزونه پيدا سول، په 1314س. كې په ميخونو ټينگ او ونيول سول. دغه راز ابن الزبير دكعبې بام ته د ختلو لپاره دكعبې دننه د عراقي ركن لور ته د لرگيو زينه هم جوړه كړه او په هغو ډبرو يې چې دكعبې له ودانۍ څخه پاته سوي وې، دكعبې مطاف (طواف ځاى) فرش كړ. ابن الزبير ▯ حجراسود چې دكعبې د اور اخيستلو له امله ، درې ټوټې سوې وه، د كعبې له دېواله څخه تر را ايستلو وروسته د " ديبا " په يوه سپين، وربښمن پوښ كې و پېچل او په يوه صندخ كې يې قلف كړه او د شيبه بن عثمان په كور كې يې وساتل. بيا يې په خپل ځاي كې د اېښولو په مهال، عباد نومي خپل زوى او جبير بن شيبه بن عثمان ته وويل چې هغه په يوه پټو كې كښېږدئ او كله چې زه د ماپښين د جما عت لمونځ پيل كړم تاسې هغه پخپل ځاى كې نصب كړئ. دا كار يې له دې امله وكړ، چې څوك بيا د قريشو د وخت غونډي د هغې د اېښوولو پر سركومه شخړه جوړه

Download from: ketabton.com

نه کړي. بيا هغه پرهغې لاندي باندي د سپينو زرو خول راوګرځاوه. کله چې د کعبې د ودانۍ کار پای ته ورسېد، حضرت ابن الزبير مشك او عنبر، دننه او د باندي په ووهل او د " قباطي " په نامه د مصري كتان پوښ يې په واغوست او امر يې وکړ: پرکوم چا چې زما د اطاعت حق دی هغه دي د دې سترکار د سرته رسېدو له امله د شکر ايستلو په منظور " تنعيم " ته ولاړ سي او عمره دي راوړي. او چې څوك د اوښ د حلالولو وس لري، اوښ دي حلال کړي، څوك چې د پسه د حلالولو وس لري، پسه دي حلال کړي، او څوك چې د دې دواړو وس نه لري، د خپل وس سره سم دي صدقه ورکړي. نو هغه وو چې د 64 س. کال د خدای تعالی (رجب) د مياشتي په (27) ورځ تنعيم ته پياده ووتی، چې نور ډېر خلك هم ورسره ووتل او عمره يې راوړه. نورو خلکو هم ډېر څاروي قرباني کړه او ابن الزبير سل اوښان حلال کړه. په پای کي بايد زياته کړو چې ابن الزبير د مسجد الحرام د پراختيا دکار په لړکي په حرم پوري نښتي کورونه او د ابي شيبه وو دکور نيمه برخه په لس زره ديناره رانيول او په حرم يې ګډه کړه. دغه راز د اخبار مکه ليکوال امام ازرقي (رح) هم وايې چې ابن الزبير زما د نيکه " ازرق " نومي دکور يوه برخه په شل زره ديناره رانيول او په مسجد الحرام يې ګډه کړه او هغه ته يې پرخپل ورور مصعب بن الزبير چې د عراق امير وو، حواله ورکړه. خو څنګه چې مصعب او عبد الله دواړه د عبد الملك او حجاج سره په جګړو کي ووژل سول، هغو ته پيسې ونه رسېدې. همداراز ابن الزبير د مسجد يوه برخه هم وپوښل او هغه لومړی سړی وو،چې تر لمانځه د مخه او وروسته يې حجراسود مچ کړه او بيا د ده دغه عمل ترده وروسته اميرانو ښه وباله او په دې هکله يې د ده پيروي وکړه. وايې چې د قريشو او ابن الزبير د بناء ترمنځ (82) کاله وا ټن وو.

149 ـ عبد الملك، حجاج او دکعبې بيا جوړول

دکعبې پرهغې ودانۍ باندي چې ابن الزبير جوړه کړې وه، ترلسوکالو تېرېدو وروسته، حجاج وغوښتل چې هغه بېرته د جاهليت د زمانې سره سمه جوړه کړي. خو پدې هکله له عبد الملك بن مروان څخه ېېرېدی، نو يې هغه ته ليك ولېږی چې ابن الزبير دکعبې په ودانۍ کي پخپل سر تصرفات کړي دي، او په هغې کي يې داسي زياتوالی راوستی دی چې اصلاً له کعبې څخه ندی. او اجازه يې څني وغوښتل چې هغه بېرته پرهماغه پخواني حال برابره جوړه کړي. کله چې عبد الملك دا اجازه ورکړه، حجاج په 74 س. کال کي هغه دېوال چې د حجراسماعيل په لوري وهل سوی وو، ليري کړ او دکعبې لويديز لوري ته دروازه يې بنده کړه او اصلي دروازه يې ور لوړه کړه او کعبه يې بيرته د قريشو لخوا د جوړي سوي کعبې په ډول جوړه کړه. وايې کله چې عبد الملك بن مروان پوه سو چې ابن الزبيردکعبې ودانۍ د رسول ﷺ د هغه حديث په موجب جوړه کړې وه. کوم چې له خپلي خاله بي بي عايشي صديقې (رض) څخه يې اورېدلی وو، پرخپله اجازه پښېمانه سو. خو حجاج کعبه جوړه کړې وه، او کار ترکار تېر سوی وو.

150 ـ خالد القَسري او دکعبې چارچاپېره

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د لمانځه دودول خالد بن عبد الله القَسري د عبد الملك او د هغه د دوو زامنو وليد او سليمان په وختوکي د مکې مکرمې والي وو. (د هشام بن عبد الملك لخوا د عراق، خراسان او سیستان د چارو واګي هم ورسپارل سوي وې، چې هغه بيا نور خراسان او سیستان ته د واليانو په توګه استول) کعبې شريفي ته د ده خدمت د مکې په واليانوکي تر ټولو څرګند دی. هغه په هغو پيسو چې وليد دکعبې د پسوللو لپاره ورلېږلي وې، دکعبې دروازه، دکعبې دننه دېوالونه او ستونونه وپسولل او دکعبې شا وخوا يې د شپې لخوا په ډېوو رڼاکړه. دغه راز ازرقي وايې چې د خالد تر ولايت د مخه ښځو او نارينه وو پرکعبه شريفه باندي ګډ طواف کاوه. خوکله چې هغه د مکې والي سو ښځي او نارينه يې په طواف کي سره بېل کړه او دکعبې شريفي پرهرکنج يې ساتونکي و درول چې شلاخي به ورڅخه وې او نارينه او ښځي به يې سره بېلولې. بل ډېر ستر کار چې هغه کړی دی؛ دکعبې چار چاپېره د لمانځه دودول دي. پخوا دکعبې چار چاپيره د لمانځه صفونه نه درېدل، خلکو به د روژې تراويح د مسجد الحرام په لوړنۍ برخه کي ادا کولې چې محراب به لوړ او تر مقام ابراهيم وروسته ايښوول سوی وو، او امام به تر محراب وروسته او خلکو به د امام ترشا لمونځ کاوه. نو چې د چا به خوښه وه د امام سره به يې لمونځ کاوه او چې د چا به خوښه وه پرکعبه شريفه به يې طواف کاوه. کله چې خالد بن عبد الله القسري د عبد الملك بن مروان لخوا د مکې والي وټاکل سو او د روژې مياشت سوه، نو خالد قاريانو ته امر وکړ چې د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي او د مقتديانو صفونه دکعبې پرشا وخوا جوړ سي. دا له دې امله وو چې لمونځ کوونکي د مسجد په لوړنۍ برخه کي نه ځايېدل. نو يو چا خالد ته وويل: طواف دي د غير فرضي لمانځه، يعني تراويحو لپاره بند کړ؟ نو خالد امر وکړ چې د هري ترويحې ترمنځ دي د غونه وقفه کيږي چې خلك اووه ځلي پرکعبه طواف وکړي. بيا خلکو ورته وويل چې کوم کسان چې د لمانځه لپاره د مسجد په پای او اطرافوکي نا ست وي، هغه د طواف د پايته رسېدو څخه نه خبرېږي، څو ځانونه لمانځه ته تيار کړي. نو خالد دکعبې خادمانو ته امر وکړ چې د هري ترويحې په وخت کي دي د طواف ترشپږم شوط پوري تکبيرونه وايي. نو هغو به په دغه وخت کي " الحمد لله و الله اکبر " ويل. کله چې به شپږم طواف وسو، نو به يې تکبيرونه بندکړه، څو خلك پوه سي چې طواف مخ پرختمېدو دی. نو چاچي به لمونځ کاوه هغه به يې لنډ کی او ځانونه به يې د تراويح لمانځه ته د طواف کوونکو سره يو ځاي چمتو کړه. کله چې به اووم شوط ترسره سو، نو به موّظف سړي په زوره وويل:" الصلوٰآ رحمکم الله ". وايې چې عطا ء بن ابي رباح او عمرو بن دينار او نورو عالمانو دغه ترتيب ليدی، خو په دې هکله يې کوم اعتراض نه کاوه. ابن جريج ويلي دي چې ما عطاء (رح) ته وويل: " که په مسجد الحرام کي خلك لږ وي، د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي، اوکه پرکعبه چارچاپېره صف جوړکړي ؟ هغه وويل پرکعبه دي چارچاپېره صف جوړکړي. او دا آيت يې ولوست :و ترٰی الملائکآ حافين من حول العرش [الزمر : 75] ژباړه: او ته به وګورې ای محمده چې ملايکي د عرش چارچاپېره طواف کوونکي وي.

151 ـ د ابو حمزه خارجي لخوا د مکې نيول

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

خوارج څوك دي؟ لكه چې د مخه مو وويل، د حضرت علي او حضرت معاويه تر منځ د صفين تر جګړې وروسته، هغوی پردې سلا سول چې حضرت ابو موسىٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص د دوی ترمنځ حكميت وكړي. نوكله چې حضرت علي له شام څخه كوفې ته ولاړی، هلته د هغه د پوځ يوه ډله چې شمېر يې د لسو، يا دوولسو زرو پوځيانو په شا وخواكې وو، د هغه له پوځ او اطاعته ووتل؛ ورته پورته سول او ويل يې چې :" حكميت بېله خدايه بل چا ته نسته. او علي ته نه ښايېدل چې ابو موسىٰ اشعري يې په حكميت منلی وای ". نو له دې امله يې حضرت علي كافر وګاڼه او څه نور تورونه يې هم پر ولګول. بالاخره د حضرت علي او هغو تر منځ سختې جګړې وسوې. نو څنګه چې دوی د حضرت علي او معاويه له شخړو او بيعته ووتل، ځكه يې نو دوی ته خوارج وويل. كه څه هم حضرت علي د خوارجو فتنه له منځه يووړه، خو د هغو باطله عقيده په اسلامي ټولنه كې پا ته سوه، چې وروسته وروسته ډېرې ډلې ځنې وټوكېدلې او په اسلامي هيوادو په تېره د فارس د خليج په څنډو، د عمان د سمندر په ټاپوګانو او د افريقې په ختيزو پولوكې يې فتنې واچولې. ان چې پاچهۍ او امارتونه يې جوړكړه. په دې لړكې عبد الله بن يحٰى الاعور الكندي يو خارجي مشر وو،چې د 129 س. په شا وخوا كې يې حضرموت، صنعا او ظفار ونيول او ځان يې " طالب الحق " وباله. هغه ابو حمزه مختار بن عوف ازدي، اباضي، بصري، خارجي د مكې نيولو ته وګوماری. دغه ابو حمزه به د مخه هركال مكې ته تی او خلك به يې د بني اميه وو د وروستي خليفه مروان (ثاني) بن محمد او د هغه دكورنۍ پرضد پارول. خو د 129 س. كال د حج په مهال هغه په مكه شريفه كې بل ډول څرګند سو. په دغه كال نابېره د عرفې په ډګركې توري لنګوټې او د نيزو سرونه وليدل سوه. د ابو حمزه سپاهيان وه چې شمېر يې په يوه روايت لس زره، او په بل روايت چې قوي ښكاري اووه سوه تنه وو. حاجيان د دوی په ليدو وبېرېدل. هغو ته يې وويل چې تاسې څوك ياست او څه كوئ ؟ هغو ورته وويل موږ د مروان ثاني او د هغه دكورنۍ مخالف يو. نو عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك چې د مكې او مدينې والي وو، سړی ور واستاوه او د سولې په هكله يې خبرې ورسره وكړې. هغو ورته وويل : موږ د خپل حج كارته ډېر ارزښت وركوو او هغه ډېر راته په زړه پوري دی. بيايې د هغو سره داسې سوله وكړه چې د حج د مراسمو د وروستۍ ورځې ترپا يته رسېدو به ټول په سوله كې اوسو. بيا دوی اونورحاجيان بېل بېل په عرفات كې ودرېدل. كله چې د حج د مراسمو د پايته رسېدو وخت راورسېدی، عبد الواحد مكه بېله جګړې ابو حمزه ته پرېښوول. وروسته ابو حمزه په مكه كې ابرهه بن الصباح الحميري د خپل استازي په توګه پرېښووی او خپله د مدينې په لوري وخوځېد. په لاركې يې په " قديد " نومي ځای كې د مدينې د خلكو سره نښته وسوه او ډېر يې ووژل. وروسته ابو حمزه مدينې منورې ته ورسېد اوعبد الواحد شام ته وتښتېد. ابو حمزه تردرو مياشتوپه مدينه كې و اوسېد ی. وروسته يې خپل يو ملګری هلته پرېښووی او پخپله له مدينې ولاړی او د مدينې د باندې په " وادي القرىٰ " نومي ځای كې د مروان د څلورو زرو سپاهيانو سره، چې قوماندان يې عبد الملك بن عطيه سعدي نومېدی مخامخ سو او ووژل سو. خو په يوه بل روايت كې وايي چې په دې جګړه كې د ابو حمزه قوماندان او ملګري ووژل سول او ابن عطيه، ابو حمزه په مكه مكرمه كې وموند او په جګړه كې ابرهه بن الصباح او ابو حمزه دواړه په كال 130 س. كې ووژل سول. بيا ابن عطيه په طالب الحق پسې يمن ته ولاړ، هلته يې هغه وواژه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

او سر يې مروان ته واستاوه. مروان ورته وليکل چې مکې ته د حج د امير په توګه ولاړ سه. څنګه چې د مکې په سفرکې د هغه سره لږ نفر وه، ځينو عربو د هغه د حج د امارت مکتوب ونه مانه او ده او د ده ملګرو ته يې وويل چې تاسي غله ياست او ويې واژه. بايد ياده کړو چې په پورته مطلب کې ذکرسوی مروان هغه دی چې مروان حمار يا مروان ثاني يې ورته ويل. په " مختصر تاريخ خلافت اسلاميه " کې وايي چې:" دده په پېرکي خوارجو چې تردې مهاله چپ وه، سرونه راپورته کړه او پر مکه مکرمه او مدينه يې قبضه ولګول". مروان ثاني د عباسيانو سره په جګړه کي ماته وخوړه او مصرته وتښتېد او د 132س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتي پر (28) د عباسيانو سره په مخامخ مقابله کې د مصر په " بوصير" نومي ځای کې ووژل سو، اوپه دې توګه خلافت عباسيانوته ورسېدی.

152 ـ عباسي خلفاء، مکه اوکعبه

د عباسي خلافت لومړی دوره د 132 س. کال د لوړی خور له (14) څخه پيل او د 656س. کال د صفري ترځلورمي يې دوام وکړ، چې مرکز يې انبار او بغداد وو. په دې پېرکي (37) تنه خلفاګء يو په بل پسې واکمن سول. دوهمه عباسي دوره له 659س. څخه پيل او تر923س. پوري يې دوام وکړ چې دارالخلافه يې قاهره (مصر) وو. په دې دوره کي (17) تنه خليفه ګان يو په بل پسې د خلافت پرګدۍ کښېنستلي دي. دغه دواړي دورې چې يوه تر (524) کالو اوبله تر(264) کالو وغځېدې سره له دې چې ځيني تاريخ ليکونکي ځيني نيوکي پرکوي، د اسلام د وياړلي تاريخ زريني پاڼې جوړوي. په دې پېرکي مسلمانانو داسي سوبې وکړې، او اسلام داسي پکښې خپورسوی چې د سترو بريو د بدبو يې د ډېرو ځواکمنو واکمنيو ډېري کلکي او دنګي ماڼۍ ولړزولې، ډېري پياوړي ټولواکمنۍ يې راوپرزولې، او ډېري ليري ليري سيمي يې د اسلام د اتلو سپا هيانو تر پښو لاندي کړې او ويې نيولې. دغه راز په دې پېرکي علومو او فنونو په بېلو بېلو برخوکي داسي ستر پر مختګونه وکړه چې وړانګو يې ټوله نړۍ پر سر واخيسته او ډېر ستر تمدن يې رامنځته کړ. خو د دې سره سره په دې دوروکي د بېلتون، مذهبي او سياسي ډلو جوړېدو، فتنو، ورانيو، کورجنګی او ملوك الطوايفی اور هم ډېرڅه لولپه کړه. په هرصورت په دې هکله څېړني زموږ دکتاب موضوع نه ده. اوڅه چې موږ يې څېړو او را سپړو هغه،هغه څه دي چې په دغو اوږدو کلونوکي د مکې اوکعبې په اړه ترسره سوي دي. البته په دې اړه ډېرڅه سوي دي. چې يو څه يې موږ د دې کتاب په بېلو بېلو برخوکي ياد کړي او يا به په خپلو خپلو ځايوکي خبري پر وکړو. سمدستي په عامه توګه ويلای سو چې عباسيانو په ټېره د هغو ځواکمنو واکمنو يا د دغه پېر نورو دولتي چارواکو عمراني او مدني چارو ته د پاملرني او اسلامي شعايرو او مقدساتوته د درناوي او خدمت په لړکي، د مکې او مدينې د چارو سمون او د کعبې خدمت، ساتني، بيا بيا رغوني، د حرم د پراختيا او ښکلا او د حج د نورو متبرکو اماکنو د ودانۍ او د حاجيانو د هوسايی د وسايلو د برابرولو لپاره، ډېر څه کړي دي. په دې پېرکي ډېرو واکمنو د مسلمانانو عقايدو او غوښتنو ته په درنه سترګه کتلي او د هغو د رفاه او هوسايی اسباب يې په کار او لګښت برابرکړي دي. دغه راز په دې پېرکي پر مکه او کعبه ډېري بدي ورځي هم

Download from: ketabton.com

راغلي دي. اوږېري نادودي او جفاوي يې هم ليدلي دي، چې موږ به په راتلونكو پاڼوكي د هغو پېښو په هكله چې د يادوني وړ دي ترخپلي وسي يو په بل پسې رڼا واچوو ان شاء الله.

153 ـ د عباسيانو په دوره كي د مكې اوكعبې په اړه لنډ پېښليك

په 145س. كال كي : كله چې د عباسي دورې دوهم خليفه ابو جعفر عبد الله المنصور د خلافت پرګدۍ كښېنستى داسي آوازه سوه، چې د امام حسن بن علي ◻ له پښګته څخه محمد بن عبد الله (النفس الزكيه) د مخالفت رپۍ (بيرغ) پورته كوي. له دې امله منصور د محمد وروڼه او ځيني نور بني حسن بنديان كړل. كله چې دا خبره په مدينه كي محمد بن عبد الله ته ورسېده، په كال 145س. كي يې بغاوت وكړ، خپل ځان يې په مدينه كي خليفه وباله اوخپل ورور ابراهيم يې بصرې ته ولېږى، چې هغه بصره، اهواز اوفارس ونيول. او دغه راز يې په يوه روايت حسن بن معاويه او په بل روايت يې محمد بن حسن بن معاويه مكې ته ولېږى. چې هغه مكه ونيول او د عباسيانو والي سري نومى بن عبد الله يې له هغې وايستى. څه موده وروسته محمد بن عبد الله دى مدينې ته ور وغوښتى، خو هغه لاپرلاري وو،چې منصورد محمد سره جګړې ته عيسى بن موسى د يوه ستر لښكرسره ورولېږى. د دغه كال د روژې پر پنځلسمه د دواړو ترمنځ سخت جنګ ونښتى او پاى محمد بن عبد الله النفس الزكيه ماته وخوړه. كله چې محمد بن حسن مدينې ته نژدې " قديد " نومي ځاى ته ورسېدى له دې پېښې خبرسو اووتښتېدى. په 169س. كال كي : د موسى بن الهادى د خلافت په مهال د حسن بن علي ◻ له پښته څخه حسين بن علي بن حسين د هغه په خلاف را وپاڅېدى، د مدينې والي عمر بن عبد العزيز ته يې ماته وركړه، او مكه او تقريباً ټول حجاز يې ونيوى. الهادي د هغه د مقابلې لپاره محمد بن سلمان د پوځ سره ورولېږى او د ترويې په ورځ يې د مكې څخه درې ميله ليري حسين بن علي ته ماته وركړه او ويې واژه. په 170س. كال كي: د دغه كال د لومړۍ خور پر (15) هارون الرشيد عباسي خليفه سو. د عباسيانو په دوره كي د ده عصر له هره پلوه ښه بلل سوى دى. په تېره د ده په پېركي دكعبې او نورو متبركو اماكنو ډېر ښه خدمت سوى دى. وايي چې مسلمانان د عبد الملك او حجاج له وختو دكعبې د ودانۍ په هكله له دې امله چې حجاج پرخپله سليقه برابره جوړه كړې وه، اندېښمن او دوه زړه وه، چې آيا بيرته د ابن الزبير په ډول جوړه سي كه په همدې بڼه پاته سي؟ دغه اختلاف نظر د هارون الرشيد تر وختو پاته وو. كله چې هغه خليفه سو، و يې غوښتل چې كعبه ورانه كړي او له سره يې د ابن الزبير د ودانۍ غوندي جوړه كړي. په دې هكله يې له امام مالك (رح) څخه فتوٰى او مشوره وغوښته. هغه ورته وويل چې:" داكار مه كوه. ځكه د بيت الله شريفي په پلاوو پلاوو نړولو او جوړولو له امله د هغې سترتوب د خلكو له زړونو څخه وزي او د واكمنو د لاس لوبونې كيږي؛ هر نوى واكمن به مخكنۍ ودانۍ نه سي زغملاى او نړوي به يې او له نوي سره به يې جوړوي. چې دا چاري د دې درنې خوني سره نه ښايي". له دې امله هارون الرشيد دكعبې د بيا جوړولو څخه تېر سو. دغه خليفه دكعبې شريفي پر ترميم، تزئين او خدمت سربېره، نه واره دكعبې حج هم كړى دى او ښځي ډېر شته يې پرحرمينو لګولي او پرېږي وزلو وېشلي دي. يو ځل يې د حج لپاره له بغداد څخه احرام وتاړه. بل ځل له مكې مكرمې څخه تر منا او عرفات پوري

Download from: ketabton.com

پر پښو ولاړی او د نورو سپېڅلو ځایونو زیارت یې هم پرپښو وکی. همدا راز یې د 179س. کال په روژه کي له دې امله چې د ده یو پیاوړی مخالف خارجي ولید بن طریف ووژل سو، د شکرانې په دود عمره وکړه، بیا مدینې منورې ته ولاړی او د حج د وخت تر را رسېدو هلته پا ته سو، او پخپله او په خلکو یې حج وکړ او دا کال یې هم هغسي وکړه لکه تېرکال چې یې کړي وه. په 199س. کال کي : په عراق کي د محمد بن عبد الله ورور ابراهیم کوم چې د منصور په خلافت کي یې بصره ونیول او بیا په جنگ کي ووژل سو، څه او لاده پاته وه. له هغو څخه یو محمد بن اسما عیل بن ابراهیم وو. څنگه چې د هغه د پلار ژبه گونگې وه هغه ته یې " طبا طبا " یا " ابن طبا طبا " ویل. د دغه طبا طبا ډېله زیاتره زید یه وه، کوم چې د ده امامت یې مانه. په 199س. کي طبا طبا پورته سو او د خپل امامت او خلافت دعوه یې وکړه. د بني شیبان په نامه د یوې قبیلې مشر" ابو السرایا " سري بن منصور بیعت ورسره وکړ او د هغه په ملاتړ یې په لږو ورځوکي یو ستر لښکر جوړکړ اوکوفه یې ونیول. دغه مهال نابېره طبا طبا مړ سو. وایې چې ابو السرایا زهر ورکړي وه. بیا دغه ابو السرایا ډېري سوبې وکړې، خو وروسته بیرته دولتي ځواکونو په مداین کي ماته ورکړه. خو د دې سره سره هغه د حسن بن علي ؓ له پښته حسین افطس بن حسن بن علي زین العابدین مکې ته ولېږی. دغه مهال په مکه کي د مامون الرشید چارواکي د مسرورخادم اکبر په نامه او سلیمان بن داود بن عیسیٰ په نامه موجود وه، هغو د " افطس" له بیري د حج په مهال مکه خوشي کړه. افطس طواف او سعی وکړه، عرفې او مزدلفې ته ولاړ، خلکو ته یې د سهار لمونځ ورکړ، او د حج په شپوکي په منا کي تر اوسېدو وروسته یې د کعبې پوښ وکیښ او بل هغه پوښ یې په واغوستي چې د ځان سره یې راوړی وو، حاجیان او د مکې خلك یې لوټ کړه، دکعبې دوه سوه قنطاره طلا او نور هغه څه چې د جاهلیت له زماني څخه تردغه مهاله په کعبه او د کعبې په زیرمتون (خزانه) کي خوندي وه ټوله یې چور کړه. وایې چې په دغه کال حاجیانو بېله امام او خطبې څخه حج وکړ.کله چې ابو السرایا تر ماتي وروسته په تېښته تېښته تر" جلولا " نومي ځایه ورسېدی، د هغه ځای والي ونیوی او زنځیراو زولانه یې نهروان ته ولېږی، او حسن بن سهل وزیر ته یې وسپاری. چې هغه په 200س.کال کي وواژه او تنه یې د بغداد پرپله وځړول. افطس تردغه مهاله لا پر مکه واکمن وو، خوچې د ابو السرایا له مرگه یې واورېدل و یې لیدل چې د ده اود ده د ملگرو د بدو خویونو او اعمالو له امله خلك بد ځني وړي. نودی او ملگري یې، محمد بن جعفرالصادق ته ورغلل او ورته ویې ویل چې موږ ستاسره بیعت کوو. که څه هم هغه په دې نه ووخوښ، خو د محمد د زوی علي په واسطه یې هغه قانع کړ او د 200س.کال په لومړۍ خور یې بیعت ورسره وکړ او د خلکو څخه یې هم،که د هغو خوښه وه که یې نه وه خوښه، بیعت ورځني واخیست، او د امیرالمؤمنین نوم یې پرکښېښووی. خو د هغه د زوی علي او افطس د ناوړو کارونو له امله هغه هیڅ واك نه درلود. له دې امله ابراهیم بن موسیٰ کاظم بن جعفرالصادق د خپلې کورنۍ سره یمن ته ځني ولاړی، هلته یې په ډېره لږ موده کي د یمن ډېري سیمي ونیولې او ډېر خلك یې ووژل. د یمن والي اسحاق بن موسیٰ بن عیسیٰ عباسي ځان له مرگه وژغوری او مامون ته یې ځان ورساوه. هغه ډېر پوځ او د جگړې سامان د هغه په واك کي ورکړ. کله چې اسحاق مکې ته ورسېدی، محمد بن جعفرالصادق ته یې ماته ورکړه او څنگه چې محمد وتښتېدی، نو هغه یې د نیولو په لټه کي سو او هري خواته یې سړي پسي ولېږل. محمد امان

Download from: ketabton.com

وغوښتی، اسحاق یې امان ومانه او مکې ته یې راوستی. هغه د مامون د خلافت سره بیعت وکړ او د هغه پرنامه یې خطبه وویل. (ابن خلدون) خو ابن جریراو شفاء الغرام وایې چې اسحاق چې له ابراهیمه وتښتېدی په " مشاش " نومي ځای کي د مکې ځیني اوسېدونکي کوم چې د علویانو (افطس او محمد بن جعفرالصادق) له لاسه تښتېدلي وه ورسره ملګري سول او اسحاق د محمد سره جنګ وکړ. خو وروسته یې جنګ ښه ونه ګاڼه او عراق ته رهي سو. پرلاري هغه پوځ پرپېښ سو چې د عباسیانو پلوی هرثمه نومي د عیسیٰ بن یزید جلودي او ورقاء بن جمیل په مشرۍ مکې ته لیږلي وو. اسحاق بېرته د هغو سره یوځای مکې ته وګرځېدی، پای یې علویان مات کړه او محمد بن جعفر امان وغوښتی. چې له مکې وایستل سو او بیا یې مدینې ته نژدې، څو ځلي د مدینې د والي هارون بن المسیب سره جنګونه وکړه، خو پای مات سو او ډېر خلك یې ووژل سول. بیا یې له جلودي او ورقاء څخه امان وغوښتی، هغه امان ورکړ او چې د 200س. کال د لوی اختر د میاشتي لس ورځي پاته وې په مکه کي جلودي منبر ته پورته کړ، جلودي تر هغه یوه پله لوړ ولاړ وو، او په داسي حال کي چې توره قبایې اغوستې وه ویې ویل: " ماته ویل سوي وه چې مامون مړسوی دی، نو ځکه ما ځان امیرالمؤمنین وباله. خو اوس چې د هغه ژوند راته جوت سو، نو زه معذرت غواړم. په دې توګه یې ځان خلع کړ، له خدایه یې د بخښني غوښتنه وکړه او بیا عراق ته رهي سو. څنګه چې مامون په مروکي وو، هلته ورغی. مامون وباخښه، خو څو وخته وروسته مړسو او د جنازې لمونځ یې مامون ورکړ. دغه راز په همدغه 200س. کال یوه بله ډېره ناوړه پېښه هم په مکه کي وسوه: لکه چې مخکي مو وویل ابراهیم بن موسیٰ کاظم یمن ونیوی او یو سړی یې امیرالحجاج وټاکی او د ډېر پوځ سره یې مکې ته ولېږی. کله چې مزدلفې ته نژدې د بطن نخله ، بستان ابن عامر ته ورسېدی، خبرسو چې ابو اسحاق بن هارون الرشید د امیر الحجاج په توګه د ډېر پوځ سره راغلی دی. نو چې د هغه سره یې د مخا مخ کېدو وس په ځان کي ونه لیدی په همدغه بستان ابن عامرکي تم سو. دغه مهال د حاجیانو او سو داګرو یوه قافله هلته ورسېده چې دکعبې شریفې پوښ او عطرونه ورسره وه. د دغه سړي پوځیانو پوښ، عطرونه او د سوداګرو شته ټوله لوټ کړه او حاجیان او سوداګر په ډېره بده ورځ مکې ته ورسېدل. د دې خبر په اورېدو سره جلودي د ابو اسحاق په اجازه د دغه سړي پرلښکرو ور ودانګل، ډېر یې ووژل او ډېر یې اسیران کړه او دکعبې پوښ او هغه شته یې چې د دغه سړي نفرو بلې خواته نه وه وړي بیرته ځني واخیستل. دغه اسیران یې لس لس دُرې ووهل او خوشې یې کړه. چې بیایې د یمن د لارې په اوږدوکي فقرکاوه او پای له لوږې اوکالو نه درلودلو له امله مړه سول. وایې کله چې جلودې محمد نومی د مامون حضورته بېوی، نو یې په مکه کي یزید بن محمد بن حنظله المخزومي خپل نایب ټاکلي ووکوم چې بیا په 202س.کال کي ابراهیم بن موسیٰ کاظم مکه په زور ونیول او یزید یې وواژه. په 251س کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي اسماعیل سفاك بن یوسف علوي په مکه معظمه کي پاڅېدی، د مکې والي جعفر بن فضل بن موسیٰ وتښتېدی. اسماعیل بې خرته وژل او لوټول وکړل، دکعبې شریفې پوښ، دکعبې د زیرمتون سره او سپین زر او عطرونه او د مکې د خلکو نژدې دوه لکه دیناره، د ابو جعفرکور او د خلیفه د امیرانوکورونه یې ټول لوټ کړل او د مکې یو څه برخه یې وسوځل. بیا یې پنځوس ورځي وروسته پرمدینه منوره شوا خون ور وړ. او بیا دوهم ځل مکې ته ورغی. دا ځل یې مکه داسي محاصره کړه چې ډېر

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حاجیان له لوږي او تندي مړه سول او دونه ګراني سوه چې ډوډۍ، اوبه او غوښې په ډېره لوړه بيه هم په مشکل پيداکېدې. بيا تر (57) ورځې وروسته، جدې ته وخوځېد، هلته يې پر خلکو خواړه بند کړل، د سوداګرو مالونه يې لوټ کړل او په بېړيوکي چې هر څونه مالونه وه ټوله يې چورکړل، بيا د حج په مهال بېرته مکې ته ورغي. له دې پېښو چې المعتز عباسي خليفه خبر سو، نو يې محمد بن احمد بن عيسیٰ چې " کعب البقر " يې ورته ويل او عيسیٰ بن محمد المخزومي يې د يوه غښتلي لښکر سره، مکې ته وليږل، هغو د اسماعيل سره سخته جګړه وکړه، چې له دې امله يوولس سوه حاجيان شهيدان سول او پا ته وتښتېدل. په دغه کال پر عرفات باندي د درېدو لپاره نه دورځې چا ته موقع په لاس ورغله نه د شپې. (تاريخ طبري او شفاء الغرام) او ابن خلدون زياتوي چې اسماعيل تردې وروسته بياجدې ته ولاړی او بيا يې هغه لوټ کړه. او پای تر پاځېدو يوکال وروسته دکوي په ناروغي مړسو. څنګه چې اسماعيل کوم اولاد نه درلود، د هغه پرځای محمد اخيضر کښېنستی. هغه پريمامه بريد وکړ او د توري په زور پرواکمن سو. د ده تر مړيني وروسته د يمامه واکمني د دوی په کورنۍ کي پاته سوه، ترڅو چې قُرامطه پرغالب سول. په 256 س. کي: په دغه کال د خليفه المهتدي په پېرکي علي بن الحسن هاشمي د مکې والي وو. هغه د لومړي ځل لپاره د مسجد الحرام په ناسته کي ښځې اونارينه سره بېل کړل، په دې ډول چې د مسجد الحرام په ستونونو پوري يې رسۍ وتړلې، چې يوې خواته به يې ښځې اوبلي خواته به يې نارينه ناست وه . په 265 س. کال کي: د ابو عيسیٰ محمد بن يحيیٰ المخزومي په نامه يو سړی د مکې والي وو. ځيني وايي چې دغه والي خليفه معتمد عباسي ټاکلی وو، خوځيني وايي چې فضل بن عباس ټاکلی وو. په هرصورت معتمد د هغه په زور ليري کولوته اړسو. نو يې ابو المغيره بن عيسیٰ المخزومي ته دا دنده وسپارل. هغه د ابو عيسیٰ سره جنګ وکړ او ويې واژه او خپله د مکې والي سو. د ابو المغيره په هکله دا هم وايي چې د معتمد د ورور موفق لخوا،کوم چې بيا د معتمد په ژوندوني مړسو،د مکې د والي په توګه ټاکل سوی وو. دغه راز تاريخونه دا هم وايي چې هغه په 265 س. کال کي د زنګ د واکمن علي بن احمد لخوا ټاکل سوی وو. لکه چې ابن جرير هم وايي چې په 265س.کي ابو المغيره د هغو زنګيانو سره چې د ده سره ملګري وه، په زوره په مکه ننوتی. علي بن احمد ته يې " صاحب الزنج " ويل ځکه چې د بصرې زنګباريان د هغه ملاتړي وه. هغه په کال 254س. کي پورته سو،کار يې جوړ سو، ترقي يې وکړه، او د خليفه المهتدي لښکروته يې پرله پسې ماتي ورکړې اوترڅوارلسوکالو وروسته يې راوپرځاوه. علامه فاسي (رح) وايي چې دغه د زنګ واکمن علوي نه وو،خو هغه خپل ځان علوي باله او د خدای په مځکه کي يې ډېره وراني وکړه. په 266 س. کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي ابو الساج نومي د عمرو بن ليث صفار يو قوماندان چې د اهواز او کوفې حکمران وو او د عمرو د لښکرځي څخه بغداد ته تي، په جندي شاپورکي مړسو او د هغه زوی محمد د عمرو لخوا د حرمينو او د مکې د لاري والي سو.کله چې محمد مکې ته ولاړی ابو المغيره د ترويې په ورځ جنګ ورسره وکړ. خو محمد هغه تېښتي ته اړ ايستی او د هغه شته يې حلال وګرځول. په267س. کال کي : په دغه کال کي د ډېري ګرمۍ له امله، ډېر خلك د حج په لارکي ډېرته وګرځېدل او ډېر بيا حج ته ولاړل. خو ډېر يې په لارکي مړه سول. دغه راز په همدغه کال کي د احمد بن طولون او عمرو بن ليث صفار د عاملانو (چارواکو) تر منځ د دې خبري پر سر شخړه رامنځته

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

سوه چې په مسجد الحرام کې د منبرپه ښي لوري کې دي کوم یو خپل رپۍ (بیرغ) ودروي . هریوه دعوه کول چې ولایت د هغه د مشردی. پای توري وایستل سوې او ډېرخلك له جوماته ووتل . د مکې د والي هارون بن محمد نفرو چې زنګیان وه د عمرو بن لیث صفار د عامل لوری ونیو او هغه پرکوم ځای چې یې غوښتل هلته خپل رپۍ ودراوه . هارون خطبه لنډه کړه او خلك سلامت پاته سول. په 268س. کال کې په دغه کال بېرته ابوالمغیره مکې ته ولاړی. د مکې والي هارون بن محمد هاشمي د هغه مقابلې ته تیاري ونیول او د دوو زرو تنو په شا وخواکې عسکر یې غونډکړل.خو ابو المغیره د " مشاش " د اوبو چینه کوره کړه او بیا جدې ته ولاړی. هلته یې د خلکو خواړه لوټ کړل اوکورونه یې ور وسوځول، چې له دې امله په مکه کې ډوډۍ ډېره ګرانه سوه. په دغه کال هارون په خلکو حج وکړ او ابن ابو الساج د پېښو د مخنیوي او د لارو د ساتنې کار پرغاړه اخستی وو. په 269س.کال کې:

احمد د طولون زوی چې په ختېه " طغز ترك " وو په 220س. کې زېږېدلی وو. کله چې د معتز عباسي خلیفه لخوا د مصر د اداري چارې د ترکانو سرغنه " باکباك، یا بایکباك " ته وسپارل سوې، هغه احمد بن طولون په مصرکې د خپل نایب په توګه وټاکی. ابن طولون د خپل لیاقت او ښو اجراآتو له امله ترقي وکړه او د یوه خپلواك واکمن غوندي یې مصر اداره کاوه. خو وروسته د معتمد عباسي ورور، موفق ور سره وران سو او پرهغه باندې یې پر منبر باندې د لعنت ویلو حکم ورکړ. دغه حکم یې مکې شریفې ته هم ولېږی، څو د حج په موسم کې پر ابن طولون لعنت وویل سي. د 269س.کال د لوی اختر په میاشت کې احمد بن طولون خپل دوه سرداران محمد بن سراج او غنوٰی نومی د دوو زرو پیاده اوڅلورسوه اویا سپروسره مکې ته ولېږل. هغوکله چې دوې ورځې میانی ته پاته وې، د چارشنبې په ورځ مکې معظمې ته ورسېدل. دغو سردارانو د مکې قصابانو او ځینو نورو دکاندارانو ته، دوه دوه دیناره او نورو مشرانوته یې اووه اووه دیناره ورکړه. هارون بن محمد عباسي چې دغه مهال د مکې والي وو، د مصریانو له بیرې له مکې وتلی وو، او په بستان ابن عامرکې اوسېدی. موفق، جعفر د باغمردي زوی مکې ته ور واستاوه. کله چې درې ورځې د لوی اختر میاشتې ته پاته وې، د دووسوو سپرو سره مکې ته ورسېدی. هارون د یوسل و شلو سپرو، دوو سوو توروپوستو، د عمرو بن لیث د دېرشو سپرو او د عراق د دوو سوو پیاده وو په ملګرتیا د هغه هرکلي ته ووتی. دې ځواکونو جعفر غښتلی کړ او ټولو د ابن طولون د نفرو سره مقابله وکړه. د خراسان (اوسني افغانستان) حاجیانو هم د جعفرسره کومك وکړ. پای د ابن طولون دوه سوه تنه په جګړه کې د مکې په زړه کې ووژل سول. اوپاته یې غروته وتښتېدل، پټ سول او اسان او شته یې لوټ سول. جعفر ته د غنوٰی خېمه په لاس ورغله او دوه سوه زره دیناره یې پکښې وموندل. هغه مصریانو، قصابانو او نوروته امان ورکړ او په مسجد الحرام کې یې هغه لیك چې پر ابن طولون باندې د لعنت ویلو په باب ور رسېدلی وو ولوستی. پرمصرباندې د ابن طولون او د هغه د اولادې واکمنې له 213س. څخه تر292س. پورې دوام وکړ. په 271 س. کال کې: په دغه کال یوسف بن ابي الساج چې د مکې والي وو، بدر نومی" طایي " مریی چې د حاجیانو امیر وو، ونیوی. نو یوې ډلې عسکرو د ابن ابي الساج سره جګړه وکړه، څو چې مریي یې خوشې کړ، او ابن ابي الساج یې بندي کړ او بغداد ته یې ولېږی. دا جګړه د مسجد الحرام د دروازو سره ونښته. په 295 س کال کې :

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د دغه کال د لوی اختر د میاشتي په دوهمه لسیزه کي د ترکانو د امیر عج بن حاج او د اجنادو په نامه د نورو حاجیانو تر منځ نښته وسوه؛ یو شمېر پکښي ووژل سول اونور حاجیان بستان بن عامر ته وتښتېدل. چې د هغې خوا په بېرته راګرځېدوکي د داسي تندي سره مخامخ سول، چې یو شمېر یې له دې امله مړه سول. وایې چې یوه سړي په خپل ورغوي کي متیازي کولې او چښلې به یې.

154ـ صفاریان، مکه اوکعبه

یعقوب بن لیث صفار چې د سیستان، یعني د افغانستان د اوسني نیمروز ولایت اړوند زرنج ته نژدې د قرنین په کلي کي زېږېدلی وو، زموږ له ملي اتلانو څخه دی. هغه چې په یوه مسګره کورنۍ کي لوی سو، په خپله هېښنده مړانه او ځوانمردي له 238س.کال څخه د خپلي مړیني ترمهاله (په جندي شاپور کي په کال 265س. کي وفات سو) په واك کي وو او په 254 س.کال کي رسماً د سیستان واکمن سو او بیا یې د برېښنا په څېر په پرله پسې سوبو اوسنی افغانستان، کرمان، طبرستان، د ایران ټولي شمالي سیمي او ځیني نور ځایونه ترخپلي ولکې لاندي راوستل. بیا د خلیفه معتمد عباسي د را پرزولو او د بغداد د نیولو په نیت وخوځېد ، خو د د جلې د سیند په ختیز کي په دیر العاقول نومي ځای کي یې له معتمد څخه ماته وخوړل. دغه اتل واکمن او ترهغه وروسته د هغه ورور عمرو بن لیث صفار په خورا برم، ځوانمردي، شجاعت او عدالت واك چلاوه. په سیستان کي واك ته د یعقوب تر رسېدو د مخه د حالاتو د ناسموالي له امله د جمعې لمونځ نه کېدی، خو کله چې دی هلته واك ته ورسېد، هلته یې د جمعې لمونځ له سره جاري کړ. تاریخونه د ده او د ده د ورور د واړو د ښې دینداری کیسې کوي، په بېلو بېلو ځایونو کي یې جوماتونه او رباطونه جوړ کړي او په خیر او خیرات او بخششونو ورکولو یې نوم ایستلی وو. کله چې یعقوب فارس ونیو معتمد عباسي ته یې د 257س.کال د دوهمي خور په میاشت کي ډېر سوغاتونه ولېږل چې په هغو کي پنځوس داني د سرو او سپینو زرو بتان وه کوم چې یعقوب دکابل او کندهار د بودایانو له بت تونونو څخه تر لاسه کړي وه. یعقوب معتمد ته ولیکل چې دغه بتان دي کعبې شریفي ته ولېږي چې هلته یې ویلي کړي او پیسې یې د حاجیانو د هوساینې پر چارو ولګوي. د " تاریخ سیستان " او نورو په وینا معتمد عباسي یعقوب ته پر خراسان، طبرستان، ګرګان، فارس، کرمان، او سیند او هند باندي د واك چلولو د فرمان لېږلو سره یوځای د بغداد د شرطې (امنیت ساتني) مشرتوب هم هغه ته وسپاری او د دې سره سره اووه کاله د یعقوب پر نامه په حرمینو شریفینو کي خطبه ویل کېده. دغه راز کله چې عمرو د واك پر ګدۍ کښېنستی هغه ته هم د فارس، کرمان، اصفهان، ګرګان، طبرستان، سیستان، هند او سیند او ماوراء النهرد واکمنۍ فرمان ورکړه سو او د بغداد د شرطې مشري او د حرمینو د ولایت چاري ور وسپارلي سوې او د هغه نوم یې پر بیرغونو او نورو ولیکی. چې عمرو بیا په وار سره په کال 266 او 271 س. کي خپل خپلوان محمد بن ابي الساج او یوسف بن ابي الساج د ځان له لوري د مکې مکرمې والیان وټاکل او د دود سره سم به د حج په مهال د عمرو علم د مسجد الحرام د منبر سره ایښوول کېدی.

155 ـ د قُرمُطیانو فتنه

Download from: ketabton.com

ځنګه چې قُرامُطه وو دکعبې شريفې ډېره ستره او تارخي بې حرمتي کړېده. او دغه راز يې د خداى ﷻ د دغه متبرك کور پر زيارت کوونکو او د مکې پراو سېدونکو ستر تاريخي ظلمونه کړي دي، ځکه نو تر پورتني سرليك لاندي په بېله او ځانګړې توګه څرګندوني کوو. په تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلامياَ کي وايي چې: د قرمطيانو حرکت د 261س.کال په شا وخواکي دکوفې په اطرافوکي را څرګند سو، چې حمدان قُرمُط ته منصوب دى او تر هغو په عراق، اهواز او يمن کي خپرېدى، څو چې ابو سعيد جنابي په کال 286 س. کي په بحرين کي را پاڅېدى او بدو عرب پر را غونډ سول. خو طبري د 268 س. کال د پېښوپه ترڅ کي وايي : په دغه کال ګڼه سوه چې يوه ډله د قُرمُطيانو په نامه دکوفې په شاوخوا کي را پاڅېدلي وه . د دوى دکار پيل داسي وو چې يوسړى د خوزستان څخه راغلي وو او دکوفې په يوه سيمه کي چې" نهرين " ورته وايي، مېشت سوى وو. دغه سړي زاهدي او له ډول او سينګار (تجمل) څخه بې زارى څرګندول، ډېرلمونځونه به يې کول او د خپل لاس له کاره يې خواړه خوړل. د دغه سړى سره چې به څوك کښېنستى د دين پرکاربه يې باعثه کاوه اود دنيا له کاره به يې بې رغبتى ته باله او ورته ويل به يې چې انسان بايد د ورځي پنځوس لمونځونه وکړي. بيا به يې ورته ويل چې د پيغمبر ﷺله کورنۍ څخه د يوه امام لپاره د بلني کار پر مخ بيايي يو وخت چې دغه سړى ناروغه سو، يوه سړي چې پرخپلو غويو به يې بارونه وړل او سرې سترګي يې وې (دغه سړي ته له دې امله خلکو" کُرميته " ويل چې کرميته په نبطي ژبه د سور سترګي معناورکوي). هغه خپل کور ته بوتى، چې بيا تر ښه کېدو وروسته هم د دغه سړي کور ته تې. دغه مهال يې د خپل مذهب څرګندونه وکړه او خلك يې د هغه منلو ته وبلل. چې د هغه ځاى خلکو هم د ده خبري ومنلې. نو هرڅوك چې به د ده په دين کېدى، ده به يو دنيارځني اخيست او ويل به يې چې دا د امام لپاره اخلم. بيا يې له خپلو پيروانو څخه دوولس تنه استازي د نقيبانو په نامه وټاکل او د خپل مذهب د تبليغ او هغه ته د خلکو رابللو لپاره يې هري خواته ولېږل. کومو بزګرانو چې به د ده به خوله پنځوس لمونځونه کول دکرکيلې کار به ځني پاته وو. بالاخره دکوفې والي هغه بندي کړ. خو بيا له بنده وتښتېدى او ځنګه چې د خپل ځان پر مرګ وېرېدى شام ته ولاړى او د هغه سړي په نامه چې دى يې د ناروغۍ په مهال په کورکي او سېدى په " کرميته " ونومول سو. چې بيا دغه کرميته په " قُرمُط " واوښت . تر دې وروسته دغه مذهب هم په دغه نامه شهرت وموند. وايي چې دې مذهب په کوفه کي ډېره ترقي وکړه. او په زرګونو مسلمانان په دې فتنه مبتلا سول. وروسته د فرج بن يحيٰى بن عثمان کاشاني په نامه يوه سړي چې ځان يې د مهدي له استازو باله، په کوفه کي دقرمطي حکومت د ټينګولو هڅي وکړې خو بريالى نه سو. بيا د قرمطي مذهب يوه بل پيرو ابو سعيد حسن بن بهرام جنابي په کال286س.کي په بحرين کي د دې مذهب د خپرولو او حکومت د ټينګولوکوښښونه وکړل چې په دې کارکي بريالى سو. او په بحرين کي د هغه او د هغه د راتلونکي نسل واکمني ټينګه سوه. پاى په 364س. کال کي د دغي فرقې واکمنۍ ته د اصغر بن ابو الحسن ثعلبي لخوا د پاى ټکى کښېښوول سو. او اصغراو د هغه راتلونکي نسل پربحرين واکمن سو. علامه ابن کثير په خپل تاريخ کي ليکي: " دغو وګړو د هغو فاطميانو (عبيديانو) سره ټينګي اړيکي درلودې کوم چې د افريقا په لوېديزه برخه (اوسني تونس)کي واکمن سوي وه. د هغو مشر ابو محمد عبيدالله مهدي بن ميمون القداح وو، چې په حقيقت کي يهودي وو، خو خپل ځان

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

يې مسلمان او د بي بي فاطمې (رض) اولاد باله اوپه دې توګه واکمنۍ ته ورسېدی". ځيني وايي ځنګه چې عباسي خلفا وو دی ياغي باله نويې يهودي وګاڼه او د القادر بالله په زمانه کې يې د فقها وو او قاضيانو په لاسليك د مصر فاطميان د فاطمې اولاد نه، بلکې يهوديان وبلل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼوکې په مفصله توګه خبري وسي).
په هرصورت ابن خلدون ليکي چې له دغو قرمطيانو څخه د ابو سعيد جنابي زوی ابوطاهر سليمان چې د دغه عبيدالله مهدي له تابعانو څخه وو او د هغه پرنامه يې خطبه ويل په کال312س. کې د حاجيانو پرقافلو يرغلونه وکړل، ډېر شمېر يې ووژل، ډېرې بنديان کړل ښځې او ماشومان يې پربتې بيابان پرېښوول. چې بيا خپل په خپله مړه سول او په نتيجه کې له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ بند سو. بيا خليفه مقتدر په کال 317 س. کې منصور ديلمي د قرامطه وو ټکولوته وګوماری. هغه د ترويې په ورځ د ابوطاهرقرمطي سره سخت جنګ وکړ، خومات سو. ابوطاهر د ترويې په ورځ دونه حاجيان مړه کړل چې د حرم غولۍ او د زمزم څا په ډك سو. او پرهغو سربېره يې د مکې د ښار او اطرافو او د خراسان او نورو ځايونو کابو دېرش زره تنه ترتيغ تېرکړل او ټول شته او اسباب يې ورڅخه لوټ کړل. هغه دکعبې شريفي پرده (غلاف) څيري کړ، دکعبې دروازه يې وکښل او هغه ډېر بيي شيان يې چې د مخه د اسلام مشرانو او نوروکعبې ته په سوغات ورکړي وه، ټول چورکړل. وايي چې دوو قرمطيانو غوښتل چې د مېزاب رحمت ناوه وکاږي او يو يې سي. خو هغه يې پر سر ولوېده او مړه سول. د مقام ابراهيم په هکله وايي چې هغه د حرم خادمانو په غره کې پټ کړی وو او په لاس يې وَرَنه غی. خو د حجراسود په هکله ويل کيږي چې د317س.کال د لوي اخترد مياشتي پر(14) د يکشنبې په مازديګر جعفر بن حلاج د ابوطاهر په حکم حجراسود له کعبې وکښل او بحرين ته يې يووړه څو ددوی دواکمنۍ په منځې (مرکز) " هجر " نومي ښارکي عبادتځای جوړکړي؛ هغه پکښې کښېږدي اوخلك يې لمانځني ته وروبولي. خو بياڅلور ورځې کم دوه ويشت کاله وروسته چې د مکې او نورو مسلمانانو ډېرو هلوځلو،ګواښونو او تلاښونو څه ځای ونه نيوی او قرمطيانوته پرله پسې باجونو ورکولو څه ګټه ونه کړه،کله چې د هغو مشرد خوړونکي (جذام) په ناروغي مړسو د بحرين د هجر له ښاره د 339س.کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه د چارشنې په ورځ بېرته مکې ته ور وړه سوه اوپه کعبه شريفه کې په خپل هماغه پخواني ځای کې کښېښول سوه. ابن خلدون وايي :" کله چې عبيدالله مهدي له دې پېښو خبرسو نو ابوطاهرته يې يو تهديد آمېزه ليك ولېږی چې د دې ليك په رسېدوسره قرامطه د عبيدالله له حکومت څخه واوښتل". خو علامه ابن کثير بيا وايي چې:" د عبيدالله مهدی لخوا پر ابوطاهرباندي دا ملامتيا د سياست له مخي وه."

156 ـ د قُرمطيانو تر فتنې وروسته د مکې اوکعبې حالت

د قرمطيانو د 317س. کال ترفتنې وروسته د عباسي پېر ترپايه پوري د مکې او حج په اړه ډېري پېښې سوي دي. خو څنګه چې مخکې د هغو سمو او په ترتيب غونډولو ته زياته پاملرنه نه ده سوې، ډېر شيان مونږ ته په هر اړخيزه توګه نه دي څرګند. البته ترکومه ځايه چې مونږ ته څرګند سوي، په دغه دوره کې که ځيني کلونه د حج مراسم په

Download from: ketabton.com

امن و امان تېر سوي او ځينو واکمنو کعبې ته پوښونه او سوغاتونه وړي او ځينو هلته عدل و انصاف او امن ټينګ کړی خو زياتره کلونه مکه او په هغې کي د خدای کور، د حج مراسم او حاجيان او نور مسلمانان د ډول ډول ناخوالو، بدامنيو، ژوبلي، وژني او ظلمونو او تېريو ښکارسوي؛ لکه چې ډېرکلونه د لارو د نه امنيت له امله ډېر مسلمانان د حج د فريضې له اداينې پاته سوي، ځيني کلونه پرلارو غلو، ظالمو واکمنو او داړه مارانو شکولي، ځيني کلونه په مکه کي د حج د مناسکو د ترسره کېدو څخه بې برخي سوي؛ بلکي زياتره وژل سوي او ژوبل سوي او شته يې ځني اخيستل سوي دي. چې دا حالت په مستقيمه او غير مستقيمه توګه د قرمطيانو، عباسي، يمني او نورو واکمنانو او د ځينو مذهبي باطلو ډلو ټپلو د حرص او ځان غوښتنو او شخصي، فرقوي، سياسي اغراضوله امله د مخالفتونو، شخړو اوجنګ جګړو پېبره او زېږنده وو. لکه چې کله به د يوه واکمن عمالو مکه په زور نيولې وه، کله به د بل. کله به د يوه پرنامه خطبه ويل کېده،کله به د بل. په دې سبب په دغه دوره کي د مکې معظمې هغه پخوانی شهرت له منځه ولاړی او د هغې اصلي اوسېدونکي (قريش) د حالاتو د ناسمتيا او پرله پسې فتنو او ورانيو له امله په مکه، ياله هغې څخه بهر په نورو ملکونو کي په بې وزلي او ورکنومي کي پټ او ګوښه اوسېدل. نوځکه چې دلته د دغسي ناخوالو له يادولو څخه بېله دې چې د ګران لوستونکي د سردردۍ او زړه بداوۍ سبب سي، بل څه نه متصورکېده، ځکه مو د هغو له ذکره صرف نظر وکړ. البته په دغه دوره کي ځيني ښې او د يادولو وړ پېښي په لاندي ډول څرګنديږي : په کال 366س. کي : په دغه کال کي د ناصرالدوله (1) ابي محمد الحسن بن عبد الله بن حمدان لور جميلې داسي حج وکی چې د ښو چارو په تر سره کېدو او سم ترتيب او تنظيم کي د مثال په ډول يادېږي. دې بختوري ښځې څلور سوه کجا وې د حج پر لاري رواني کړي وې چې ټولي په يوه رنګ وې او څوك نه پوهېدل چې دا په کومه يوه کي ناسته ده. هغې د حرمينو مجا ورينو ته ښې جامې او ډېر شته ورکړه او کله چې يې پرکعبه سترګي ولګېدې لس زره درهمه يې پر وشيندل. وايې چې د دې په قافله کي ډېر او ښان وه چې ډېري سپين سري ښځې او د لاري په اوږدوکي نور نارينه پردغه اوښانو د حج په سفر ورسره رهي سول. هغې ډېر شته د حج پر لاري او په حرمينو کي هم ولګول. په 367 س. کال کي : په دغه کال کي د مصراو افريقې واکمن العزيزبالله علوي مکې معظمې ته تللي وو. هلته ــــــ---(1) ناصرالدوله د سيف الدوله ورور وو او دوی دواړو د متقي عباسي په وختوکي زيات واك درلود ،سيف الدوله د متقي اميرالامرا وو او ناصرالدوله د موصل واکمن وو.او دغه جميله د الطائع عباسي په وختوکي حج ته تللې وه. غله ورته ورغلل او ورته ويې ويل چې: موږ به پنځوس زره درهمه درکړو ته د حج د چارو او حاجيانو واك اختيار موږ ته راکړه، بيا څه چې موږکوو ته کار مه رالره. هغه ورته ووېل ښه دی تاسي ټول سره راغونډ سئ، څود دغي معاملې ترون د ټولو په مخکي ترسره سي.کله چې دوی ټول څه د پاسه دېرش تنه سره راغونډ سول. العزيز ورته وويل:کوم بل يو مو پا ته دىکه نه ؟ هغو ورته وويل چې نه بل څوك مو نه دی پا ته. بيا عزيز ټول ونيول او لاسونه يې ور پرې کړل. په 397 س. کال کي: په دغه کال کي که څه هم په ثعلبه کي د ابن جراح د مزاحمت له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو د مصر د حاجيانو سره د مصر واکمن الحاکم د کعبې پوښ او د حرمينو د اوسېدونکو لپاره مال او پيسې ورلېږلي وې. په 342 س. کال کي: په دغه کال هم په لار کي د بې امنيتی

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو له مصر څخه د حج د کاروان سره مکې ته د کعبې پوښ، د خيرات لپاره مالونه او د مکې د امير لپاره سوغاتونه ور ورسېدل. په 455 س. کال کې: په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي حج ته ولاړی، د مکې واك يې تر لاسه کړ، ښه چاري يې تر سره کړې، د خلکو سره يې احسانونه وکړل، عدل يې ټينگ کړ او مفسدين يې وټکول. په دغه کال حاجيانو داسي په امن وامان حج وکړ چې د مخه هيچا نه وو کړی. د الصليحي د سياست او هيبت له امله حاجيانو شپه او ورځ په فارغه زړه عمرې کولې او شته او نور سامانونه يې خوندي وه. چې له دې امله ده ته د خلکو خولې په مننه او دعا وو خلاصي سوې. په 470 س. کال کې: په دغه کال عباسي خليفه المقتدي له بغداد څخه يو منبر مکې ته ورولېږی، څو هلته په مسجد الحرام کي ددغه خليفه په نامه دخطبې ويلو په وخت کي کار ورځني واخلي. کله چې منبر وررسېدی دعراقي او مصري عسکرو تر منځ فتنه رامنځ ته سوه، شرايط بدل سول، خطبه دمصر دواکمن په نامه وويل سوه، او هغه منبر يې مات کړ او ويې سوځاوه. په 621 س. کال کي: له دغه کال څخه پر له پسي څلور کاله خلکو په ډېره هوسايي او امن و امان کي حج وکړ. چې هم د شام لاري په امان وې او هم په حرمينوکي امنيت وو. او سبب يې دا وو چې د مدينې منوري امير د شام د واکمن عيسیٰ له پلويانو څخه وو، چي هره شپه به يې د شام پر حاجيانو باندي د هغو د امنيت د ساتلو لپاره پيرې درولي وې. او په مکه معظمه کي له دې سببه امنيت وو، چې په دغوکلونوکي هغه د مصر د ايوبي واکمن الکامل ترواك لاندي راغلې وه. نو په دې سبب د مفسدينو لاسونه لنډ او حاجيانو ته دکعبې ننوتل اسانه سول. ځکه چې د حج په مهال ترپايه شپه او ورځ د هغې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې وه. وايي چې کامل دکعبې خادمان (بني شيبه) د يو مقدار پيسوپه ورکولو، په دې راضي کړل چې له حاجيانو څخه کعبې ته پرننوتلو باندي څه وانه خلي او د هغې دروازه ونه تړي. دوی به دکعبې پرننوتلو له حاجيانو پيسې اخيستې، چې په دې ډول به خلکو ته ډېر تکليف رسېدی. هغو به دکعبې پردروازه داسي گڼه گوڼه جوړه کړې وه، چې ځيني به د ځينو پر اوږو سپاره وه، نو به يو پربل سره لوېدل، چې کله کله به ځيني مړه سول او د ځينو به هډونه مات سول او ځيني به ټپي سول. په 655س. کال کي : په دغه کال ښېله د حجاز د خلکو د نورو سيمو خلکو حج ونه کړ، ځکه چې په دغه کال چنگېزيانو پر بغداد يرغل ور وړی وو. په کال 656 س. کي يې د خليفه په وژلو سره، هلته اسلامي واکمني پای ته ورسول او د بغداد د عامي وژني او لوټ او ورانۍ تاريخي پېښه يې رامنځته کړه. علامه فاسي (رح) وايي: په دې عامه وژنه کي مغولو اتلس لکه وگړي ووژل. چې تردې وروسته له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تگ د دې پېړۍ په پاته کلونوکي ښېخي لږ سو او نور د حج په مناسکو او مشاعروکي د عراقيانو مشري گردسره پای ته ورسېده.

157 ـ د اسلامي دولت سره وېشل او پرمکه اوکعبه باندي د هغه اغېزې

اسلامي دولت د څلورو خلفا وو په وختوکي متحد او پياوړی وو. خو له مخکي چې مو وويل دغه دولت د حضرت عثمان ؓ ترشهادت وروسته د حضرت علي ؓ په پېرکي د کورنيو شخړو اوجنگ جگړو او تفرقو ښکارسو. خو بياهم يو واقعاً خالص، سپېڅلی او سوچه اسلامي دولت وو. اما اختلافات د هماغه د رسول ﷺ د وفات له مهاله لږ يا ډېر

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

راڅرګند سول او له همدې امله د بني اميه وو په دوره کي د تشيع ډلي ربړه په اسلام کي په ښه ځرګندتيا رامنځته سوه. چې تفصيل يې داسي دی: کله چې رسول ﷺ وفات سو،د هغه دکورنۍ غړو (اهل بيتو) خپل ځانونه يوازي د اسلام د خلافت مستحق بلل او نور قريش يې د دې وړ او مستحق نه ګڼل. خو لکه چې پوهيږو تر رسول ﷺ وروسته لومړی حضرت ابو بکر، بيا حضرت عمر، بيا حضرت عثمان ته د اسلام د خلافت واګي وسپارل سوې، او بيا حضرت علي د اسلام خليفه سو. که څه هم په دې هکله اختلافات د رسول ﷺ تر وفات وروسته را ټوکېدلي وه او په تاريخونوکي په دې باب مفصلي خبري سوي دي، خو عملي شخړي او جګړې پرحضرت عثمان باندي د تورونو لګولو او د هغه ترشهادت وروسته، رامنځته سوې. په دې هکله هغه څه چې د مکې اوکعبې معظمې په باب پېښ سوي، د دې کتاب په مخکنيو پاڼوکي خبري پرسوي دي. د دې منازعو يوه لويه پايله دا سوه چې د بني اميه وو څخه خلافت د ابو مسلم خراساني په مټ بني عباسوته ولېږدول سو. خو د دې دولت په رامنځته کېدوسره د تشيع ربړې نورهم زور واخيست، اسلامي دولت هم عملاً سره ووېشل سو. او د ملوك الطوايفی بڼه يې خپله کړه. لکه چې د عباسي واکمنۍ ترڅنګ په اندلس کي د عبد الرحمان اموي په مشری يو بل اسلامي دولت هم جوړ سو او وروسته بيا په نورو اسلامي سيموکي يو په بل پسې نور اسلامي دولتونه هم رامنځته سول. دا خو د اسلامي تاريخ پېښې دي چې بشپړ او مفصل څېړل يې د اسلام د تاريخ کار دی. خو موږ دلته هغه څه څېړو چې په دغه مهال او يا د دغو کشمکشونو له امله مکې مکرمې ته ور پېښ سوي دي. په عمومي توګه د دغو حوادثو مطالعه موږ دې پايلي ته رسوي چې کله له مدينې منورې څخه د خلافت مرکز انتقال سو او دا حوادث راوټوکېدل بيا مدينې او مکې ته هماغه د رسول ﷺ د وختو پخوانی برم ورپاته نه سو او د دغه دوو مقدسو ښارونو اوسېدونکو د لاښو ورځو پرځای ترډېره مهاله بدي ورځي ليدلي دي. په تېره د حج په موسم کي کعبې دغه د خدای ﷻ سترکور او د هغه زيارت کوونکو هم ډېري نادودي ليدلي دي. چې البته په دې هکله موږ په اموي دوره کي او په هغې کي د هغو د مخالفينو لخوا د مکې اوکعبې په اړه پېښې مخکې څېړلي دي. دغه راز مو د عباسيانو په دوره کي اود هغو د مخالفينو لخوا د مکې په اړه هم ښې او بدي پېښې تر يوې اندازې وڅېړلې. اوس به دا وڅېړو چې په عباسي دوره کي پر مکه معظمه باندي د دوی واك څنګه او ترکله وو ؟ البته ترديِ څېړلو وروسته به بيا د ځينو نورو رامنځته سوو اسلامي دولتونو ښه او بد د مکې اوکعبې شريفي په هکله وڅېړو ان شاء الله.

158 ـ پرمکه مکرمه با ندي د عباسيانو د واك څرنګوالی

ترامويانو وروسته له لويه سره عباسيانو پرمکه مکرمه باندي واك چلاوه. اوخپل واليان به يې چې زياتره به عباسيان وه هلته ټاکل. خوکله کله به ځينو علويانو اونورو مکه په زور ونيول او بيا به يا د جنګ جګړو يا څه نورو شرايطو د رامنځته کېدو په نتيجه کي د عباسيانو ترواك لاندي راغله. لکه چې په دې هکله مخکې څه څرګندوني هم سوي دي. کله کله به پخپله عباسيانو هلته داسي خلك د واليانو په توګه ټاکل چې له اصله به عباسيان نه وه. په 301س. کال کي د مقتدر عباسي په وختو کي محمد بن سليمان په مکه کي د عباسي خلافت له اطاعته سر وغړاوه او د هغه

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

پرضد يې د حج په موسم کې خطبه وويل او په دې ډول يې هلته د بني سليمانو امارت ټينګ کړ. بيا د قرمطيانو فتنه او پرمکه معظمه باندې د هغو چپاوونه وه. بيا په 358س. کال کې د المغرب د عبيديانو د کاله المعز لدين الله د هغه د خادم قائد جوهرکاتب صقلي په مټ مصر ونيوى. په دې ترڅ کې لومړني شريف جعفر بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسى علوي مکه په زور ونيول اوهلته يې د المعز لدين الله په نامه خطبه وويل. په سمط النجوم العوالي کې وايې چې د معز په وختوکې له بغداد څخه ترحلب پورې او په نورو ټولو ختيزو ولايتونوکې خطبه د مطيع عباسي پرنامه ويل کېده اوله حلب څخه ترالمغرب پورې د حرمينو په شمول خطبه د المعز په نامه ويل کېده. خو په وروسته کې چې د مکې مکرمې او نورو ځايونو پرسرد عباسيانو او عبيديانو رقابت توند سو داسې شرايط راغلل چې په مکه مکرمه کې کله د عباسيانو اوکله د عبيديانو پرنامه خطبه ويل کېده. داسې ښکاري چې په عمومي توګه عباسيانو پرمکه او مدينه باندې د هغو د خلافت له مرکز څخه د ليرې والي اوڅه نورو عواملو له امله بشپړ واك نه درلود. اوکه به والي هم دوى ټاکلى وو، يوازې خطبه به د دوى پرنامه ويل کېده او نور واك يې نه وو.

159 ـ په مکه مکرمه کې د بني سليمانو واکمني

لکه چې مخکې مو وويل له لويه سره عباسيانو پرمکه باندې واك چلاوه. خوکله کله به ځينو نورو علويانو په زور ځني ونيول. خو زيا تره به دا نيول د څه مهال لپاره وه. اوبيا به بيرته مکه د عباسيانو ترواك لاندې راغله، لکه چې لومړى په کال 145س. کې محمد بن الحسن بن معاويه يا حسن بن معاو يه مکه د محمد المهدي (النفس الزکيه) په نمايندګي په زور ونيول. بيا په کال 169س. کې حسين بن علي په زور ونيول. بيا په کال 199س. کې حسين افطس په زور ونيول. بيا په کال 202س. کې ابراهيم بن موسى الکاظم بن جعفر په زور ونيول. بيا په کال 251س. کې اسماعيل سفاك په زور ونيول. تردې وروسته په مکه کې يوازې خطبه د عباسيانو پرنامه ويل کېده. او د دوى واك به تش په نامه پرچلېدى. خو څنګه چې د مستعين او معتز له وختو څخه د عباسيانو واك نور هم مخ پر کمزورې کېدو سو او هره خوا فتنې او پاڅېدنې سوې په کال 301س. کې محمد بن سليمان نومي ګردسره په مکه کې د بني سليمانو د واکمنۍ بنسټ کښېښووى. هغه د المقتدر عباسي له اطاعته سر وغړاوه او د حج په موسم کې يې داسې خطبه وويل: " الحمد لله الذي اعاد الحق الى نظامه، و ابرز زهرالايمان من اکمامه، وکمل دعوآ خيرالرسل باسباطه لا ببني اعمامه صلى الله عليه وعلى آله الطاهرين. وکف عنهم ببرکته اساءآ المعتدين. وجعلها کلمآ باقيآ في عقبه الى يوم الدين ". ژباړه : ټولې ستاينې لوى څښتن لره دي چې حق يې خپل نظام ته راوګرځاوه اود ايمان شګوفه يې د هغه له لستو ڼي راښکاره کړه او د خيرالرسل (پيغمبر) ﷺ بلنه يې د هغه په لمسيانو بشپړه کړه، نه د هغه د اکا په زامنو. او د هغه په برکت يې پردوى باندې د دښمنانو عداوت او بدي بې اغېزې کړه. او د هغه بلنه يې د تل پاته کلمې په توګه د هغه په توکم کې د قيامت تر ورځې پرېښوول. بيايې داشعرولوستى: ژباړه: موږ د توري په زور د حق لار لټوو. او هغه قوم ته چې سرکښي يې کړې او پر موږ يې ظلم کړى خپل ځواك ور ښيو. دغو به له عرا ق څخه پر موږ باندې هره بلا را نازلول. څنګه چې د دغه محمد نومي مذهب زيديه وو، کوم چې د اماميه مذهب يوه

Download from: ketabton.com

ځانګه ده، نوخپل لقب يې " زيدي " ايښې وو. د محمد بن سليمان په وختوکي لا د عراق حاجيان مکې ته تلل خو په 312س. کي ابوطاهرقُرمُطي د هغو پرقافلو يرغلونه وکړل چې په نتيجه کي له عراق څخه تر317س. پوري مکې ته د حاجيانو تلل بند سول. او په 317س. کي چې له عراق څخه مکې ته حاجيان ورغلل، بيا هلته قُرمُطيانو ستر، تاريخي لوټ، وژل، او وراني او دکعبې بې حرمتي وکړه. لکه چې د دې پېښو په هکله مخکي هم موږ د دې کتاب په (219) مخ کي د قرمطيانو د فتنې ترسرليك لاندي خبري کړي دي. بيا په 327س.کي قرمطيانو د عراق حاجيان مکې ته د حجې د اخيستلو په مقابل پرېښوول او په دغه کال په مکه کي خطبه د الراضي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 329س. کي په مکه کي خطبه د المتقي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 334س. کي خطبه د المطيع عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 342 س.کي د عراق او مصرحاجيان مکې ته ورغلل. خو د دې پرسر چې خطبه د عراق د واکمن احمد بن بو يه پر نامه وويل سي که د مصرد واکمن ابن الاخشيد پر نامه ؟ د هغو ترمنځ جنګ وسو. چې پاى مصريان مات سول او خطبه د ابن بويه پرنامه وويل سوه . احمد بن بويه د ديلم وو، چې د قزوين د سمندر په جنوب کي اوسېدى او له اهواز څخه يې بغداد ته لښکرى وروستې. خليفه مستکفي يې هرکلى وکړاو د معز الدوله لقب يې ورکړ او د هغه دوو ورونو ته يې د عضد الدوله او رکن الدوله لقبونه ورکړه. محمد بن طغج الاخشيد د متقي عباسي لخوا په 331س. کي د حرمينو، مصر او شام والي وټاکل سو او ترهغه وروسته يې د ده زامنو ابو القاسم اونجور او ابو الحسن علي ته هم دغه منصب سپارلى وو. چې د طغج الاخشيدي خادم،کافور الاخشيدي د هغه کفالت کاوه. بيا په کال348س. کي د بغداد او مصرحاجيان مکې ته ولاړه. د عراقي حاجيانو امير محمد بن عبيد الله علوي وو. هغه د مصر د حاجيانو امير تېر ايستى او ورته ويې ويل چې دواړه به د خليفه پرنامه د خطبې پر ويلو اتفاق وکړو او نه به د ابن بويه پرنامه خطبه وايو، نه د ابن اخشيد پرنامه.کله چې د مصر امير ور سره ومنل، د عراقيانو امير منبرته ورغى او امر يې وکړ چې د معز الدوله بن بويه پرنامه دي خطبه وويل سي. چې بيا کافور الاخشيدي له دې امله پرخپل ټاکلي امير په قهر سو او ويې واژه. په 356س. کي د عراق د حج قافله بيا مکې ته ورغله. خو د مصريانو د حج قافله بنو سليمو لوټ کړه او د هغو امير يې وواژه. بيا په 357س. کال کي د عراق حاجيان مکې ته ورغلل او په مکه کي د بختيا ر بن معزالدوله پرنامه خطبه وويل سوه. خو په بغدادکي مطيع عباسي خليفه وو. بيا څنګه چې سابور نومي د ابوطاهر قُرمُطي زوى خپل اکا احمد قُرمُطي وواژه، د ابوطاهر او احمد د اولادې ترمنځ شخړې پېښې سوې، چې مطيع عباسي د هغو ترمنځ سوله وکړه او د احمد زوى حسن يا ابو الحسن يې د هغه ځاى امير وټاکى. له دې امله د حج په موسم کي د مطيع پرنامه او ترحج وروسته د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي پر نامه خطبه ويل کېده. بيا په کال 360س. کي حسن يا ابو الحسن قُرمُطي د مصر د عبيديانو له اطاعته بېخي ووتى او د مطيع عباسي پرنامه يې خطبه وويل. چې له دې امله مطيع د خوښۍ د څرګندولو په توګه تور بيرغونه ور ولېږل. دغه حسن قُرمُطي بيا دمشق ونيوى، په هغه ځاى کي يې د عبيديانو والي جعفر بن فلاح وواژه او هلته يې هم د مطيع پرنامه خطبه جاري کړه. بيا ابو الحسن يا حسن قُرمُطي په مصرکي مړسو. کله چې ابو الحسن مړسو د مکې د ولايت واک بېرته بنو سليمانو ته ورسېدى او د محمد بن سليمان لمسى، لومړى شريف جعفربن حسن بن محمد بن سليمان د

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

مکې واکمن سو. چې د معز عبيدي پرنامه يې خطبه وويل، او هغه هم رسماً د مکې والي وټاکی. بيا جعفر مړ سو او د هغه زوی عيسیٰ بن جعفرد مکې والي سو. او د ده د مړيني ترکال 384س. پورې يې ولايت دوام وکړ. او څنګه چې د مصر معز عبيدي په 365س. کې مړسو، دغه عيسیٰ نومي د معز د زوی العزيز عبيدي پرنامه د خطبې ويل بندکړه. ځکه نو د عزيز لښکرو مکه محاصره کړه اود مکې پرخلکو يې ډېره تنګسه راوسته. چې پای د حرمينو اوسېدونکو له مجبوريته د هغه اطاعت وکړ. بيا په 384س. کې د عيسیٰ تر مړيني وروسته د هغه ورور ابو الفتوح حسن بن جعفر د مکې والي سو چې دغه ابو الفتوح په کال 390س. کې د الحاکم عبيدي په امر مدينه منوره هم له بني المهنا وو څخه ونيول. خو بيا په کال402س.کې الحاکم عبيدي ته ياغي سو او هغه د ده د اکازوی ابو الطيب د مکې والي وټاکی. او بيا بيرته ابو الفتوح او الحاکم سره جوړسول او د ابو الفتوح شان او شوکت ورځ په ورځ زيا تېدی او واکمني يې په مکه مکرمه کې ټينګېدل. بيا په کال 427س. کې د مستنصر بن ظاهر عبيدي په نامه خطبه وويل سوه او بيا دغه د مکې او بني سليمانو سردار ابو الفتوح په کال430س. کې د خپلي واکمنۍ په څلوېښتم کال وفات سو. بيا د هغه زوی شکر د مکې واکمن سو. هغه مدينه منوره هم ونيول او ترڅو چې په کال 453س. کې مړکېدی (23) کاله د حرمينو واکمن وو. او څنګه چې هغه اولاد نه درلود د هغه د مړيني سره سم د بني سليمانو واکمني هم پر مکه مکرمه باندې پای ته ورسېده او تر هغه وروسته د هغه يو مريی واکمن سو. بيا د بنو ابي الطيب الحسينيون په نامه چې هغو ته يې هم سليمانيون ويل او د شکرله ټله څخه وه پر مکه واکمنان سول. خو تاريخونو د دوی شمېر اود واکمنۍ موده نه ده ښوولې.

160 ـ د مکې امارت او هاشميان

د مکې دغه هاشمي اميران د ابو هاشم محمد بن حسن بن محمد بن موسیٰ بن عبد الله ابي الکرام بن موسیٰ جون اولاده ده. د دوی او بني سليمانو ترمنځ به تل شخړې رواني وې. علامه ابن خلدون او د سمط النجوم ليکوال وايي چې:" کله شکر مړ سو د مکې امارت دغو بني هاشمو ته ورسېدی، او د دوی مشر دغه مهال ابو هاشم محمد بن جعفر بن ابو هاشم محمد بن حسن وو چې د مصر د واکمن مستنصر عبيدي پرنامه يې خطبه ويل". خو په شفاء الغرام کې وايي چې د " مرآة " ليکوال د 455س. کال د پېښو په ترڅ کې وايي چې:" په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي دکعبې کومې ګېڼې چې بنو ابي الطيبو لوټ کړي وې بېرته يې ځني واخيستې. بيا يې محمد د مکې په امارت وټاکی اوخپله يمن ته ستون سو". شفاګء الغرام زياتوي چې:" دغه محمد د شکر زوم وو". او ابن خلدون د هغه صفت کوي او وايي چې:" ده پربني هاشمو په ډېره نېکنامي حکومت وکړ او د هغه د ځانګړو ښېګڼو له امله ډېر نامتو سو". خو شفاء الغرام بيا د ابن اثير د الکامل او نورو په حواله وايي چې :" هغه، د هغو ترکمنو له بيري له مکې وتښتېدی کوم چې په کال 484س. کې پرمکه مسلط سول. دغو ترکمنو د محمد څخه هغه مالونه غوښتل چې ده له کعبې څګخه اخستي وه". دغه راز ابن اثير د دغه محمد بن ابي هاشم نور ډېر بد هم وايي. ښايي دا له دې امله وي چې هغه په کال 486س. کې حجاج لوټ کړه او ډېر يې ځني ووژل. او لکه چې مخکي اشاره ورته

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

وسوه په 462س. کي يې دکعبې ګېڼې هم اخستي وې. علامه ابن خلدون د خليفه قائم عباسي او امير محمد د اړيکو په هکله ليکي :" کله چې سلطان الپ ارسلان سلجوقي پربغداد مسلط سو خليفه قائم له هغه څخه هيله وکړه چې هررنګه چې کېدونې وي بايد د حج لار پرانيستل سي. سلطان ډېر سامان اوشته په دې لار کي په کار واچول او د حج پرلارو له پرتو عربو څخه يې ضمانتونه واخيستل. چې په پايله کي په کال 456 س. کي د عراق د حج قافله مکې ته ورسېدل. ابو الغنايم زينبي هم د حاجيانو سره مکې ته تللی وو. او بل کال له مکې څخه بيرته ولاړی. په کال458س. کي اميرمحمد د عبيديانو له اطاعت څخه واوښتی او د عباسي خلافت اېل (مطيع) سو. چې له دې امله هغه څه خواړه او نورچي له مصرڅخه مکې ته راتلل بند سول. ځکه نو د مکې اوسېدونکو اميرمحمد ملامت کړ او نصيحت يې ورته وکړ. چې بياې بيرته د عبيدي خليفه پرنامه خطبه جاري کړه. خليفه قائم اميرمحمد ته د يوه ليك په ور استولو ډېرګواښونه وکړه، خو د دې سره يې ډېر سامان او شته هم د مکې د خلکو د زړونو د په لاس راوړلو لپاره ور ولېږل. چې وروسته په کال462س.کي د حج په موسم کي اميرمحمد بيرته د عباسي خليفه پرنامه خطبه وويل او له دې امله يې مصرته د خپل معذرت په هکله ليك واستاوه. تردې وروسته په 463س. کي عباسي خليفه بيا ابو الغنايم زينبي د عراقي قافلې امير وټاکی او مکې ته يې واستاوه. دا ځل د هغه سره يو لوی پوځ هم وو. او د اميرارسلان له لوري د مکې اميرته دېرش زره ديناره او يو ډېر بيه خلعت هم لېږل سوی وو. د حج په موسم کي امير محمد د عباسي خليفه په پلوي داسي خطبه وويل :" الحمد لله الذي هدا نا اهل بيته الى الراى المصيب و عوض بنيه لبسآ الشباب بعد لبسآ المشيب و امال قلوبنا الى الطاعآ، و متابعآ امام الجماعآ ". ژباړه: ټول ثنا اوصفت هغه لوی ښتن لره دی چې موږ د رسول ﷺاهل بيتو ته يې غوره او سمه لار راو ښوول. او اولادو يې د ځوانۍ جامې د زړښت ترجامو اغوستلو وروسته بدلې کړې او زموږ زړونه يې خپل طاعت ته او د جماعت امام (عباسي خلافت) ته راکښل. وروسته بيا دغه محمد نومي مدينه منوره هم ونيول. بيا القائم عباسي مړ سو او هغه څه چې به يې مکې ته لېږل بند سول. ځکه نو محمد بن جعفر د عباسيانو خطبه بنده کړه. بيا زينبي په بل کال ډېر شته ور وړه او اميرمحمد بيرته د عباسي خلافت خطبه جاري کړه. خو په 470س. کي چې المقتدي، ختلغ نومی ترکي، د يوه نوي ډول جوړ سوي منبر سره چې په (210 او211) مخونوکي يې يادونه وسوه مکې ته د عراقي حاجيانو د امير په توګه ور ولېږی. (دا لومړی ترکی دی چې د حجاجو د امير په توګه مکې ته تللی وو)، اتفاقاً د شيعه وو او اهل سنتو تر منځ او عراقي او مصري پوځيانو ترمنځ ، نښتي وسوې او خطبه پر مقتدي نه، بلکي د مصر د واکمن المستنصر عبيدي پرنامه وويل سوه. بيا په کال 473س. کي د شيعه ګانو او اهل سنتو ترمنځ د فتنې او فساد اور بل سو، د مستنصر عبيدي پرنامه خطبه بنده سوه. او د المقتدي پرنامه وويل سوه. را وروسته کلونه هم ختلغ د حاجيانو د امير په توګه مکې ته تلی او ترهغه وروسته بيا خمارتګين نومی دې چاري ته وګومارل سو. ځو چې سلطان ملك شاه سلجوقي او د هغه وزير نظام الملك وفات سول. او د هغو تر وفات وروسته په مکه معظمه کي د عباسي خلفا وو پرنامه خطبه ويل هم بند سول. او څنګه چې سلجوقي واکمنان په خپلوکي په جګړو اخته وه او د مکې پر لار پرتو عربو لوټمارۍ کولې، ځکه نو له عراق څخه مکې ته د حاجيانو د قافلو تلل هم بند سول. په دې ترڅ کي د بغداد

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

عباسي خليفه مقتدي هم وفات سو او پرځای يې زوی مستظهرد خلافت پرګدۍ کښېنستی. دغه مهال د مصر عبيدي واكمن مستنصر هم وفات سو او زوی يې مستعلي واكمن سو. چې په مكه كي يې پرنامه خطبه وويل سوه. وايې چې امير محمد بن جعفر ترڅو چې مړكېدي تر 487س. كال پوري د مكې امير پاته سو. هغه د مكې لومړی والي وو چې ترڅه د پاسه سل كاله وروسته يې د عباسيانو پرنامه خطبه وويل. د ده د امارت موده د ابن خلدون په قول (33) كاله وه. قاسم بن محمد: د امير محمد تر مړيني وروسته په 487 س.كال كي د هغه زوی قاسم د المقتدي عباسي د وفات او د المستظهر عباسي د خليفه كېدو په كال، د مكې والي سو. خو په همدغه كال سپهبد بن سارتګين پرمكه مسلط سو او قاسم له مكې وتښتېدی چې بيا يې پوځونه را ټول كړه او سپهبد ته يې ماته وركړه او بيرته يې د مكې د ولايت واګې په لاس كي واخيستې. د هغه د واكمنۍ پېر په بد امنی اوپرېشانی تېرسو. خو ځينو نورو چې بنو مزيد يې ورته ويل او د " حلې" په نامه د يوه ځای واكمن وه، هلته يوځه امن ټينګ كړ، چې له دې امله بيا هركال د عراق حاجيان مكې ته تلل او په كال 512س. كي نظرخادم نومی د عراق د خليفه مسترشد لخوا چې په همدغه كال خليفه ټاكل سوی وو، د عراق د حاجيانو سره مكې ته واستول سو او د خليفه خلعت او مال او زر يې د مكې امير ته ورسول. قاسم د خپل امارت په دېرشم كال په 518س.كي وفات سو. فتيله يا ابو فتيله: بيا د قاسم زوی فتيله يا ابو فتيله د المسترشد عباسي د خلافت په مهال د مكې والي سو اود عباسي خليفه پرنامه يې خطبه اود هغه ښه وويل. وايي چې د ده تر مرګه د عراق د حج قافله د نظرخادم په مشری مكې ته ورتله او ده ته به يې د خليفه خلعت او نور شته او زر ور وړل. دی د خپل امارت په لسم كال په 527 س. كي وفات سو. هاشم بن فتيله: بيا د فتيله زوی هاشم د المسترشد تر وژلو دوه كاله د مخه د مكې والي سو او د مرګ ترمهاله چې 549 يا 551 س.كال دی، د هغه ځای والي وو. قاسم بن هاشم: بيا د هاشم زوی قاسم د مكې والي سو چې خطبه يې د هغه مهال د عباسي خليفه المقتفي اود هغه تر وفات وروسته د هغه د زوی المستنجد پرنومونو ويل. او مكې ته به نظرخادم د عراق د حاجيانو د امير په توګه ورتی. علامه فاسي وايي چې د قاسم ولايت تر 556س. پوري دوام وكړاو بيا د دغه كال د حج په مهال د ځينو بدو چارو له امله چې هلته كېدې د عراق د حاجيانود اميرله بيري له مكې وتښتېدی. بيا د هغه اكا عيسیٰ د مكې والي سو. خو قاسم بيرته د 557س. كال په روژه كي مكه ونيول او لږ وروسته بيا ووژل سو. په سمط النجوم العوالي كي وايي چې المقتفي عباسي په كال 552س. كي دكعبې لپاره يوه ښكلې دروازه جوړه كړه او د نظرخادم په لاس يې ور ولېږل. عيسیٰ بن فتيله: ترقاسم وروسته د هغه اكا عيسیٰ بن فتيله د مستنجد د خلافت په مهال د مكې والي سو. د ده په دوره كي د عراقيانو د حج قافلې هركال پرله پسې مكې ته تلې. كله چې مستنجد په 566س.كي وفات سو. د هغه زوی مستضئي خليفه سو. هغه د عراقي حاجيانو د قافلې سره طاشتګين تركي ولېږی. عيسیٰ د ده د مړيني تركال570س. پوري پر مكه واكمن وو. خو تاريخونه وايي چې د هغه ورور مالك بن فتيله د ولايت پر سر ور سره وران سو، د 566 س.كال د عاشورا په ورځ مكې ته ننوتی او نيمه ورځ پرهغې واكمن وو. څنګه چې د هغه اود هغه د ورور د پوځونو ترمنځ نښته وسوه، مالك بيرته له مكې ووتی او بياسره جوړ سول. د دغه عيسیٰ د امارت په مهال،د مصر د عبيديانو واكمنۍ ته صلاح الدين ايوبي (رح) په كال567س.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کي د پاى ټکى کښېښووى. چې د همدغه صلاح الدين پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. بيا په 575س. کي مستضئي عباسي وفات سو او د هغه زوى الناصر عباسي خليفه سو. او د هغه پرنامه په حرمينو کي خطبه جاري سوه. داود بن عيسىٰ: تر عيسىٰ وروسته د هغه زوى داود بن عيسىٰ د مکې واکمن سو. خو د 571س. کال د خداى تعالى د مياشتي په نيمايي کي له امارته گوښه کړى سو. او سبب يې داوو چې د ده د امارت په وختوکي د خليفه الناصر مور حج ته تللې وه. کله چې بيرته بغداد ته ولاړه ناصرته يې د هغه ځاى په هکله د داود د ناوړوکړنو حالات وويل، ځکه يې نو هغه له کاره ليري کړ. خو ابن خلدون دغه کيسه په عيسىٰ پوري تړي. مکثر بن عيسىٰ: بيا د هغه ورور مکثر بن عيسى په 571س. کي د مکې والي سو. د دغه کال د حج په موسم کي د ده او د عراقي حاجيانو د امير طاشتکين ترمنځ سخته جگړه وسوه چې ډېره مرگ ژوبله او وراني او لوټ پکښي وسو. او په پايله کي يې مکثر په همدغه کال له امارته گوښه سو. اميرقاسم بن مهنا: بيا مکه امير قاسم بن مهنا الحسيني د (مدينې امير) ته وسپارل سوه. دغه مهال لا مستضئي خليفه وو او هغه د مکې ولايت ده ته ورکړ. هغه درې ورځي د مکې پر ولايت پاته سو، خوځنگه چې يې د دغه ولايت د چارو د پرمخبېولو وړتيا په ځان کي ونه ليده،له ولايته يې استعفاوکړه. په دې ډول داود بن عيسىٰ بيرته د مکې والي وټاکل سو،خو دا شرط پرکښېښوول سوچي نور به له حاجيانو څخه هيڅ ججه نه اخلي. اما دانه ده څرگنده چې دغه داود ترکومه د مکې والي وو. خو دا څرگنده ده چې مکه به کله د ده لاس اوکله د ده د ورور مکثر لاس ته لوېدلې وه. چې بيا تر پرله پسې لسوکالو يعني تر597س.کاله مکثر د مکې والي پاته سو. دا د مکې د هواشمو وروستى واکمن وو چې ابو قتاده مکه ځني ونيول او دى د نخلې په ناوه کي په کال 600س.کي وفات سو. په دې منځ کي په کال 581س.کي د صلاح الدين ايوبي ورور سيف الدين طغتگين بن ايوب د مکې والي سو. هغه په مکه کي په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل منع کړه. د مکې يوه ډله وران کار چوپړيان (مريان) يې ووژل. د دراهمو او دينارو سکه يې د خپل ورور صلاح الدين ايوبي پرنامه ووهل او په داسي حال کي چې مکثر يې ملگرى وو داود ځني وتښتېدى.

161 ـ پرمکه مکرمه باندې د بني قتاده وو واکمني

قتادآ النابغهکوم چې ابو عزيز يې ورته ويل، د موسىٰ جون له توکمه څخه دى. او لکه چې د مخه د هواشمو په هکله وويل سوه، هغه هم د دغه موسىٰ جون له اولاده څخه وه. قتاده د څو نورو ملکونو د نيولو په ترڅ کي پر مکه معظمه هم بريد وکړ، هغه يې د مکثر له لاسه په 599س. کي وايستل او د خليفه ناصر عباسي پرنامه يې خطبه وويل. د ده د واکمنۍ سيمه ډېره پراخه وه. او پر مکه سربېره پر ينبوع، د يمن پرشا وخوا، پرنجد او د مدينې منورې پرځينو برخو هم د ده د واکمنۍ بيرغونه په برياليتوب رپېدل. د مکې د نيولوپاره د قتاده د تمي سبب د بني هاشمو په ناسمو چارو اخته کېدل او د هغو ظلم و زياتى وو. تاريخونه وايي چې قتاده يو جابر، وژونکى، سخت زړه او هيبتناکه او زړه ور، خو احتياط کاره سړى وو. چې خورا ډېر پوځ يې درلود او عرب ډېرځني بېرېدل. د قتاده د واکمنۍ په مهال په کال 608س.کي په منا او مکه کي يوه لويه فتنه رامنځته سوه چې ډېر عراقي حاجيان پکښي ووژل سول.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

او ډېر شته يې لوټ سول. په دغه کال د عراقي حاجيانو امير علاء الدين محمد بن ياقوت وو، د دمشق د حاجيانو مشر د شاروخ النجمي ورور صمصام اسماعيل وو، او د بيت المقدس د حاجيانو مشر شجاع علي بن سلار وو، او د ايوبي واکمنو دکورنۍ د يوه واکمن الملك العادل ابو بکر سيف الدين بن ايوب خور ربيعه خاتون هم د دمشق د حاجيانو په ډله کي وه. کله چې يوم النحر (د لوی اخترلومړۍ ورځ) سوه د جمراتو تر ويشتلو وروسته د اسماعيليه يا باطنيه ډلي يوه سړي د قتاده د اکا له زامنو څخه پر يوه سړي باندي چې ېبخي قتاده ته سوی وو، په دې گومان چې دی قتاده دی، برید وکړاو د جمرې د ويشتلوځای ته نژدې يې وواژه. اود مکې اشراف د غچ اخيستلو لپاره سره راغونډ سول، په مناکي دوو غرونوته وختل او په داسي حال کي چې د لا اله الا الله او الله اکبر نارې يې وهلې خلك يې په ډبرو او نورو وويشتل او د اخترپه ورځ او شپه او ورپسې ورځ يې لوټمار هم وکړ، چې له دواړو لوريو څخه ډېرخلك ووژل سول. بيا قتاده د عراقيانو مالونه چورکړه او ويې ويل چې تاسي خو زما د وژلو قصد کړی وو، نوزه په خدای لوړم که يو عراقی لاهم ژوندی پرېږدم. چې بيا د عراقيانو د حج امير محمد بن ياقوت، له بيري دربيعه خاتون خېمې ته پناه ورووړه. ربيعې قتاده ته وويل چې: د دې مسلمانانو گناه څه ده ؟ قاتل دې هم وواژه اوهم دې دا پېښه د مسلمانانو د لوټولو لپاره پلمه کړه او په حرامه مياشت او په حرم کي دې د دوی ويني وبهولې؟ او ته پوهېږې چې زه څوك يم ؟ نوکه له دې کاره لاس وانه خلې زه بيا درسره پوهېږم. بيا د بيت المقدس د حاجيانو مشر ابن سلار، قتاده ته ورغی، و يې ېبراوه او ورته و يې ويل چې: نور ارام کښېنه که نه خليفه به له بغداده او مورږ به له شامه دربانديي راسو000 نو هغه وو چې بيا قتاده شخړه بس کړه او سل زره ديناره يې وغوښتل چې دېرش زره يې د عراق د حاجيانو له اميرڅخه واخيستل. وايي چې درې ورځې پرله پسې خلك د ربيعه خاتون د خېمې پرشا وخوا ځيني ټپيان، وږي تږي او ځيني مړه پراته وه. او ژوندي يې بيا په ډېر بدحالت بغداد ته ورسېدل. بيا په کال 609س.کي خليفه ناصر عباسي قتاده ته ډېر شته او سوغاتونه ور ولېږل او د دغي پېښې په باب يې هيڅ ونه ويل، بلکي د عراقي حاجيانو امير ته يې دنده ورکړې وه چې قتاده وغولوي او ويې هڅوي چې بغداد ته ورسي. نو هغه قتاده ته وويل چې د بغداد واکمن ته داسي اطلاع ورغلې چې د مکې شرفا وو صرف د يوڅو حاجيانو شته لوټ کړي دي، بلکي خليفه اود هغه وزير ته بغداد ته بللي يې. نو هغه وو چې قتاده بغداد ته رهي سو،کله چې د عراق " المشهد الغوري " ته ورسېدی، هلته د هغه هرکلي ته د بغداد يو شمېرخلك ورغلي وه. د دغو خلکو په ډله کي يو بې وزلی سړی هم وو،چې يو زمری يې په زنځير تړلی وو اوکشاوه يې.کله چې قتاده هغه وليدی پر بدفالي يې ونيوی او ويې ويل: زما او د داسي ښار يې سره څه چې زمريان لا دغسي پکښي خوار وي. نو سمدستي بيرته حجاز ته وگرځېدی او عباسي خليفه ته يې دا شعرونه وليکل:

بلا دي ولو جارَت عليَ مريقاَ

ولی كَفُ ضرغام اذا ما بسطتها

تظل ملوك الارض تلثم ظهرها

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

اَ اَترُکها تحت الرهان ثم ابتغی

وما انا الا المسك في کل بقعاَ

و لو اَنني اعرٰی بها و اَجُوع

بها اشتری عزالو ری و ابیع

و في بطنها للمجد بین ر بیع

خلا صاً لها اني اذاً لو ضیع

یضوع و اما عندکم فا ضیع

ژباړه: زما هیواد ماته د ښه ژوند او هوسایی ځای دی. که څه هم پرما ظلم پکښې وسي یا لږ یا ورې پکښې وګرځم. زه د پیاوړي زمري پنجه لرم. کومه چې په خلاصېدوېي د دنیا عزت رانیسم او پلورم. د نرۍ پاچهان د دغي پنجې شا مچوي. او په دننه کي يې وچکالی ځپلوته پسرلی دی. آیا زه دغه پنجه د ژرندي تر پله لاندي کړم؟ او بیا د هغې د ژغورني هڅه وکړم؟

او که داسي وکړم، نو زه به ټیټ سړی یم. زه هرځای د مشکو غوندي خوشبویه کوم. خوستاسي په اند زه یوخواربوشکی یم.

یادونه :

دغه شعرونه ابن خلدون په بېلو لفظونو او سمط النجوم په بېلو لفظونو راوړي دي. خو موږله دواړو څخه هغه څه ولیکل چې نسبتاً درست په نظرراغلل. کله چې الناصر عباسي دا بیتونه ولوستل له قهره سره و ایشېدی او له ډېره غضبه سره سور او شین سو. او شریف قتاده ته يې ولیکل:" امابعد : فاذا نزع الشتاء جلبابه، ولبس الربیع اثوابه، قاتلناکم بجنود لا قبل لکم بها، ولنخرجنکم منها اذلۍ وانتم صاغرون ".ژباړه : کله چې د ژمي بو ډۍ خپل پوړنۍ لیري کړي او د پسرلي ناوي ښکلي جامې واغوندي، په داسي پوځونو به مو ووژنم چې په تاسي کي به د هغو سره د مقابلې همت نه وي اوله هغې (مکې مکرمې) څخه به مو په ډېره خواري وباسم. په داسي حال کي چې تاسي به ډېر کوچني سوي یاست .

قتاده د دي لیك په رسېدو سره په مدینه منوره کي خپلو د اکازامنو ته لیك واستاوه، د مرستي غوښتنه يې ځني وکړه او د شعر په ژبه يې داسي ورته ولیکل: ای زما د اکازامنو، د موسٰی، جعفراو د حسین اولادې. څنګه زموږ څخه په صبرناست یاست. ای زموږ د اکا اولادې موږ او تاسي خو د یوې ستري وني د ښاخونو غوندي یو. نوموږ مه پرېږدی چې پوپناسو.کله چې یو وروربل وروركوم خوړونکي ځناورته پرېږدي، نولومړی یو وروروخوري بیا پردې بل

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ورگرځي. په دې ډول د هغه په مرسته ډېر وکړي ورغلل. اوكله چې دغه ليك د ناصر عباسي پلويانو ترلاسه كړهغه يې خپري كړ. خوكله چې ناصر عباسي په خبر سو ډېرانعامونه ، شته او جايدادونه يې قتاده ته وركړه او په دې ډول يې د هغه سره د جنګ جګړې مخه ونيول .

بيا قتاده د عراقي حاجيانو د امير په مشوره د بخښني لپاره د خپل زوى سره يوه ډله مخور بغداد ته ولېږل چې له ځانو سره يې كفنونه اخستي وه او توري يې په غاړو ځړولي وې .

كله چې بغداد ته ورسېدل له دې پېښي څخه د پښېمانۍ په دود يې په ژړاوو پيل وكړ، چې نور خلك هم پررا ټول سول او هغو هم بې واكه ژړاوي ورسره پيل كړې. اود دې پېښي په هكله يې معذرت وغوښتى. كله چې دا خبر ناصر ته ورسېدى، هغه هم تردې ناكرده ورتېر سو .

وايي چې قتاده لومړى په مكه شريفه كې ښې چاري ترسره كولې اود مصر د عبيدي واكمنو مفسد پلويان يې له مكې پسي واخيستل. خو وروسته يې بدوكارونو ته لاس واچاوه. له حاجيانو څخه يې بيرته د ججو اخيستل پيل كړه، ان چې هغوى يې لوټول او خطبه يې هم پرخپل نامه ويل. او ويل به يې چې ترناصر عباسي زه زيات د خلافت مستحق يم. دغه راز ده

د حرم د حنفي او شافعي مذهبونو امامان هم ووژل. د ده په پېركې هم د جوماتونو په اذانو كې د " حى علىخيرالعمل " جمله ويل كېدل. پاى خداى تعالى د خپل زوى حسن په لاس د 617 يا 618 س. كال د لومړۍ خور په مياشت كې وواژه، چې عمر يې اويا كاله وو .

او دواكمنۍ موده يې اتلس يا نولس كاله وه. د وژلو كيسه يې په دې ډول ده: كله چې قتاده د يوې ستري ډلې سره له مكې څخه مدينې ته رهي سو په " وادي الفرع " نومي ځاى كې يې د ناروغۍ له امله واړول. او د پوځ سره يې خپل ورور او حسن نومى خپل زوى ولېږى.كله چې لږ څه ليري سو د قتاده ورورځينو پوځيانو ته وويل چې قتاده مړسوى

دى تاسي ما د مكې اميركړئ. كله چې حسن دا خبره واورېده يو سړى يې ور ولېږى او هغه يې په خفه وواژه، او بيا يې په حرم كې د مكې اشراف او مخور راغونډكړل، خپل اكايې په تابوت كې اېښى وو، رايې وړى او خلكو ته يې داسي وښوول، چې دا ګواكې د هغه د پلار تابوت دى. او په دې ډول يې له خلكو څخه بيعت واخيستى او بيايې خپل اكا د شپې ښخ كړ. بيا يې له ينبع څخه خپل ورور را وغوښتى او په داسي حال كې چې د خپل پلار په حال يې نه وو خبركړى ويې واژه.كله چې بيا قتاده له مدينې منورې راغى او په دې خبرو خبرسو ويې پتېيل چې حسن ووژني. نو يې حسن را وغوښتى او بد رد يې ورته وويل او تهديد يې كړ .

Download from: ketabton.com

خو حسن د يوه مريي او يوې مينځې په مرسته،کومو چې د قتاده خدمت به يې کاوه د خپل پلار لاسونه وتړل او په خفه يې وواژه، بيا يې د دې لپاره چې د پلار د وژلو خبر يې رسوا نه سي هغه مريی او مينځه يې هم ووژل. خو ځيني بيا وايي چې حسن خپل پلار په زهرو مړکی .

ترقتاده وروسته د هغه زوی او وژونکی حسن نومی د مکې والي سو او د دغي کورنۍ ور پسې سړي چې وروسته وروسته ډېر سول او په شرفا وو مشهور سول او د مکې والي ته به يې هم شريف ويل تر1343س. کاله پوري (د دغي لړۍ د وروستي واکمن شريف حسين د راپرزولو ترمهاله) پر مکه واکمن وه. خو لکه څنګه چې ګران لوستونکي پوهيږي د مکې اميران تر630 س. پوري تريوې اندازې خپلواک وه. خو وروسته به د مکې د امارت پرسرتل د دغي کونۍ د واکمنو اود مصر او يمن د واکمنو ترمنځ شخړې رواني وې. چې کله به په مکه کې د مصر د واکمنو پرنامه خطبه ويل کېده اوکله به د يمن د واکمنو پلويان هلته په واک کې وه. بيا داسي ښکاري چې د مکې پرسر د مصر او يمن د واکمنانو لګګي درګي د656 س. کال په شا وخواکي ،کله چې مغولو په بغدادکي عباسي خلافت ګردسره له منځه يووی، پای ته رسېدلي او بيا مصري واکمنو په يوازې سر تر923س.کال پوري د مکې کالخوايي کوله او د هغې واليان يې ټاکل. خو په دغه کال کي عثماني واکمن سلطان سليم خان شام، مصراو حرمين ونيول او په حرمينوکي خطبه د ده پرنامه و ويل سوه. چې وروسته په مصر او حرمينوکي عثماني واك ټينګ سو. اما پر مکه مکرمه باندي هماغه د قتاده دکورنۍ واکمنان واکمن پاته سول. (په دې هکله دې ددې کتاب 247مخ هم وکتل سي)، چې په دې ډول مکې مکرمې په دغه اوږده پيرکي ډېري بدې ورځې ليدلي دي. او ډېري ويني ان په حرم کي، پکښې توسوي دي. د دغو اشرافو وروستی علوي شريف حسين پاشا وو چې د1326س.کال دکوچني اختر په شپږمه د ترکي واکمن لخوا وټاکل سو. خو وروسته يې د انګرېزانو په لمسه په 1334س. (1914ع.)کي ځان د حجاز پاچا اعلان کړ. بيا د1343 س. کال د لومړۍ خور په اوومه ملك عبد العزيزبن عبد الرحمان د سعودي عربستان د اوسنيو واکمنانو د سرسړمکې مکرمې ته ننوتی او د1344س.کال د دوهمي خور په لومړيوکي ملك حسين د حجاز له واکه لاس واخيستي، چې بيا د دغه ملك عبد العزيز لخوا خالد بن لويي د مکې حاکم سو،کوم چې د ملك عبد العزيز خپل او د هغه د پوځ له مشرانو څخه وو. بيا امير فيصل ته، چې وروسته د سعودي پاچا سو،د خپل پلار ملك عبد العزيز په نيابت د مکې، مدينې او حجازواك وسپارل سو.

162 ـ ځله يې د مکې اميرته " شريف " ويل؟

کله چې د المطيع عباسي د خلافت په وروستيوکي په کال358س. کي جوهر قائد رومي صقلي، د المغرب د واکمن المعز لدين الله عبيدي مريي، د هغه لپاره مصر ونيوی او بيا مکې ته ولاړی او هغه يې هم د معز لدين الله تر ولکې لاندي راوستل. نو يې په مکه کي د شرفا وو د واکمنۍ بنسټ کښېښوو. تردغي نېټې وروسته به په مکه کي يوه نفر علوي د مکې د شريف په نامه واك چلاوه او د حج د چارو او د حاجيانو کالخوايي به يې کوله. لومړی شريف چې د افريقي اود مصرد واکمن معز لدين الله لخوا حکومت او شرافت تر لاسه کړ، جعفر بن محمد وو. دغه جعفرد

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

مکې د بني سليمانو د لړۍ څخه يوتن دی چې د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي ترمړيني وروسته يې د مکې واك په لاس راوړ او د دغو بني سليمانو د لړۍ وروستی واکمن شکر دی، چې په کال 452س. کې وفات سوی دی. تردې ورسته د مکې شرافت هواشموته ولېږدول سو،کوم چې هغه هم علويان دي. بيا په 597س. کې شريف قتاده د مکې واکمنۍ ته ورسېد کوم چې د جعفرد ورور شريف عبد الله لمسی وو. پر مکه باندې د واکمنۍ دغه اصول تر1343س. کال پورې چلېده. خو په تاريخونوکې زياتره دغه لقب د لومړي ځل لپاره د قتاده د نامه سره ډېر ليدل کيږي او بيا وروسته د مکې نورو واکمنو ته استعمال سوی دی. دکتور حسين قره چانلو وايي:" د شرفا ووپه دوره کې د حج مراسم خورا پرتمين ترسره کېدل. وايي کله چې د حج مراسم پيلېده، د مکې شريف به په داسي حال کې چې سپين کالي به يې اغوستي وه اود خدای د اطاعت په دود به يې توره په غاړه کې اچولې وه، دکعبې طواف به يې کاوه. دغه مهال به د شافعي مذهبو څخه يوسړی د زمزم پرگمبته درېدی اوکله چې به اميرد طواف يو شوط (يوه دوره) پوره کړه، دغه سړي او شريف به خپل دواړه لاسونه پورته کړه او تکبيربه يې وايه. بيا به چې اميرخپل طواف بشپړکړنورو خلکو به طواف پيل کړ. دغه مهال به يې دکعبې پردې پورته کولې. ټولې دروازې به پرانيستي وې، دکعبې دننه به يې ډېوه بله کړې وه او حاجيانو به کوښښ کاوه چې د مرمر پرهغه سره ډېره لمونځ وکړي چې د رسول ﷺ د لمانځه ځای باله سي) ." د دغي ډېري د رنگ، دکعبې د نس د فرش او په کعبه کې د رسول ﷺ د لمانځه په هکله د دې کتاب [281] او [284] مخونه وگورئ(

163 عبيديان، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو يادونه وکړه د بني عباسو په وختوکې اسلامي دولت سره ووېشل سو. چې په دې لړکې په المغرب کې يو بېل دولت را منځته سو او بيا په دغه سيمه کې د عبيد الله المهدي په نامه يوه سړي چې ځان يې علوي او فاطمي باله. خپل واك ټينگ کړ، چې بيايې دغه واك اولادې ته پاته سو. او واکمنۍ يې د عبيديانو يا فاطميانو په نامه شهرت وموند. د دغي لړۍ د يوه تن معز لدين الله د واکمنۍ په مهال په کال 358س.کې د هغه مريي جوهر قائد پر مصر يرغل وکړ،دغه مهال په مصرکې د اخشيديانو وروستی واکمن کافوراخشيدي وفات سوی وو او دواکمنۍ په هکله گډوډي پکښې پېښه سوې وه، چې د دې گډوډۍ څخه په گټه اخيستنه، هغه مصر ونيوی او پای له المغرب څخه ترحلبه د حرمينو په گډون د دغه معز عبيدي پرنامه خطبه وويل سوه. او په دغو سيموکې د دغو عبيديانو واك ټينگ سو. چې په 362س. کې معز عبيدي خپله پلازمېنه مصر وټاکی. د دغو عبيديانو د نسب په هکله ډېر تاريخونه وايي چې دوی د بي بي فاطمې (رض) د اولادې څخه نه دي او ځانونه يې په درواغو فاطميان بلل. بلکې وايي چې د هغونيکه مجوسي وو، اود دوی زياتره کسان داسي زنديقان وه چې له اسلامه وتلي وه او ځينو به انبيا وو او صحابه وو ته شکنځل کول. ان چې عبيد الله المهدي ته په باطني اوخبيث وايي. او وايي چې ده د اسلام کمزوري غوښتل. ماچې کوم تاريخونه لوستي دي، په هغوکې يوازې ابن خلدون د دې خبرو پلوي نه ده کړې او هغه دوی فاطميان بولي. حافظ ذهبي په خپل تاريخ " دول الاسلام " کې د عبيدالله المهدي د يهودي توب په

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

هکله وايي: حسين بن محمد بن احمد بن عبد الله القداح علوي " سلميه " نومي ځای ته ولاړی،کوم چې د ده د نيکه شته هلته په امانت ايښوول سوي وه. هلته د ده په مخ کي د ښځو خبره را منځته سوه او يوچا ديوه يهودي پښ دکونډې صفت وکړ، چې ډېره ښايسته وه. اود دې غونډي يو ښکلی زوی هم له دغه يهودي څخه ورپاته وو. نو دغه حسين علوي دغه ښځه په نکاح کړه چې بيا پرهغه ډېره ګرانه سوه. دغه راز د هغې زوی هم ډېر پرګران سو او علم او پوهه يې ور زده کړه. چې پای ستر سړی او د لوی همت څښتن ځني جوړ سو. نو څنګه چې حسين علوي زوی نه درلود دی يې په زوی ګلوينې ونيوی او ويل به يې چې دی زما ميراث خور دی. له دې امله به د علويانو پلويانو او مبلغانو د دغه يهودي د زوی پرنامه ليکونه ورلېږل. او حسين هم خپل ټول شته هغه ته وسپارل او خپلو پلويانو ته يې امروکړ چې د هغه اطاعت او خدمت وکړي او د خپلو، خپلوانو څخه يې يوه ښځه هم ورپه نکاح کړه. بياکله چې حسين مړسو، دغه د يهودي زوی يې ځای ناستی سو او ځان يې عبيد الله وباله، خپل لقب يې" مهدي " غوره کړاو خپل نسب يې امام جعفرصادق او حضرت علي کرم الله وجهه ته منسوب کړ. او د علوي دعوت خپرولوته يې دوام ورکړ. په دې ترڅ کي د هغه يوه پلوي او مبلغ له المغرب څخه حال ورته ولېږی چې موږ دلته ډېري سوبې کړي دي او اوس موږ دلته ستا راتلوته سترګي پر لار يو. څنګه چې د ده دغه خبري د المکتفي عباسي په وختوکي خپرې سوې نو دی يې ور وغوښتی. خو دی اود ده زوی نزار نومی ځني وتښتېدل اود 297س. کال د لومړۍ خور په وروستۍ لسيزه کي په داسي حال کي چې د ده ملګري ورسره وه د قيروان " رقاده " نومي ځای ته ورسېدل او په يوه مانۍ کي يې واړول او امر يې وکړچي په دغه ټوله سيمه کي دي د ده نوم په خطبه کي ياد سي. بيا يې د جمعې په ورځ خلك په زوره خپل بيعت ته وبلل. نوکه به چا د ده مذهب مانه ښه کړنه به يې ورسره کول اوکه به يې نه مانه نو بندي کاوه به يې. چې په دغه ډول يې د مړيني ترمهاله، ترکال 322س. پوري واك وچلاوه. د ده په وختوکي قُرامته وو،کومو چې له دغه المهدي سره اړيکي درلودې په مکه کي ستره فتنه رامنځته کړه. چې د دې کتاب په مخکنيو پاڼو کي خبري پر وسوې. بيايې زوی نزار د القائم با مرالله په لقب د ده د مړيني ترکال333 س. پوري په دغه ډول واکمن وو. بيا د نزار زوی اسماعيل د المنصور په لقب واکمن سو. او بيا د هغه زوی معد د المعز لدين الله په لقب واکمن سو چې پای يې مصر هم ونيوی. د مصرد نيولو سره سم حرمين شريفين هم هغه ته تسليم سول او په مکه مکرمه کي هم د ده پرنامه خطبه وويل سوه. د ده په مهال د مکې والي جعفرنومي ته د شريف لقب ورکړه سو اوهلته په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل پيل سول. وايي چې دغه المعز لدين الله کعبې شريفي ته د سره ديباج يو ډېر بيه او ښکلی پوښ يا سايوان ورکړ،کوم چې په ډېرو سرو زرو، ملغلرو، او ډول ډول ياقوتو پسوللی وو او د حج اړوند آيتونه په زمروتو پر ليکلي وه. کله چې المعز مړسو د مکې والي عيسٰی بن جعفرد ده د زوی العزيز پرنامه خطبه ونه ويل. ځکه نو د العزيز لښکرو مکه محاصره کړه او د هغې پرخلکو يې تنګسه راوسته. دغه راز د عبيدي لړۍ يوه بل واکمن الحاکم د مکې بل امير ابو الفتوح ته امر وکړچي د ابو بکر صديق □او عمر فاروق □ بد ووايي. خو هغه دا کار ونه کړاو ورته ياغي سو. چې بيا بيرته سره جوړسول. له دې پرته د دغي لړۍ د واکمنو لخوا د مکې اوکعبې سره د ښو په هکله په کتابونوکي زما څه نه دي په سترګو سوي.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

164 ـ ایوبي پېر، مکه اوکعبه

د سلطان صلاح الدين ايوبي پلار نجم الدين ايوب بن شاذي روادي کرد وو. د هغه دوست بهروز د سلطان مسعود بن محمد بن ملك شاه لخوا د بغداد کوتوال وټاکل سو، او دغه راز يې هغه ته د تکريت دکلا واك اختيار هم ورکړ. نو بهروز بيا نجم الدين ايوب د تکريت حاکم وټاکی چې د خپل وفات ترمهاله د دغه ځای حاکم وو. يو وخت د موصل حاکم عمادالدين زنګي د سلطان مسعود په ملاتړ په کال 520 س.کي د خليفه مسترشد په جنګ ورغی خو ماته يې وخوړه. نوکله چې بيرته موصل ته تی، تکريت ته ورسېدی. نجم الدين ايوب څه دلاري ځوری ورته ورکړ، اود دجلې له سيند څخه د تېرېدو لپاره يې پل ورته جوړکړ. په دې منځ کي د ده کشر ورور اسدالدين شېرکوه په تکريت کي يو سړی وواژه، او ده يا ورور يې نجم الدين ايوب د هغه فديه ورنه کړه. ځکه نو بهروز هغه له کاره ګوښه کړاو بيا يې دواړه ورونه له تکريت څخه وايستل. وروسته دواړه ورونه عمادالدين ته ورغلل، هغه ښه وضع ورسره وکړه او جاګيرونه يې ورکړه. کله چې زنګي په کال 532 س. کي بعلبك ونيوی، نجم الدين ايوب يې هلته خپل نايب وټاکی. کله چې په 541س. کي عمادالدين زنګي وفات سو، نود دمشق حاکم فخرالدين طغرکين پربعلبك يرغل وکړ او هغه يې کلابندکړ. پای نجم الدين ايوب په دې شرط وسله پرمځکه ورته کښېښوول چې هغه ته به په دمشق کي جاګير ورکوي. نو هغه وو چې نجم الدين ايوب دمشق ته ورسره ولاړی. خو اسد الدين شېرکوه د عماد الدين زنګي د زوی نور الدين محمود سره پاته سو او هغه يې سپه سالار وټاکي. بالاخره دغه سلطان نور الدين محمود زنګي د دغو دوو ورونو په کومك په 549 س. کي دمشق ونيوی. دغه مهال د مصر فاطمي واکمني مخ پرله منځه تلو وه او صليبيانو د مصرځيني ښارونه هم نيولي وه. ان چې د قاهرې پردرباربانديي يې هم تسلط ټينګ کړی وو، او ججه يې ځني اخيستل. دغه وخت په مصرکي العاضد واکمن وو. خو د ده ټول واك د ده وزيرصالح بن زريك ځني اخستی وو. بيا شاور نومي وزير پر العاضد مسلط سو. بيا د ضرغام په نامه يوسړی د العاضد وزيرسو. او شاور يې پسي واخيستی. نو هغه وو چې شاورشام ته وتښتېدی اوپه کال556س. کي يې نور الدين محمود زنګي ته شکايت وکړ او ورته ويې ويل چې که ته داسي پوځ راسره ولېږې چې ما واك ته ورسوي او بيا په مصرکي په خپلواکه توګه واوسي، زه به تاته د مصرد ماليو يوه دريمه درکوم. نو هغه ووچي هغه خپل سپه سالار اسد الدين شېرکوه د پوځ سره ورسره ولېږی. شېرکوه، ضرغام وواژه او شاوريې د هغه پرځای په مصرکي وزير وټاکی. خوکله چې هغه وزير سو غداري يې وکړه او شېرکوه ته يې له مصرڅخه د وتلو حکم ورکړ او پرخپله ژمنه ونه درېدی. نوهغه وو چې شېرکوه هم بلبيس نومی ځای اود مصرختيزښارونه ونيول. شاور چې دا حال وليدی له صليبي پرنګيانو څخه يې مرسته وغوښته. بيا مصري او صليبي دواړو لښکرو شېرکوه په بلبيس کي تردرو مياشتوکلابندکړ. دغه مهال سلطان نور الدين محمود زنګي په نورو ځايوکي صليبيانوته ماته ورکړه.کله چې دغو مصري اوصليبي لښکرو واورېدل چې په نورو ځايونو کي صليبيانو ماته خوړلې ده، د شېرکوه سره يې سوله وکړه اودغه کلابندي يې بيرته پرېښوول. او شېرکوه هم بيرته شام ته ولاړی. خو د شاور څخه يې د دې غدارۍ غچ اخيستل له زړه نه وه وتلي. چې بيا يې د شاور او فرنګي سره جنګونه وکړه. آخرفرنګيانو له شاورڅخه غټې غټې ججې اخيستې او پای يې مصرکلابندکړ او څو ځايونه يې ځني ونيول؛

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ډېرې ورانۍ يې وکړې او ډېر مسلمانان يې ووژل. او په دې ترڅ کې شاورد مصر يوه ښارته داسې اور واچاوه چې تر (54) ورځو لګېدی. دغه مهال خليفه العاضد د سلطان نورالدين محمود څخه په څو وارو مرسته وغوښته او د خپلو ښځو ورېښتان يې ور ولېږل او ورته ويې ليکل چې زما په داد ورسېږه او ښځې مې له پرنګيانو څخه وژغوره. نو هغه اسدالدين شېرکوه او د شېرکوه وراره صلاح الدين يوسف بن نجم الدين ايوب او نور ډېر تکړه پوځيان او لښکر مصرته ولېږل. کله چې مصر ته ورسېدل پرنګيانو مصر پرې ايښی وو. شېرکوه د العاضد لخوا ډېرښه استقبال سو، شاور ووژل سو او شېرکوه د العاضد وزير وټاکل سو. خو له بده مرغه دغه شېرکوه دوې مياشتې او پنځه ورځې وروسته د564س. کال د ځلورمې خور په مياشت کې وفات سو. بيا العاضد د مصر د ټولو لويانو او مخورو په خوښه صلاح الدين ايوبي د مصر وزير وټاکی،کوم چې په مصرکې د سلطان نورالدين محمود نايب بلل کېدی. صلاح الدين ايوبي د پرنګيانو سره ترجنګونو اوښو سوبو وروسته، د 567 س. کال د حسن حسين د مياشتې له دوهمې جمعې څخه د العاضد پرنامه خطبه بنده کړه اود عباسي خليفه المستضئي پرنامه په مصرکې خطبه ويل پيل سوه. او العاضد هم پس له څو ورځو د دغه 567س. کال د حسن حسين د مياستې په عاشورا مړسو او په دې ډول تر (208) کالو وروسته په مصرکې د عبيديانو د واکمنۍ تغر ټول سو، چې مسلمانان ډېر په خوشاله سول. که څه هم بيا ځينو عبيدي پلوو حاکمانو له پرنګيانو مرسته وغوښته چې صلاح الدين ايوبي د يوې کودتا له لارې ليرې کړې، خو خدای داسې ونه کړه. نوکله چې سلطان نورالدين محمود زنګي په کال 569 س. کې وفات سو، صلاح الدين ايوبي د مصر او شام خپلواک واکمن سو. دغه د اسلام اتل بچې د 583 س.کال د خدای تعالی په مياشت کې د مسلمانانو لومړۍ قبله (بيت المقدس) د صليبي نصراني پاچهانو له (91) کلنۍ قبضې او ظلم او تعدی څخه وژغوری او نور ډېر ملکونه يې هم دکفارو له لاسه وايستل، چې له مصر او شام څخه يې تر يمن او افريقا پورې يو پراخ اسلامي سلطنت ټينګ کړ. لويه خدايه ! نن هم د مسلمانانو دغه لومړنۍ قبله د يهودو په لاس کې ده. مسلمانان د کفارو له لاسه تباه او برباد دي. اسلام د صهيونيت او نصرانيت له سترو خطرو سره مخامخ دی. مسلمانان نن هم سخت سره بې اتفا قه دي او غداران پکښې ډېر سوي دي، خو صلاح الدين ايوبي غوندې څوک نسته. نو لويه څښتنه ! ستا بيت المقدس ته، ستا اسلام ته، ستا بنده ګا نوته او ستا دښمنا نو ته، بيا يو ايوبي را و پاځوې آمين. لنډه داچې د ايوبي په واکمن کېدوسره د هغه مشر ورور شمس الدوله توران شاه بن ايوب په کال 568 س. کې مکه او يمن هم خپل کړه او په حرمينو کې د سمط النجوم په قول د صلاح الدين ايوبي پرنامه اود شفاء الغرام په قول د سلطان نورالدين محمود پرنامه خطبه وويل سوه (ځنګه چې په دغه کال سلطان نورالدين ژوندی وو او صلاح الدين ايوبي دغه مهال په مصر کې د هغه نايب وو، ښايي په دغه کال خطبه د نورالدين په نامه ويل سوې وي. او ځنګه چې په 569 س. کې نورالدين مړسو او صلاح الدين پاچا سو نو ښايي په 569س.کال په حرمينو کې د سلطان صلاح الدين پرنامه خطبه ويل سوي وي). بيا په کال581 س.کې د يمن والي اود صلاح الدين ايوبي وروړسيف الاسلام طغتګين بن ايوب مکې ته ولاړی، هلته يې په اذان کې " حي على خيرالعمل " ويل بند کړه د مکې ډېر مفسد چوپړيان (مريان) يې ووژل اود خپل ورور سلطان صلاح الدين پرنامه يې د دراهمو او دينارونو سکه ووهل. ابن جبير په خپله سفرنامه کې وايي

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

چې هغه سيف الاسلام طغتگين دننه په حرم کي وليدی چې پربښی اړخ يې مکثرد مکې والي او پرکيڼ اړخ يې د شرعي قاضي ورسره وه او په داسي حال کي چې مکثر سپين کالي اغوستي او سپينه لنگوټه يې تړلې وه، طواف يې کاوه. بيا په کال 572 س. کي سلطان صلاح الدين ايوبي له هغو حاجيانو چې د سمندر له لاري به حج ته تلل،د ججو اخيستلو دود له منځه يووړ، اود دي په عوض يې دمکې امير،دکعبې مجاورينو او عالمانو او فقيرانوته د نغدو پيسو او نورو اوقافو ورليږل ومنل. چې په دې توگه حاجيانو ته اساني او هوسايي پېښه سوه او خلك په خوشاله سول. وايې چې له هر حاجي څخه به اووه نيم مصري ديناره اخيستل کېدل. اوکه به چا نه درلوده،که به څه هم نشتمن وو، ترهغو به يې بندي کاوه چې د عرفې ورځ به تېرېده. ان چې ابن جبير وايي چې که به چادغه روپۍ نه سوای ورکولای، په ډول ډول دردوونکو عذابونو به يې اخته کاوه، لکه په خصيتينو ځړول او داسي نور. او دا عذاب د مصرد عبيديانو په دوره کي وو. دغه رازد ايوبي کورنۍ نورو واکمنو هم د حج پرلارو او په مکه کي ښه امنيت راوستلی وو. د حاجيانو ښه خدمتونه يې کړي او د کعبې حرمت او عزت يې ساتلی وو. لکه چې د شام واکمن ملك معظم عيسٰی ايوبي په کال 611س. کي د حج کولو په ترځ کي ډېرښته خيرات کړل او د مکې په ځينو برخو کي يې يولړسمونيز کارونه او ټولنيز خدمتونه ترسره کړل. په 621 س. کال کي د مصر ملك الکامل ايوبي دکعبې خادمانو بني شيبه وو ته ډېري پيسې ورکړې، څو دوی نور دکعبې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې پرېږدي. په 624س. کي د ميافارقين سلطان شهاب غازي ايوبي حج ته پرشپېږو سوو اوښانو مالونه بارکړل. صرف له دوی څخه د يوه تن ملك مسعود يوسف په هکله شفاء الغرام، سمط النجوم او نور وايي چې دغه ملك يوسف اقسيس چې د يمن واکمن وو او د مصر د واکمن ملك کامل زوی وو، په مکه کي ناوړه کارونه کړي دي. ده په کال 620 س.کي ترحج کولو وروسته د مکې د والي حسن سره د صفا او مروه په منځ کي جنگ وکړاو له مکې يې وايستی. او بيا د ده عسکرو په مکه کي لوټماري هم وکړه. دغه راز وايي چې دی به د زمزم د اوبو پرگمبته ختی او د حرم کَوتَري به يې په توپك ويشتلې. بل دا چې د هغه مريانو به په صفا او مروه کي د سعيي په مهال خلك پرپښو په تورو وهل او ورته ويل به يې چې ورو ورو دروميږ ځکه چې سلطان په دارالسلطنه کي نشه بيده دی، چې راويښ يې نه کړئ. (د ده د اوسېدو ځای صفا او مروه ته نژدې وو، او دارالسلطنه يې ورته ويل)،خوداسي ښکاري چې داخبري سمي نه وي ځکه يو خود دغوخبرو ترذکرکولو وروسته د شفاء الغرام ليکوال علامه فاسي وايي چې هغه مفسدين له مکې وشړل، پرمقام ابراهيم باندي يې گمبته جوړه کړه اود ده د ولايت په مهال مکې ته د مصراو يمن د حاجيانو تلل زيات سول، ځکه چې د ده له هيبته اشرار لړسول او لاري په امنيت سوې. دغه راز ابن کثير هم په خپل تاريخ کي وايي چې ملك مسعود اقسيس بن کامل په مکه کي له عدله کار اخيستی، زيديه يې له هغه ځايه وشړل او د حج لاري په امن کي سوې. خو په دې پسي ابن کثير هم د هغه د ظلم او تعدٰی يادونه کوي والله اعلم. پاته دي نه وي چې سلطان صلاح الدين ايوبي په کال589 س. کي وفات سو او د هغه تر وفات وروسته د هغه پر واکمنۍ د هغه دکورنۍ نه تنه نارينه او يوه ښځينه واکمن سول. د دوی ټولود واکمنۍ پېر (82) کاله اوڅلور مياشتي وو، چې بيا تردوی وروسته په مصرکي د مماليکو واکمني رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

165ـ د مصر مماليك، مكه اوكعبه

مماليك د مملوك جمع ده او مملوك مريي ته وايي. په مصركي د ايوبيانو ترواكمنۍ وروسته په كال648س. كي د هغو مماليك (مريان) واك ته ورسېدل. د دوی واكمني په تاريخ كي سترځای لري. د دوی دور په حقه سره د پرله پسي خو ځښت او غوړېدو دور وو، چې په بهركي به يې جګړې، پراختيا او بري په برخه وه. او په دننه مصركي يې اقتصادي سمونونه، علمي لاسته راوړني او ټولنيز بدلونونه را منځته كړل. دوی ځيني تاريخ ليكونكي ترك اوځيني يې تركمن بولي. او پردوو ډلو بحريه اوچراكسه مماليكو يې وېشي. (چركسيان اصلاً د ققفاز وه) په دوی كي ډېر سترسړی ملك ظاهر بيبرس تېر سوی دی. ډېر مؤرخين دی د ده دښواعمالو، سمونونو او فتوحاتو له امله د مماليكو د واكمنۍ رشتيانی بنسټ ايښودونكی بولي. ده عباسي خلافت چې مغولو په بغدادكي له پښو وغورځاوه بيرته په مصركي را ژوندی كړاو هلته يې په كال659س. كي احمد ابو القاسم عباسي د المستنصر بالله په نامه او ترهغه وروسته يې په كال661س. كي ابو العباس احمد د الحاكم بامرالله په نامه په ډېر درناوي د اسلام خليفه ګان وټاكل. چې دې لړی بياتر 923س. كال پوري دوام وكړ. او په دغه كال هم د مصر عباسي خلافت اوهم د مصر د چراكسه مماليكو حكومت دواړه د سلطان سليم خان عثماني لخوا پای ته ورسېدل. د مصر دغو واكمنو د نورو ښو چارو ترڅنګ د مكې،كعبې او حج چاروته هم پاملرنه كول. لكه چې همدغه ملك ظاهر بيبرس د مغولي تاړاكګرو په وړاندي په مېړانه ودرېدی. او پرهغو باندي تربرياليتوب وروسته يې هركال د مكې مكرمې او مدينې منورې سپېڅلو حرمينوته سوغا تونه او تحفې لېږلې او هلته يې ډېر متبرك اماكن ترميم او ودان كړه. هغه ابو نمي رسماً د هغه ځای والي وټاكی. او بيا يې د هغه د زامنو د ولايت په مهال هم د مكې چاري سمبالولې. دغه راز هغه په كال 667س.كي حج ته ولاړی، پرخپلو اوږو يې كعبې ته اوبه ور وړلې او په خپلو لاسونو يې هغه پرېو له. او بيا يې هرحاجي دكعبې دننه ته پرېښووی، چې د هر يوه سره به يې جلا جلا روغبړكاوه. دغه راز د مماليكو يوه بل واكمن ملك الصالح په مصركي د باسوس او سندبيس په نومونو دوه كلي دكعبې شريفي د غلاف د جوړولو د لګښتونو لپاره وقف كړه چې د ده له وختو څخه بيا ترسعودي پېر پوري به دكعبې غلاف له مصر څخه د مصري محمل سره ورلېږل كېدی. چې د مصر له خزانې څخه ډېري پيسې د دې كار لپاره بېلې سوي وې. د مماليكو يوه بل واكمن ملك شعبان قلاوون د مكې د حرم د الحزوري مناره جوړه كړه. ملك ناصر فرج، مسجد الحرام، چې په كال 802 س.كي د اور اخيستلو په ډېره ناوړه او دردونكې پېښه كي متضرر سوی وو،له سره ترميم كړ. هغه د بيسق په نامه خپل يو امير ور ولېږی او په ډېره لږ موده كي يې تر پخوا لا ښه جوړ كړ. بيا ملك مؤيد شيخ محمدي د 618س. كال په وروستيوكي مسجد الحرام ته يو ښكلی منبراو دكعبې د دروازې زينه ور وليږل، اود حُنين د اوبو چينه يې هم له سره پاكه كړه او د هغې اوبه يې مكې ته ورسولې. دغه راز ملك ظاهر ططرد مكې شريف حسن بن عجلان ته هركال د مصرله خزانې څخه شل زره ديناره ور استول. اوكله چې ملك عزيز يوسف واك په لاس كي واخيستی. د مكې شريف بركات بن حسن بن عجلان ته يې سوغاتونه او خلعتونه ور ولېږل. اميرسودون محمدي يې د پنځوسو تنو اسپكيانوسره د مكې د امنيت ساتلو لپاره ور ولېږی. دغه راز د ملك اشرف يوه امير، جان بيګ نومي منا ته نژدې يو بڼ جوړكړ، او ډول ډول وني

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

يې پکښې کښېښوولې. بيا سلطان اشرف قايتباى د مکې شريف محمد بن برکات ته سوغاتونه ولېږل، د مکې له حاجيانو څخه يې د ججو اخيستل له منځه يووړل او د 874 س. کال په وروستيو کي يې د خيف جومات ډېر پراخه کړاو ښه يې ودان کړ. هغه ته نژدې يې د حج د اميرانو لپاره کورهم جوړکړ، او هلته يې د حاجيانو د چښلو د اوبو د تسهيلاتو د برابرولو ترڅنګ څه نور عمراني کارونه هم ترسره کړه. د څلورو مذهبونو د تدريس، څلور مدرسې، د بې وزلولپاره مرستون، د يتيمانولپاره ښوونځي او نور يې هم هلته ودان کړه. دغه راز يې يو شمېرکتابونه هم د دغو مدرسو د شاګردانو لپاره ور ولېږل. هغه په مصرکي ډېري مځکي د مکې لپاره وقف کړې، چې د هغو حاصلات به يې هر کال د مکې اوسېدونکو ته لېږل. دغه راز د دغه پاچا په امر په کال884 س. کي کعبه د باندي او دننه په ډېرو درنو مراسمو پرېولل سوه او په دغه کال کي يې حج هم وکړ. مصري محمل يې هم وروړ، اود مکې د امراوو، مخورو او نورو ډېرو اوسېدونکو سره يې هم ډېري نېکۍ وکړې. بياکله چې په کال886س. کي مسجد نبوي د اور اخيستلو په ناوړه پېښه کي وسو،نو دغه ټولواک هغه بيرته تر پخوالا په ډېره ښه توګه ودان کړ، او په مدينه کي يې هم د مکې غوندي مدرسه او مرستون جوړکړه. اود مسجد نبوي کتابتون ته يې هم ډېرکتابونه ولېږل. بيا ددې لړۍ وروستي واکمن قانصوه الغوري په مسجد الحرام کي ډېرتعميراتي کارونه وکړه، ډېري ودانۍ يې جوړي کړې اود مصري حاجيانو په لارکي يې هم د هغو د هوسايي وسايل او د چښلو د اوبو آسانتياوي برابري کړې.

166 ـ عثماني واکمني، مکه اوکعبه

کله چې سلجوقي واکمنو د چنګيزي تاړاکونوله امله خپل ټاټوبى پرېښود او روم ته يې مخه کړه، د ترکو د اغوز له ټبې څخه يو سړى چې ارطغرل نوميدى ورسره ملګرى سو،کوم چې (340) تنه غښتلي مېړني ورسره وه ، د سلطان علاوالدين کيقباد سلجوقي خدمت يې غوره کړ او د هغه په پلوي يې ډېري سوبي وکړې. کله چې دغه ارطغرل په 697 س.کي وفات سو. سلطان علاوالدين د هغه زوى عثمان ته سوغاتونه، توره او نغاره ولېږل او دکفارو د ملکونو نيولو ته يې وګوماری. بيا چې سلطان علاوالدين مړسو عثمان د پاچهي پرتخت کښېنستی او د عثماني پياوړي امپراطورۍ بنسټ يې کښېښود. عثماني واکمني د اصحابو او تابعينو تر واکمنۍ راورسته ډېره ښه واکمني وه. په دې دوره کي قسطنطنيه فتح سوه،کومه چې د هغې له جوړېدو څخه چانه وه فتح کړې. لومړنيو مسلمانانو له 47 س. څخه څو ځلي د هغې د فتح کولو کوښښ کړی وو، خو بريالي سوي نه وه. دغه راز عثماني دولت په اروپاکي هم ستري سوبي وکړې چې د اسلام دښمنان يې پېړۍ پېړۍ هرځاى غلي کړي وه او د اسلام او د مسلمانانو برم او عزت يې ډېر ښه ساتلی وو. عثماني واکمني پای د صليبي او صهيوني طامعو ، حاسدو او مغرضو ځواکونولخوا د آزادۍ ، د بشرد حقوقو، برابرۍ او نړۍ والي سولي او امنيت تر شعارونو لاندي ؟! را وپرځول سوه. کله چې په کال 923 س. کي سلطان سليم عثماني مصر ونيوی او پر زياتره اسلامي نړۍ يې واك ټينګ سو. دغه مهال د مصر وروستي عباسي خليفه د خلافت عنوان هم هغه ته وسپاری اود مکې والي شريف برکات د خپل ديارلس کلن زوى شريف ابو نمي په لاس د رسول ﷺ خرقه، رپۍ، هغه قرآنونه چې د حضرت عثمان او حضرت علي په لاسونو ليکل سوي وه، د

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ویس قرني خولۍ اود حرمینو کلۍ سلطان سلیم ته ولېږلې. چې په دې سلطان ډېر خوښ سو او د مکې او مدینې امارت یې د پخوا په شان هغو ته وسپارۍ. دغه مهال وو چې د هغه رسمي خطیب په قاهره کې د خطبې په ترځ کې هغه ته " خاقان البرین والبحرین و خادم الحرمین الشریفین " وویل. چې تردې وروسته نورو عثماني واکمنو هم دغه لقب کاراوه. د مکې په هکله د عثمانیانو د دولت نظام داسي وو: پرمکه به د علوي اشرافو څخه یو تن امیر وو. بل ترکي به ترامیر په ټیټه رتبه د مکې والي بلل کېدی، چې مالي او پوځي چاري به یې سمبالولې. د محکمې قاضي به هم ترك وو، چې د استنبول له " دار مشیخآ الاسلام " څخه ټاکل کېدی او چې یوکال به یې پوره سو، نور به یې په مکه کې قضا نه سوای کولای او بل به یې پرځای ورتی. دغه راز به په مکه کې عثماني پوځ او د پولیسو ځواکونه، چې له ترکي او عربي پوځیانو او ساتونکو څخه به جوړ وه، د هغو د مشرانو سره به هلته اوسېدل، چې د عامه امنیت خوندي کول به یې پرغاړه وه. عثمانیانو اسلام ته د ډېرو سترو او تاریخي خدمتونو په لړکي د حرمینو چاروته هم ډېره کلکه پاملرنه کول او د حرمینو او د حج د لارو د امنیت ساتلو، د مکې او مدینې منورې د ودانۍ او د هغو ځایونو د عالمانو، فقها وو، فقراوو اوعامو خلکو د هوسایۍ او سوکالۍ لپاره یې تاریخي او له و یاړه ډك کارونه کړي دي. چې موږ دلته یوڅه بیانوو: په 923 س.کې عثمانیانو یوه ډله افریقایي کارگران وگومارل چې د مکې د لارو او د چښنگ د اوبو د زیرمو د سمون چاري ترسره کړي. چې په پایله کې یې د مکې په بیلو بیلو سیموکي د څښاك د اوبو آسانتیاوي برابري سوې. د حجاز علوي شریفانو او اوسېدونکو به هرکال د عثماني خلفا وو څخه نغدي مرستي ترلاسه کولې. هرکال به د قسطنطنیې دربار د حج له قافلې سره د سرو زرو صندخ لېږی، څو په حجازکي ووېشل سي. د ټولواکمنۍ د زیرمتون اود مصرله عوایدو څخه به ډېري پیسې او غلې دغو مقدسو اماکنو ته لېږل کېدې چې تریوې اندازې به د دغو ځایونو د خلکو بې وزلي په لیري کېده. دغه راز عثماني ترکانو د مکې او مدینې د دغو سپېڅلو حرمینو امنیت ښه ټینگ کړی وو، او د حاجیانو د کاروانونو سره به یې هم امنیتي ځواکونه لېږل. د سلطان سلیمان قانوني په وختوکي له یوې خوا په مکه کې ودانیزکارونه پیل سول. له بلې خواد مکې د زبیدې د مشهورې ولې دله سره او سم جوړولو او مکې ته د عرفات د چینې د اوبو د رسولوکار پیل سو. سلیمان قانوني نامتو معمار او د استنبول د جامع جومات جوړونکی مکې ته ولېږی، څو دکعبې شریفي د بیا رغوني نقشې برابري کړي. چې یوشمېرکارونه د ده په وختوکي وسول. او د ولې کار د لسوکلونو تر زښت زیات زیار او درنو لگښتونو وروسته بشپړ سو. دغه راز د مسجد الحرام د ودانۍ کارهم د دریم سلطان مراد په وختوکي سرته ورسېد. بیا سلطان مراد غازي دکعبې شریفي د بیا ودانۍ تاریخي کار ترسره کړ. چې د دې سترو ودانیو په هکله د دې کتاب په نورو پاڼوکي په بېله بېله توگه خبري سوي دي. لنډه دا چې د دغه پېر دواکمنو لخوا په مکه، مدینه او نورو ځایوکي پرله پسې ودانیز او ترمیماتي کارونه روان وه. چې ستر ستر لگښتونه به یې پرکول او ډېر تکړه ترکي معماران به یې ورلېږل. چې پای مکې او مدینې کټ مټ د عثماني ښارونو بڼه غوره کړه. چې په هغو کې به په لرغونې څېره کورونه، زیاتي گومبتي، ښکلي منارې، او په ودانیوکي ښکلي ترکي ښویي خښتي ترسترگوکېدې. دغه رازد مکې په وچه دره کې ښکلي بڼونه را منځته سول، او د ترکي خلفا وو او هندي او نورو امراوو په بخششونو، لرغوني متبرك آثار او اماکن

Download from: ketabton.com

ترميم سول، او نوي ماڼۍ او ودانۍ هم پکښې جوړې سوې. ډېرې مدرسې،کتابتونونه او جوماتونه پکښې جوړ او ډېر مرستونونه، روغتو نونه اوپخلنځي پکښې تاسيس سول. اود دې ترځنګ د جوما تونو او زيارتونو هم ښه پالنه کېده.

167 ـ د سلطان مراد لخوا د کعبې بيا جوړول

د حجاج بن يوسف لخوا د کعبې تر بياجوړوني وروسته د (966) کالو په موده کې،کعبې شريفې کله کله ترميم ته اړتيا پيداکول، چې د وخت د واکمنو لخوا به ترسره کېدل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼو کې ځرګندوني وسي). خو په کال1039 س. کې د برات (شعبان المعظم) د مياشتي د نولسمي نېټې د چارشنبې په سهار په مکه شريفه کې داسي يو زورور اورښت وسوچې د مخه يې چا سارۍ نه وولېدلی. دغه توپاني اورښت د پنجشنبې په ورځ د برات په شلمه هم و اورېدی. چې د سېل اوبه يې دکعبې دننه د دېوالو ترنيمي لوړې سوې اوپه نتيجه کې شامي يا دحطيم د لوري دېګوال او دکعبې د ختيز اولوېديزد لوريو دېوالونه يوځه ونړېدل او دکعبې دننه زينه هم ولوېدل. د دې ترځنګ دغه سېلاب د خلکو کورونه وران کړل، په زرګونو وګړي يې ووژل او نور ډېر مالي تاوان يې ورساوه. کله چې د دغه زړه دردونکي پېښې خبرخپورسو، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مکې شريفې ته دغونه وګړي ورغلل، چې تابه ويل د حج موسم دی. بالاخره د څلورم مراد عثماني په امرلايق مهندسان راغونډ سول، مشوره يې سره وکړه او دا متبرك مکان يې د 1040 س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتي په دوهمه تقريباً د شپږ نيمو مياشتو شپه او ورځ هلوځلو وروسته بيا کټ مټ د حجاج د ودانۍ په ډول، ودان کړ. په دې بيا جوړونه کې زياتره هغه پخوانۍ ډبرې وکارول سوې. خو د هغو ډبرو پرځای چې د وخت په تېرېدو سره شوړېدلي وې د " شبيکه " د غره ډبرې پکښې کارسوې. دکعبې شريفې د ودانولو په دغه کارکې د مکې امير مسعود بن ادريس بن حسن او د هغه ترمړيني وروسته د مکې بل امير عبد الله بن حسن، د مصر اميرمحمد پاشا الباني، د مدينې قاضي سيد محمد افندي، رضوان بيګ معمار او نورو دولتي چارواکو، ديني عالمانو او مخورو برخه اخستې وه. د نوموړي ټولواك دکعبې د ودانۍ په کارکې، دکعبې شريفې دېوالونه له حجر اسود پرته ټول ونړول سول، خو تهدابونه يې هماغسي د پخوا پرحال پاته سول او پرهغو پخوانيو بنسټونو باندې، نوي دېوالونه پورته سول. چې په دې ډول ترحجر اسود لاندې برخه اوس هم د عبد الله بن الزبير ودانې ده. خو له دې پرته دکعبې اوسنۍ ودانۍ هماغه د عثماني څلورم مراد ودانۍ ده چې د حجاج د ودانۍ په شکل ودانه سوې ده. تردې وروسته نورو هم دکعبې ودانۍ د ضرورت او د وخت د غوښتنو سره سم ترميم کړېده.

168 ـ د ترکا نو په پېرکې د حج ځرنګوالی

د عثمانيانو په وختوکې په مکه مکرمه، په تېره په عرفات کې د حج مناسك او مراسم په ډېرو خوښيو، سترتوب او پرتمين توب لمانځل کېدل. د لوی اختر د مياشتي (ذي الحجې ګ) په نهمه کله چې به د عرفات پرغونډۍ (جبل الرحمت) اود هغه پرشا وخواپه لکونو ماړه او بې وزلي په يوه لباس (احرام) کې سره راغونډېدل. يو نېك چارى

Download from: ketabton.com

سپین ږیری چې د مکې قاضي به وو، په داسي حال کي چې احرام به یې تړلی وو او پراوښ به سپور وو را څرګند به سو، شامي، ترکي او د مکې د شریف توپونو به په داسي درزي سلامي ورکړه چې په ټوله شا وخوا، دښتو او غروکي به یې ازانګې پورته سوې. د دې امام په لیدو به د حاجیانود لبیك ویلو زوږ آسمان ته وختی. امام به منبرته نژدې ورغی، وبه درېدی ترشابه یې یو پراوښه سپور حبشی مریی ولاړ وو او پرامام به یې سپین سایوان نیولی وو. امام به په ډېر خوندور او فصیح آوازخطبه ویل. او ترهرو پنځو دقیقو وروسته به یې دسمال ښوراوه. چې ورسره سم به له څلورو خواوو نورو خلکو هم دسملونه ورته ورپول او په زوره زوره به یې تلبیه وویل. دغه مراسم به د ورځي له څلورو بجو څخه پیلېدل او خلکو به په ډېر شوق او ذوق د خداتعالی حمد او ثنا او تلبیه ویل او د خدای د رحمت هیله به یې کول. په دې ترځ کي به شامي او مصري محملونه (کجاوې) راغلې. دغه مهال به له یوې خوا د باجې غږوونکود ډلي خوږ او موزون آواز په غرونوکي پورته سو او له بله لوري به د توپونو درزی سو. محملونه به جبل رحمت ته په نژدې کېدو سره ودرېدل، امام به خطبه پای ته ورسول او په ډېره عاجزي او زاریو به یې دعاوې وکړې. چې په هغوکي به د مکې شریف، رئیسان، امیران، د پاچانایب، مخوراو بې وزلي ټول شامل وه. د دعاتر ویلو وروسته به د حج د مبارکی آوازونه په غرو او دښتوکي پورته سول. د خوښیو د څرګندولو په دود به اورلوبي (آتشبازی) پیل سوې اود سلامۍ توپونه به وویشتل سول. پوځیانو به د سلامۍ مراسم ترسره کړل. بلېندي (مشعلونه) به ولګېدل او د لمر تر لوېدو وروسته به ټول حاجیان د مزدلفې په لوري رهي سول او دا مراسم به په عرفات کي پای ته ورسېدل.

169ـ په عثماني پېرکي د مکې د حکومتي چارواکو ورځنۍ کړنې

د ترکانو په وختوکي د مکې د حکومت اداري د حرم د امهانئ د دروازې (باب امهانئ) مخامخ سهیل لوري ته په بازار کي وې. هلته به د مکې والي، د پوځ د مشر او د پولیسو دفترونه وه. د باب القضا سره به د قاضي القضات محکمه وه. څنګه چې مکه د حجاز دارالخلافه وه، هلته به دوه ډوله حکومتي چارواکي په کار بوخت وه. انتظامي چاري به د مکې د شریف په لاس کي وې چې " سید الجمیع " به یې ورته ویل. او مالي او پوځي چاري به د مکې والي اداره کولې. والي به په عامه توګه ترك وو او د ترکانو لخوا به ټاکل کېدی. چې شیخ الحرم به یې ورته ویل. بیا ترکانو مسجد الحرام ته د " دائرآ الاوقاف " په نامه اداره جوړه کړه. چې د دغي اداري مشرته یې " مدیرالاوقاف " ویل. کوم چې د مسجد الحرام ټولي اړوندي چاري به یې پرمخ بېولې. او په ځانګړو دفا تروکي به یې د مسجد الحرام د ټولو موْ ظفینو نومونه ثبت سوي وه. دا اداره به له اداري پلوه په شیخ الحرم پوري، کوم چې د مکې والي وو مربوطه وه. او د مالي پلوه به یې د آستانهٔ علیا (قسطنطنیې) په نظارت الاوقاف (د اوقافو وزارت) پوري اړه درلوده. د مکې شریف به له سهاره ترمازدیګره اهمي مسالې او مقد مې فیصله کولې. د مازدیګر او ماښام لمونځ به یې په مسجد الحرام کي کاوه. د ماښام ترلمانځه وروسته به یې په خپل کورکي د خپلو اولادونو او مېلمنو سره لیده کاته کول او ډوډۍ به یې ورسره خوړل. د جمعې په ورځ به یې په دارالاماره کي چې په شاهي کلا کي وو،د مکې د والي اونورو چارواکو او مخورو سره لیدل. تردې لیدنو کتنو وروسته به خلك د والي سلام ته ورتلل او شریف به د

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

جمعې لمونځ په حرم کې کاوه. کله کله چې به په خپل اوړني استوګنځي (طايف) کې وو، په پرتمينو مراسمو به حرم ته ورتی او د جمعې او مازديګر ترلمانځه وروسته به بېرته طايف ته تی. دغه راز د مکې د خلکو دا معمول وو چې د مکې شريف ته به يې په کال کې يو وار د مکې د باندې په يوه سيل ځای کې ډوډۍ کوله. چې هغه به په سترو او پرتمينو مراسمو جوړولو سره هلته د خپلو خاصو ملګرو سره ورتی. خلکو به دعاوې ورته کولې اود ده په مخ کې به يې ده ته د " يعيش " (ژوندی دې وي) شعارونه ورکول. د ډوډۍ ترخوړلو وروسته به يې د " بدو " خلکو د آس د سپرلۍ او خنجر او توري وهلو د هنرننداره کول او بيا به بېرته ښارته تی.

170 ـ محمد بن عبد الوهاب، سعودي مشران، مکه اوکعبه

په کال 1223 س.کې سلطان محمود ثاني د عثماني ترکيې پاچا سو. د ده په وختوکې چې عيسوي هيوادونه د ترکانو سره په جګړه بوخت وه. او نوري کورنۍ ستونزې هم ور پېښې وې، د نجد ربړه د يوې ستونزمنې ربړې په توګه را منځته سوه. نجد د اوسني سعودي عربستان هغه برخه ده، چې د مکې او بصرې په منځ کې پرته ده. نجد د لوړې مځکې په معنادی. ځنګه چې دغه مځکه ترحجاز او نورو لوړه ده، ځکه نو نجد ورته وايي. محمد بن عبد الوهاب نجدي په کال 1115س. کې چې د 1703ع. سره سمون خوريد نجد په العينيه کې وزېږېد،کوم ځای چې د ده کورنۍ هلته اوسېدل او پلار يې هم هلته قاضي وو. ده تر علم حاصلولو وروسته خپل تحريك په لاره واچاوه. وايي چې خلك د ده د افکاروله امله له ده څخه ګوښه ګرځېدل اوپه ښه سترګه يې نه ورته کتل. پلار يې هم د ده له انتقادونو او اعتراضونو څخه خوښ نه وو. او ورور يې هم چې شيخ سليمان نوميدی، د ده د تعليماتو مخالفت وکړاو د ده د افکارو په رد کې يې کتابونه وليکل. خو وايې چې بيا بيرته ورسره پخلاسو او د ده افکارې ومنل.کله چې د العينيې حاکم هغه له خپلې سيمې وايستی، نو د نجد اړوند " درعيې" ته ولاړی. ځکه هلته ځينو عالمانو او د محمد بن سعود مېرمنې (کله چې محمد بن عبد الوهاب د محمد مېرمنې ته خپل دعوت وړاندې کړ، هغې له خپل مېړه څخه وغوښتل چې د هغه بلنه ومنې) او پخپله محمد بن سعود،کوم چې هغه مهال د درعيې حاکم وو او د سعودي کورنۍ د سر سړی دی، د هغه ننګه وکړه، د هغه عقايد يې ومنل او د هغوخپرولو ته يې ملا وتړل. محمد بن عبد الوهاب ويل چې زه خلك له شرکياتو څخه توحيد ته را بولم. اوځان يې د امام احمد بن حنبل په مذهب باله. خوکله چې د ده عقايد د مکې مکرمې عالمانو ته ورسېدل، پرهغه يې دکفر فتوا ورکړه او مکې ته يې د وهابيانو ورتلل منع کړه. محمد بن عبد الوهاب په 1206 يا 1207 س. کې د (92) کالو په عمر وفات سو. هغه مهال چې محمد بن سعود، محمد بن عبد الوهاب ته پناه ورکړه، يعني د 1158 س. کال په شا وخواکې، د محمد بن سعود امارت پردوو، درو ښارونو باندې وو،کوم چې د نجد په حنيفه ناوه کې واقع وه. دغه محمد بن سعود چې په کال1726ع. کې د درعيې امارت ته رسېدلی وو، د خپلې مړينې ترکال (1760ع.) پورې د دغه ځای حاکم وو. د هغه تر مړينې وروسته، د هغه زوی عبد العزيز د پلار ځای ناستی سو. د ده د واك ارشو ډېره پراخه سوه او تر رياض، الاحساء،کربلا، بحرين، عمان او رأس الخيمې پورې وغځېده. په کال 1218 س.کې عبد العزيزد يوه ايراني لخواچې عثمان نومېدی و وژل

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

سو او زوی يې سعود نومي د هغه ځای ونيو. د ده په وختو کي هم د سوبو لړۍ پر مخ روانه وه. چې په دې لړکي په کال 1218س. کي مکې معظمې ته ننوتی. دوه کاله وروسته مدينې منورې ته ورسېدی او د مکې شريف غالب نومي يې د سعودي واکمنۍ اېل (مطيع) کړ. بيا يې د يمن، عسير، تهامه، نجران او د خليج د غاړو رياستونو ته مخه کړه او مسقط او عمان يې په سعودي واکمنۍ ورګډکړل. د سعود په پېرکي د عربو جزيره د ده د سلطنت ترسيوري لاندي راغله، له دې امله ده ته سعود کبير وايي. د خلاصآ الکلام او تاريخ مکه ليکوالان پردغه سعود لګيږي او وايي چې هغه ډېر مسلمانان قتل عام کړه، د معلیٰ د هديرې قبې او د حضرت عبد الله بن عباس او رسول د زامنو د روضې، د بي بي خديجې د زيارت او د رسول ، ابو بکر او علي د زېږېدو دځايونو قبې يې ونړولې. په کال 1221س. کي يې شاميانو او مصريانو ته خبر ورکړچې بيا به د حج محملونه مکې ته نه لېږي. دغه راز يې هغه د طبلو او مزاميرو له راوړلو او وهلو څخه هم منع کړه. بل کال چې شامي محمل مکې ته نژدې ورسېدی، څنګه چې وهابيانو مکې ته نه پرېښووی، نو د شام حاجيان بېله حج کولو، له لاري بېرته وګرځېدل او مصري محمل چې مکې ته ورسېدی، سعود د هغه د سوځولو امر ورکړ. او د دې سره سره يې په مکه کي جار و واهه چې بيا به مکې ته ږيرخريلي نه راځي. څکه نو تردې وروسته مکې ته د شامي او مصري محملونو ورتلل بند سول. دغه راز په 1221 س. کي وهابيانو په مدينه منوره کي هم لوټ وکړ او د ټولو زيارتونو قبې يې ونړولې. او د نبوي حجرې د خزانې ډېر بيي جواهرات يې هم لوټ کړه .

)دا د خلاصآ الکلام او تاريخ مکه څرګندوني دي، چې په سمتيا او ناسمتيايې خدای علم لري .(عثماني دولت چې د سعود دا چاري او پر مختګونه ونه زغملای سوای، نو يې د عراق والي پر راپورته کړ. هغه چې څه ونه کړای سوای، بيايې د شام والي پر راوپاخاوه. خو چې هغه هم څه ونه کړای سوای بيا يې په 1805ع. کي محمد علي الباني د مصر والي وټاکی اود سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته يې وګوماری. هغه ډېره موده د عثمانيانو په مرسته د سعودي واکمنۍ پرضد جګړې په لاره واچولې چې په دې ترڅ کي يې په کال 1228س. کي بيرته مدينه، مکه، جده او طايف له سعود څخه ونيول. په کال 1229 س. کي سعود کبير وفات سو او د هغه زوی عبد الله واکمن سو. هغه په پوځي چارو کي ډېره تجربه نه درلوده او له بلي خوا د هغه د پلار اکا عبد الله بن محمد بن سعود دواکمنۍ دعوه وکړه. چې په دې ډول د سعودي کورنۍ په ليکوکي درز ولوېدی .

محمد علي پاشا خپل زوی ابراهيم پاشا د ډېروځواکونو سره د نجديانو سره جګړې ته وګوماری. چې پای يې نجديان مات کړه. په کال 1818ع.کي درعيې سقوط وکړ او دغه نوې را منځته سوې واکمني له منځه ولاړه. عبد الله بن سعود، د هغه وزير او د هغه يو بل نژدې ملګری مصرته، بيا قسطنطنيې ته ولېږل سول او بيا د سلطان محمود له خوا د " آياصوفيې " په ډګرکي اعدام سول. درعيه د ابراهيم پاشا په امر ورانه سوه، په زرګونو مسلمانان ووژل سول اوکورونه يې ونړول سول .

171 ـ د ترکي بن عبد الله بن محمد بن سعود را پاڅېدنه

Download from: ketabton.com

ترکي چې د عبد الله د پلارد اکا زوی ووځه مهال پټ وو، خو په کال1823ع. کي په نجد کي راځرګند سو او ځانته يې ملګري او مرستندويان وموندل. رياض يې ونيو اوتر 1834ع. يې حکومت وکړ. د دغه کال د مى په نهمه د سعودي کورنۍ د يوه غړي مشاري نومي په اشاره ووژل سو او مشاري خپل ځان واکمن اعلان کړ. چې بيا يوه مياشت يا څلوېښت ورځي وروسته د ترکي زوی فيصل نومي، مشاري له واکه را وپرځاوه او اعدام يې کړ. او د پلار پرګدۍ کښېنستى. خو ترلسوکالو وروسته، د 1837ع. د مى په مياشت کي مصريانو رياض ځني ونيو او فيصل مصر ته بندي بوتلل سو.

172 ـ د ترکي د زوی او لمسيانو واکمني

فيصل بن ترکي په1843ع. کال کي له بنده وتښتېدى. د دغه کال په دوبي کي يې رياض ونيواو د سعودي واکمنۍ د بيا ژوندي کولوکوښښونه يې له سره پيل کړل، چې په دې لارکي ډېر بريالى پرمخ ولاړ. په 1282س. (1865ع.)کي فيصل ووژل سو او د ده د دوو زامنو عبد الله او سعود ترمنځ د امارت پرسرجګړې پيل سوې.چې تردېرشوکالو يې دوام وکړ. بالاخره په 1875ع. کي سعود وفات سو. په دې ترڅ کي ځيني سيمي بيرته عثمانيانو ونيولې. د نجد ځيني سيمي د حائل امير ابن رشيد ونيولې او انګريکزانو پرعمان واك ټينګ کړ. علاوتاً په کال1888 ع.کي ابن رشيد رياض هم ترخپل واك لاندي راوستى. په 1889ع. کال عبد الله هم مړ سو. خلکو د فيصل دوهم زوی عبد الرحمان خپل واکمن وټاکى. عبد الرحمان رياض بيرته ونيو. خو ابن رشيد بيرته ځني قبضه کړ. ځکه نو عبد الرحمان د خپلي کورنۍ سره لومړی قطر بيا دوې مياشتي وروسته بحرين او بيا کويت ته مهاجر سو. دغه مهال يعني د 1294س. کال د څلورمي خور پر (14) د مکې شريف عبد الله بن محمد بن عبد المعين تر (19) کالو امارت وروسته وفات سو. له 1295س. څخه تر1299س. پوري د نجد او حجاز حالات ډېرګډوډ وه. اوپه 1299 س.کي عون بن محمد بن عبد المعين د مکې والي وټاکل سو.

173 ـ د اوسني سعودي بنسټ ايښوونکی ملك عبد العزيز

په کال 1880 ع.کي چې سعودي کورنۍ په جګړه اخته وه د عبد الرحمان بن فيصل په کورکي عبد العزيز وزېږېدى. په 1901 ع.کي د يوويشتوکالو وو چې دکويت د شيخ مبارك الصباح په مشوره او مرسته يې وپتيېل چې بېله لښکرو په څو تنو رياض ونيسي. نو د څګلوېښتو تنو سره په دې نيت له کويت څخه ووت. څو مياشتي يې په ربع الخالي کي تيري کړې. بيا دکويت شيخ مبارك الصباح او د هغه پلار عبد الرحمان بيرته ور وغوښت، خو هغه د شپېتو تنو سرتيرو سره د رياض په لوري وخوځېد. کله چې رياض ته د يونيم ساعت مزله په واټن نژدې سو، شپه يې هلته تېره کړه. بيا يې شل تنه ملګري، اوښان او نور سامان هلته پرېښوول او ورته ويې ويل چې که په څليرويشتو ساعتوکي تاسي ته زما لخوا کوم پيغام ونه رسېدی، تاسي به بېرته کويت ته درومئ. بيا پياده مخ پر رياض ور رهي سو. د ښار په د باندي بڼونوکي يې خپل ورور محمد او نور (23) تنه ملګري پرېښوول. ترسهار د مخه د (15) تنو ملګروسره

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

رياض ته ننووت او د خرما وو د ونو په بڼونوکي په پټګه د آل رشيد کلا ته ورسېدى. د آل رشيد دکلا دروازه يې په توره ووهل. (وايي چې اوس هم پردغه دروازه باندي د توري نخښه سته اودغه دروازه دياداګار په توګه ساتل کيږي) او سمدستي په کلا ننوتى،د آل رشيد د محافظانو سره يې مقابله وکړه او د آل رشيدو د واکمن په ګډون يې ټول له منځه يووړل. دا د 1902ع. د جنورۍ (15) نېټه وه. سهار په رياض کي په هرلوري آوازه خپره سوه چې عبد العزيز،د آل رشيد واکمن له منځه وړى دى. له دې سره عبد العزيز د يوه پياوړي واکمن په څېر د خپل ملك ډېري سيمي يو په بل پسې خپلي کړې او د نجد واکمن سو. خو ځيني تاريخ ليکونکي، لکه برناديت غانم او نور په دې عقيده دي چې :" څنګه چې انګرېزانو د ترکانو سره دښمني کول، نو د هغو دښمنان يې هم تقويه کول. او څنګه چې دکويت دولت د انګرېزانو لخوا حمايه کېدى، نو عبد العزيز هم دکويت په مستقيم او قوي ملاتړ او د انګرېزانو په غير مستقيم ملاتړدغو بريو ته ورسېدى". ان چې پل بون آنفان او پي يرمارتلو فرانسوي تاريخ ليکونکي وايي چې:" عبد العزيز عثمانيان له هفوف نومي ځاى څخه د انګرېزانو په مرسته وايستل". دغه راز دغه تاريخ ليکونکي زياتوي:" څنګه چې عثماني ترکانو په حائل کي د آل رشيد له کورنۍڅخه ملا تړکاوه، نو وهابيان دې ته اړسول چې د سرجان فليبي په هڅونه د انګرېزانو پلو ونيسي". دوى وايي چې: " فليبي دابن سعود سره د انګرېزانو پټ جاسوس وو،چې د انګرېز ـ هند د دولت لخوا دې کار ته ګومارل سوى وو.

174 ـ د مکې شريف حسين او پر حجاز باندي د عبد العزيز بريد

له بله پلوه د عثماني خلافت د لمر ډوبېدو په شېبوکي چې د استنبول مقاماتو امير حسين ته د مکې د شريف عنوان ورکړ، په خپل لاس يې داسي سرى وټاکى چې پاى يې پرعثماني واکمنۍ او خلافت وروستى ګوزار وکړ. د دغه شريف حسين په هکله ډول ډول نظريې ورکول سوي دي. د ده پلويانو هغه يو پياوړى ولسپال باله. څنګه چې هغه ليدل چې د عثمانيانو واك له منځه تلونکى دى،له فرصته يې ګټه اوچته کړه او د انګرېزانو سره يې په پرده کي اړيکي ټينګي کړې. په کال 1916ع. کي يې د طايف او مکې خلك د ترکانو پرضد را وپارول او جنګ يې پيل کړ. دغه مهال ترکي عسکرو د شريف حسين مانۍ بمبارد کړه، خو نابېره يوه مرمۍ پرکعبه شريفه ونښته او دکعبې غلاف اور واخيست. کله چې ترکانو دغه اور واژه د مکې خلکو داسي ګومان وکړچې دغه کار ترکانو قصدي کړى دى. نو يې دغه ټول ترکي سرتيري ووژل او د هغو قوماندان يې چې په پټنه يې تړلى وو، د مکې په کوڅوکي وګرځاوه. په دې جنګ جګړو او الوګولوکي کرنيل ټى0 اى0 لارنس شخصاً اغېزه لرل. اوله حسين څخه يې ننګه کول. دغه سړى چې په لارنس اف عربيه (د عربو لارنس) مشهور سو د 1928ع. کال په شا وخوا کي په اوسنۍ پښتونخوا (صوبه سرحد) کي هم د اعليحضرت شاه امان الله غازي پرضد د پاڅوَنو لپاره د مکار انګرېز لخوا په پټ ماموريت (جاسوسي) وګومارل سو، او په ميران شاه کي يې د " ايرمين شاه " په نامه جاسوسي فعاليت کاوه. بيا د ملا په جامه کي د افغانستان ختيز ته ننووت او د اغتشاش اور يې بل کړ. القصه په دې ډول شريف حسين د 1334 س. کال د برات

Download from: ketabton.com

د مياشتي پرنهمه د عربي هيوادونو د خپلواکۍ په نامه، خپل ځان په حجاز کي له عثماني واکمنۍڅخه، خپلواك او" د مسلمانانو خليفه " اعلان کړ. دغه مهال هغه د خپل زړه له هيلو پرده پورته کړه او ويې ښوول چې هيله لري چې د ټولو عربو پاچا سي. له بله پلوه ده ته داسي يو ترون د لاسليکولو لپاره وړاندي سو چې د ده د خپلواکۍ له منځه وړونکی او په حجازکي د لوېديزيانو دواك ټينګوونکی وو. چې ده هغه ونه مانه. د ده د خپلي کمبلي سره د پښو داسي سم نه غځوني او د ټولو عربو او اسلام د يوموټيې کېدو او پرهغو باندي د ټولواکۍ ټينګولو خيالونو انګرېزانو ته(چې پرده باندي يې ډېره پانګه ښندلې وه) ور وښوول چې د حسين له ملاتړه د لاس اخيستو اوپه خپل برخليك پسي د هغه د روانېدو مهال را رسېدلدی. ځکه انګرېزان د دې غوښتونکي وه چې د عربو واړه واړه او يوله بله دښمن دولتونه جوړ او پردغه حال وساتي. او د خپل نفوذ سيوری پرهغو او د اسلامي نړۍ پرنورو برخو وغوړوي.
د هند يو ليکوال ناز انصاري د سعودي د تاريخ په هکله په خپل کتاب کي وايي چې: " سلطان عبد العزيز بن عبد الرحمان د 1914 ع. کال په جګړه کي د برتانيې دغولوني په دام کي ونه نښتی او [د آزادو عربو] د را منځته کېدو په جال بندنه سو. خو څنګه چې يې د ترکانو سره پلرنۍ دښمني درلوده، انګرېزان د هغه په بيطرفه پاته کېدو کي بريالي سول او له دې پاليسۍ څخه پای انګرېزانوته ګټه ورسېده. چې د دې په بدل کي انګرېزا نو، ملك عبد العزيز ته د جنګ ترپايته رسېدو پوري د مياشتي پنځه زره پونډه معاش ورکاوه ". د جنګ تر پايته رسېدو وروسته برطانيه او فرانسه د مکې د شريف سره پرخپلو ژمنو ونه درېدل. شريف په قهر او مايوسه سوخوځه يې نه سوای کولای. د تهران د پوهنتون استاد دکتور حسين قره چانلوپه خپل کتاب حرمين شريفين کي وايي چې د انګلستان لخوا په يوه سترګي وهلو سره د " اسلامي خلافت کميټې " عبد العزيز ته ليك ولېږی او وړانديز يې ورته وکړچي حسين له حجازه وشړي. دلته بايد ووايو چې که د اسلامي خلافت له کميټې څخه مطلب په هند کي جوړه سوې خلافت کميټه وي کومه چې د رئيس الاحرار مولانا محمد علي جوهر او د هغه د ورورمولانا شوکت علي او نورو لخوا په بمبئي کي د انګريزي ښکېلاك پرضد تاسيس سوې وه، نو د قره چانلو خبره دغې کميټې ته د انګلستان د اشارې په هکله د باور وړنه ده. البته په دې هکله د انګليسانو او عبد العزيزاړيکي د برناديت غانم له څرګندونو هم جوتيږي. هغه وايي چې په دې اړه د برتانيې سياسي معتمدکوم چې د مخه يې هم د عبد العزيز سره ملاقا ت سوی وو، رياض ته ولاړی او د عبد العزيز سره يې وکتل. نو هغه وو چې عبد العزيز د حجاز دولت ته د جنګ اعلان وکړ او د 1824ع. کال په جون کي يې د نړۍ مسلمانانو ته پيغام ولېږی او له هغو څخه يې وغوښتل چې دغه، د ده په وينا درواغجن خليفه په رسميت ونه پېژني. انګليسانو هم د شريف حسين له ملاتړه لاس واخيستی او د فرانسې د دولت سره يوځای يې د وهابيانو په وړاندي خپله دوستانه بېطرفي وساتل. پای حسين د 1343س. کال د لومړۍ خور پرڅلورمه، د 1924ع. کال د اکتوبر پر درېيمه د اوياکالو په عمر د خپل زوی علي په ګټه له واکه لاس واخيستی، د دغه کال د لومړۍ خور پرلسمه جدې ته ولاړی. هلته تريوې اوونۍ تېرولو وروسته عقبې ته ولاړی. بيايې د انګرېزانو د لوربينو له امله هغه ځای هم پرېښووی او د قبرس په جزيره کي يې اوسېدل غوره کړه. څو چې د 1931ع. کال د جون پرڅلورمه يې له نړۍ څخه سترګي پټي کړې. د ده زوی علي هم په ده پسي څو ورځي وروسته جدې ته وتښتېدی او سلطان عبد

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

العزيز د 1924ع. کال د اکتوبر پر اتلسمه مکې مکرمې ته ننوتی. د 1925ع. کال د جنورۍ په میاشت کې یې جده هم محاصره کړه او پای علي هم د 1925ع. کال د دسمبر پراتلسمه له واکه لاس واخیست او د سلطان عبد العزیز پوځونو جده هم ونیول. درې ورځې وروسته امیر علي د عدن له لارې عراق ته ولاړی او د 1344س. کال د ځلورمې خور پراوومه چې د 1925ع. کال د دسمبرد (25) سره سمون خوري ټول حجازد سلطان عبد العزیز تر واک لاندې راغي او په دې ډول نجد او حجاز سره یوځای سول. پای عبد العزیزته د 1344 س. کال د ځلورمې خور پر (25) د 1926ع. کال د جنورۍ پرلسمه د جمعې په ورځ باب الصفا ته نژدې په حرم شریف کې د یوې ستري غونډې په ترځ کې د حجاز د سلطان نوم ورکړه سو، او په دې ډول د نجد او حجاز پاچاسو. پرده باندې ځینې پوهان په خپلو کتابو نوکې د نیوکو په لړکي وایي چې ده په 1915ع. کې د انګرېزانو سره یو تړون لاسلیك کړچې د هغه له مخې یې ځان د هغو تر اثر لاندې راوستی. بل وايي چې بریتانیا د 1925ع. د نومبر په پیل کې دوه تړونونه؛ یو د عراق اوبل د اردن سره پر عبد العزیز باندې وتپل. چې د یوه له مخې یې له هغه دښته چې نجد او سوریه یو له بله سره نښلوي، سترګي پټي کړې. او هغه یې ختیز اردن ته پرېښووی. اود دوهم له مخې د نجد او عراق د پولود اختلافاتو په هکله د پرېکړې حق انګلستان ته ځانګړی سو. دغه راز د دوهمې نړۍ والي جګړې په پیل کې ملك عبد العزیز سعودي عربستان بیطرفه وباله خو وروسته اقتصادي ستونزو د امریکا او انګلستان مرستوته اړکړ، او په کال1944ع.کې امریکا د دغه هیواد په ظهران کې یو لوی اوسمبال هوايي ډګرجوړکړ. چې له دې سره سعودي عربستان د المان پرضد جګړې ته ور ودانګل، او امریکایانو په سعودي عربستان کې خپل موجودیت ته پراختیاورکړه. که څه هم په کال 1927ع. کې انګلستان د مى د میاشتي پرشلمه د سعودي عربستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل؛ د سعودي واکمنۍ سره یې د دوستی او حسن تفاهم تړون لاسلیك کړاو د 1915ع.کال تړون یې لغو اعلان کړ او د سعودي مطلقه او تامه خپلواکي یې ومنل. خو دا یوڅرګند حقیقت دی چې امریکایان، انګرېزان او نورکفار د عربي هیوادونو او ځینو نورو اسلامي هیوادونو په چارو کې ستر لاس لري. هغوی یې په ډول ډول بڼو په ډول ډول ناخوالو اخته کړي، او خپله کفري او نوې ښکېلاکي ولکه یې پرټینګه کړې ده. ان چې دکال 1990ع. را په دې خوا کله چې عراقي پوځونو پرکویت ور ودانګل، امریکايي پوځونه د سعودي په خاوره کې مېشت سول، چې تراوسه هلته پراته دي. او د اسلامي هیوادونو د ناپامیو او اختلافاتو له امله دکفارو واك نور هم پر اسلامي هیوادونو غلبچ اوپیاوړی کیږي. لکه چې دغه دی د 1382 لمریزکال د پسرلي په لومړۍ ورځ د امریکا او انګرېزجنایتکاروکفارو د عراق پر اسلامي خاوره وسله وال یرغل وکړاو په شلو ورځوکي یې په عراق کې تربې خرته قتل عام او شدیدو بمباریو او ورانیو وروسته د صدام حسین حکومت دړې وړې کړ. او عراق یې اشغال کړ. القصه تر1932ع. کال پورې سلطان عبد العزیز ته " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها " ویل کېدل، خو د دغه کال د سپتمبر په اتلسمه ملك عبد العزیز د یوه پاچايي فرمان په ذریعه د خپل هیواد نوم " المملکآ العربیآ السعودیآ " کښېښود. او د سپتمبر پر (23) په دغه نامه رسماً ونومول سو. چې په دې مناسبت هرکال دغه ورځ په سعودي کې د ملي ورځې په توګه لمانځل کیږي. ملك عبد العزیز د 1373س.کال د لومړۍ خور پردوولسمه د1953ع. کال د نومبر پر نهمه وفات سو او پرځای یې د هغه زوی ملك

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

سعود بن عبد العزيز پاچاسو. د 1964ع. كال د نومبر پر دوهمه ملك سعود له كاره گوښه كړى سو او پرځاى يې ملك فيصل پاچا سو. د 1975ع. كال د مارچ پر (25) فيصل د خپل د اكا زوى لخوا ووژل سو او پرځاى يې د فيصل ورور ملك خالد پاچا سو. د 1982 ع.كال د جون پردوولسمه ملك خالد وفات سو، پرځاى يې اوسنى ملك فهد پاچا سو.

175 ـ په عثماني پېركي مصر، مكه اوكعبه

لكه چې د مخه مو ووېل عثماني دولت د سعود اعمال او پرمختگونه ونه زغملاى سوه. اوپه دې لټه كي سو چې د هغه مخه ونيسي. په دې لړكي يې محمد علي الباني د سعودي واكمنۍ له منځه وړلوته وگوماری. خودې سړي هم پاى لكه د مكې شريف حسين، عثماني واكمنۍ ته ستونزي وزېږولې. مصر بالاخره د نورو ربړو په لړكي تركانو ته يوه نوې ربړه سوه. چې د اروپايانو لاسوهني ته يې هلته لار پرانيستل او د تركيې د تجزيې اود مصر د خپلواكۍ لامل سوه. د دې ربړو سترلامل دغه محمد علي وو. محمد علي يو هوښيار او زړه ور سړى وو. چې د البانيې اوسېدونكاو د هغه د زېږېدو په ځاى " كاوالا " كي د تنباكو وو سوداگر، اوپه عين حال كي د ايله جاري لښكرو صاحبمنصب وو. په 1798ع. كي د مصر د نيولولپاره د فرانسې د ناپليون بوناپارت د لښكركښيو په مهال په مصركي دندي ته وگومارل سو، چې په ښه توگه يې ترسره كړه. بياكله چې يې له مصرڅخه د فرانسويانو تروتلو وروسته په مصركي د عثماني سلطان د ولكې د تش په نامه ټينگولو لپاره څه خدمتونه وكړل، په كال 1805ع. كي د دې لپاره چې گونډي د درعيې سعودي واكمني راو پرزوي، د سلطان محمود ثاني لخواد مصرحكومت ته وټاكل سو. هغه د مصر د پرمختيا لپاره څه كارونه وكړل. د مصرد پخوانيو واكمنانو (مماليكو) پاتي شوني يې چې بغاوتونه به يې كول له منځه يووړل. په مصركي د پنبې دكښت د ښه دودولو له لاري يې ډېر شته په لاس راوړل او د مصر پوځ يې د هغو فرانسوي صاحبمنصبانو او انجنيرانو په استخداملو ښه جوړ او د اروپا په طرز يې تربيه او سمبال كړ.كله چې د محمد علي پنبې په مصركي ټينگي سوې اود عثماني واكمنانو لخوا هم پرله پسې د درعيې د واكمنانو سره د ډغري وهلو غوښتني ځني كېدې، نو هغه لومړى د حرمينو شريفينو چارو ته پام واړاوه. څو هم د هغو هندي او يمني مالونو پرتجارت چې د جدې له لاري ترسره كېدى، ولكه ټينگه كړي او هم وهابيان له مكې او مدينې څخه وباسي. وايي چې تركي واكمنو د محمد علي سره ژمنه كړې وه چې كه هغه وكولاى سي چې مكه او مدينه د وهابيانو له منگولو وباسي د ده له زامنو څخه يوه ته به د دمشق د ولايت چاري وسپاري. نو هغه وو چې محمد علي پر عربي جزيره باندي د بريدونو لپاره تياري ونيول او پرسعوديانو باندي يې تاكتيكي بريدونه پيل كړه. د محمد علي اود مكې د شريف غالب تر منځ د ليكونو په واسطه پټ تماسونه ونيول سول. د مكې شريف چې سعود په زور اېل (مطيع) كړى وو، محمد علي ته پټ ليكونه لېږل؛ د ملاتړ وعده يې وركړې وه او ورته ځرگنده كړې يې وه چې د حجاز اوسېدونكي دې ته سترگي په لاره دي چې تركان يې له وهابيانو وژغوري. د درعيې د امارت لخوا دكربلا ترنيولو او ورانولو او پرحجاز باندي د واك ترټينگولو وروسته د نولسمي پېړۍ په پيل كي له يوې خوا د درعيې د امارت يرغليز

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

عملیات بابېز سول، له بلي خوا د 1804 او 1809 ع. کلونو په منځ کي په عربي جزیره کي کاختي او وچکالي سوه. له بله پلوه دکولرا وبا تیته سوه، لکه چي هره ورځ به په درعیه کي په لسګونو وګړي مړه کېدل. او بالاخره په پوځي چاروکي د درعیې د وروستیو واکمنو د نه تجربې اوخپل منځي اختلافاتو له امله محمد علي پاشا او د هغه دوه زامن طوسون پاشا او ابراهیم پاشا ترډېرو جګړو او تلفاتو وروسته په کال1813ع. کي بریالي سول چي مدینه، جده او مکه ونیسي او په کال 1818ع. کي بریالي سول چي درعیه ونیسي او بیایې له وګړو خالي او ورانه ویجاړه کړي. کله چي محمد علي جده ونیول د مکې شریف غالب یې هرکلي ته ور ووتی او بیا دواړو په کعبه شریفه کي د یوبل سره د دوستی لوړه وکړه. خو له دې امله چي ترکي واکمنو له محمد علي څخه غوښتي وه چي غالب ونیسي، هغه ورته په چم کي وو اما څنګه چي د مکې د شریف مرکز ډېر غښتی او پیاوړی وو په ښکاره یې نه سوای نیولای. نو یې دی او د ده زامن په چل ول ونیول. د هغه دکور سامانونه اوشته یې لوټ کړل او د هغه دکورنۍ سره یې ډېره بده وضع وکړه. محمد علي د هغه پرځای د هغه خپل یحیٰی بن سرور د مکې د شریف په توګه وټاکی او د هغه سره یې خپل استازی حسین پاشا پرېښووی. بیا یې غالب او د هغه زامن مصر ته بندي بوتلل اود مکې د نیولوله امله یې هلته جشن ونیوی. بیا یې غالب او د هغه زامن د ترکي واکمنو په امر په سلانیك نومي ځای کي بندیان کړل، څو چي په کال1231 س. کي غالب وفات سو. خدای دې وبخښي. خو په دې ترځ کي یو په بل پسې داسي پېښي رامنځته سوې چي بالاخره انګرېزانو خپل اروپایي استازی ج. سادلرد محمد علي د زوی ابراهیم پاشا د ملاقات لپاره ور ولېږی او له هغه څخه یې وغوښتل چي د انګرېزانو او مصریانوګډ عملیات د وهابیانو پرضد تر سره سي. خو ابراهیم پاشا دا ونه منل ځکه هغه د انګرېزانو په بدو نیتونو پوهېدی. له دې امله د 1819 ع. په منځ کي جدې او بیا مدینې منورې ته ولاړی او سادلر یې له جدې څخه وشړی. او په عین وخت کي یې خپل زیات پوځونه له نجد او د جزیرآ العرب له ختیزو سیمو څخه وایستل. ټولي کلاوي او دفاعي مورچلي یې ړنګي کړې ؛ ډېر ښاروي یې ووژل؛ وني یې پرې کړې اوکښتونه یې وجاړ کړل. په دې ډول د محمد علي ولکه پر مکه او ټول حجاز ټینګه سوه او ترکال 1840ع. پوري په مکه کي د ده واك چلیدی،چي هلته یې څه سمونیز کارونه وکړل او ډېرو اشرافو ته یې معاشونه وټاکل. محمد علي پاشا د دې فداکاریو په بدل کي له ترکي واکمنو وغوښتل چي د هغو د وعدې سره سم په مصرکي د ده واك موروثي کړي او د شام حکومت هم وروسپاري. خو سلطان محمود د ده یوه غوښتنه هم ونه منل. ځکه نو محمد علي وغوښتل چي له زوره کار واخلي. هغه په کال1831ع.کي خپل زوی ابراهیم پاشا د پنځو زرو تنو پوځیانو سره شام ته ولېږی. په 1832ع. کي یې دمشق ونیوی،کوچنۍ آسیاته یې ور ودانګل اوقونیې ته ورسېدی. چي په دې ډول به یې هرځای ترکان د ماتي سره مخامخ کول. د ابراهیم پاشا دې بریو ټوله اروپا ولړزول. عثماني سلطان هم قسطنطنیې ته د مصریانو له نژدې کېدوڅخه وارخطاسو، نو یې د روس له ځار (تزار) څخه مرسته وغوښتل. ځار چي دا موقع له خدایه غوښته سمدستي یې جنګي بېړۍ او پوځیان د " بوسفور" څنډوته ولېږل. خو دې اقدام انګرېزان، فراسه، او اتریش سخت وبیرول. ځکه یې نو پرسلطان فشار راوړچي د محمد علي غوښتني ومني او بهانه یې لیري کړي. هغه وو چي په کال1833ع.کي سلطان د محمد علي سره سوله وکړه شام اود " اطني" په نامه یو بل

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

ولایت یې هغه ته ورکړ، چې په دې توګه محمد علي پرمصر، شام او حجاز او څه نورو ځایونو واکمن سو او یوه لویه ټولواکمني یې تشکیل کړه. په دې ډول ځار نیکولای اړسو چې خپل پوځونه له اسلامبول څخه ور وبولي. خو د عثماني دولت سره د 1833ع. کال د اسکلهٔ خونکار د تړون له مخې یې هغه ټولي ګټې چې په پام کي یې لرلې ترلاسه کړې، سلطان د روسیې تحت الحمایه سو، او تورسمندر د روس پراخه پوځي بندر سو. چې له دې امله بیا ټول ستراروپایي هیوادونه اړسول چې په ډېره څېر تیاسره د ترکیې چاري وڅاري او پای داسې سوه لکه ترکیه چې د اروپا ترساتنې لاندې راغلې وي. پنځه کاله وروسته بیا سلطان محمود د شام د نیولولپاره د محمد علي سره د خورا ډېرو منظمو لښکرو په ور استولو ډغري ووهلې، خوبیا یې ماته وخوړل. د دې ماتې خبرهغه مهال ترکیې ته ورسېدی چې سلطان محمود د 1839ع. کال د جولای په لومړۍ ورځ مړسو. او د هغه شپاړس کلن زوی عبد الحمید د هغه ځای ناستی سو. دغه مهال د اروپایي هیوادونو جاه طلبۍ او سیالۍ پرخروښ راغلې او په رشتیا سره یې پر ترکیه باندې دکالخوایي (قیمومیت) په لوري لومړي ګامونه اوچت کړه. پای په داسې حال کي چې انګرېزدغه مهال، یعني په 1839 ع. کي عدن نیولی وو. او خپله سمندري اډه یې د هند په سمندر کي تاسیس کړې وه. د انګرېز او اتریش پوځي بېړیو د اسکندریې په وړاندې لنګر واچاوه او ګواښ یې وکړ چې ښارپه توپونو ولي. ځکه نو محمد علي تسلیم سو، خپل پوځونه یې له شام څخه راو بلل اوپه 1256س. (1840ع.) کي د سلطان عبد الحمید سره د محمد علي د سولې په پایله کي هغه یوازې د مصر پاچا سو او د سلطان لخوا فرمان ورکړه سوچې هغه دې د مصرخدیو وبلل سي. او دا خطاب دې د هغه دکورنۍ په لړۍ کي پاته سي. د خلاصآ الکلام لیکوال سید احمد بن زیني دحلان وایي چې د دغې سولې له شرایطو څخه یودا وو چې محمد علي پاشا به حجاز او شام خوشي کوي اود ترکیې پاچا ته به یې پرېږدي. ځکه نو هغه خپل ټول پوځونه له حجاز څخه مصر ته ور وبلل. چې البته د دې ور بللو یو سبب د انګرېزانو فشار او بل سبب یې دا وو چې مصر په ځواکمن کړي. څو د اړتیا په مهال وکړای سي د انګرېز او ترکیې سره په وجنګېدلای سي. او په دې ډول د هغه لاس له حجاز څخه وختی، خو په مصرکي د هغه اود هغه د اولادې خپلواکي واکمنۍ ترڅه مهاله دوام وکړ. چې بیا مصر د انګرېزانو ترواك لاندې راغی. له پورتنیو سیاسي او جنګي چارو پرته د مصرخدیوګانو کعبې شریفي ته د هغې پوښ او څه نور ورلېږل، چې دکعبې د پوښ او مصري محمل ترسرلیکونو لاندې خبري پرسوي دي.

176 ـ د ترکانو، وهابیانو، سعودیانو، شریف حسین او نورو د شخړو پایلې

د عثماني دولت اوخلافت د وروستیو واکمنانو د ناسموکارونو، د ترکانو د لویانو او سیاست بازانو د یوله بله د مخالفتونو او ناوړوکړنو، د وهابیانو، سعودي مشرانو، مصریانو، شریف حسین او نورو عربو د یوله بله شخړو، جنګونو، بېلتون غوښتنو او بغاوتونو او د انګرېزانو او نورو سره د ځینو واکمنو د ساز و باز په پایله کي، عثماني دولت او خلافت چې د ټولي نړۍ د مسلمانانو سترګې ورته کږې وې، په ډول ډول کړاوونو اخته او پای له منځه ولاړی. پرنګیانو پرعربي خلیج واك ټینګ کړ. مصراو نور ځیني هیوادونه یې ونیول. شریف حسین یې له واکه بې برخي او

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

خوارکړ. د عربي هیوادونو په چاروکي د برطانیې او نورو لاسوهني ته لار اواره سوه. لوېدیز د اسلامي نړۍ پرسیاست برلاسی سو. یوله بله ناجوړ او بې واکه واړه واړه عربي حکومتونه را منځته سول. او د زیاترو اسلامي هیوادو رهبران د هغو لاسپوڅي سول.

177 ـ سعودي عربستان ، د آسیا په جنوب لوېدیزکي

د عربو د ټاپووزمي په کابو (75) فیصده مځکه کي، چي تقریباً (2149690) مربع کیلو متره کیږي، موقعیت لري. دا هیواد چي د عربو د ټاپووزمي په زړه کي د شمالي عرض البلد د (16°،5-32°) او ختیز طول البلد د (35°-56°) ترمنځ پروت دی. د ختیزلوری له فارس خلیج څخه، د لوېدیزلوری ته ترسره سمندرگي پوري غځېدلی دي. ځلورخواوي یې: شمال : اردن، عراق اوکویت. جنوب : یمن او عمان. ختیز : عمان، قطر، عربي متحده امارات اوفارس خلیج (عربي خلیج) اولوېدیز : سور سمندر گی (بحیرهْ احمر یا بحر قلزم) . د سعودي عربستان د ټولو پولواوږدوالی په وچه کي (4415) کیلو متره دی. اوپه ختیز اولوېدیزکي له اوبو سره (2640)کیلو متره پوله لري. کوم د یادولو وړ سیند نه لري. وچه او سوځنده، توده هوا لري. او اورښت یې خورا لږدی. دغه هیواد د عربو په ټاپووزمه کي د آسیا تر ټولو لوی عربي هیواد دی. د دغه هیواد په جنوب ختیزه برخه کي د (ربع الخالي) لوی، وچ ډاگ پروت دی. ریاض یې پلاز مېنه (پایتخت) دی او 1999ع.کال د جولای د میاشتي د سرشمېرني له مخي (21504613) تنه نفوس لري. چي په دې کي (5321938) تنه بهرني کارگران،کوم چي په سعودي کي کارکوي هم شامل دي. سعودي عربستان د اداري وېش له پلوه پرڅوارلسو ولایتونو وېشلی دی. اساسي قانون نه لري او چاري یې د اسلامي شریعت پربنسټ اداره کیږي. په سعودي کي د سیاسي ډلو د جوړېدو او سیاسي فعالیت اجازه نسته. د دغه هیواد اقتصاد پرتیلو ولاړ دی او د نړۍ د تیلو تر ټولو غټه زېرمه (د نړۍ د تثبیت سوي زېرمي26 فیصده) لري. اوس اوس د نفتو لومړۍ درجه صادرونکی او سترتولیدونکی دی. او د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه (OPEC)کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. په سعودي عربستان کي د بودجې (75) فیصده عواید، (10) فیصده غیر خالص کورنی تولید او د صادراتو (90) فیصده عواید له تیلوڅخه لاس ته راځي. او د سړي سرکلنی عاید یې نه زره ډالره دی.

178 ـ د سعودي تاریخي سوابق

اوسنی سعودي عربستان د اسماعیل ؑ د اولادې اصلي ټاټوبی دی. دا هیواد د قبایلي استوگنو پراستوگنځایونو مشتمل یوداسي ملك وو،چي بېل بېل مدنیتونه پکښي ټوکېدلي دي. حضرت محمد ﷺ د 571ع. کال د اپریل پرشلمه د همدغه هیواد په ډېر ستراو متبرك ښار مکه معظمه کي زېږېدلدی. پرڅلوېښت کلنۍ د اسلام په پیغمبري

Download from: ketabton.com

پکښې مبعوث سوی او له همدغه ځایه د اسلام د لمر په راختو سره د عربو د یووالي، سترتوب او نېکمرغۍ پېر پیل سوی، او له همدغه ځایه اسلام په ډېره لږ موده کي په شمال کي تر هسپانیي او په ختیزکي تر اندونیزیا پوري خپور سوی دی. کعبه، مکرمه، مسجدالحرام او د حج نور مقدس اماکن او د حضرت محمد مصطفی ﷺ مقدس قبر، نبوي مسجد او د اسلام نور تاریخي سپېڅلي آثار په سعودي عربستان کي دي. په شپاړسمه عېسوي پېړۍ کي پرتګالیانو چې مخکي یې ځیني نوري سیمي هم نیولي وې، پر مکه معظمه د تېري پلان جوړکړ. ځکه نو عثماني ترکانو د مسیحیانو د احتمالي خطر د شنډولو په مقصد د عربستان لوېدیزو برخوته پوځونه واستول او بالاخره یې دغه سیمه ونیول. خو لکه چې د تاریخ له مطالعې څخه څرګندیږي، پرهغې یې واك دونه ټینګ نه وو. په تېره د منځني نجد پرسیمه باندي عثماني خلافت یوازي په نامه واك درلود. ترلومړۍ نړۍ والي جګړې ډېر د مخه انګرېزانو د سعودي عربستان د ساحلي سیمو، ان له نجد سره اړیکي ټینګي کړې. په کال 1914ع. کي چې ترکانو جګړه وبایلل، نو انګرېز د عثمانیانو په خلاف د عربو ملاتړ وکړاو د عثمانیانو پرضد یې د مکې شریف حسین راوپاڅاوه. چې بالاخره هغه خپل ځان د حجاز خپلواك واکمن اعلان کړ، چې بیا وروسته ملك عبد العزیزحجاز ځني ونیوی او د حجاز او نجد له ګډون څخه یې اوسنی سعودي عربستان تشکیل کړ.

179 ـ د سعودي عربستان پرمختیا

له اوس څخه شپېته کاله د مخه د سعودي عربستان د خلکومالي او اخلاقي حالت ډېر خراب اوکمزوری وو. دغه مهال سعودي یو بې وزلی هیواد وو. او ستره عایداتي منبع یې د حج موسم وو. د دې ځای خلکو به په وچوخرما وو، د اختري په غوښو او د حاجیانو په خیرات ګزاره کول. کله چې ملك عبد العزیز پاچا سو، نو د هغه دا هیله وه چې د ده د هیواد خلك ښه ژوند ولري او د حاجیانو هم ښه خدمت وکړي، او د هوسایې اوسوکالۍ اسباب یې برابر کړي. ده په هیوادکي د راډیو سټېشنونه تاسیس کړه، د جدې د څښاك د اوبوشبکې یې سمي کړې او د ټولنیزو خدمتونو نور وسایل یې رانیول. له دې امله خورا ډېر بهرني پورونه پر واوښتل، چې د ورکولو لپاره یې هیڅ نه درلودل. ملك عبد العزیز ډېر زیرك، هوښیار، روڼ اندی اود متحرك شخصیت درلودونکی سړی وو. ده ګټل چې کوم ولس چې ښه ژوند ونه لري نه یې دین سرلوړی کیږي نه دنیا. د دې روحیې په درلودلو سره هغه یو سړی د چارلس ګرین په نامه په جده کي خپل ملاقات ته ور وباله. چارلس ګرین یو موړ امریکایي وو، چې سوریې، فلسطین او د منځني ختیز ځینو نورو سیمو ته یې ټګ راتګ کاوه. او په یمن کي یې څه سړکونه او پلونه جوړکړي وه. چارلس ګرین د ملك عبد العزیز اود هغه د خزانې د وزیرشیخ عبد الله سلیمان سره د 1923ع. کال په مارچ کي وکتل. هغه دوی ته وویل چې عرب تر مځکي لاندي ډېر ښه ذخایر لري، چې د هغو د راایستلو لپاره بایدکوښښ وسي. او وعده یې ورکړه چې د سعودي د خاوري دکانونو د پلټنې لپاره به یو ماهر ور ولېږي. دوې میاشتي وروسته د مسټر کارل ټوچل په نامه یو جیولوجیسټ (مځکپوه) جدې ته ورسېدی. هغه لومړی په جده کي د څښاك د اوبو د سمون کار ترسره کړاو بیا یې په نجد کي تر یو نیم کال پوري د تیلو د پلټنې کار بشپړکړاو خپل رپوټ یې پاچا ته وړاندي کړ. پاچا د شهزاده

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

فيصل پرلاس، چې دغه مهال لندن ته تی، د برتانيې سره تماس ونيو. خو څنګه چې دغه مهال برتانويان په بحرين، ايران، عراق،کويت اونوروکي د تيلو د را ايستلو په کار بوخت وه، د سعودي د تيلو د راايستلو سره يې دلچسپي ونه ښوول، نو ټوچل د امريکا د تيلو شرکتونه په خبرکړه. پای د " ستېنډرډ آيل کمپني اف کاليفورنيا " (سوکال) سره د شپېتو کالو لپاره ترون لاسليك سو. دغي کمپنۍ بيا د " عربين، امريکن آيل کمپني " (ارامکو) په نامه شهرت ومونډ. چې په نړۍ کي د تيلو د را ايستلو ترټولو ستره کمپنۍ ده. دې کمپنۍ يو په بل پسې شپږڅاګان وکيندل چې ګرده وچ وختل. خو تر پنځو کالو پرله پسې پلټنو وروسته په کال1938ع. کي له اووم څا څخه چې (4727) پټه کيندل سوی وو، ډېر تيل را ووتل. چې په نتيجه کي سعودي نه دا چې له بهرنيو پورونو خلاص سو؛ بلکي د نړۍ د تيلو د تر ټولو غني زيرمو په درلودلو سره د تيلو تر ټولو غټ صادرونکي هيواد سو. چې د تيلو د صادرونکو هيوادونو په ټولنه)ګګ (OPEC کي د مشرتابه چاري پرمخ بيايي. پای د تيلو له برکته سعودي د دې وړ سو چې د ملك فيصل په وختو کي د روس او امريکا سره ډېغري ووهي او هغوی دې ته اړ کړي چې ومني چې سعودي عربستان هم يو ځواك دی. خو د سترو ځواکونو د ملك فيصل دا جراءت خوښ نه سو او د يوې توطئې په لاره اچولو سره يې هغه د خپل وراره په لاس وواژه. بيا ملك خالد د سعودي دواك پرګدۍ کښېنستی. خو دی د سترو ځواکونو په مکاری او چل ول نه پوهېدی، ځکه نو د سعودي د ځواکمنتيا کچه را ټيټه سوه. او اوس چې د ملك فهد پېر دبکه يې څه هم په ديني او دنيوي دواړو برخوکي د ستايني وړ خدمتونه کړي دي، خو په مجمو عي توګه د ملك په اقتصاد کي کومه ښکاره پرمختيا نه ده راغلې. ده پرکويت باندي د عراق د بريد له امه د امريکايي پوځنو مرسته وغوښتل، چې سمدستي هلته مېشت سول. امريکايان د ځنځو غونډي د سعودي د خلکو او نورو عربو ملي شتمنۍ زبېښي او په يو ډول نه يو ډول د دوی د تيلو ذخايرلوټوي. اوس په ظاهره په سعودي عربستان کي هم هغه څه تر سترګو کيږي چې يو پرمختيايي هيواد يې بايد په ابتدايي توګه ولري. خو د دې سره سره د پرمختيا دا بنه سرسري ده او واکمنو په دې برخه کي هغه کارونه چې ښايي، نه دي کړي. دلته بايد ومنو چې بهرني پردي ځواکونه نه غواړي اونه پرېږدي چې په سعودي کي بنسټيز صنايع را منځته سي. خو بيا هم بايد سعودي واکمني په هيواد کي د بنسټيزو صنايعو ودي، پراختيا او را منځته کېدوته زياته پاملرنه وکړي. ځکه صنعت د يوه هيواد د پرمختيا د ملا د تير هډوکی باله سي. او له دغسي بنسټيزو صنايعو پرته به دا هيواد سره د دې چې د تيلو ستر ذخاير به هم ولري، هيڅکله به په تېره په همدې يوويشتمه پېړۍ کي د سيالانو سيال نه سي. که سعودي دولت همدغسي د بهرنيانو پرپاليسيوکړنه وکړي، نو راتلونکې به يې هيڅکله روښګانه نه وي. او تل به د هغو لاس ته ګوري. او څرګنده ده چې هغه ملك چې د نورو لاس ته ګوري، هيڅکله به خپلواکي کي ژوند نه سي کولای. د سعودي اوسنی حال ډېر ښکلی او زړه راکښونکی بريښي. پراخ پراخ سړکونه ،بشپړ ترافيکي نظام، هوايي ډګرونه، د بسونو اډې، هرځای د ټيليفونونو سهولتونه، مشروبات، ډول دول اېرکنډېشنډ موټران، په سلګونو تر مځکه لاندي او پر مځکه سربېره د ترافيکو د تلو راتلو لاري او تونلونه، ډول ډول هوايي پلونه، اېرکنډېشنډ مانۍ، د ډول ډول ګېڼو او د ژوند د نورو وسايلو ستر ستر مارکېټونه، اتومات زيني او لفټونه او په ډول ډول وسايلو سمبال هوټلونه او ودانۍ، د هيڅکله نه تلونکي برېښنا پرمختللی نظام،

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د خلکو د دارو درملو ډېراو پرمختللي سهولتونه، امن و امان او عدل و انصاف دا ټوله هغه څه دي چې سړي ته ورپه زړه کوي چې دا هیواد د نړۍ یو نادر هیواد دی. خو د دې سره سم دا په پام کې راګرځي چې آیا سعودي به د ژوندانه دغه طرز ترپایه وساتلای سي ؟ نو دلته سمدستي دې ته پام اوړي چې نه ! ځکه ترڅوچي په دې هیواد کې بنسټیز درانه صنایع را منځته نه سي او له تیلو پرته نور صادراتي اقلام ونه لري دا نظام به خدای مه کړه ډېر بد را وپرځي. نو کشکي سعودي له اغیارو څخه وژغورل سي. څو د درانه صنعت د ټکنالوژۍ د ترلاسه کولو لپاره لاس په کارسي.

180 ـ د سعودي حکومت لخوا د کعبې بیا رغونه

سعودي کورنۍ ته،کومه چې دکال 1902ع. څخه پرسعودي عربستان واکمنه ده، خدای ﷻ د حرمینو شریفینو د عظیم الشان او ډېر عصري تعمیراو توسیع او د حاجیانو د ډېر ښه خدمت، ډېر ستر ویاړ ور په برخه کړی دی. موږ به دلته سمدستي دکعبې د سعودي رغوني په هکله معلومات وړاندي کړو او بیا به په خپل ځای کي د مسجدالحرام د سعودي ستر ودانیز او پراختیایي کار په هکله څرګندوني وکړو. د 1377س. کال د حسن حسین د میاشتي په لومړیوکي ملك سعود بن عبد العزیزبن عبد الرحمان آل سعود، دکعبې شریفي د بام اودننه چت د بدلولو حکم ورکړ. د دې پاچایي فرمان سره سم د عالمانو، انجنیرانو اوکارګرانو یوه ودانیزه کمیټه جوړه سوه چې مشر یې د دغو تعمیراتي چارو قراردادي شیخ محمد بن عوض بن لادن وټاکل سو. کله چې دکعبې د بیارغوني لپاره د تیاریو چاري بشپړي سوې، ترټولو د مخه د 1377س. کال د دریمي خور په یوویشتمه نېټه پرکعبه شریفه باندي د عبد الله بن الزبیرد پردې غوندي، پرده راوګرځول سوه او بیا د همدغه کال د خدای تعالی د میاشتي په اتلسمه نېټه د جمعې په ورځ ولیعهد شهزاده فیصل بن عبد العزیزد ملك سعود په نماینده ګي (ملك سعود د یوې سختي ناروغۍ له امله دې مراسموته نه سوای راتلای)، دکعبې د بام د نړولوکار د یو لړ مراسمو سره پیل کړ، او ورپسې د یکشنبې په ورځ دکعبې د بام د ودانۍ کار پیل سوچي د 1377س. کال د برات د میاشتي ترشپږویشتمي نېټې پوري دکعبې بام،دکعبې دننه د لرګین چت زینه، دننه د لرګیو چت ، دننه دېوالونه، دننه دري ستونونه، دکعبې دروازه او د هغې ملحقات اونور په عصري او قیمتي موادو او وسایلو په ښکلي او عصري ډول جوړ او ترمیم سول. او هغه لرګین مېخونه چې دکعبې پوښ په بندېدی هم د اوسپني په مېخونو بدل سول. بیا په کال 1417س. کي څلوېښت کاله وروسته څرګنده سوه چې دکعبې شریفي چت بیا سمون او رغوني ته اړتیا لري. نو هغه وو چې د سعودي عربستان د اوسني پاچا ملك فهد په امردکعبې شریفي پرشا وخوا د یو ډول لرګي پرده راوګرځول سوه، چې یوازي حجر اسود ځني ښکارېده او په داسي حال کي چې د عمرې طواف کونکو طواف پرکاوه د هغې چت نوی او ترمیم کړل سو.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

181 ـ سعودي واکمني او دکعبې او حاجيانو خدمت

لکه چې د مخه مو هم وويل د تيلو په برکت سعودي د نړۍ د پرمختيايي هيوادونو په ليکه کي ودرېدی او ستربدلون پکښې را منځته سو. دغه رازسعودي واکمنو هلته داسي يو امنيت را منځته کړی دی چې نه يې د عربو په تاريخ کي ساری موندل کيږي او نه يې په اوسنۍ نړۍ کي بل ځای ساری سته. هلته خلك بيله کومي بيري دکورونو دروازې پرانيستي پرېږدي او بيديږي. ځيني هټۍ وال (دکانداران) د شپې لخوا د خپلو هټيو ورونه نه تړي د لمانځه په وخت هټۍ وال يوه معمولي پرده د هټۍ پرمخ راځړوي. يا يوازي ورپوري کوي او د جماعت لمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره، چې څوك به يې له هټۍ څخه څه غلاکړي. ټکسي وان موټردروي اولمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره چې څوك به يې د موټرکومه هينداره يا بل شی غلاکړي. اوسمهال د حج د لارو او مکې امنيت او د حاجيانو د سر، شتو او عزت خوندي توب د راشده خلفا وو ترواکمنۍ را وروسته د حج او مکې په تاريخ کي ساری نه لري. چې دا ټول د قرآن کريم د احکامو د پلي کولو پايله ده. په مکه مکرمه کي اوس هم ځيني لرغوني آثار او پخوانۍ سپېڅلي ودانۍ سته چې ښايي ځيني د اسلام په لومړيوکي هم وي. چې د وخت د حاکمانو او اميرانو لخوا مهال په مهال ترميم سوي او تراوسه خوندي پاته سوي دي. خو په نورو برخوکي د مکې ښارد سعودي د نورو ښارونو غوندي ډېر بدلون موندلی اوداسي نوی او ښکلی سوی، چې د نړۍ د ډېرو پرمختللو ښارونو غوندي ايسي. هلته هرځای پراخه واټونه، ستري ستري ماڼۍ اود نوي تمدن او پرمختيا ډول ډول نمونې ترسترگوکيږي. چاچي شل، دوه ويشت کاله د مخه حج يا عمره کړې وي او اوس مکې مکرمې يا مدينې منورې ته ولاړسي. هلته به دی يوازي د هغه مهال کعبه اود نبوي جومات يوه برخه وپېژني او نوربه هرڅه ورته نوي وي. هلته دکعبې او نبوي جومات شا وخوا دونه پراخه سوي او دونه ودان سوي اوښکلي سوي چې نور سړی نه سي ويلای چې دا يانه دی سم يا دا لا پاته دی. هلته لکه څنگه چې دکعبې او نبوي جومات سربېرنه شا وخوا ودانه سوې، هغونه د دغو مقدسو ځايونو تر مځکي لاندي برخي هم په ډېره عصري او مډرنه بڼه ودان سوي دي. ترحرمينو لاندي د هغو اړوند ډېر تاسيسات، د موټرانو سړکونه او تمځايونه هم ودان سوي دي. د مکې ټول ترافيك د تونلونو له لاري ترحرم لاندي تېريږي، راتېريږي. د حرمينو اړوند په زرگونو تشنابو نه چې خورا پاك او نظيف هم دي د ډېرو اوبو سره تر مځکه لاندي جوړ سوي دي. چې د تلونکو راتلونکولپاره ډېري ساده او اتومات زينې لري اوڅليرويشت ساعته د حاجيانو دگټې اخيستني لپاره په کار لوېدلي دي. دغه راز د حرمينو په غولي کي داسي ډېري کارسوي دي چې د ډېري تودوښي سره سره سړې وي اوپښې نه سوځي. چې دا ټول د علم او پوهې او ننني پرمختللي ټکنالوژۍ له برکته دي. لنډه دا چې سعودي حکومت دکعبې، مسجد الحرام اونورو متبرکو اماکنو د بې ساري ودانولو په باب سترکارونه کړي. چې د هريوه په باب په دې کتاب کي په جلا جلا توگه څرگندوني سويدي. سعودي واکمنۍ له ښايسته ډېروکلونو راپه دې خوا دې ته ملاتړلې ده چې د مکې او مدينې د زيارت کونکو لپاره ډېرښه خدمتونه اوسهولتونه رامنځته کړي. څوزيارت کونکي خپل مذهبي فرائض په امن، هوسايي او ډاډسره ترسره کړي. د دې مقصد لپاره سعودي واکمني هرکال خپلي هلي ځلي زياتوي اوهرکله چې د حج موسم رانژدې کيږي خپل ټول انساني اونور وسايل پرکار راولي اود

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حاجیانو خدمتونه اوخوندي توب یقیني کوي. د حاجیانو له راتلو څخه ترستنېدو پوري د سعودي له هوايي ډګرونو څخه نیولې د حکومت ټول اړوند وزارتونه اواداري یوله بله په همغږي اومرسته کي کوښښ کوي چې حاجیانوته ډېرښه او په لوړه کچه خدمتونه اوهوسايی برابري کړي. د حکومت اړوندي اداري خپل پلانونه او تدابیر د حاجیانو تر ورتلو ډېر د مخه چمتوکوي او د حج د لويي کمېټې،کوم چې کالخوایي یې دکورنیو چارو وزیر پرغاړه لري، سپارښتونوته عملي جامه وراغوندي. مثلاً حج په مهال دغه وزارتونه او اداري د حج او حاجیانو د چارو په سمبالښت کي برخه اخلي: د حج او اوقافو، دکورنیو چارو، عامي روغتیا، مخابراتو، ټرانسپورټ، ملي دفاع او هوايي چلند، اطلاعاتو او سوداګرۍ وزارتونه او سعودي سره میاشت، ملي ګارډ، د اسلامي نړۍ سازمان، د حرمینو د چارو اداره، د حج ساتندوی ځواکونه، د مسجد الحرام د چارو اداره، د مکې مکرمې ښاروالي، د سعودي عربستان د څارندويانو ټولنه، د اوبو رسولو د چارو اداره، د قرباني د غوښوځخه دګټې اخیستني پروژه او د حج د موسم د څېړنو مرکزاو داسي نور.

182ـ په سعودي پېرکي د کعبې په حرم کي جګړه

د اسلام په څوارلس کلن تاریخ کي په خپل نوعیت کي دا لومړۍ بده او زړه بوږنوونکې پېښه ده چې کعبه شریفه ځینو عناصرو ونیول اوپرله پسې څوارلس ورځي طواف ونه سو او د حرم ارشو د اذان او اقامت له نېکمرغۍ څخه بې برخي وه. دغي ډلي دکعبې شریفي سپېڅلتیا ترپښو لاندي کړه اود حرم فرش یې د حاجیانو په وینو ولاړه. د 1400س.کال د حسن حسین د میاشتي په لومړي سهارچي د 1979ع. د نومبرد شلمي سره سمون خوري،کله چې د حرم امام شیخ عبد الله بن سبیل د سهار د لمانځه څخه سلام وګرځاوه، دغه ډله په داسي حال کي چې د الله اکبر او جهاد جهاد ناري یې وهلې او تفنګچې، توپکان اوماشین ګنې ورسره وې، د بوټو سره حرم ته ننوتل. څو تنو امام ونیوی اوځینو په مُکبره کي لاوډسپیکرقبضه کړ. دغه مهال په حرم کي نژدې یولك لمونځ کوونکي موجود وه. کوم چې زیاتره بهرني حاجیان وه. د برید کوونکو شمېرله دوو سوو څخه تر پنځو سوو پوري اټکل کېدی. چې زیاتره یې سعودي اوځیني مصري، یمني،کویتي، سوډاني، عراقي او پاکستاني وه. دغه وګړي د یوه مخکي جوړ سوي پلان له مخي اوډېږدې جګړې ته تیار راغلي وه. د دوی سرغنه اووه ویشت کلن محمد بن عبد الله قحطاني وو چې څلور کاله یې د مکې مکرمې په پوهنتون کي د اسلامي قانون په برخه کي زده کړې کړې وې. دوی د حرم ټولي دروازې وتړلې اود اذان کوونکي له کوټې څخه یوه سړي په عربي ژبه اعلان کړه چې: " موعود مهدي، کوم چې نوم یې محمد بن عبد الله دی راغلی دی ". بل سړي په عربي لیکل سوې وینا واورول اود هغه اردو ژباړه یوه بل سړي وویل. دغه تش په نامه مهدي هم په میك کي اعلان وکړچي :" زه د نوي پېر مهدي یم. زما سره بیعت وکړئ ". بیا مقام ابراهیم ته ورغی. د وسلې په زور یې خلك بیعت ته ور وبلل. اودغه مهال پخپله د دغي ټولۍ غړو د هغه سره بیعت کول پیل کړل، چې ګوندي نور خلك وغولېږي او بیعت ورسره وکړي. خو هیڅ حاجي داکار ونه کړ. دکعبې امام هم بیعت کولو ته اړ ایستل سو. خو هغه داکار هیڅ ونه کړ. دغه مهال دولتي چارواکود برېښنا مزي وشکول چې په

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

حرم کي توره تیاره سوه، اوخلك سخت وبېرېدل. کله چې هغو وغوښتل چې له حرم څخه د باندې ولاړ سي ټولي دروازې تړلي وې. چې له دې امله نورهم وارخطاسول. زیات وګړي له هغي لاري څخه چې نوي باب السلام ته ترمځکه لاندي بهرته وتلې وه، ووتل او ډېر نور د صفا اومروه په منځ کي د لوړوکړکیو څخه بهر وغورځېدل او ځانونه يې وژغورل. د حرم امام د برید کوونکو له منګولو په یو ډول ځان وژغوری، سمدستي یې له یوې کوټې څخه دولتي چارواکي له پېښي څخه خبرکړه. ده هم خپله چوخه وغورځول او په عامو خلکو کي بهرته ووتی. په دې ترځ کي برید کوونکي د حرم په منارو او نورو مهموځایونوکي خزه سول اوکله کله يې دګولیو واري هم کول. سمدستي ملك خالد د (32) تنو دیني عالمانو غونډه جوړه کړه. هغو د قرآن او نبوي احادیثو په رڼاکي د رایو په اتفاق پرېکړه وکړه چې د دغو وسله والو کسانو په وړاندي له تشدد څخه کار اخیستل د شریعت سره سم کاردی. اود مسلمانانو د ځانو د ژغورني او ساتني لپاره وړکړني ډېري ضروري دي. تردې فتوا وروسته د حرم دباندي پارکینګ له پوځي جیپونو، چې ماشین ګنې پکښې درول سوي وې ډك سو. سخت امنیتي تدابیر ونیول سول، شا وخوا کورونه او ودانۍ خالي سوې او بیا سخت جنګ پیل سو، چې ځوارلس ورځي يې دوام وکړ. د دې جګړې له امله د مروه لوري ته د مسعٰی وروستۍ دروازه ماته سوه، د هغې د دواړو لورو دېوالونه ونړېدل، دحرم ختیزلوري ته هغه دېوال چې مروه له صفا څخه بېلوي بشپړ وران سو، پردېوالو، دروازو اوکړکیوباندي دګولیو اورولو نخښي ښکارېدې، د برېښناټیوبونه، بادپکې او اېرکنډېشنونه وران ویجاړ سول. د حرم پرمنارو باندي چې برید کوونکوګولۍ ځني اورولې، د دولتي ځواکونو لخوا دګولیو د اورېدلو نخښي له ورایه ښکارېدې. د حرم ډېر ستونونه ونړېدل. د مسجد الحرام ځیني دروازې په بشپړه توګه له منځه ولاړې. د حرم د دوهم پوړ ټولي زینې وراني سوې. د حرم د ستونو د مرمر ښکلي اوقیمتي ډېري جلاسوې. د حرم په زیر زمینیو کي اوبه ودرېدې. د جګړې په جریان کي سعودي پوځیانو د دې لپاره چې برید کوونکي د وسلو پرمځکه اینبوولوته اړکړي ټایرونه وسوځول چې تر ډېرو ورځو يې ډېر بد بوی پورته کېدی. بالاخره د حسن حسین د میاشتي د ځوارلسم او پنځلسم په شپه ترخونړي برید وروسته ځیني یاغیان ووژل سول او ځیني ژوندي ونیول سول. د دغه کال د حسن حسین پر شپاړسمه چې د دسمبرد اوومي سره سمون خوري،کله چې حرم شریف بیرته د عبادت لپاره پرانیستل سو، سعودي ټلویزیون داسي تفصیلات خپاره کړه: د سعودي عربستان دکورنیو چارو وزیر پاچازوي نایف بن عبد العزیز وویل :" له مفسدینو څخه دکعبې شریفي د پاکولو او پرهغې باندي د بیا کنټرول ترلاسه کولو لپاره د سعودي د ملي ګارډ او وسله والو برید کوونکو ترمنځ شدید جنګ وسو. په دې جګړه کي (75) تنه یاغیان او (60) تنه د ملي ګارډ سرتیري ووژل سول او د څلورو پاکستانیانو په ګډون (26) تنه حاجیان شهیدان اوپه سلګونو نور ټپیان سول. (170) تنه د بیت الله شریفي د حرمت او سپېڅلتیا له منځه وړونکي ژوندي ونیول سول". چې له هغو څخه پنځوس تنه د ټلویزیون پرپرده هم وښوول سول. د سعودي دکورنیو چارو د وزارت د یوه بل بیان سره سم له نیول سوو څخه (63) تنه اعدام سول، ځیني د بېلو بېلو مودو په بند محکوم سول او یو شمېر ښځي چې د برید کوونکو په ډله کي وې دارالنسوان ته وسپارلي سوې. د تاریخ مکآ المکرمه لیکوال مولانا محمد عبد المعبود وايي چې په دې شخړه کي هلي کاپټرو له پاسه د ګازو ګولۍ و اورولې. او ټانکونه، توپونه

Download from: ketabton.com

او دوسله وال پوځ نور وسایل هم په کار ولوېده. 183ـ په سعودي پېرکي په حرم کي د ایرانیانو مظاهره او اړودوړ ځوکاله د مخه لکه چې د لیبیا مشر معمر القذافي ویلي وه چې حرمین شریفین دي د اسلامي نړۍ یوه ګډ انتظام ته وسپارل سي. په دې پسې دغه خبري ایرانیانو هم کولې او په د هکله به یې کال په کال د حج سمینارونه اوکنفرانسونه جوړول او ایراني حاجیانو به په مکه مکرمه کې کله ناکله مظاهرې هم کولې. چې سعودي حکومت به د هغو په وړاندي له زغم څخه کار اخیستی. د سعودي واکمنو د ادعاله مخې په کال 1406س. کې په هوایي ډګر کې د ایراني حاجیانو له (95) بکسونو څخه یوپنځوس کیلوګرامه چاودېدونکي مواد ونیول سول. چې دا یې په مکه کې دوران کاری ترسره کولو لپاره سعودي ته لېږدول. په نوي ډیلي کې د سعودي د سفیر شیخ فواد له خولې به پخوا له ایران څخه دېرش، پنځه دېرش زره تنه د حج لپاره مکې ته تلل. خو بیا سره له دې چې ایران د عراق سره د جګړې په اقتصادي ستونزو هم اخته وو په 1407س. (1987ع.) کې د هغو شمېر نژدې یونیم لکوته لوړسو. سعودي سفیر زیاتوي چې موږته پته ولګېده چې په دغو وګړو کې ستر شمېر " پاسداران انقلاب " ، پوځیان او د حزب الله غړي او نور دغسي کسان وه. دکال 1407س. د لوی اختر د میاشتي شپږمه د 1987ع. کال د جولای (31) د جمعې ورځ د مازدیګر مهال وو، چې د مکې د العزیزیه په محله کې پارکینګ ته نژدې د ایراني حاجیانو راغونډېدل پیل سول. چغې، نارې یې پیل کړې. د آیت الله خمیني د عکسونو پوسترونه یې بېل بېل ځایونه ونښلول. د ټیلیفون او نورو خادوته د ورختلو لپاره یې زینې استعمال کړې. سوټې او ډنډې یې راوړلې او هغه چاقو ګان او چړې یې چې په کالوکې یې پټې کړې وې په لاسوکي ونیولې. د ځینو مظاهره کوونکو په لاسونو داسي ساعتونه وه چې پرلیکل سوي وه: " لبیك یا خمیني " او په داسي حال کې چې ځیني غټ غټ عکسونه، شعارونه، بیرغونه او لاوډسپېکرونه یې هم را اخستي وه، پرسړکونو او لارو یې بندیزونه واچول او د ترافیکو عادي جریان یې مختل کړ. چې له دې امله په زرګونو په موټړانوکې ناستي ښځې او واړه ماشومان وبېرېدل. دغه مهال ځینو عربو او نورو حاجیانو د مظاهرې له مشرانو څخه وغوښتل چې دا لړه پای ته ورسوي. خو هغو و نه منل او د مسجد الحرام پرلور رهي سول. کله چې د مکې ځینو اوسېدونکو مداخله وکړه هغو هجوم پر ور وړ. دغه مهال د څارندوی ساتونکو چې هلته یې امنیتي چارې ترسره کولې د ایرانیانو ، د مکې د استوګنو او نورو حاجیانو ترمنځ د تصادم د مخنیوي لپاره مداخله وکړه. خو ایرانیانو په ډنډو، چړو او ډبرو پرخلکو او امنیتي ساتونکو بریدونه وکړه او څارندوی او امنیتي ځواکونه یې مداخلې ته اړکړه. کله چې اوبه ترسر واوښتې، نو هغو اود ملي ګارډ پوځیانو ته حکم وسوچې مظاهره کوونکي تیت او خپاره کړي او د امنیت ټینګښت ته پاملرنه وکړي. چې له دې سره سم اخ وډب پېښ سو او مظاهره کوونکو په تېښته پیل وکړ. چې په دې ځغاستو او منډوکي مرګ ژوبله را منځته سوه. مظاهره کوونکو موټړانو او موټرسیکلانو ته اوروته واچول، د امنیتي ځواکونو وسایط یې وسوځول او د ټیلیفون او نورو دفاترو ځینو ودانیوته یې د نقصان رسولو او اور اچولوکوښښونه هم وکړه .

سعودي واکمنو ادعا کول چې امنیتي ځواکونو مردکي نه دي اورولي. اوکوم ایرانیان چې ووژل سول زیا تره ښځې اوسپین ږیري وه. کوم چې په مظاهره کې ګډون ته اړکړی سوي وه. کله چې ځغاستي پیل سوې دغه وګړي د مظاهره

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کوونکو تر پښو لاندي سول. دغه راز د سعودي امنيتي ساتونکي ايرانيانو په چړو ووهل او مړه سول. د دې لګي درګي په پايله کي (402) تنه ووژل سول چې (85) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي سرتيري وه، (42) تنه يې د بېلو بېلو هيوادونو حاجيان وه (275) تنه يې ايراني مظاهره کوونکي وه. چې زياتره يې ښځي وې. د دې پېښي ټپيان (649) تنه وه چې (145) تنه يې سعودي وګړي او امنيتي ساتونکي ، (201) تنه د نورو هيوادو حاجيان او (303) تنه ايرانيان وه. تر دې پېښي وروسته سعودي واکمنو ادعا وکړه چې ايرانيانو غوښتل چې پر مسجد الحرام باندي قبضه وکړي. او ځينو نورو ويل چې د هغو دا خيال وو چې د حرم په نيولو سره غوښتنه وکړي چې حرمين دي تر اسلامي نړۍ وال کنترول لاندي راسي. دا ادعاوي هم وسوې چې په دې مظاهره کونکوکي د ايران ځيني پوځي او ملکي غټ چارواکي هم شامل وه .

د " صهبای حج " په نامه د يوه نسبتاً ضخيم کتاب يوه ايراني ليکونکي آيت الله عبد الله جوادي آملي هم په دغو مظاهروکي ګډون درلود، هغه دغه ورځ د جمعهٔ خونين او دغه پېښه د فاجعهٔ خونبار او حادثهٔ سهمګين اعصار په نامه توصيفوي او وايي چې دغه لاريون له مشرکانو څخه د تبرا او د مسلمانانو د يووالي لپاره، د آيت الله خميني په لارښوونه او د سعودي حکومت په مخکني توافق په لاره اچول سوی وو، خو سعودي چارواکو د دې لاريون غريب او بې پناه ګډون کوونکي په خورا بې رحمۍ وټکول، چې په سلګونو تنه ښځي او نارينه مسلمانان مړه او په سلګونو نور ټپي اوخفه سول. دغه آيت الله وايي چې دغه وژني په سړه او توده وسله او اوښکي بهوونکي او خفه کوونکي ګاز ترسره سوې او د ماشينګڼو درزی د الهي امن په حرم کي پورته سو او په حرامه مياشت او بلد امين کي يې محرم زيارت کوونکي له مشرکانو څخه د تبرا په جرم داسي په وينو ولړل او د شهيدانو د جسدونو له ورسپارلو څخه يې هم تردېرو مودو ډډه وکړه. له دې پرته يې نور اروايي او غيرارواپي جرمونه هم وکړه، چې نه يې قلم د ليکلو او نه يې ژبه د ويلو وس لري. (لويه ښتنه زموږ د مهال د ډېرو پوهو مسلمانانو يو له بله حال ان په الهی حرم کي لا له دغه قبيله دی، نوته د دې خپل اسلام او بې وزلي مسلمان حافظ سې).

184ـ دکعبې شريفي د ودانۍ بيا بيا سمون او روغونه

مخکي څرګنده سوه چې کعبه شريفه يوولس واره بيا جوړه سوې ده. دغسي په اسلامي دوره کي دکعبې وداني څوځلي ترميم او روغه سوې هم ده چې، تفصيل يې په لاندي ډول وړاندي کيږي: په 814 س. کال کي دکعبې شريفي بام کمزوری سو. ميزاب رحمت ته نژدې او د کعبې دننه په لرګين چت کي د نصب سوو کولکونو (روشندانونو) سره پردېوال اوبه څڅېدلې چې ممکن ډېر تاوان يې رسولی وای. خو هغه په خپل وخت له سره ترميم سو، دکولکونو خراب سوي لرګي بدل سول او يماني رکن ته نژدې دکولك چوکاټ نوی ورته نصب سو. دغه راز پر بام باندي هغه لرګين ميخونه کوم چې دکعبې پوښ به په بندېدی هم بدل کړی سول .

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

په 838س. کال کي اميرسودون المحمدي دکعبې چت نوی کړاو په 843س. کال کي بيا دغه اميردکعبې شريفي د بام هغه برخي چې اوبه ځني څڅېدلي په اهاکو اوگچو پلسترکړې او د بام د مرمر ډبري يې هم مرمت کړې. دغه راز ده دکعبې د دننني چت د څلورو واړو کولکونو چوکاټونه ايسته کړل او له سره يې دکعبې دننه سم کښېښوول. په 848 س. کال کي دکعبې شريفي په لوېديز دېوال کي څه نقص پيداسو چې د پلستر په واسطه سم سو. همداراز د ميزاب رحمت لاندي چې کومي ډبري را لوېدلي وې، هغه هم اصلاح او بيرته هلته نصب سوې. په 883س. کال کي هم دکعبې د دېوالونو او ستونونو څه مرمت کاري وسوه. په 931س. کال کي د مصر د والي ابراهيم پاشا په حکم، د جدې د امير او د مکې مکرمې د مشايخو ترڅارني لاندي دکعبې د چت پرماتو سوو لرگيو د اوسپني پټري ووهل سول او د هغو وی نو خوړلي ځايونه په سميټو ډك سول. خو داكار پايښتی جوت نه سو او په 959س. کي بيا د هغو ترميم ته اړتيا وليدل سول. چې عثماني پاچا سلطان سليمان خان بيا د هغو د ترميم حکم ورکړ. ځيني ديني عالمان په دې نظروه چې ترڅو دکعبې شريفي کوم شی ونه لوېږي. يا د هغې دکوم ځای ترميم ته ډېر سخت ضرورت پېښ نه سي. نو د هغې د تعظيم دا تقاضاده چې نه دې ترميمېږي اونه دې بدلېږي. خو چې چت يې ښه وکتی، نو ځيني لرگي مات سوي وه او ولوېدل، نو يې د هغو پرځای نوي لرگي ورکړه او گردسره يې د پخوا په شان جوړکړه. د يوولسمي پېړۍ په لومړيوکي دکعبې په شامي دېوال کي درز پيداسو چې په 1019 س.کال کي ډېرسو. نو عثماني سلطان احمد خان د سلطان محمد زوي دکعبې د نړولو اراده وکړه او و يې پتېيل چې دکعبې يوه ډبره به په سرو زرو او بله به په سپينو زرو وپوښي. خو ديني عالمانو له دې کاره منع کړاو ورته ويې ويل چې دکعبې د دې درزونو چاره په يوه کمر بند کيږي. نو سلطان احمد خان د اتيا زرو دينارو په بيه د ژړو د پيتل کمربند چې په سرو زرو پوښلی وو ورته جوړ کړ. په 1045س.کال کي د مکې د امير په وړانديز، د عثماني پاچا لخوا، رضوان بيگ معمار دکعبې شريفي د ترميم د چارو د تر سره کولو لپاره، مکې ته ورغی، دکعبې د ترميم چاري يې ترسره کړې اود هغې بام يې د مرمرپه نوو ډبرو فرش کړ. په 1073س.کال کي دکعبې د چت د يوه لرگي د ماتېدوله امله د هغه بيا ترميم ته اړتيا وليدل سوه چې د جدې د والي سليمان بيگ ترڅارني لاندي دکعبې د چت د ماتو اوخرابو لرگيو پرځای نوي لرگي ورکړه سول. په 1099س. کال کي دکعبې د بام هغه لرگين مېخونه کوم چې دکعبې پوښ په بندېدی، خراب سوي او نوي کېدو ته يې اړتيا پيداسوې وه. محمد بيگ نومي معمار له جدې څخه غټې غټې تختې وغوښتې، يو چوکاټ يې ځني جوړکړاو دکعبې پربام يې د دېوالونو پر پای کار نصب کړ او دکعبې پوښ يې په وتاړه. د 1106س. کال په حسن حسين (محرم الحرام) کي دکعبې د چت هغه لرگی چې خراب سوی وو، بدل کړه سو. د 1109س. کال د حسن حسين په مياشت کي بيا دکعبې ځيني وران سوي لرگي بدل کړی سول او دکعبې دننه زينه له سره جوړه سوه. چې اووه پلې يې د مرمر له ډبرو او نوري يې د يوډول کلك لرگي څخه جوړې سوې. کله چې داكار د لومړۍ خور (ربيع الاول) په مياشت کي بشپړ سو، د جدې والي په همدې مناسبت څلوېښت وزگري حلال کړل او پربې وزلو يې ووېشل او څه نغدي پيسې يې هم خيرات کړې. په 1295س. کال کي دکعبې شريفي پربام د مرمرد ډبرو نوی فرش ووهل سو. په 1297س. کي د چت ځيني لرگي بدل سول او فرش يې هم نوی کره سو. په1316س.

Download from: ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

کال کي د بام د مرمر ډبرو په فرش کي څه درزونه پیدا سول چې د هغو له امله دکعبې دننه اوبه ننوتلې، او دغه درزونه د اهاکو، سمیټو او هګیو د سپینو په یو ډول سره ګډه سوې مساله بندکړی سول .

185ـ د کعبې شریفې سدانت (خدمت)

دکعبې شریفې سدانت عبارت دی د هغې د دروازې د پرانیستلو، تړلو،کلي ساتلو، دروازه وانی اوخدمت څخه. دغه خدمت لکه چې په دې بحث کي به څرګنده سي په بني شیبه وو پوري اړه لري. او دوی ته د خدای او رسول لخوا سپارل سوی او بل چا ته نه سي سپارل کېدای. (دکعبې تولیت، د مکې امارت او اسماعیل) تر سر لیك لاندي مو وویل چې: لوی څښتن د کعبې تولیت اوخدمت او د مکې او د نورو ملکونو د امارت چاري حضرت اسماعیل ته وسپارلې، چې بیا د هغه زوی نابت د هغه ځای ناستی سو. او بیا د هغه په مورنۍ نیکه مضاض د بیت الله شریفې متولي سو. بیا عمالقه وو، جرهمو او خزاعه وو د کعبې د خدمت چاري سمبالولې. بیا د یمن واکمن اسعد تبع الحمیري کعبې ته پوښ ورکړ او د لومړی ځل لپاره یې په کعبه کي دروازه هم نصب کړه او قلف یې هم ور واچاوه. خو دا نه ده معلومه چې د دې قلف کلي به د چا چا سره وه. خو په تاریخونوکي چې څرګنده ده، هغه دا ده چې تر تبع وروسته ډېر پخوا دکعبې د قلف کلي د حُلیل خُزاعي سره وه، کوم چې د کعبې متولي او د مکې واکمن وو. بیا هغه دا کلي خپلي لور حبٰی ته وسپارل، بیا هغې خپل مېړه قُصیٌّ ته وسپارل. ځیني وایي چې حبٰی وویل چې زه د کعبې د سدانت (خدمت) چاري نه سم سمبالولای، ځکه یې دکعبې کلي خپل ورور ابو عبشان ته ورکړه، خو هغه شرابخور وو او د کعبې کلي یې پرقصي په یوه کوچني مشك شرابو خرڅه کړه. په هرصورت لکه چې د " قصي بن کلاب " تر سر لیك لاندي مو وویل د بیت الله تولیت قصي ته ورسېدی. قصي په خپل ژوند کي د حجابت، سقایآ رفاده، ندوه، لواء، قیاده او ځیني داسي نوري اداني جوړي کړې. او کله چې سپین ږیرتوب ته ورسېدی هغه یې د خپلو زامنو ترمنځ ووېشلې او د حجابت او څه نوري دندي یې خپل مشر زوی عبد الدار ته ورکړې او د کعبې کلي یې هم ور وسپارل. بیا عبد الدار د حجابت چاري خپل زوی عثمان ته وسپارلې. بیا دغه دنده د هغه زوی عبد العزٰی، بیا د عبد العزٰی زوی ابو طلحه عبد الله او د ابو طلحه عبد الله ترمړیني وروسته د هغه زوی طلحه ته او د طلحه ترمړیني وروسته د هغه زوی عثمان ته ورسېده. بیا لکه څنګه چې مو (دکعبې کلي بیرته عثمان ته ورکول) ترسرلیك لاندي وویل د مکې ترفتحي وروسته رسول دغه دنده هماغسي د پخوا په شان عثمان ته وسپارل. څنګه چې عثمان د رسول سره مدینې منورې ته ولاړی، دغه دنده یې خپل د اکا زوی شیبه بن عثمان بن ابي طلحه ته وسپارل چې تر نن مهاله د کعبې حجابت د همدغه شیبه په کورنۍ کي پاته دی. د شیبه پلارعثمان چې د طلحه ورور او د ابي طلحه عبد الله زوی وو د احد په جګړه کي د مشرکینو بیرغ لېږداوه اوکافر ومړ او شیبه د مکې ترفتحي وروسته مسلمان سو. د کعبې د اوسنیو خادمانو (شیبیونو) د توکم لړۍ همدغه شیبه بن عثمان بن ابي طلحه ته رسیږي.

Download from: ketabton.com

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English